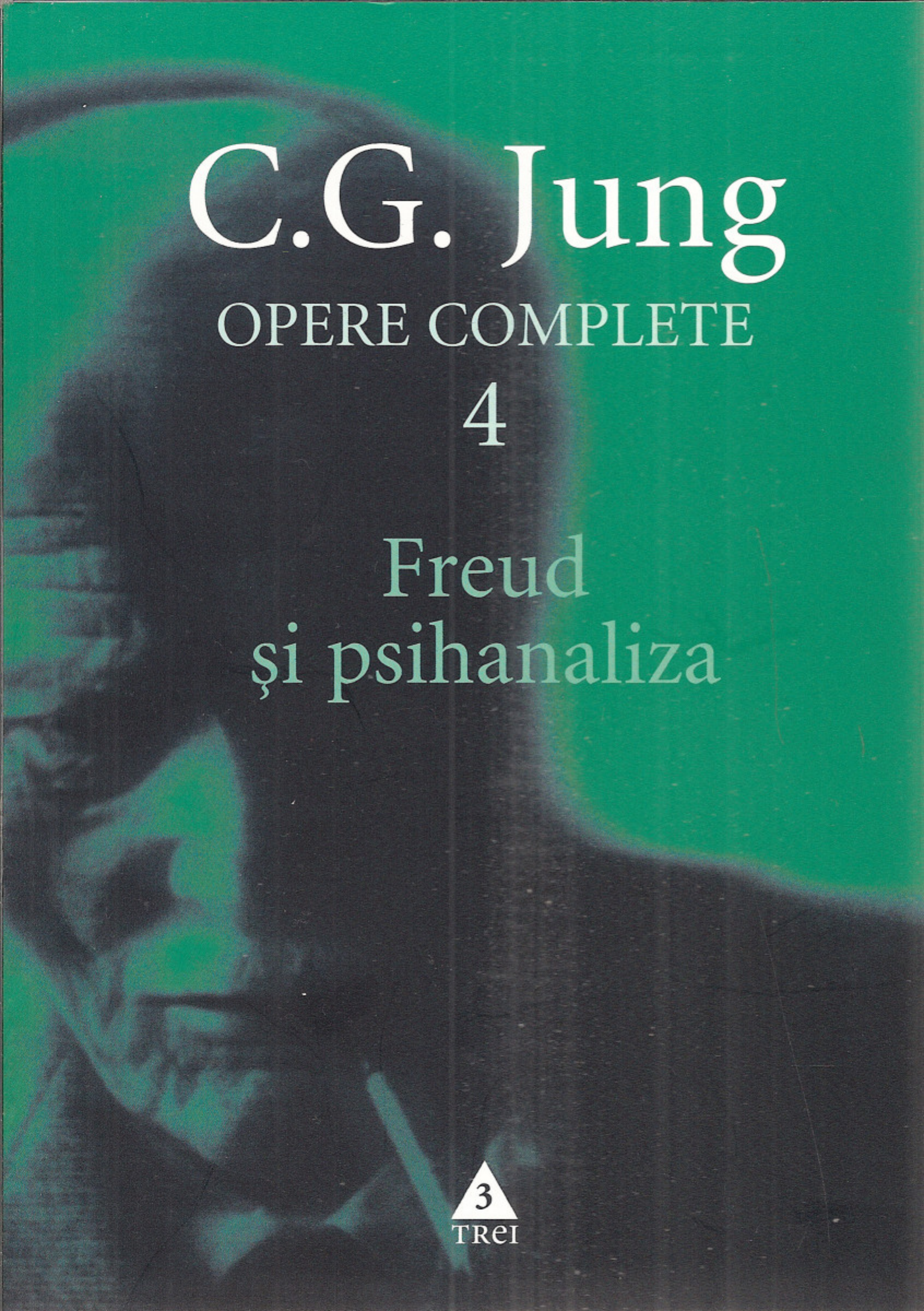
C.G. Jung

OPERE COMPLETE

4

Freud și psihanaliza

TREI

Una din cele mai cunoscute relații paideice din istoria psihologiei și psihoterapiei este cea dintre Freud și Jung. La început discipol preferat, ridicat de Freud la rangul de «prinț moștenitor», Jung devine, începând cu 1912, fiu rătăcitor și elaborează propria teorie despre inconștient și terapia psihanalitică. Inconștientul colectiv ia locul inconștientului personal în centrul concepției lui Jung despre psihic. Nu doar ceea ce a fost îndepărtat din conștiință în prima copilărie dă conținut inconștientului, așa cum credea Freud, ci și precipitatele experiențelor fundamentale ale speciei care n-au fost niciodată în conștiința individuală. Articolele din această carte, scrise de Jung în diferite momente ale vieții, documentează evoluția atitudinii psihanalistului elvețian față de psihanaliza freudiană de la acceptare fără rezerve la critică din perspectiva propriei concepții.

Vasile Dem. Zamfirescu

ISBN: 978-973-707-214-6

9 789737 072146 >

www.edituratrei.ro

Ceea ce are de spus Freud despre rolul sexualității, al plăcerii infantile și al conflictului ei cu «principiul realității», despre incest și altele asemenea este în primul rând expresia cea mai adevărată a psihologiei sale personale. Este expresia modelată fericit a celor deja găsite subiectiv. Nu sunt un oponent al lui Freud, deși miopia sa ca și cea a discipolilor săi vor să mă etichetеze ca atare. Nici un psihiatru experimentat nu poate să nege că a avut cel puțin zeci de cazuri a căror psihologie corespunde în toate aspectele ei esențiale cu cea a lui Freud. De aceea, Freud a ajutat la nașterea unui mare adevăr omenesc tocmai cu crezul său cel mai subiectiv. El însuși este exemplul școlar al psihologiei sale și și-a dedicat viața și creația împlinirii acestei misiuni.

C.G.Jung

De milenii, inițiații propovăduiesc nașterea din spirit și, în mod ciudat, omul uită tot mereu să înțeleagă procrearea divină. Asta nu dovedește o tărie deosebită a spiritului, iar consecințele înțelegerii greșite se manifestă ca degenerare nevrotică, înveninare, îngustime și pustiire. Ușor este de izgonit spiritul, dar din supă lipsește sarea, «sarea pământului». Însă spiritul dovedește tot mereu tărie prin faptul că învățătura esențială a vechilor inițieri este purtată mai departe din generație în generație. Tot mereu există și oameni care au înțeles ce înseamnă că Dumnezeu este tatăl lor. Echilibrul dintre carne și spirit rămâne rezervat acestei sfere.

C.G.Jung

Ultima apariție din seria *Opere complete* de C.G. Jung:

- *Două scrieri despre psihologia analitică. (Opere complete volumul 7)*

Următoarea apariție din seria *Opere complete* de C.G. Jung:

- *Civilizația în tranziție (Opere complete volumul 10)*

Biblioteca de psihanaliză, 97

Colecţie coordonată de
Vasile Dem. Zamfirescu

C.G. Jung

OPERE COMPLETE

4

FREUD ȘI PSIHANALIZA

Traducere din limba germană de

Daniela Ștefănescu

Cuvânt înainte de

Vasile Dem. Zamfirescu

3
TREI

EDITORI
Silviu Dragomir
Vasile Dem. Zamfirescu

DIRECTOR EDITORIAL
Magdalena Mărculescu

MACHETAREA ŞI COPERTA SERIEI
Faber Studio (Silvia Olteanu şi Dinu Dumbrăvician)

DIRECTOR DE PRODUCŢIE
Cristian Claudiu Coban

DTP
Eugenia Ursu

CORECTURĂ
Sînziana Doman

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
JUNG, CARL GUSTAV
Opere complete / Carl Gustav Jung; trad. din lb. germană de Dana Verescu, Vasile Dem. Zamfirescu. - Bucureşti : Editura Trei, 2003 -
vol. ISBN 973-8291-61-5
Vol. 4. Freud şi psihanaliza / trad.: Daniela Ştefănescu. - 2008. - Bibliogr. - Index.
- ISBN 978-973-707-214-6
I. Ştefănescu, Daniela (trad.)

159.964.2
159.9

Această ediţie este bazată pe volumul 4 (*Freud und die Psychoanalyse*), din C.G. Jung, *Gesammelte Werke*, Walter-Verlag, Solothurn şi Düsseldorf, 1995, îngrijită de dr. med. Franz Riklin, Lilly Jung-Merker şi dr. phil. Elisabeth Rüf. Pentru textul lui Jung la această ediţie:

C.P. 27-0490, Bucureşti
Tel./Fax: +4 01 300 60 90
e-mail: office@edituratrei. ro
www.edituratrei.ro

ISBN: 978-973-707-214-6

CUPRINS

Cuprins

CUVÂNT ÎNAINTE
JUNG ȘI FREUD — UN CAZ DE CONTRADICȚIE UNILATERALĂ?

Relația dintre Freud și Jung, deși adesea invocată în cultura română, mi se pare a fi greșit înțeleasă: Jung, discipolul preferat, devine un dizident ireductibil al psihanalizei freudiene. Cu alte cuvinte, Jung ar ***opune*** inconștientul colectiv inconștientului personal, viziunii freudiene despre libido, propria sa viziune, ar introduce în gândirea abisală o nouă concepție despre vis și simbol, care o dislocă pe cea a lui Freud. De asemenea, este reprezentantul unei ***noi*** concepții despre disfuncțiile psihice (nevroze și psihoze) și, mai ales, filosoful orientărilor abisale, în timp ce Freud rămâne medicul acestora. În termenii exoterici ai lui Constantin Noica, Freud s-ar ocupa de „sufletel", în timp ce Jung de spirit.

Propun o viziune diferită asupra relației Freud–Jung, pe care o voi denumi tot cu un termen al lui Constantin Noica, preluat de astă dată din gândirea sa „ezoterică"; este vorba despre „contradicția unilaterală", în care doar un pol îl contrazice pe celălalt, în timp ce acesta îl integrează depășindu-l. Contrar opiniei curente, care îl opune pe Jung lui Freud, din reacția celui din urmă rezultând o contradicție bilaterală, consider că doar Freud îl contrazice pe Jung, în timp ce acesta relativizează unele din ideile maestrului și extinde valabilitatea câtorva din principiile esențiale avansate de el la noi dimensiuni ale mentalului.

Inconştient colectiv şi inconştient personal

Încep cu ceea ce este mai accesibil, şi anume cu relaţia dintre inconştientul colectiv şi inconştientul personal. După ce Freud constată, nu fără surpriză — folosesc cuvântul surpriză pentru că formaţia sa de neurolog nu îl pregătise pentru psihologie — că istericele sfârşitului de secol al XIX-lea sufereau de „reminiscenţe", adică de traume ascunse şi neelaborate psihic, şi nu de disfuncţii cerebrale, cum afirma psihiatria epocii, Jung deschide un nou capitol al studiului inconştientului. Lui îi aparţine distincţia dintre inconştientul personal şi inconştientul colectiv, dintre acele conţinuturi psihice devenite inconştiente pe parcursul istoriei individuale şi arhetipuri, adică forme preexistente oricărei experienţe individuale sau, în termenii lui Jung, forme care nu au fost niciodată în conştiinţă. Arhetipurile, care împreună alcătuiesc inconştientul colectiv, concentrează experienţa speciei în situaţii existenţiale cheie. Astfel, experienţa eternă a bărbatului cu femeia produce arhetipul *anima*, iar simetrica experienţă a femeii cu bărbatul, arhetipul *animus*. Există, de asemenea, un arhetip matern şi unul patern şi multe altele la care nu vreau să mă refer acum. În timp ce inconştientul personal se formează în ontogeneza fiecăruia dintre noi, inconştientul colectiv se transmite ereditar.

Există momente în care Jung pare a opune inconştientul colectiv inconştientului personal. Astfel, forţa covârşitoare a complexului matern şi patern nu pot fi explicate satisfăcător în registru freudian, pentru că părinţii concreţi nu au nimic măreţ, ci sunt fiinţe, de cele mai multe ori, cât se poate de obişnuite. Măreţia pe care o au în imaginarul uman le este conferită de arhetipuri, de structurile inconştientului colectiv care organizează experienţa ontogenetică. Semnificaţia acestor momente este restrânsă, pentru că Jung nu a contestat niciodată existenţa inconştientului personal, ci doar i-a adăugat acestuia o nouă dimensiune. Şi dacă, dincolo de afirmaţiile pe care le fac şi cărora trebuie să le acceptaţi validitatea provizorie, mai este nevoie de o dovadă, atunci invoc un argument

clinic: orice terapie jungiană conține un moment freudian, și anume întâlnirea cu umbra, cu inconștientul personal.

Și Freud? Cum se raportează Freud la inconștientul colectiv? Îi neagă cumva existența? Nicidecum. Pentru că în *Interpretarea viselor*, care datează din 1900, întemeietorul psihanalizei constată existența a două serii de simboluri onirice: simbolurile care produc asociațiile pacientului aflat în analiză, tocmai pentru că țin de inconștientul personal și simbolurile „mute", care nu produc asociații și sunt, dacă nu universale, cel puțin generale. Ele trimit implicit la conținuturi supra individuale, la ceea ce Jung va numi, începând cu 1912, arhetipuri. După 1915, implicitul din onirologia freudiană devine explicit sub denumirea de „fantasmă originară", acele fantasme cu conținut filogenetic și transmitere ereditară. Diferă față de Jung doar denumirea și conținutul. La Freud este vorba de „scenă originară", „castrare", „seducție", toate conținuturi legate de sexualitate, în timp ce la Jung predomină conținuturile nonsexuale. Totuși, cel din urmă consideră complexul Oedip ca fiind un arhetip, ceea ce indică un acord deplin între cei doi în această privință: arhetip de natură sexuală.

Spiritul inconștient

Tema inconștientului colectiv nu este singura în care înregistrăm continuitate și contribuții complementare, deși nerecunoscute de nici unul dintre cei doi corifei. Tema spiritului inconștient, pe care am tratat-o pe larg în filosofia inconștientului, este de acest tip. Fără îndoială, Jung este psihanalistul la care ideea spiritului inconștient este însoțită de o conștiință filosofică mai clară, deși nu deplină. Cu toate că Jung afirmă caracterul suprapersonal și obiectiv al inconștientului colectiv, trăsături prin excelență caracteristice pentru spirit, afirmație la care trebuie să adăugăm o alta, și anume că arhetipurile sunt creatoare de cultură, totuși, în mod surprinzător psihanalistul elvețian își denumește domeniul „psihologie analitică". O continuatoare a sa, Toni Wolf, preferă denumirea de „psi-

hologie a complexelor". În ambele apare termenul psihologie, care mi se pare inadecvat în raport cu contribuţia esenţială a lui Jung. Mult mai potrivit mi se pare termenul de „noologie abisală", introdus de Lucian Blaga tocmai în prelungirea contribuţiilor lui Jung. Căci, într-adevăr, jungismul nu este altceva în esenţa sa decât studiul spiritului inconştient.

La Freud, vocaţia filosofică nu se manifestă în legătură cu problema spiritului inconştient, deşi tema există. Încă din *Interpretarea viselor* apare termenul „cenzură", care în a doua teorie despre psihic va fi rebotezat „supraeu". Iar supraeul nu este altceva decât spirit inconştient în măsura în care incorporează valorile şi normele culturale fundamentale interiorizate afectiv în prima copilărie.

Din nou Freud şi Jung merg umăr la umăr, fără urmă de contradicţie, nici unilaterală, nici bilaterală, chiar dacă unul dintre ei, Jung, ţine de astă dată să sublinieze deosebirea. În studiul „Cugetul din perspectivă psihologică" din 1958, Jung atrage atenţia că supraeul freudian reprezintă un tip de morală dobândită, în timp ce „morala primară" sau arhetipală preexistă oricărei experienţe individuale, având caracteristicile unui apriori. Dacă acesta coincide sau nu cu aprioriul kantian este o altă problemă, la care nu vreau să mă refer aici. Important este că atât Freud cât şi Jung descoperă spiritul inconştient în variante diferite şi creează astfel premisele unei filosofii contemporane a inconştientului.

Libidoul

Natura libidoului i-a opus pe Jung şi Freud cât se poate de bilateral. Este, poate, singura problemă în care Jung îl contestă pe Freud, fără să extindă valabilitatea principiilor psihanalizei la alt material, aşa cum a procedat în cele mai multe situaţii. La Freud libidoul era energia specifică instinctului sexual, aptă însă de cele mai diverse metamorfoze, de la suprimarea completă până la sublimarea profitabilă culturii. Jung îi opune o viziune simetric inversată: libidoul este energia psihică generală manifestată în diverse forme, inclusiv ca

energie sexuală. Nu este întâmplător, poate, că această dispută dintre discipol şi maestru a rămas, după câte ştiu, fără urmări importante în mişcarea psihanalitică. Nu numai caracterul ei speculativ, contrar empirismului declarat şi practicat de toate orientările abisale, va fi contribuit la aceasta, ci şi caracterul bilateral al contradicţiei.

Vis şi simbol

Cu tema visului şi a simbolului regăsim fructuoasa contradicţie unilaterală. În ce priveşte visul, Jung aşază alături de visele produse de inconştientul personal, care, aşa cum susţinea Freud, exprimă într-un mod deghizat conţinuturi psihice interzise (incestuoase, perverse sau agresive), visele arhetipale sau visele „mari“, care nu se bazează pe deghizare, pentru că între arhetipuri şi cultură nu există contradicţie, ci exprimă simbolic conţinuturi necunoscute conştiinţei. Avem de a face din nou cu o relativizare a teoriei lui Freud prin restrângerea valabilităţii — onirologia freudiană explică doar o categorie de vise şi nu toate categoriile de vise. Este o relativizare pe care Jung a mai practicat-o şi referitor la teoria nevrozelor, una din temele majore ale psihanalizei. Încă din 1906, în plină perioadă de entuziastă adeziune la freudism, Jung corectează teza maestrului că orice isterie este reductibilă la etiologia sexuală, susţinând că un foarte mare număr de astfel de cazuri au rădăcini sexuale, dar nu toate.

Şi în privinţa simbolurilor onirice, Jung nu face decât să restrângă valabilitatea simbologiei freudiene, fără a o anula. Simbolurile onirice au şi o altă semnificaţie decât cea sexuală. A susţine, de pildă, că simbolul şarpe are întotdeauna o semnificaţie falică ar fi tot atât de greşit ca a susţine că nu are semnificaţie sexuală, afirmă Jung în 1913 („Aspecte ale psihanalizei“). De asemenea, unul şi acelaşi vis poate fi interpretat la începutul terapiei în cheie sexuală, iar spre sfârşitul acesteia în cheie nonsexuală. Iată un exemplu: „Urc împreună cu mama şi sora mea pe o scară. Ajuns sus, constat că sora mea este însărcinată“ (conţinut manifest). În cheie freudiană, scara este un simbol sexual. Faptul că la sfârşitul ascensiunii sora apare însărcinată

n-ar fi decât realizarea deformată, dar suficient de transparentă, a unei dorinţe infantile incestuoase. În cheie nonsexuală, scara simbolizează afirmarea socială, cariera, iar copilul dorinţa de a deveni alt om, renaşterea. În articolul „Simbolurile şi interpretarea viselor" din 1961, încheiat cu puţin timp înaintea morţii, Jung reafirmă dublul mesaj al viselor – arhetipal şi personal – interpretarea putând pune accentul cu egală îndreptăţire pe unul sau altul dintre ele. Dacă acesta este ultimul cuvânt al lui Jung, atunci episodul criticii simbolologiei freudiene, în virtutea căreia întemeietorul psihanalizei ar fi vorbit doar despre semne şi nu despre simboluri, îşi pierde din relevanţă.

Ideile prezentate până aici ilustrează doar un aspect al ipotezei iniţiale, şi anume că Jung, în general vorbind, nu-l contrazice pe Freud. Doar îl relativizează, restrângând valabilitatea teoriilor sale. Au apărut şi cazuri de contradicţie bilaterală, dar am vorbit despre modul în care Freud îl contrazice pe Jung, ceea ce dă conţinut contradicţiei unilaterale. Mărul discordiei în cadrul psihanalizei a fost teoria etiologiei sexuale a nevrozelor şi, conexă ei, ideea despre importanţa covârşitoare a sexualităţii pentru structurarea psihicului uman. Freud a impus-o tuturor discipolilor transformaţi în dizidenţi prin faptul abandonării parţiale sau totale a acestui reper fundamental pentru apartenenţa la psihanaliză. Aşa se face că Jung şi Adler s-au văzut excluşi din cercurile freudiene în momentul în care au devenit creatori. Dar nu este oare acesta modelul oricărui scenariu paideic complet? Într-un prim moment, discipolul aderă fără rezerve la învăţătura maestrului. Apoi, într-un al doilea moment, când devine creator, se transformă în dizident, pentru că maestrul rămâne ataşat descoperirilor iniţiale. Dezvoltarea psihanalizei a dat dreptate dizidenţilor, inclusiv lui Jung (şi Adler) prin tendinţa cât se poate de marcată de desexualizare a inconştientului. Şi cum lucrurile nu sunt niciodată simple şi nu pot fi prinse într-o formulă, chiar Freud, după 1920, admite şi alte tipuri de inconştient decât refulatul pulsional.

iunie 2008 VASILE DEM. ZAMFIRESCU

I

TEORIA LUI FREUD DESPRE ISTERIE
O REPLICĂ LA CRITICA LUI ASCHAFFENBURG

[Apărută în Münchener medizinische Wochenschrift LIII/47, München, noiembrie 1906 (sub titlul „Die Hysterielehre Freuds. Eine Erwiderung auf die Aschaffenburgsche Kritik").]

TEORIA LUI FREUD DESPRE ISTERIE
O REPLICĂ LA CRITICA LUI ASCHAFFENBURG

Dacă încerc să dau o replică la critica, în general, foarte cumpănită și prudentă pe care a adus-o ASCHAFFENBURG[1] teoriei lui FREUD despre isterie[2], se întâmplă din dorința de a evita ca, în grabă, să nu deosebim ceea ce-i bun de ceea ce-i rău. Aschaffenburg nu afirmă nicăieri, ce-i drept, că importanța lui FREUD s-ar epuiza cu teoria isteriei. Publicul medical (inclusiv psihiatrii) îl cunosc însă pe Freud mai cu seamă dinspre această latură a lui, așa încât ar fi lesne posibil ca, printr-o critică defavorabilă, să fie aruncată o umbră densă și asupra celorlalte merite științifice ale lui FREUD. Aș dori să remarc de la început că replica mea nu i se adresează lui Aschaffenburg personal, ci acelei întregi orientări ale cărei viziuni și dorințe și-au găsit o expresie elocventă în prelegerea lui ASCHAFFENBURG. 1

Critica lui Aschaffenburg se limitează exclusiv la rolul pe care-l joacă sexualitatea în apariția psihonevrozelor conform vederilor lui FREUD. Critica nu atinge, așadar, nici de departe psihologia lui FREUD, deci psihologia visului, a cuvântului de spirit și a tulburărilor gândirii obișnuite prin constelații emoționale; ea atinge numai parțial psihologia sexualității, a determinanților simptomelor isterice și a metodei psihanalizei. În toate aceste domenii, FREUD are merite unice pe care le-ar putea contesta doar cel care nu a făcut niciodată efortul de a verifica experimental înlănțuirea ideilor lui 2

1 [*Die Beziehungen des sexuellen Lebens zur Entstehung von Nerven- und Geisteskrankheiten.*]

2 [*Bruchstück einer Hysterie-Analyse.*]

Freud. Vorbind despre „merite“ nu vreau să implic că aș subscrie necondiționat la toate teoremele lui Freud. Un merit este însă, și nu cel mai mic, și *elaborarea problemelor spiritului*. Acest merit nu i-l poate contesta nici măcar un adversar principial al lui Freud.

3 Pentru a nu mă întinde prea mult în mod inutil, las deci deoparte din discuție toate acele puncte pe care critica lui Aschaffenburg nu le atinge și mă limitez exclusiv asupra celor atacate.

4 Freud susține că rădăcina *celor mai multe* psihonevroze este o traumă psihosexuală. Este această afirmație un nonsens?

5 Aschaffenburg reprezintă punctul de vedere care se bucură astăzi de o recunoaștere destul de generală că isteria este o suferință *psihogenă*. Așadar, isteria își are rădăcinile în psihic. Ar însemna să cărăm apă în puț dacă am mai vrea și să indicăm în mod expres că o parte componentă *extrem de esențială* a psihicului este *sexualitatea*, o componentă despre ale cărei amplitudine și importanță încă nu avem o imagine din cauza deficienței recunoscute a psihologiei noastre empirice. Știm numai că putem să întâlnim sexualitatea pretutindeni. Există vreun alt factor psihic, vreo altă pulsiune de bază, în afara foamei și a derivatelor sale, care să aibă o însemnătate similară pentru psihologia umană? Nu aș ști să numesc vreunul. Este pur și simplu de la sine înțeles că o componentă atât de cuprinzătoare și de importantă a psihicului duce la un număr corespunzător de mare de conflicte emoționale și zdruncinări afective și o privire aruncată în viața reală nu ne învață nicidecum contrariul. Concepția lui Freud are, de aceea, încă de la bun început un grad mare de probabilitate în sine, în măsura în care Freud deduce isteria mai întâi din conflicte psihosexuale.

6 Cum este însă cu viziunea specială a lui Freud că *orice* isterie este reductibilă la sexualitate?

7 Freud nu a cercetat toate isteriile de pe lume. Principiul său sucombă deci insuficienței generale a axiomelor empirice. Freud și-a găsit confirmat punctul de vedere doar în cazurile observate de el, care sunt o fracțiune infinit de mică a tuturor isteriilor. Nu este imposibil nici să existe una sau mai multe forme de isterie pe care Freud chiar nu le-a cercetat încă niciodată. Și în definitiv este posi-

bil și ca materialul lui FREUD să fi devenit în constelația scrierilor lui într-o anumită privință puțin unilateral.

Putem de aceea să-i modificăm principiul, desigur cu acordul autorului, așa încât să-l formulăm după cum urmează: *Un număr pentru moment nelimitat de mare de cazuri de isterie provine din rădăcină sexuală.* 8

A dovedit cineva că nu este așa? Prin „a dovedi" înțeleg desigur să se utilizeze metoda psihanalitică a lui FREUD și nu doar ca pacientul să fie supus unui examen oral riguros și apoi să se dea asigurarea că nu se poate dovedi nici un element sexual. Pe astfel de „dovezi" nu se poate pune, bineînțeles, încă de la început nici un preț. Altfel ar trebui să i se dea dreptate celui care cercetează cu lupa o cultură de bacterii și susține că nu conține bacterii. Aplicarea metodei psihanalitice este în mod logic o *conditio sine qua non.* 9

Obiecția lui ASCHAFFENBURG că întreaga isterie traumatică nu conține nimic sexual și se deduce din alte traume foarte clare pare să fie foarte corectă. Numai că granițele isteriei traumatice ajung foarte departe, după cum o arată exemplele lui ASCHAFFENBURG (de pildă vas de flori care cade/ paralizia corzilor vocale). În acest fel mai fac parte încă nenumărate cazuri de isterie din isteria „traumatică"; de câte ori se întâmplă oare ca o mică sperietură să genereze un nou simptom! ASCHAFFENBURG doar nu va crede el însuși că cineva va fi atât de naiv și va căuta numai în micul afect cauza simptomului. Concluzia cea mai evidentă este că un astfel de caz era încă cu mult timp înainte isteric. Dacă, de exemplu, se trage un foc și o domnișoară care tocmai trecea pe acolo începe să sufere de abazie, atunci putem presupune liniștiți că aici nu s-a întâmplat decât ca paharul, care era deja de mult umplut, să ajungă să se reverse. Pentru a dovedi aceasta nu este de regulă nevoie de o artă deosebită. Acest caz și noianul tuturor celorlalte cazuri asemănătoare nu demonstrează, așadar, nimic împotriva lui FREUD. 10

Lucrurile stau poate puțin altfel în cazul *traumelor psihice* și al *isteriei de rentă.* Aici, unde traumatismul și perspectiva plină de afect legată de bani se unesc, ia naștere o situație emoțională care face să pară cel puțin foarte de înțeles izbucnirea unei forme speci- 11

fice de isterie. S-ar putea să nu fie valabilă aici concepţia lui FREUD. Din lipsă de alte experienţe, înclin spre această idee. Cel care vrea să fie foarte corect şi foarte ştiinţific ar trebui totuşi să dovedească mai întâi că, într-adevăr, niciodată o constelaţie sexuală nu a pregătit drumurile spre isterie, deci că la psihanaliză nu iese nimic la iveală în aceste cazuri. Oricum, obiecţia isteriei traumatice dovedeşte cel mult că nu toate cazurile de isterie provin din rădăcină sexuală. *Astfel, nu se răstoarnă însă principiul freudian modificat mai sus.*

12 Pentru a combate acest principiu nu există o altă cale în afara *aplicării metodei psihanalitice.* Cine nu o aplică nu îl va combate pe FREUD; căci trebuie dovedit cu metoda indicată de el că la isterie dăm peste cu totul alt fel de lucruri decât de natură sexuală sau că această metodă este complet incapabilă să scoată la suprafaţă material psihic intim.

13 Poate să facă în aceste condiţii ASCHAFFENBURG dovada pentru critica sa?

14 Auzim desigur de „experimente" şi „experienţe", dar nu şi despre faptul că criticul ar fi aplicat el însuşi metoda în mod repetat şi — *nota bene* — fiind stăpân pe ea. El menţionează o serie de exemple, ce-i drept foarte izbitoare, de interpretări freudiene, care desigur că lasă perplex pe orice om naiv. El însuşi indică neajunsul unor astfel de citate scoase din context; nu ar fi însă superfluu să mai subliniez în mod special că tocmai în cazul chestiunilor psihologice contextul este totul. Aceste interpretări freudiene sunt rezultatele unor experienţe şi concluzii numeroase. Dacă oferim aceste rezultate despuiate, fără premisele psihologice, atunci nu le poate înţelege nimeni.

15 Când ASCHAFFENBURG declară că aceste interpretări sunt arbitrare şi afirmă că şi alte interpretări ar fi la fel de posibile sau că îndărătul respectivelor fapte nu ar zăcea absolut nimic, atunci nu are decât să dovedească pur şi simplu, cu analize proprii, că aceste lucruri şi altele asemănătoare sunt apte de interpretări cu totul diferite. Atunci problema ar fi repede rezolvată şi oricine i-ar fi recunoscător pentru elucidarea ei. La fel de simplu stau lucrurile în cazul „uitării" freudiene şi al acţiunilor simptomatice, pe care ASCHAFFENBURG le expedia-

ză în domeniul misticii. Aceste fenomene sunt extraordinar de frecvente, așa încât, ca să zicem așa, le putem întâlni zilnic. De aceea nu cerem prea mult dacă așteptăm de la critic să explice, pe baza unor exemple practice, cum trebuie raportate fenomenele menționate la cu totul alte cauze. Material în acest sens îi oferă din belșug experimentul asociațiilor. Ar face astfel o muncă creatoare pentru care nu am avea destule cuvinte să-i mulțumim.

De îndată ce ASCHAFFENBURG îndeplinește aceste condiții, adică publică psihanalize cu rezultate cu totul diferite, vom crede critica lui și atunci se va putea deschide și discuția despre teoria freudiană. Până atunci însă, critica lui e în aer. 16

Despre metoda psihanalitică ASCHAFFENBURG susține că este *autosugestie*, atât la medic, cât și la pacient. 17

Făcând abstracție de faptul că este de datoria criticului să demonstreze cunoașterea sa temeinică a metodei, ne lipsește și dovada că metoda este autosugestie. Arăt încă de mai mult timp în lucrările mele că experimentul asociațiilor[3] elaborat de mine oferă în principiu aceleași rezultate; cum psihanaliza nu este propriu-zis nimic altceva decât un experiment asociativ, ceea ce de altfel o spune însuși ASCHAFFENBURG în critica sa. Afirmația că experimentul a fost aplicat de mine într-un singur caz este eronată, căci a fost folosit deja în destul de multe cazuri în acest scop, așa cum ar putea reieși din numeroase indicații aflate în lucrările mele și din scrierile lui RIKLIN apărute deja de câtva timp. ASCHAFFENBURG poate să verifice oricând *experimental* afirmațiile mele și pe cele ale lui FREUD, în măsura în care ele se suprapun cu ale mele. Capătă astfel bazele exacte pentru psihanaliză. 18

Că experimentele nu au nimic de-a face cu autosugestia se poate vedea cu ușurință din aplicabilitatea lor la *diagnosticul experimental al stării de fapt*. Pasul de la experimentul asociațiilor, care este deja destul de complicat, până la psihanaliza completă este desigur unul mare. Putem să dobândim însă din studiul temeinic al experimentului asociațiilor, la a cărui cunoaștere chiar ASCHAFFENBURG 19

3 Cf. *Diagnostische Assoziationsstudien*, vol. I.

a adus contribuții remarcabile, cunoștințe neprețuite care apoi aduc analizei serviciile cele mai folositoare. (Mie, cel puțin, așa mi s-a întâmplat.) Abia dacă ai parcurs această școală pregătitoare obositoare și dificilă poți proceda cu o oarecare îndreptățire la cercetarea teoriei freudiene în privința autosugestiei. Devii atunci și ceva mai binevoitor și mai înțelegător în aprecierea stilului nițel apodictic al lui Freud. Înveți să înțelegi cât de peste măsură de greu este să *descrii* chestiuni psihologice atât de fine și rafinate. Prezentarea sub formă scrisă nu este niciodată în stare să reproducă realitatea psihanalizei măcar și numai aproximativ, darămite s-o redea așa încât să aibă de-a dreptul o influență convingătoare asupra cititorului. La prima lectură a scrierilor lui Freud mi s-a întâmplat aidoma tuturor celorlalți: am putut numai să pun semne de întrebare pe margine. Exact așa i se va întâmpla oricui citește pentru prima dată descrierea experimentelor mele asociative. Din fericire însă, oricine dorește poate să repete experimentele și atunci poate să afle singur ceea ce nu crezuse în prealabil. În psihanaliză nu este din păcate așa, căci ea presupune o combinație neobișnuită de cunoștințe speciale și rutină psihologică, pe care însă, pur și simplu, nu o are oricine, care însă poate să fie dobândită până la un anumit grad.

20 Atâta timp cât nu știm despre Aschaffenburg dacă are această experiență practică, trebuie luat la fel de puțin în serios reproșul de *autosugestie*, ca și cel de *interpretare arbitrară*.

21 Aschaffenburg consideră explorarea în privința reprezentărilor sexuale drept *imorală* în multe cazuri.

22 Chestiunea este foarte subtilă; căci pretutindeni unde morala se amestecă în știință nu putem pune decât credință contra credință. Să luăm o dată în considerare pur și simplu punctul de vedere al utilității: aici se pune întrebarea dacă educația sexuală este dăunătoare în toate împrejurările sau nu. La această întrebare nu se poate răspunde la modul general, căci se pot lesne înșira la fel de multe cazuri pro, dar și contra. Aici numai individualitatea decide. Mulți oameni pot să suporte anumite adevăruri, alții nu pot să suporte același lucru. De această situație va ține desigur cont orice neurolog iscusit. Schema este aici în mod special reprobabilă. Abstrac-

ție făcând de faptul că anumitor pacienți nu le dăunează cu nimic educația sexuală, sunt, după cum se știe, nu puțini cei care nu trebuie împinși mult spre această temă, ci orientează de la ei putere analiza către acest punct. Și în cele din urmă există și cazuri (din care am cunoscut nu doar unul) cărora efectiv nu le poți veni de hac până ce nu supui o dată relațiile sexuale unei revizuiri exacte, și anume cu cele mai bune rezultate în cazurile cunoscute mie. Mi se pare de aceea că este indubitabil că există foarte multe cazuri cărora discutarea chestiunilor sexuale nu numai că nu le dăunează, ci chiar le folosește direct. Invers, trebuie să admit fără ocol că există cazuri în care educația sexuală mai mult strică decât ajută. Trebuie lăsat în seama iscusinței individuale a medicului să detecteze asemenea cazuri. Astfel mi se pare rezolvată și problema morală. Puncte de vedere morale „mai înalte“ provin mult prea ușor de la schema ce trebuie eliminată, motiv pentru care aplicarea ei practică pare *a priori* inoportună.

În ceea ce privește efectul *terapeutic* al psihanalizei, este complet 23
indiferent pentru caracterul științific al teoriei despre isterie ca și al metodei analitice cum iese rezultatul terapeutic. Convingerea mea personală pentru moment este că psihanaliza freudiană este una dintre posibilele terapii și că a realizat în diferite cazuri în parte mai multe decât celelalte.

În ceea ce privește rezultatele științifice ale psihanalizei, nu tre- 24
buie nimeni să se lase descurajat de aparenta grozăvie, și anume nu prin citate convingătoare. Probabil că Freud este supus multor erori omenești; asta nu exclude însă nici pe departe că sub învelișul încâlcit zace ascuns un sâmbure de adevăr, despre a cărui importanță încă nu ne putem face idei exacte. Rar a ieșit la lumina zilei un mare adevăr fără un accesoriu fantastic. Să ne gândim la Kepler și Newton!

În cele din urmă aș dori să avertizez cu insistență în ceea ce pri- 25
vește punctul de vedere al lui Spielmeyer[4], pe care nu-l putem condamna suficient de tare. Dacă ponegrim nu numai o teorie ale

4 *Centralbl. f. Nervenheilk. u. Psychiat.* XXIX, 1906 [articol fără titlu].

cărei fundamente experimentale nici măcar nu le-am verificat, ci îi defăimăm şi pe cei care se străduiesc să verifice şi să aprecieze ei înşişi, considerându-i neştiinţifici, atunci periclităm libertatea cercetării. Indiferent dacă Freud se înşală sau nu, el are totuşi dreptul să fie ascultat în faţa forumului ştiinţei. Dreptatea reclamă ca afirmaţiile lui Freud să fie verificate. Dar pur şi simplu să tai capul şi apoi să uiţi — asta nu este compatibil cu demnitatea unei ştiinţe nepărtinitoare şi lipsite de prejudecăţi.

26 Rezum:

1. Încă nu s-a dovedit că teoria lui Freud despre isterie este în toate cazurile o eroare.

2. Această dovadă o poate aduce în mod logic numai cel care stăpâneşte metoda psihanalitică.

3. Nu s-a dovedit că psihanaliza dă alte rezultate decât cele ale lui Freud.

4. Nu s-a dovedit că psihanaliza se bazează pe principii greşite şi că este în general inaptă pentru înţelegerea simptomelor isterice.

II
TEORIA FREUDIANĂ ASUPRA ISTERIEI

[Prelegere ţinută la Primul Congres Internaţional de Psihiatrie şi Neurologie, septembrie 1907, la Amsterdam. Apărută în *Monatsschrift für Psychiatrie und Neurologie* XXIII/4, Berlin 1908, pp. 310–322 (sub titlul „Die Freudsche Hysterietheorie").]

TEORIA FREUDIANĂ ASUPRA ISTERIEI

Este o sarcină dificilă şi ingrată să prezinţi o concepţie teoretică 27
pe care autorul însuşi nu a formulat-o nicăieri în mod definitiv. Freud însuşi nu a elaborat niciodată o teorie despre isterie încheiată o dată pentru totdeauna, ci a încercat doar să formuleze, din când în când, în funcţie de stadiul respectiv al experienţei sale, rezultatele teoretice. Ceea ce a formulat Freud teoretic pretinde valoarea unei ipoteze de lucru care se conformează pretutindeni experienţei. De aceea, nu poate fi vorba actualmente despre o teorie freudiană a isteriei care să fie bine închegată, ci doar de experienţe multiple ce prezintă anumite caracteristici comune. Întrucât nu avem de-a face, aşadar, cu ceva încheiat şi închis, ci cu un proces evolutiv, forma perspectivei istorice va fi pesemne cea mai adecvată pentru prezentarea teoriei freudiene.

Premisele teoretice pentru activitatea cogitativă a cercetării 28
freudiene rezidă în cunoaşterea experimentelor lui Janet. Prima formulare făcută de Breuer şi Freud problemei isteriei porneşte de la faptul *disocierii psihice* şi al *automatismului psihic inconştient*. O altă premisă este *importanţa etiologică a afectului*, scoasă atât de pronunţat în evidenţă printre alţii de Binswanger[1]. Aceste două premise împreună cu experienţele extrase din teoria sugestiei generează concepţia astăzi, desigur, general recunoscută a isteriei ca *nevroză psihogenă*.

1 [*Freud'sche Mechanismen in der Symptomatologie der Psychosen.*]

29 Cercetarea lui Freud este axată pe descoperirea mijloacelor și a modului în care acționează mecanismul producerii simptomelor isterice. Nu se caută să se obțină astfel decât o umplere minuțioasă a acelui gol căscat până acum în lungul lanț dintre cauza inițială și simptomul final, acel gol pe care nu a fost încă nimeni în stare să-l umple până acum. Faptul care i se impune oricărui observator cât de cât atent că afectele joacă un rol etiologic determinant în apariția simptomelor isterice face ca rezultatele primei comunicări a lui Breuer–Freud din anul 1893 să pară desigur de înțeles; mai cu seamă propoziția elaborată de ambii autori: *istericul suferă în cea mai mare parte de reminiscențe*, adică de complexe de reprezentări accentuate afectiv, care sunt supuse anumitor condiții de excepție ce împiedică atenuarea afectului inițial până la ineficacitate.

30 La acest mod de a vedea, schițat momentan numai superficial, a ajuns mai întâi Breuer, care a avut în anii 1880–1882 prilejul să observe în amănunt și să trateze o isterică având o înzestrare intelectuală foarte înaltă. Tabloul bolii era caracterizat în principal printr-un clivaj adânc al conștiinței, pe lângă care se manifestau numeroase simptome fizice de o importanță și constanță secundară. Breuer, care se lăsa condus de către pacientă în tratamentul său, a remarcat că la fiecare obnubilare erau reproduse complexe de reminiscențe care aparțineau cronologic anului precedent. Ea retrăia halucinatoriu în aceste stări o grămadă de scene individuale, care avuseseră pentru ea o importanță traumatică. Breuer a văzut cu o claritate lipsită de orice îndoială că aceste retrăiri și relatări ale momentelor traumatice exercitau o influență terapeutică evidentă, căci astfel se ajungea la o ușurare și îmbunătățire a stării. Dacă întrerupea tratamentul, după scurt timp se semnala o înrăutățire considerabilă. Pentru a amplifica și accelera efectul acestui tratament, Breuer a intercalat în starea obnubilată spontană inițială încă o obnubilare artificială sugestivă, în care era „abreacționat“ material nou. Prin acest procedeu a reușit să amelioreze mult starea bolnavei. Freud, care a recunoscut imediat importanța extraordinară a acestor observații, a mai prezentat în cele

ce au urmat o serie de alte experiențe concordante. Acest material se găsește în *Studii despre isterie* (*Studien über Hysterie*)[2] publicate de Breuer și Freud.

31 Pe această temelie se ridică acum construcțiile teoretice inițiale, edificate de Breuer și Freud împreună. Autorii pornesc de la simptomatologia afectului la omul normal. Excitația produsă de afect este transpusă într-un șir de inervații somatice, prin care ea se epuizează, echilibrând astfel din nou „tonusul centrilor nervoși". Se ajunge astfel la o abreacție a afectului. În cazul isteriei este diferit. Acolo vedem trăirea traumatică urmată — pentru a folosi cuvintele lui Oppenheim[3] — de o „expresie anormală a emoției". Excitația intercerebrală nu este descărcată direct în mod natural, ci creează simptome patologice, care fie sunt noi, fie sunt recrudescența unora vechi. Excitația este deci transpusă în *inervări anormale*, ceea ce autorii au desemnat drept „conversie a sumei de excitație". Afectului i se răpește astfel manifestarea normală, descărcarea normală în inervări adecvate, el nu este abreacționat, ci rămâne „strangulat". Simptomele isterice care-și datorează existența acestui proces pot fi de aceea concepute ca *fenomene de retenție*.

32 Cele spuse până aici formulează starea de fapt constatată prin observarea bolnavei; însă întrebarea importantă de ce se ajunge în individul isteric la strangularea și conversia afectului este încă deschisă; Freud a acordat un interes special acestei chestiuni. În lucrarea sa apărută în 1894 *Psihonevrozele de apărare* (*Die Abwehr-Neuropsychosen*)[4], Freud încearcă să analizeze mai îndeaproape consecințele psihologice ale afectului. El găsește anume două grupe de nevroze psihogene, care se deosebesc principial prin aceea că afectul „patogen" este convertit la una dintre grupe în inervații corporale, la cealaltă grupă are însă loc o transpunere a afectului asupra unui alt complex de reprezentări. Prima grupă corespunde *is-*

2 1895. [Apărută în traducere românească la Editura Trei, 2005, în Sigmund Freud, *Opere*, vol. 12.]

3 [*Thatsächliches und Hypothetisches über das Wesen der Hysterie.*]

4 [Apărută în traducere românească la Editura Trei, 2005, în Sigmund Freud, *Opere*, vol. 12, „Studii despre isterie".]

teriei clasice, cea din urmă *nevrozei obsesionale*. Drept cauză a strangulării afectului, respectiv a conversiei sau transpunerii lui, el detectează *incompatibilitatea dintre complexul traumatic de reprezentări și conținutul normal al conștiinței*. În multe cazuri, el a putut să dovedească direct că pacientul conștientizase incompatibilitatea, de unde a rezultat după aceea o *refulare* activă a conținutului inconciliabil. Bolnavul nu voia să știe nimic de el și își trata complexul critic ca „non arrivé". Rezultatul era o ocolire sistematică sau „refulare" a punctului nevralgic, prin care era împiedicată abreacția afectului.

33 Strangularea afectului nu se bazează deci în primul rând pe conceptul vag al predispoziției speciale, ci pe un *motiv recognoscibil*.

34 Să rezumăm cele spuse până acum. Până în anul 1895 cercetările lui Breuer și Freud dau următoarele rezultate: simptomele psihogene provin din complexe de reprezentări accentuate afectiv, cu efect traumatic, și anume:

1. prin conversia excitației în inervări corporale anormale;
2. prin transpunerea afectului asupra unor complexe de reprezentări mai indiferente.

35 Motivul pentru care afectul traumatic nu este abreacționat în modalitatea normală, ci este reținut, trebuie căutat în faptul că el are un conținut inconciliabil cu restul personalității, care trebuie să cadă pradă refulării.

Pentru cercetările freudiene ulterioare tema a fost furnizată de conținutul afectului traumatic. Încă în studiile Breuer–Freud și mai cu seamă în *Psihonevrozele de apărare*, Freud a atras atenția asupra naturii sexuale a afectului inițial, în timp ce primul istoric al bolii, provenind de la Breuer, ocolește factorul sexual într-un mod de-a dreptul izbitor, cu toate că întregul istoric al bolii nu numai că are aluzii sexuale abundente, ci devine și pentru specialist inteligibil și coerent abia atunci când introducem în calcul sexualitatea. Freud crede să poată susține, pe baza a 13 analize scrupuloase, că etiologia specifică a isteriei rezidă în traume sexuale din copilăria timpurie; trauma trebuie să fi constat în „iritarea reală a organelor genitale". Traumatismul are pentru început numai un

efect pregătitor, influența propriu-zisă o exercită însă abia în perioada pubertății, când vechea urmă mnezică este reactivată prin trezirea sentimentelor sexuale. Astfel încearcă Freud să soluționeze conceptul nedefinit al predispoziției specifice în evenimente concrete foarte definite ale perioadei prepuberale. Unei și mai timpurii predispoziții *înnăscute* nu-i acorda pe vremea aceea o prea mare importanță.

În timp ce studiile lui Breuer și Freud se bucurau, e-adevărat, 37
de o anumită recunoaștere, dar, în ciuda asigurării lui Raimann[5], tot nu au devenit până acum încă bunul public al științei, *această* teorie a lui Freud a întâmpinat o opoziție generală. Nu frecvența traumatismelor sexuale din copilărie ar fi putut fi supusă îndoielii, ci importanța lor exclusiv patogenă pentru copiii normali. Cu siguranță că Freud nu a prins această concepție din neant; el a formulat astfel anumite experiențe care i s-au revelat la analiză. A găsit mai întâi urme mnezice ale unor scene sexuale infantile, care erau raportate în multe cazuri cu mare certitudine la evenimente reale. A considerat apoi că, deși traumele din copilărie rămâneau fără un efect specific, se dezvăluiau totuși după pubertate ca fiind determinanți ai simptomelor isterice. Freud s-a văzut astfel nevoit să acorde traumei realitate. După părerea mea personală, a făcut așa deoarece atunci mai era încă sub influența concepției inițiale, și anume că istericul suferă de reminiscențe, pentru care trebuie căutate cauza și forța motrice în trecut. Este de înțeles că o astfel de răsturnare a factorilor etiologici, mai ales la cunoscători experimentați ai isteriei, trebuia să trezească opoziția, căci practicianul este obișnuit să caute forțele motrice ale nevrozei isterice mult mai mult în prezent decât în trecut.

Această formulare a punctului de vedere teoretic din 1896 a în- 38
semnat pentru Freud numai o etapă de dezvoltare pe care a depășit-o acum. Descoperirea determinanților sexuali în tabloul patologic al isteriei a devenit pentru el punctul de plecare al unor cercetări ulterioare, ample, în domeniul psihologiei sexuale în ge-

5 [Psihiatru vienez, critic al lui Freud.]

nere. Tot așa, problema determinării evenimentului asociativ i-a condus activitatea de cercetător și în domeniul psihologiei visului. Astfel, în 1900, Freud și-a creat opera fundamentală despre vis, care este extraordinar de importantă pentru dezvoltarea viziunilor sale și a tehnicii sale. Nimeni nu va fi în stare să înțeleagă măcar aproximativ concepțiile freudiene dezvoltate recent dacă nu cunoaște din temelii *Interpretarea viselor* (*Die Traumdeutung*)[6] a lui Freud. În *Interpretarea viselor* ne sunt oferite deodată principiile teoriei și tehnicii freudiene. Pentru înțelegerea concepțiilor actuale ale lui Freud și pentru verificarea rezultatelor lui, cunoașterea tehnicii lui este indispensabilă. Această circumstanță face necesar să intru aici mai în detaliu în esența psihanalizei.

39 *Metoda* cathartică inițială țintea să ajungă de la simptome la afectul traumatic ce le stă la bază. Astfel, afectul era ridicat în conștiință și abreacționat prin curs normal, adică despuiat de forța sa traumatică. Această metodă nu funcționa fără o anumită insistență sugestivă; medicul conducea, iar pacientul era în esență pasiv. În afara acestor inconveniente, se înmulțeau treptat și observațiile unor cazuri în care nu existau niște traume propriu-zise, ci toate conflictele emoționale păreau să izvorască exclusiv dintr-o activitate fantasmatică bolnăvicioasă. Metoda nu putea face față acestor cazuri.

40 De la comunicările lui Freud din anul 1904[7] s-a schimbat câte ceva la această metodă. Toate elementele sugestive sunt lăsate acum deoparte. Bolnavii nu mai sunt conduși de medic, ci se acordă o latitudine mare ideilor lor spontane libere, așa încât bolnavii sunt de fapt cei care conduc analiza. Freud se mulțumește să înregistreze și să-l atenționeze din când în când pe bolnav asupra legăturilor reieșite. Dacă interpretarea este incorectă, nu se reușește ca ea să-i fie impusă bolnavului; dacă este corectă, atunci succesul hotărâtor este

6 [Apărută în traducere românească la Editura Trei, 2003, în Sigmund Freud, *Opere*, vol. 9.]

7 [*Die Freud'sche Psychoanalytische Methode* și *Über Psychotherapie* sunt probabil scrierile la care se referă aici Jung. Cf. și *Bruchstück einer Hysterie-Analyse* (vezi și nota 13).]

imediat evident la bolnav, ceea ce se exprimă foarte limpede în întregul comportament.

Metoda psihanalitică de azi a lui FREUD este mult mai compli- 41
cată şi mult mai eficace decât metoda cathartică iniţială. Metoda psihanalitică urmăreşte scopul de a-i conştientiza bolnavului toate legăturile asociative false care pornesc de la complex şi, astfel, de a i le dizolva, pentru ca bolnavul să capete treptat o înţelegere desăvârşită a tabloului său patologic şi deci şi un punct de vedere obiectiv faţă de complexele lui. Am putea numi de aceea metoda şi una *educativă*, căci ea modifică întreaga gândire şi simţire a bolnavului atât de mult, încât personalitatea lui se eliberează treptat de compulsia complexelor şi capătă o poziţie independentă faţă de ele. În această privinţă, noua metodă freudiană are o anumită asemănare cu metoda de educaţie a lui DUBOIS[8], ale cărei succese incontestabile se explică în principal prin faptul că punctul de vedere al bolnavului faţă de complexele sale este modificat prin instruire.

Fundamentele teoretice ale metodei psihanalitice, care s-a dez- 42
voltat în totalitate din empirismul practic, sunt încă învăluite de un întuneric adânc. Prin experimentele mele asociative cred să fi făcut măcar câteva puncte ale acestei metode accesibile elaborării experimentale, prin care, ce-i drept, nu sunt încă nici pe departe înlăturate toate greutăţile teoretice. Dificultatea principală mi se pare că rezidă în următorul punct: dacă asocierea liberă care trebuie luată ca premisă pentru analiză duce la complex, atunci FREUD presupune logic că acest complex este asociat cu punctul de pornire. Trebuie să obiectăm la această supoziţie că nu este prea greu să stabilim legătura asociativă dintre un castravete şi un elefant. Uităm însă aici, în primul rând, că la analiză este dat punctul de pornire, nu însă şi ţelul, şi, în al doilea rând, că starea de conştiinţă *nu este o gândire direcţionată, ci o atenţie relaxată*. Se poate obiecta aici că ţelul este *complexul* şi că el are o foarte mare tendinţă de reproducere datorită accentuării sale afective independente, aşa încât el

8 [PAUL DUBOIS (1848–1918), profesor de neuropatologie la Universitatea din Berna.]

se iveşte spontan ca „urcând liber" şi apoi apare oarecum numai din întâmplare asociat cu punctul de pornire.

43 Acest caz ni-l putem oricum imagina teoretic; *in praxi* treaba arată însă de regulă altfel, căci complexul nu urcă liber, ci este blocat de rezistenţe intense. Apar în schimb frecvent *prima vista* nişte verigi intermediare asociative complet de neînţeles, care nu sunt recunoscute nici de medic, nici de bolnav ca aparţinând în vreun fel complexului. Dacă însă seria până la complex este stabilită complet, atunci semnificaţia fiecărei verigi a lanţului în parte devine clară cu o limpezime adesea uluitoare, astfel încât o muncă specială de interpretare nu-şi mai are deloc rostul. Cine are experienţă practică suficientă cu analiza se poate convinge empiric, iar şi iar, de faptul că în aceste condiţii nu se produce niciodată ceva oarecare, ci mereu ceva care se află într-o legătură nu întotdeauna *a priori* transparentă cu complexul. Trebuie în general să ne obişnuim cu ideea că şi în astfel de serii de idei coincidenţa este absolut exclusă. Dacă există, aşadar, o legătură asociativă într-o serie neintenţionată de idei ce-i trec pacientului prin minte, deci în cazul în care complexul găsit este legat asociativ cu reprezentarea iniţială, atunci această legătură a existat încă dinainte; prin urmare, reprezentarea pe care am luat-o ca punct de pornire era deja constelată de către complex. De aici se poate deduce fără greutate justificarea de a concepe reprezentarea de pornire ca indiciu sau ca simbol al complexului.

44 Acest punct de vedere se află în concordanţă cu concepţii psihologice deja cunoscute: *fiecare factor psihologic în parte nu este decât rezultanta tuturor evenimentelor psihologice premergătoare.* Printre acestea predomină trăirile afective, aşadar complexele cărora, din această cauză, le şi revine forţa constelatoare cea mai mare. Dacă luăm, de aceea, un oarecare fragment al prezentului psihologic, atunci în el sunt conţinute în mod logic toate evenimentele individuale anterioare, dintre care cele afective stau în prim-plan, şi anume în funcţie de actualitatea lor. Asta este valabil pentru fiecare particulă din psihic. Este de aceea potenţial posibil să fie reconstruite constelaţiile din fiecare particulă: asta vrea metoda freudiană. În această muncă vom da, conform probabilităţii, în final tocmai de

constelaţiile afective cele mai importante, şi anume nu numai de una, ci de multe, chiar de foarte multe, de fiecare dată în funcţie de forţa lor constelativă. FREUD a numit acest fapt *supradeterminare.*

Principiul psihanalizei se menţine de aceea în interiorul grani- 45
ţelor unor cunoaşteri psihologice ştiute. Metoda este, ce-i drept, extraordinar de dificilă, dar poate fi învăţată; numai că ne trebuie, după cum subliniază corect şi LÖWENFELD, câţiva ani de exerciţiu intens până ce o vom putea mânui cu o oarecare siguranţă. Chiar şi din acest motiv se interzice orice critică pripită a rezultatelor cercetării freudiene. Iar această circumstanţă va interzice întotdeauna ca metoda să se impună pentru terapia de masă din spitale. Ceea ce realizează ea ca instrument ştiinţific poate să aprecieze numai cel ce o aplică el însuşi.

FREUD şi-a folosit metoda mai întâi pentru studiul viselor şi şi-a 46
rafinat-o şi perfecţionat-o pe parcursul acestei munci. Aici au rezultat, după cum se pare, toate acele legături asociative surprinzătoare care joacă un rol atât de mare şi în nevroze. Printre acestea menţionez ca rezultat principal cunoaşterea rolului însemnat pe care-l joacă în vis complexele accentuate afectiv şi felul în care ele se exprimă simbolic. Aici revine o mare importanţă *exprimării verbale* ca fiind una dintre componentele de bază ale gândirii noastre, căci *dublul sens al limbajului* este o punte dintre cele mai îndrăgite pentru transpunerea şi exprimarea figurată a afectului. Menţionez aceste puncte întrucât sunt de o importanţă fundamentală pentru psihologia nevrozelor. Pentru cel ce le cunoaşte şi din lucrurile aşa-zis cotidiene la oamenii normali, interpretările adesea ciudate relatate în *Fragment dintr-o analiză de isterie* (*Bruchstück einer Hysterie-Analyse*)[9] nu mai conţin nimic neaşteptat, ci ele se înscriu fără greutate în experienţele cotidiene. Trebuie din păcate să renunţ să expun *in extenso* rezultatele cercetării în această privinţă; mă voi limita efectiv asupra indicării lor, căci ele sunt propedeutica pentru concepţia prezentă a lui FREUD despre tablourile patologice ale is-

9 [Apărută în traducere românească la Editura Trei, 2001, în Sigmund Freud, Opere, vol. 5, „Inhibiţie, simptom, angoasă".]

teriei. Consider pe baza propriilor experienţe că este imposibil să înţelegem în suficientă măsură sensul ulterioarelor *Trei eseuri asupra teoriei sexualităţii* (*Drei Abhandlungen zur Sexualtheorie*)[10] şi al *Fragmentului dintr-o analiză de isterie* fără a avea o cunoaştere exactă a *Interpretării viselor*.

47 Prin „cunoaştere exactă" nu trebuie înţeleasă desigur critica ieftină de text filologică pe care i-o tot fac mulţi autori *Interpretării viselor*, ci o aplicare răbdătoare a principiilor freudiene la evenimentele psihice. Aici se află de fapt centrul de greutate al întregii probleme. Acuzarea şi apărarea vorbesc fără a se înţelege atâta timp cât discuţia se desfăşoară doar pe tărâm teoretic. *Deocamdată încă nu se potrivesc lucrurile freudiene pentru elaborarea unor teorii general valabile.* Pentru moment este vorba numai de întrebarea: există sau nu legăturile asociative susţinute de FREUD? Cu afirmarea de o parte şi negarea de cealaltă parte nu s-a obţinut nimic: să ne apropiem fără păreri preconcepute de lucruri, respectând atent regulile date de FREUD. Să nu ne speriem de amestecul sexualităţii, căci, de obicei, dăm în primul rând de foarte multe alte lucruri deosebit de interesante, care nu arată mai întâi nimic legat de sexualitate. Un exerciţiu perfect inofensiv, dar extrem de instructiv este, de exemplu, analiza constelaţiilor unei asociaţii complexe, realizate experimental. La aceste obiecte complet inofensive se pot studia fără mari dificultăţi foarte multe fenomene freudiene. Analizele de vis şi de isterie sunt considerabil mai grele şi, de aceea, sunt mai puţin adecvate pentru începător. Fără cunoaşterea motivelor iniţiale, teoriile mai recente ale lui FREUD sunt complet ininteligibile şi au şi rămas, după cum era de aşteptat, neînţelese până astăzi.

48 Mă hazardez de aceea numai cu mari ezitări la încercarea de a relata despre dezvoltarea ulterioară a viziunilor freudiene. Sarcina mea este îndeosebi îngreunată şi de circumstanţa că noi posedăm de fapt numai două monumente literare care ne fac cunoscute vi-

10 [Apărută în traducere românească la Editura Trei, 2001, în SIGMUND FREUD, *Opere*, vol. 6, „Studii despre sexualitate".]

ziunile recente ale lui Freud. În primul rând, *Trei eseuri asupra teoriei sexualității* și, în al doilea, *Fragment dintr-o analiză de isterie*. Încercarea unei prezentări și documentări sistematice a punctelor de vedere mai noi încă nu s-a făcut. Să căutăm mai întâi să privim mai îndeaproape înlănțuirea de idei din cele *Trei eseuri*.

Aceste eseuri sunt în general greu de înțeles, nu numai pentru 49
cel neobișnuit cu modul de gândire freudian, ci și pentru cel care a lucrat deja în acest domeniu special. Trebuie să ținem mai ales seamă de faptul că conceptul freudian al sexualității este unul extrem de vast. El nu cuprinde în sine numai sexualitatea normală cunoscută, ci și toate perversiunile, și ajunge până adânc în domeniul derivatelor psihosexuale. Deci atunci când Freud vorbește despre sexualitate, nu putem înțelege prin ea, eventual, numai pulsiunea sexuală.[11] Un concept mai îndepărtat pe care-l folosește Freud într-un sens foarte lărgit este cel de *libido*. Termenul, preluat inițial de la „libido sexualis", înseamnă în primul rând componenta sexuală a vieții psihice, în măsura în care este volițională, iar apoi și orice patimă în dorință ce trece dincolo de limita obișnuită.

Pentru Freud, *infantilitatea sexuală* este un fascicul de posibi- 50
lități pentru aplicarea sau „investirea libidoului". Un țel sexual normal încă nu există, pentru că organele sexuale încă nu sunt complet formate. Mecanismele psihice sunt însă, desigur, deja pregătite. „Libidoul" este repartizat asupra tuturor posibilităților activității sexuale, deci și asupra perversităților, adică asupra tuturor varietăților sexualității, care, dacă se fixează, devin mai târziu perversiuni adevărate. Dezvoltarea progresivă a copilului elimină treptat investirile înclinațiilor perverse și se concentrează pe dezvoltarea sexualității care este considerată normală. Investirile care se eliberează în decursul acestui proces sunt folosite ca forță motrice a unor așa-numite sublimări, a anumitor funcții psihice mai înalte. În pubertate sau după ea omul normal înțelege țelul sexual obiectiv, cu care dezvoltarea sexuală ajunge la încheierea ei.

11 În conceptul freudian de sexualitate intră aproximativ tot ceea ce cuprinde în sine conceptul de pulsiune pentru conservarea speciei.

51 După concepția lui Freud este caracteristic pentru *isterie* ca procesul infantil de dezvoltare sexuală să aibă loc în condiții îngreunate, investirile libidinale perverse fiind înlocuite mult mai greu decât la indivizii normali și, de aceea, dăinuind vreme mai îndelungată. Dacă, așadar, cerințele sexuale reale ale vieții ulterioare se apropie într-o anumită formă de personalitatea bolnăvicioasă, atunci dezvoltarea ei inhibată se manifestă în faptul că nu este în stare să facă față în mod corespunzător acestei cerințe, căci ea vizează o sexualitate nepregătită; pentru că, așa cum spune Freud, individul predispus spre isterie aduce cu sine „o bucată de refulare sexuală din tinerețe". În loc ca excitația sexuală, vorbind în sensul cel mai larg, să se desfășoare acum în domeniul sexual normal, ea ajunge în refulare și produce o reanimare a activității sexuale infantile primare, ceea ce se manifestă în primul rând în caracteristica activitate fantasmatică isterică. Fantasmele se dezvoltă de-a lungul liniei pretrasate de felul special al respectivei activități sexuale infantile. Fantasma istericilor este, după cum se știe, fără măsură, ea având de aceea nevoie, pentru a păstra întru câtva echilibrul psihic, de mecanisme de inhibiție echivalente sau, cum se exprimă Freud, *rezistențe*. Dacă fantasmele sunt de natură sexuală, atunci rezistențele specifice lor sunt în principal rușinea și sila. Aceste stări afective duc, datorită faptului că în mod normal merg în comun cu fenomene fizice, la apariția simptomelor fizice.

52 Cred că mai bine decât toate formulările teoretice, care din cauza materialului atât de complicat sunt extrem de greoaie, vă va ilustra un exemplu concret al experienței mele sensul teoriei freudiene.

53 Este vorba despre un caz de isterie psihotică la o tânără doamnă inteligentă în vârstă de douăzeci de ani. Simptomele cele mai timpurii se semnalează între al treilea și al patrulea an de viață. Atunci pacienta a început să își țină scaunul timp atât de îndelungat, până ce durerea o silea la defecație. Treptat, a început să folosească următoarea procedură de sprijin: se așeza în poziție ghemuită pe călcâiul unuia dintre picioare și încerca să defecheze din această poziție, rezemându-se cu călcâiul de anus. Pacienta a con-

tinuat această acţiune perversă până la şapte ani. FREUD a denumit această perversiune infantilă *erotism anal*.

La vârsta de şapte ani, perversiunea a încetat şi a fost înlocuită 54
de onanie. Când a primit o dată, la această vârstă, bătaie de la tatăl ei pe fesele dezgolite, a simţit o evidentă excitaţie sexuală. Mai târziu, simţea excitaţie sexuală şi când vedea că fratele ei mai mic era pedepsit în acelaşi fel de tatăl ei. Treptat, s-a dezvoltat şi un comportament izbitor de respingere faţă de tată.

La treisprezece ani a intrat în pubertate. Începând cu acest in- 55
terval de timp, s-au dezvoltat fantasme de o natură total perversă, care o urmăreau obsesiv. Aceste fantasme aveau caracter compulsiv: nu se putea aşeza niciodată la masă fără să-şi reprezinte simultan şi defecaţia în timp ce mânca; nu putea nici să vadă pe cineva la masă fără să se gândească la acelaşi lucru, în special nu pe tatăl ei. Mai cu seamă mâinile tatălui ei nu le mai putea privi fără a fi excitată sexual, din acelaşi motiv nici nu mai putea atinge mâna dreaptă a tatălui ei. Aşa a ajuns treptat ca în prezenţa altor persoane să nu mai poată mânca deloc fără a avea un râs compulsiv permanent sau a scoate strigăte de indignare, căci aceste fantasme de defecaţie s-au extins în cele din urmă asupra tuturor persoanelor din anturajul ei. Dacă pacienta era pedepsită sau chiar şi numai certată, răspundea prin râs spasmodic, scoaterea limbii, strigăte de indignare şi mimică de silă, pentru că avea mereu în faţa ochilor imaginea plastică a mâinii tatălui ei pe fese pedepsind-o, legată de excitaţia sexuală, care trecea de fiecare dată pe loc într-o masturbare prost camuflată.

Pe la vârsta de cincisprezece ani, s-a trezit un imbold normal 56
în sine de a se alătura prin dragoste unui alt om. Încercările în această privinţă au eşuat însă, întrucât fantasmele bolnăvicioase se furişau şi se interpuneau pretutindeni, şi anume tocmai între ea şi oamenii faţă de care ar fi dorit cel mai mult să manifeste iubire. În această perioadă de timp, orice dovadă de tandreţe faţă de tatăl ei îi devenise deja imposibilă, pentru că sila intervenea întotdeauna inhibitor. Tatăl era obiectul transferului ei infantil de libido, motiv pentru care rezistenţele se îndreptau mai ales împo-

triva lui, în vreme ce mama nu era atinsă de rezistenţe. În acel timp s-a trezit şi o înclinaţie faţă de profesorul ei, pentru a cădea însă rapid victimă scârbei care s-a interpus şi aici. În copilul cu o nevoie extrem de mare de dragoste, această izolare confortabilă a trebuit să ducă fireşte la cele mai grele urmări, care nici nu s-au lăsat mult aşteptate.

57 Aproximativ la optsprezece ani, starea ei se înrăutăţise într-atât, încât pacienta de fapt nu mai făcea decât să comute între depresii profunde, râs spasmodic, plâns spasmodic şi ţipete convulsive. Nu mai putea să privească pe nimeni, îşi ţinea capul ascuns, scotea la orice atingere limba, însoţindu-şi gestul de semne de imensă scârbă etc.

58 Pe baza acestui scurt istoric al bolii se poate demonstra esenţialul concepţiei freudiene. Mai întâi întâlnim o bucată de activitate sexuală infantilă perversă, un erotism anal, înlocuit la vârsta de şapte ani prin onanie. O pedeapsă corporală aplicată în această perioadă şi care atinge zona anală produce excitaţie sexuală. Sunt daţi astfel determinanţii pentru dezvoltarea sexuală psihică ulterioară. Pubertatea cu transformările ei fizice şi spirituale aduce mai cu seamă o amplificare a activităţii fantasmatice. Aceasta reia activitatea sexuală a copilăriei şi o modifică în variaţiuni infinite. O fantasmare atât de perversă acţionează la un om altminteri sensibil în mod necesar ca un corp străin moral, care trebuie refulat prin mecanisme de apărare, în special prin ruşine şi silă. Astfel se explică cu uşurinţă toate crizele multiple de silă, dezgust, strigăte de indignare, scosul limbii etc.

59 În perioada în care se trezeşte tânjirea specifică pubertăţii după dragostea altor oameni, se înmulţesc simptomele patologice, întrucât fantasmele se îndreaptă acum, cel mai intens, tocmai asupra persoanelor care îi par bolnavei ca fiind cele mai demne de dragoste. Asta duce, fireşte, la un conflict psihic puternic, care face să pară de înţeles înrăutăţirea ce are loc în această perioadă, ducând până la psihoza isterică.

60 Noi înţelegem cum poate să spună Freud că istericii aduc cu sine „o bucată de refulare sexuală din tinereţe“: din motive la

urma urmei constituţionale ei ajung, poate, mai devreme la acţiuni sexuale sau asemănătoare celor sexuale decât alţi oameni. Corespunzător emotivităţii constituţionale, impresiile infantile pătrund mai adânc şi durează mai mult, şi de aceea acţionează mai târziu, în perioada pubertăţii, constelator asupra direcţiei primelor fantasme sexuale. Iarăşi corespunzător emotivităţii constituţionale, toate mişcările afective acţionează mult mai puternic decât la omul normal. Faţă de intensitatea fantasmelor anormale trebuie să apară de aceea ca reacţie sentimente de ruşine şi de silă corespunzător de puternice. Dacă cerinţa sexuală reală se apropie de personalitate şi solicită transferul libidoului asupra persoanei iubite, atunci sunt transferate asupra ei şi toate fantasmele perverse, aşa cum am văzut în cazul nostru. De aceea, se ridică rezistenţă şi faţă de persoana iubită. Bolnava nu îşi poate transfera neinhibat libidoul şi astfel apare marele conflict emoţional. Libidoul se epuizează în lupta împotriva sentimentelor de apărare care cresc cu el, din care apoi rezultă simptomele. Astfel, FREUD poate să spună că simptomele nu reprezintă nimic altceva decât *activitatea sexuală* a bolnavilor.

Să rezumăm. Concepţia actuală a lui FREUD despre isterie se 61
poate formula aproximativ în felul următor:

1. Pe tărâm constituţional, se dezvoltă anumite activităţi sexuale premature, de o natură mai mult sau mai puţin perversă.

2. Activităţile nu duc mai întâi la simptome isterice propriu-zise.

3. În perioada pubertăţii (care este datată psihologic anterior maturizării fizice), fantasma capătă o direcţie constelată prin activitatea sexuală infantilă.

4. Fantasmarea amplificată din motive constituţionale (afective) duce la formarea unor complexe de reprezentări, care sunt inconciliabile cu restul conţinutului conştiinţei şi de aceea sunt supuse refulării, mai cu seamă prin ruşine şi silă.

5. În această refulare este atras şi transferul libidoului asupra unei persoane iubite, de unde ia naştere marele conflict emoţional care prilejuieşte apoi izbucnirea bolii propriu-zise.

6. Simptomele bolii îşi datorează, aşadar, apariţia luptei libidoului contra refulării; ele nu reprezintă de aceea altceva decât o activitate sexuală anormală.

62 Cât de departe ajunge oare valabilitatea concepţiei freudiene? Este extrem de greu de răspuns la această întrebare. *Trebuie mai ales subliniat cât se poate de energic că astfel de cazuri care se potrivesc exact cu schema freudiană chiar au loc. „Isteria" freudiană există.* Cine a învăţat conştiincios tehnica ştie asta. Nu ştie nimeni dacă schema se poate aplica tuturor formelor de isterie (oricum stau deoparte isteria infantilă şi nevrozele psihotraumatice). Cazurile obişnuite de isterie, aşa cum le ştie cu zecile orice neurolog, sunt cele pentru care îşi susţine FREUD valabilitatea punctelor sale de vedere; experienţa mea, ce-i drept mai redusă, nu a scos nimic la iveală care să pledeze contra afirmaţiei lui FREUD. Acele cazuri de isterie pe care le-am analizat erau simptomatologic parţial extraordinar de diferite, vădeau însă în structura lor psihologică o asemănare surprinzătoare. Aspectul exterior al unui caz îşi pierde în psihanaliză mult din interes, pentru că se vede cum un acelaşi complex poate provoca simptomele aparent cele mai depărtate şi mai ciudate. Din acest motiv, nu suntem capabili să indicăm dacă schema freudiană se potriveşte doar pentru anumite grupe simptomatologice sau nu. Conform stării actuale a lucrurilor se poate afirma deci numai că aceste constatări ale lui FREUD sunt valabile pentru un număr indefinit de mare de cazuri de isterie, care nu au putut fi până acum delimitate ca grupe clinice.

63 În ceea ce priveşte rezultatele de detaliu ale analizelor freudiene, rezistenţa violentă cu care au fost receptate se explică pur şi simplu din faptul că nimeni nu a participat, ca să zic aşa, la dezvoltarea teoriei freudiene după 1896. Dacă analizele de vise ar fi fost verificate ţinându-se cont de regulile freudiene, atunci publicaţiile mai recente ale lui FREUD, mai ales *Fragment dintr-o analiză de isterie*, nu ar fi prea greu inteligibile. Caracterul imediat şi direct al acestor comunicări este surprinzător. Cel mai puţin i se poate ierta lui FREUD *simbolistica sexuală.* Consider că aici l-am putea urma de fapt cel mai uşor, căci aici mitologia, ca expresie a gândirii fan-

tasmatice a unor întregi popoare, a pregătit terenul. Amintesc de scrierile excelente ale lui Steinthal[12] din anii şaizeci, care dovedesc o simbolistică sexuală general răspândită în relicte mitologice şi lingvistice. Amintesc şi de erotică în general, cu expresia ei alegorică sau simbolică la poeţii noştri. Toţi cei care respectă aceste indicii vor ajunge la înţelegerea că între simbolismele freudiene şi simbolurile fantasmelor poetice ale individului şi ale unor popoare întregi este vorba despre analogii colosal de ample şi de importante. Simbolul freudian şi interpretarea sa nu sunt de aceea nimic neauzit, ci numai ceva neobişnuit pentru noi, psihiatrii. Greutăţile care rezultă de aici nu ar trebui în orice caz să oprească pe nimeni să pătrundă mai adânc în problemele freudiene, căci ele înseamnă pentru psihiatrie, dar şi pentru neurologie neobişnuit de mult.

12 [Heymann Steinthal (1823–1899), filolog şi filosof german. Cf. Jung, *Symbole der Wandlung* (Ges. Werke V).]

III
ANALIZA VISELOR

[Scrisă inițial în limba franceză și apărută sub titlul „L'Analyse des rêves", în: *Année psychologique* XV, Paris, 1909, pp. 160–167. Tradusă de Klaus Thiele-Dohrmann (ca „Die Traumanalyse").]

ANALIZA VISELOR

În anul 1900 Sigmund Freud a publicat la Viena o scriere cuprinzătoare despre analiza viselor. Iată aici rezultatele cele mai importante ale cercetărilor sale. 64

Visul nu este nicidecum un amestec încâlcit de asociații întâmplătoare și ilogice, așa cum se presupune în general, și nici numai consecința unor stimuli somatici în timpul somnului, cum cred mulți oameni, ci un produs autonom și plin de sens al activității psihice și, ca toate celelalte funcții psihice, accesibil unei analize sistematice. Senzațiile organice din timpul somnului nu sunt cauza visului; ele joacă un rol de rangul al doilea și oferă numai componentele (materialul) pentru munca psihică. După Freud, visul este, ca orice produs psihic complex, o creație, o operă, care își are motivele sale, lanțurile sale asociative anterioare; el este, ca o acțiune cugetată, urmarea unui proces logic, unei lupte concurențiale între diferite tendințe, dintre care, în final, numai una iese victorioasă. Ca tot ceea ce facem, și visarea își are semnificația ei. 65

Mi se va replica, poate, că orice realitate empirică se opune acestei teorii; căci visele ne lasă în mod foarte evident impresia de lipsă de coerență și de obscuritate. Freud numește acest lanț de imagini confuze *conținutul manifest al visului*; este fațada în spatele căreia el caută esențialul, și anume ideea visului sau *conținutul latent*. Am putea întreba de ce crede Freud că visul în sine este numai fațada unei clădiri foarte mari și are propriu-zis o semnificație. Presupunerea lui Freud nu se bazează nici pe o dogmă, nici pe o idee *a priori*, ci pe experiență — și anume pe experiența generală că 66

nici un fapt psihic (sau fizic) nu e de natură întâmplătoare. El trebuie să aibă prin urmare lanţul său cauzal, pentru că este întotdeauna produsul unei legături complicate de fenomene; căci orice element spiritual este rezultatul unor stări psihice precedente şi trebuie să poată fi analizat teoretic. FREUD aplică asupra visului acelaşi principiu pe care-l folosim întotdeauna instinctiv dacă vrem să cercetăm cauzele acţiunilor omeneşti.

67 El se întreabă foarte simplu: de ce visează *acest* om tocmai *acest* lucru? Trebuie să aibă motivele sale speciale, altfel ar fi o încălcare a legii cauzalităţii. Visul unui copil se deosebeşte de cel al unui adult, visul unui om cult de cel al unuia incult. În vis există ceva individual: el corespunde predispoziţiei psihice a omului. În ce constă această predispoziţie psihică? Ea însăşi este rezultatul trecutului nostru psihic. Starea noastră prezentă de spirit depinde de istoria noastră. În trecutul oricărui om există elemente de o valoare diferită, care determină „constelaţia" psihică. Evenimente care nu declanşează emoţii puternice abia dacă ne influenţează gândurile sau acţiunile; în schimb, cele care produc reacţii puternice, dictate de sentiment, sunt de mare importanţă pentru dezvoltarea noastră psihică ulterioară. Astfel de amintiri cu ton afectiv puternic alcătuiesc complexe de asociaţii care nu sunt legate între ele numai durabil, ci şi foarte eficient şi strâns. Un obiect pe care-l privesc cu un interes redus produce puţine asociaţii şi dispare curând din câmpul meu vizual intelectual. Însă un obiect care mă interesează foarte mult va trezi numeroase asociaţii şi mă va preocupa timp îndelungat. Orice emoţie provoacă un complex de asociaţii mai mult sau mai puţin extins pe care l-am desemnat drept „complexul accentuat afectiv". Când cercetăm un caz individual descoperim tot mereu cum complexul desfăşoară forţa „constelatoare" cea mai puternică şi de aici conchidem că în orice analiză vom da imediat de el. Complexele formează componentele principale ale predispoziţiei psihologice în fiece structură psihică. Astfel întâlnim, în vis de exemplu, componentele emoţionale, căci bineînţeles că toate produsele activităţii psihice depind mai ales de influenţele „constelatoare" cele mai puternice.

Nu trebuie să căutăm mult pentru a descoperi complexul care 68
o face pe Gretchen (Margareta) să cânte în *Faust*:

> *Es war ein König in Thule,*
> *gar treu bis an das Grab,*
> *dem sterbend seine Buhle*
> *einen goldenen Becher gab.*[1]

Gândul ascuns este îndoiala lui Gretchen cu privire la fidelitatea lui Faust. Cântecul pe care Gretchen l-a ales inconştient este ceea ce am numit *material oniric* şi care corespunde gândului intim, tainic. Am putea să aplicăm acest exemplu asupra visului şi să presupunem că Gretchen nu ar fi cântat această romanţă, ci ar fi visat-o.[2] În acel caz cântecul despre povestea tragică de iubire a unui rege îndepărtat din vremuri vechi este „conţinutul manifest" al visului, „faţada" lui. Cineva care nu cunoaşte supărarea tainică a lui Gretchen nu ar şti de ce visează ea despre acest rege. Dar noi, care cunoaştem *gândul visului*, şi anume dragostea ei tragică pentru Faust, putem înţelege de ce visul se serveşte tocmai de acest cântec, căci în el este vorba despre fidelitatea rară a regelui. Faust nu este credincios şi Gretchen ar dori ca el să-i fie atât de credincios precum era regele în poveste. Visul ei, în realitate deci cântecul ei, exprimă în formă deghizată dorinţa fierbinte a sufletului ei. Aici atingem adevărata natură a complexului accentuat afectiv; este tot

(margin: 69 beside the line beginning "Gândul ascuns")

1 [„A fost cîndva-n Thule departe
Un rege adînc devotat,
Căruia iubita pe moarte
O cupă de aur i-a dat."
Goethe, *Faust* I, „Seara", Editura Univers, Bucureşti, 1983, trad. Ştefan Aug. Doinaş, p. 58.]

2 S-ar putea obiecta că o astfel de ipoteză nu este admisibilă, întrucât între un cântec şi un vis există o mare diferenţă. Dar, datorită cercetărilor lui Freud, ştim acum că toate produsele unor stări asemănătoare visului au ceva în comun. În primul rând, sunt toate variaţiuni ale complexului şi, în al doilea rând, sunt numai un fel de expresie simbolică a complexului. Acesta este motivul pentru care cred că pot face această presupunere.

mereu vorba despre *dorință și rezistență*. Ne petrecem viața în lupta pentru împlinirea dorințelor noastre: toate faptele noastre rezultă din dorința ca să se întâmple sau să nu se întâmple ceva anume.

70 Pentru asta muncim și la asta ne gândim. Dacă nu putem să împlinim o dorință în realitate, o realizăm cel puțin în fantasmele noastre. Sistemele religioase și filosofice ale tuturor popoarelor în toate timpurile sunt cea mai bună dovadă. Ideea nemuririi, și sub aspect filosofic, nu este nimic altceva decât o dorință pentru care filosofia este numai fațada, după acum și cântecul lui Gretchen este numai forma exterioară, un văl binefăcător care-i acoperă mâhnirea. *Visul îi înfățișează dorința ca împlinită.* FREUD spune că *fiecare vis reprezintă realizarea unei dorințe reprimate.*

71 Dacă ne urmărim mai departe exemplul, vedem că Faust este înlocuit în vis prin rege. A avut loc o transformare. Faust a devenit regele îndepărtat, din vremuri vechi; personalitatea lui Faust care conține un ton afectiv puternic a fost înlocuită printr-o persoană neutră, legendară. Regele este o asociație prin analogie, un *simbol* pentru Faust, ca și „iubita" pentru Gretchen. Se va pune poate întrebarea care este scopul acestei transformări, de ce visează Gretchen, ca să zicem așa, indirect despre gândul ei, de ce nu îl poate exprima clar și fără ambiguitate. La această întrebare se poate răspunde ușor: tristețea lui Gretchen conține o imagine la care nu am dori să zăbovim, căci ea ar fi prea dureroasă. Îndoiala ei legată de fidelitatea lui Faust este refulată și reprimată. Ea apare din nou sub forma unei povești melancolice care, deși realizează dorința, nu este însoțită de sentimente plăcute. FREUD spune că dorințele care formează gândul visului nu sunt dorințe pe care ni le mărturisim deschis, ci unele care au fost reprimate din cauza caracterului lor dureros; și întrucât sunt excluse în starea de veghe de la reflecția conștientă, se ivesc indirect în vise.

72 Această argumentare nu este deloc surprinzătoare, dacă luăm în considerare poveștile sfinților. Se poate înțelege fără greutate felul sentimentelor pe care le-a reprimat sfânta Catharina din Siena și care au reapărut indirect în viziunea cununiei ei cerești; sau dorințele care se revelează mai mult sau mai puțin simbolic în viziunile

și ispitele sfinților. După cum știm, între starea somnambulică a conștiinței unui isteric și visul normal există o diferență la fel de mică precum e cea dintre viața intelectuală a oamenilor isterici și a celor normali.

Dacă întrebăm pe cineva de ce a avut cutare sau cutare vis și ce gânduri tainice sunt exprimate în el, atunci el desigur că nu ne poate da un răspuns. Va spune că a mâncat prea mult cu o seară înainte, că a dormit pe spate, că a văzut sau auzit cutare și cutare lucru cu o zi înainte — pe scurt: tot ceea ce putem citi în numeroasele cărți de știință despre vise. În ceea ce privește gândul visului, el nu îl cunoaște și nici nu îl poate cunoaște, căci după Freud, gândul a fost refulat, fiind prea neplăcut. Deci dacă cineva ne asigură solemn că nu a găsit în propriile sale vise niciodată nimic din cele despre care vorbește Freud, atunci nu putem să nu râdem; căci respectivul s-a străduit să vadă ceva ce este imposibil de văzut direct. Visul denaturează complexul refulat pentru a-l împiedica să fie recunoscut. Transformându-l pe Faust în regele din Thule, Gretchen face situația inofensivă. Freud numește *cenzură* acest mecanism care împiedică să se arate deschis gândul reprimat. Cenzura nu este nimic altceva decât rezistența care ne reține și în timpul zilei să urmărim un anumit gând până la capăt. Cenzura lasă un gând să treacă abia atunci când este atât de denaturat, încât cel ce visează nu îl poate recunoaște. Dacă încercăm să aducem la cunoștința visătorului ideea care se află îndărătul visului, el ne va opune mereu aceeași rezistență pe care o manifestă și față de complexul său refulat. 73

Ne putem pune acum o serie de întrebări importante. Mai cu seamă: ce putem să facem pentru a ajunge în spatele fațadei, în interiorul casei, adică de la conținutul manifest al visului până la adevărata idee tainică implicată de fapt? 74

Să ne reîntoarcem la exemplul nostru și să presupunem că Gretchen ar fi o pacientă isterică și că ar dori să mă consulte din cauza unui vis neplăcut. Vreau să presupun și că nu știu nimic despre ea. În acest caz nu mi-aș irosi timpul întrebând-o direct, căci de obicei astfel de supărări tainice nu pot fi scoase la iveală fără a pro- 75

duce cea mai puternică rezistență. Aș încerca mai degrabă să efectuez ceea ce am numit un „experiment asociativ"[3] care mi-ar dezvălui întreaga ei poveste amoroasă (sarcina ei secretă etc.). Concluzia ar fi ușor de tras și aș putea să-i arăt gândul visului fără a ezita. Dar se poate proceda și mai prudent.

76 Aș întreba-o, de pildă: cine nu este atât de credincios precum regele din Thule sau cine ar trebui să fie de fapt credincios? Această întrebare ar lumina foarte repede situația. În cazuri necomplicate ca acesta interpretarea sau analiza unui vis se limitează la întrebări puține și simple.

77 Iată exemplul unui astfel de caz. Este vorba de un bărbat despre care nu știu nimic în afară de faptul că trăiește în colonii și momentan își face întâmplător concediul în Europa. La una dintre întrevederile noastre a povestit un vis care îl impresionase profund. Cu doi ani înainte visase că *se afla într-un loc pustiu, părăsit și vedea pe o stâncă un om îmbrăcat în negru care-și acoperea fața cu ambele mâini. Deodată, s-a îndreptat spre o prăpastie, când a apărut o femeie, tot în haine negre, și a încercat să-l oprească. S-a prăbușit în prăpastie și a tras-o și pe femeie după el.* — Visătorul s-a trezit cu un strigăt de spaimă.

78 Întrebarea: cine a fost bărbatul care s-a pus într-o situație primejdioasă și a tras o femeie la pieire? l-a răscolit pe visător adânc, căci acel bărbat era chiar el însuși. Cu doi ani în urmă făcuse o expediție științifică printr-un ținut stâncos, pustiu. Grupul său de expediție era urmărit neîndurător de băștinașii sălbatici ai acelui ținut și era atacat noaptea, așa încât unii participanți și-au pierdut viața. El făcuse această călătorie extrem de periculoasă pentru că la acea vreme *viața nu avea nici un sens pentru el.* Sentimentul pe care l-a avut când a pornit la această aventură era că el *punea la încercare destinul.* Iar cauza disperării lui? Câțiva ani trăise singur într-o regiune cu o climă foarte periculoasă. În timpul unui concediu de doi ani și jumătate în Europa a cunoscut o femeie tânără. S-au îndrăgostit unul de altul și tânăra a vrut să se căsătorească cu el. El știa însă că trebuia să se întoarcă în clima ucigătoare de la tropice

3 Cf. *Diagnostische Assoziationsstudien.*

și nu voia să ia nici o femeie acolo pentru a nu o expune unei morți aproape sigure. După îndelungi lupte interioare care l-au aruncat într-o disperare cruntă, a desfăcut, așadar, logodna. În această stare psihică se găsea când a pornit în periculoasa călătorie. Analiza visului nu se încheie cu această constatare, căci împlinirea dorinței nu este încă evidentă. Întrucât însă citez acest vis numai ca să arăt descoperirea complexului subiacent, continuarea analizei nu prezintă interes pentru noi.

În acest caz, visătorul era un om deschis și curajos. Ceva mai 79
puțină deschidere sau un sentiment de jenă ori de neîncredere față de mine, și nu și-ar fi mărturisit complexul. Există chiar oameni care ar fi asigurat solemn că visul nu are nici un fel de semnificație și întrebarea mea este complet irelevantă. În astfel de cazuri rezistența este prea mare, iar complexul nu poate fi ridicat din adânc direct în conștiință. De obicei, rezistența este atât de mare, încât o interogare directă, dacă nu este efectuată de către un analist foarte experimentat, rămâne fără rezultat. Cu descoperirea „metodei psihanalitice" FREUD ne-a pus în mână un instrument valoros pentru soluționarea sau depășirea rezistențelor celor mai dure.

Această metodă este practicată după cum urmează: se alege un 80
segment deosebit de izbitor al visului și apoi persoana respectivă este întrebată de asociațiile pe care le leagă de el. Este solicitată să spună deschis ce îi vine în minte în legătură cu această parte a visului, orice critică trebuind să fie eliminată pe cât posibil. Critica nu e nimic altceva decât cenzură; ea este rezistența față de complex și înclină să reprime ceea ce este mai important.

Respectivul trebuia de aceea să spună tot ce îi trece prin minte, 81
fără să fie deloc atent la ceea ce este aceasta. Este întotdeauna greu la început, mai cu seamă la o interogare introspectivă, la care atenția nu poate fi reprimată într-atât, încât efectul inhibitor al cenzurii să fie eliminat. Căci cele mai puternice rezistențe le avem față de noi înșine. Următorul caz arată desfășurarea unei analize sub rezistențe puternice.

Un bărbat a cărui viață interioară nu o cunoșteam mi-a poves- 82
tit următorul vis: *„Mă aflam într-o cameră mică și ședeam la o masă*

lângă Papa Pius al X-lea, care avea niște trăsături ale feței mult mai frumoase decât în realitate, ceea ce m-a surprins. Alături am văzut o încăpere mare cu o masă întinsă și abundentă și multe doamne în toalete de seară. Deodată, am simțit nevoia să urinez și m-am dus afară. Când m-am întors am simțit iarăși nevoia, așa că m-am dus iar afară, și așa s-a întâmplat de mai multe ori. În cele din urmă, m-am trezit, simțind aceeași nevoie".

83 Visătorul, un om foarte inteligent și cultivat, și-a explicat el însuși visul bineînțeles ca fiind provocat de o incontinență urinară. Într-adevăr, visele de acest fel sunt explicate mereu așa.

84 El a contestat hotărât existența unor componente de o mare însemnătate individuală în acest vis. Într-adevăr, fațada visului nu era foarte transparentă și nu puteam ști ce zăcea la mijloc. Prima mea concluzie a fost că visătorul avea o rezistență puternică, pentru că utiliza atât de multă energie ca să susțină că visul nu însemna nimic.

85 Prin urmare, nu am îndrăznit să pun întrebarea indiscretă: de ce v-ați comparat cu Papa? L-am întrebat numai despre asociațiile sale cu „Papa". Analiza s-a dezvoltat după cum urmează:

Papă. „Der Papst lebt herrlich in der Welt..." („Papa trăiește minunat în lume..." — un cunoscut cântec studențesc.) Trebuie să știți că bărbatul avea treizeci și unu de ani și era necăsătorit.

A ședea lângă Papă. „Exact așa am stat lângă un șeic al unei secte musulmane, la care am fost invitat în Arabia. Șeicul este un fel de Papă."

86 Papa trăiește necăsătorit, musulmanul în poligamie. Gândul visului pare să fie clar: „Sunt burlac ca Papa, dar mi-ar plăcea să am multe femei ca musulmanul". Nu am spus nimic despre aceste presupuneri.

Camera și sala cu masa întinsă. „Acestea sunt încăperi din casa vărului meu, unde am participat cu paisprezece zile în urmă la un mare banchet."

Doamnele în toalete de seară. „La acest banchet au fost și niște doamne, fiicele vărului meu, fete bune de măritat."

87 Aici s-a oprit: nu mai avea alte asociații. Survenirea acestui fenomen cunoscut ca „sustragere de la idei" lasă mereu drum liber

concluziei că s-a ajuns la o asociaţie care trezeşte o rezistenţă puternică. Am întrebat:

Şi acele fete tinere? „Ah, nimic; de curând, una dintre ele a fost la F. A rămas câtva timp la noi. Când a plecat, am însoţit-o cu sora mea la gară.“

Din nou un blocaj; l-am ajutat să continue, întrebându-l: 88

Ce s-a întâmplat apoi? „Ah, tocmai mă gândeam <acest gând fusese în mod evident reprimat de cenzor> că-i spusesem ceva surorii mele, la care ne-a venit să râdem, dar am uitat total ce era.“

În ciuda încercărilor lui serioase de a-şi aminti, nu a reuşit mai 89
întâi să-şi readucă în memorie ce spusese atunci. Aici este vorba despre un caz foarte normal de uitare care a fost produsă de blocaj. Brusc şi-a amintit:

„În drum spre gară, ne-am întâlnit cu un domn care ne-a salutat şi pe care credeam că-l cunosc. Mai târziu, mi-am întrebat sora: «Ăsta era domnul care se arăta interesat de verişoară?»

Ea este acum logodită cu acest domn şi trebuie să adaug că fa- 90
milia vărului era foarte înstărită şi că visătorul era şi el interesat de fată, dar ajunsese prea târziu.

Banchetul din casa vărului. „Trebuie să merg în viitorul apropiat la nunta a doi dintre prietenii mei.“

Chipul Papei. „Nasul era extraordinar de fin modelat şi puţin ascuţit.“

Cine are un astfel de nas? (Râzând:) „O femeie tânără care mă interesează momentan foarte mult.“

Mai era ceva ce frapa la chipul Papei? „Da, gura lui. Era o gură foarte frumos modelată. (Râzând:) O altă fată tânără care îmi place şi ea foarte mult are o gură asemănătoare.“

Acest material este suficient ca să lumineze o mare parte a visu- 91
lui. „Papa“ este un bun exemplu pentru ceea ce Freud ar numi o „condensare“. În primul rând, el simbolizează visătorul (viaţa de burlac) şi în al doilea rând este o metamorfozare a şeicului poligam. În afară de aceasta, el este persoana care şade în timpul unui banchet lângă visător, adică una sau mai degrabă două doamne — cele două doamne care-l interesează pe visător.

92 Dar cum se face că acest material se leagă de nevoia de a urina? Pentru a găsi răspunsul la această întrebare, am formulat situaţia în felul următor: „Aţi luat parte la o cununie şi v-aţi aflat în prezenţa unei tinere doamne, când aţi simţit nevoia de a urina?" „Da, asta chiar mi s-a întâmplat o dată. A fost foarte neplăcut. Fusesem invitat la nunta unei rude când aveam aproximativ unsprezece ani. În biserică, am stat lângă o fată care era de vârsta mea. Ceremonia a durat destul de mult şi am simţit că îmi vine să urinez. Dar mi-am reprimat senzaţia, ţinându-mă până ce a fost prea târziu. Mi-am udat pantalonii".

93 Asocierea dintre căsătorie şi dorinţa de a urina datează de la acel incident. Nu vreau să urmăresc mai departe această analiză, care nu este încheiată, pentru a nu lungi prea mult articolul. Ceea ce am descris este însă suficient spre a arăta tehnica, procedeul analizei. Este în mod evident imposibil să-i ofer cititorului o privire rezumativă asupra acestor noi puncte de vedere. Nu numai pentru o înţelegere a viselor, ci şi pentru a înţelege isteria şi majoritatea bolilor importante ale spiritului, metoda psihanalitică reprezintă un ajutor considerabil.

94 Metoda psihanalitică, ce se aplică pretutindeni, înregistrează deja o literatură de specialitate voluminoasă în limba germană. Sunt convins că studiul acestei metode este extrem de important, şi anume nu numai pentru psihiatri şi neurologi, ci şi pentru psihologi. Recomand următoarele scrieri: pentru psihologia normală, FREUD, *Interpretarea viselor* (*Die Traumdeutung*), şi *Cuvântul de spirit şi raportul său cu inconştientul* (*Der Witz und seine Beziehung zum Unbewußten*)[4]. Pentru nevroze, BREUER şi FREUD, *Studii despre isterie* (*Studien über Hysterie*); FREUD, *Fragment dintr-o analiză de isterie* (*Bruchstück einer Hysterie-Analyse*). Pentru psihoze, JUNG, *Despre psihologia Dementiei praecox* (*Über die Psychologie der Dementia praecox*)[5]. Lucrările lui MAEDER din *Archives de psychologie* oferă, de asemenea, o rezumare excelentă a ideilor lui FREUD.

4 [Apărută în traducere românească la Editura Trei, 2002, în SIGMUND FREUD, *Opere*, vol. 8, „Comicul şi umorul".]

5 [Apărută în traducere românească la Editura Trei, 2005, în C.G. JUNG, *Opere complete*, vol. 3, „Psihogeneza bolilor spiritului".]

IV
O CONTRIBUȚIE LA PSIHOLOGIA ZVONULUI

[Apărută în *Zentralblatt für Psychoanalyse* I/3, Wiesbaden, 1910–1911, pp. 81–90 (sub titlul „Ein Beitrag zur Psychologie des Gerüchtes“).]

O CONTRIBUȚIE LA PSIHOLOGIA ZVONULUI

95 Cu aproximativ un an în urmă, autoritatea școlară din N. mi-a cerut să întocmesc o expertiză despre starea mentală a elevei Marie X., în vârstă de treisprezece ani. Marie fusese exmatriculată de curând din școală, întrucât dăduse naștere unui zvon urât referitor la o bârfă despre profesorul clasei ei. Pedeapsa a lovit copilul și, mai cu seamă, pe părinții săi atât de tare, încât autoritatea școlară era înclinată să reprimească fata în școală sub pavăza unei expertize medicale.

96 Starea ciudată de lucruri era următoarea: profesorului îi ajunsese în mod indirect la urechi zvonul că fetele povesteau pe seama lui o istorie sexuală dubioasă. Făcându-se cercetări se descoperise că Marie X. le povestise într-o zi la trei prietene un vis care suna astfel: „*Clasa a trebuit să meargă la ștrand. Acolo eu a trebuit să mă duc la băieți, pentru că nu mai era loc. — Apoi am înotat departe în larg* <răspunzând la întrebare: «și anume Lina P., domnul profesor și cu mine»>. *A apărut un vapor cu aburi. Profesorul ne-a întrebat: Vreți să vă urcați pe el? Am ajuns apoi la K. Acolo tocmai era o nuntă* <răspunzând la întrebare: «un prieten al domnului profesor»>. *Am avut voie să participăm și noi. Apoi ne-am dus într-o călătorie* <răspunzând la întrebare: «eu, Lina P. și domnul profesor»>. *Era ca o călătorie de nuntă. Am ajuns la Andermatt și acol, la hotel, nu mai era loc, așa că a trebuit să înnoptăm într-o șură. Acolo femeia a născut un copil și profesorul a devenit naș*".

97 Când am consultat fata, acest vis mi-a fost relatat de ea. Profesorul o determinase și să povestească visul în scris. În această pre-

zentare timpurie, golul de după *vapor cu aburi* din textul de mai sus era umplut cu următoarea completare: „*Ne-am dus sus. Curând am îngheţat. Un bărbat bătrân ne-a dat o bluză, pe care a îmbrăcat-o domnul profesor*". Lipseşte în schimb pasajul că n-ar mai fi găsit loc la hotel, trebuind de aceea să înnopteze în şură.

98 Fata le povestise imediat visul nu numai celor trei prietene ale ei, ci i-l relatase şi mamei ei. Mama mi l-a redat într-un fel care se deosebeşte doar în anumite mărunţişuri de cele două citate mai sus. Exact ca mine, nici profesorul nu a putut să descopere în cercetările sale, însoţite de cea mai vie neîncredere, vreo altă exprimare, mai primejdioasă. Pledează deci foarte multe elemente pentru faptul că povestirea iniţială nu putea să fi sunat cu totul diferit. (Pasajul cu îngheţatul şi cu îmbrăcatul bluzei pare să fie o intercalare timpurie, întrucât se străduieşte să instituie logica contextului. În definitiv, suntem uzi şi cel puţin în costum de baie, când ieşim din apă, şi de aceea nu putem participa imediat la ceremonia unei nunţi, fără a ne îmbrăca în prealabil.) Profesorul nu putea desigur să priceapă la început că este vorba doar de un vis. El suspecta mai degrabă că avea de-a face cu o născocire. A trebuit să-şi spună însă că povestirea inofensivă a visului era totuşi o realitate şi că nu ar fi normal să fie crezut capabil copilul de un asemenea rafinament, redând aşa de bine ambiguităţi sexuale într-un mod atât de învăluit. El a oscilat un timp între această presupunere, şi anume că este vorba de o invenţie rafinată, şi aceea că este totuşi vorba de un vis care, inofensiv în sine, a fost transformat în ceva sexual numai de colege. După ce a trecut prima lui indignare, profesorul a ajuns la concluzia că vina Mariei X. nu putea fi prea mare şi că fantezia colegelor şi-ar fi adus desigur contribuţia la zvon. A făcut atunci ceva foarte demn de recunoştinţă: a dus colegele Mariei în clauzură şi a pus-o pe fiecare în parte să scrie ce auzise când fusese povestit visul.

99 Înainte de a ne îndrepta interesul către aceste declaraţii, vrem să aruncăm o privire analitică asupra visului. Mai întâi, trebuie să recunoaştem împreună cu profesorul şi conform cu faptele că este într-adevăr vorba de un vis şi nu de o invenţie; pentru asta sunt prea multe ambiguităţi. Invenţia conştientă caută să creeze treceri cât se

poate de lipsite de lacune, visul în schimb nu se preocupă de asta, ci lucrează de-a dreptul cu sincope care, după cum am văzut deja, produc interpolare în caz de prelucrare conștientă. Sincopele sunt foarte semnificative. La ștrand lipsește imaginea dezbrăcării, a goliciunii, apoi nu există o descriere detaliată a scenei când au stat împreună în apă. Îmbrăcarea sumară de pe vapor este echilibrată de interpolarea sus-menționată, dar numai pentru profesor, prin care se sugerează că goliciunea lui are mai întâi nevoia cea mai stringentă de a fi acoperită. Lipsește descrierea detaliată a nunții, iar trecerea de la vaporul cu aburi la ceremonia nunții este abruptă. Inexplicabil este mai întâi de ce înnoptează în Andermatt în șură. Aici paralela este însă lipsa de spațiu de la ștrand, care impune necesitatea de a se merge în sectorul bărbaților; la hotel, lipsa de spațiu suprimă din nou separarea sexelor. Imaginea șurii este conturată foarte insuficient. Nașterea are loc brusc și fără context. Profesorul ca naș este extrem de ambiguu. Rolul Mariei în toată povestea este de o importanță absolut secundară. Ea joacă de fapt numai rolul de spectator.

Toate acestea arată ca un vis autentic, ceea ce îmi pot confirma 100
cu siguranță acei cititori care au o experiență bogată despre visele fetelor de această vârstă. Interpretarea visului este atât de simplă, încât o putem lăsa liniștiți în seama colegelor, ale căror mărturii urmează aici:

a) Martori auditivi

I. „M. a visat că ea și cu Lina P. s-au dus cu profesorul nostru la 101
ștrand. Au înotat destul de adânc în larg și M. a spus: nu mai poate să înoate, piciorul o doare așa de tare. Profesorul nostru a zis: doar ar putea să șadă pe spatele *meu*[1]. M. s-a urcat și au înotat împreună spre larg. După un timp, a apărut un vapor cu aburi, acolo s-au urcat. Profesorul nostru cică avea la el o frânghie, cu care le-a legat pe M. și pe L. și le-a tras după el în larg. Așa au ajuns până la Z., acolo au coborât. Dar acum nu mai aveau haine pe ei. Profeso-

1 Scos de mine în evidență.

rul a cumpărat o jachetă, M. şi L. au primit un văl lung şi toţi trei au pornit-o pe strada lacului în sus. Asta era în timp ce se desfăşura cununia. Curând au văzut-o. Mireasa avea o rochie bleu de mătase, dar nu avea văl. M. şi L. i l-au dat şi, în schimb, au avut voie şi ei să meargă la nuntă. S-au dus la restaurant la soare. Apoi au făcut o călătorie de nuntă la Andermatt, nu mai ştiu dacă s-au dus la A. la restaurant sau la Z. Acolo au primit cafea, cartofi, miere şi unt. Mai departe nu mai am voie să zic, numai că la urmă profesorul a fost numit naş."

102 *Observaţii:* Ocolul prin lipsa de spaţiu până la ştrand nu-l mai avem: Marie merge cu profesorul direct la scăldat. Statul împreună în apă capătă un *context mai personal* prin frânghia care le leagă pe cele două fete de profesor. Ambiguitatea „urcatului" din povestirea originală are aici deja urmări, introducerea vaporului cu aburi în povestirea originală trecând pe locul al doilea, pe primul însă profesorul care o ia pe Marie pe spatele lui. Delicioasa mică greşeală strecurată în text: „doar ar putea să şadă pe spatele meu" <în loc de pe al lui> arată participarea intensă a povestitoarei la această scenă de detaliu. Astfel, ne lămurim deja de ce visul face ca vaporul cu aburi să intre destul de abrupt în acţiune, şi anume pentru a da ambiguităţii „urcatului" cunoscuta întorsătură inofensivă, care se practică de exemplu în cântecele de varietăţi. Pasajul evidenţiat sus deja ca nesigur despre îmbrăcămintea sumară trezeşte la povestitoare un interes special. Profesorul cumpără o jachetă, fetele primesc un văl lung (aşa cum, *nota bene*, se poartă numai în cazul unei morţi sau al unei căsătorii). Că referirea este la cea din urmă o arată mica observaţie că miresei îi lipseşte vălul. (Cine are vălul este mireasa!) Povestitoarea, o bună prietenă a Mariei, o ajută aici pe cea care visează să continue să-şi viseze visul: posesia vălului caracterizează mireasa sau miresele Marie şi Lina. Ceea ce este indecent şi imoral în această situaţie se rezolvă însă prin aceea că fetele dau vălul şi astfel se realizează întorsătura spre inofensiv. Acelaşi mecanism îl urmează povestitoarea în împodobirea situaţiei ambigue de la Andermatt: există tot felul de lucruri bune, cafea, cartofi, miere şi unt; o retranspunere în infantil

după modelul cunoscut. Urmarea este aparent foarte abruptă: profesorul este chemat ca naş.

II. „M. visează că s-a dus să se scalde cu L. P. şi domnul profe- 103
sor. Departe în larg M. i-a spus domnului profesor că o doare un picior. Atunci domnul profesor i-a spus că poate să se urce pe el. Ultima propoziţie nu mai ştiu exact dacă a povestit-o chiar aşa, dar cred că da. Cum tocmai era un vapor pe lac, domnul profesor a spus ca ea să mai înoate numai până la vapor şi apoi să se suie. Acum nu mai ştiu exact ce a povestit. Apoi a spus domnul profesor sau M., nu mai ştiu exact care, că să coboare la Z. şi să meargă pe jos acasă. Atunci domnul profesor a chemat doi domni, care se pare că tocmai făcuseră acolo baie, să-i ducă pe copii la mal. Atunci L. P. s-a urcat pe unul dintre bărbaţi şi M. pe celălalt bărbat gras şi domnul profesor l-a ţinut pe bărbatul gras de picior şi a înotat în urma lui. Pe drum, domnul profesor şi-a întâlnit prietenul care avea nuntă. M. a spus: pe atunci, pur şi simplu, mai era moda să se meargă pe jos, nu cu trăsura. Atunci mireasa a spus că acum au voie să vină şi ei. Atunci domnul profesor a spus că ar fi drăguţ dacă cei doi copii i-ar da miresei vălul lor negru pe care-l primiseră pe drum, nu mai ştiu precis unde. Copiii l-au dat şi mireasa a spus că sunt nişte copii cuminţi, darnici. Apoi, au plecat mai departe şi s-au dus la hotel la soare. La hotel, au primit de mâncare, nu ştiu exact ce. Apoi, au mers în călătoria de nuntă la Andermatt. Acolo s-au dus într-o şură şi au dansat. Toţi bărbaţii şi-au scos hainele, numai domnul profesor nu. Atunci mireasa a zis să-şi scoată şi el haina. Atunci profesorul a refuzat, dar până la urmă tot a făcut aşa. Atunci domnul profesor a rămas... Atunci domnul profesor a zis că îngheaţă. Nu mai am voie să povestesc mai departe, este indecent. Asta este tot ce am auzit despre vis."

Observaţii: Povestitoarea acordă, de asemenea, „urcatului" o 104
atenţie mai mare, nu este însă sigură dacă povestirea originală se referă la „urcatul" pe profesor sau pe vaporul cu aburi. Această nesiguranţă este însă echilibrată din abundenţă prin relatarea detaliată despre cei doi domni străini care ar fi luat fetele pe spatele lor. „Ur-

catul" este pentru povestitoare o idee prea prețioasă pentru ca să o poată divulga de-a dreptul, numai că o jenează profesorul ca obiect al „urcatului". Îmbrăcămintea sumară trezește și ea un interes puternic. Vălul miresei a devenit acum realmente *negru* așa ca vălul de doliu (bineînțeles pentru a acoperi ceea ce e indecent). Întorsătura spre inofensiv capătă aici un relief virtuos („copii cuminți, darnici"); dorința imorală s-a schimbat în secret în ceva virtuos care este evidențiat cu accente speciale; scena din șură atât de defectuos descrisă în povestirea originală dobândește la această povestitoare un conținut bogat: bărbații își scot hainele, profesorul la fel, și este prin urmare..., adică gol și de aceea tremură. Atunci relatarea devine prea „indecentă". Povestitoarea a recunoscut și ea corect paralela presupusă sus la discutarea povestirii originale și a intercalat aici scena dezbrăcatului, care ține de baie, căci în cele din urmă trebuie să iasă totuși la iveală că fetele sunt împreună cu profesorul gol.

105 III. „M. a povestit că a visat: M-am dus într-o zi la scăldat, dar nu mai era loc. Profesorul m-a luat în vestiarul lui. M-am dezbrăcat și m-am dus să fac baie. Am înotat până ce am ajuns la coastă. Acolo l-am întâlnit pe domnul profesor. Mi-a spus că dacă nu voiam să înot cu el în lac. M-am dus și L. P. la fel. Am înotat și curând eram deja în mijlocul lacului. N-am mai vrut să înot mai departe. Acum nu mai pot să zic exact. Curând a venit un vapor și ne-am urcat pe vapor. Domnul profesor a spus: «Am înghețat» și un matelot ne-a dat o cămașă veche. Fiecare dintre noi trei a rupt o bucată din cămașă. Am legat-o în jurul gâtului. Pe urmă am plecat din nou de pe vapor și am înotat mai departe spre K. — L. P. și cu mine nu am vrut mai departe, și doi bărbați grași ne-au luat în spinare. În K. am primit un văl pe care l-am îmbrăcat. În K. ne-am dus pe stradă. Domnul profesor s-a întâlnit cu prietenul lui care ne-a invitat la nuntă. Ne-am dus la soare și am făcut jocuri. Am dansat și poloneză. Acum nu mai știu exact. Apoi am făcut călătoria de nuntă la Andermatt. Domnul profesor nu avea bani la el și a furat la Andermatt castane. Domnul profesor ne-a spus: «Și pe mine mă bucură că pot călători cu cele două

eleve ale mele». Acum vine ceva care nu se cade şi nu vreau să scriu. Acum visul e gata.“

Observaţii: Dezbrăcatul în comun este deplasat în spaţiul îngust 106
al vestiarului. Îmbrăcămintea sumară de pe vapor dă prilej pentru o nouă variantă. (Cămaşă veche ruptă în trei bucăţi.) Urcatul pe profesor nu este pronunţat aici din cauza unei incertitudini prea mari. În schimb, fetele se urcă pe doi bărbaţi graşi. Întrucât „gras“ se scoate tare în evidenţă trebuie remarcat că profesorul este destul de corpolent. Substituţia este absolut tipică: pentru fiecare este un profesor prezent. Dedublarea sau multiplicarea personalităţilor exprimă mai întâi însemnătatea, adică investirea libidinală.[2] Deosebit de clară este această importanţă a multiplicării în cele cultice şi mitologice. (Compară Treimea şi cele două formule mistice de spovedanie: „Isis una quae es omnia“. „Hermes omnia solus et ter unus.“) Verbal se pune problema astfel: el mănâncă, bea sau doarme „pentru doi“. Apoi, multiplicarea personalităţii exprimă şi analogia sau comparaţia: „Ca prietena mea...“ sau „ca mine, aşa şi prietena mea a...“ — „aceeaşi cerinţă etiologică“ (Freud). În Dementia praecox sau schizofrenie, pentru a folosi expresia mai cuprinzătoare sau mai bună a lui Bleuler, multiplicarea personalităţii este în primul rând şi expresia investirii libidinale, prin aceea că, în mod sistematic, acea personalitate asupra căreia transferă bolnavul este cea care este supusă înmulţirii. (Există doi profesori N. „Ah, şi dumneavoastă sunteţi un dr. Jung, azi-dimineaţă a fost deja unul la mine, care s-a dat drept dr. Jung.“) Se pare că, în concordanţă cu tendinţa generală a schizofreniei, această descompunere este una analitic-depotenţatoare, care trebuie să împiedice apariţia unor impresii prea puternice. O ultimă semnificaţie a multiplicării personalităţii, care nu mai intră însă exact sub acest concept, este ridicarea atributului persoanei la o figură vie. Un exemplu simplu este Dionysos şi tovarăşul său Phales, acesta, Phales = Phallos, fiind per-

2 Acelaşi lucru este valabil pentru acţiuni repetate. Cf. dedublările atributului la Dementia praecox în scrierea mea *Psychologie der Dementia praecox* [Ges. Werke III, 1968].

sonificarea penisului lui Dionysos. Așa-zisul cortegiu dionisiac (satiri, titiri, sileni, menade, mimaloni etc.) este alcătuit din atribute dionisiace.

107 Scena din Andermatt este elaborată deosebit de amuzant, efectiv visată în continuare: „Profesorul fură castane“ = el face ceea ce nu este îngăduit. Castane: se referă la maroane, castanele comestibile coapte care, din cauza crestăturii lor, sunt cunoscute drept simbol sexual feminin. La care remarca profesorului: îl bucură foarte mult să călătorească cu elevele lui — devine de înțeles în legătură nemijlocită cu furtul castanelor. Furtul castanelor este cu siguranță o interpolare individuală, întrucât nu se repetă nicăieri în întreaga serie de mărturii; ea arată cât de intensă este participarea lăuntrică, adică „aceeași cerință etiologică“, a colegelor la visul Mariei X.

108 Cu această declarație se încheie seria martorilor auditivi. Istoria cu vălul, durerea la picior sunt segmente pe care le putem presupune eventual a fi sugerate și în povestirea originală. Alte interpolări sunt însă absolut individuale și se bazează pe participarea lăuntrică independentă la sensul visului.

b) Din auzite

109 I: „Toată școala a avut voie să meargă la scăldat cu domnul profesor. M. X. nu a mai avut loc să se dezbrace în ștrand. Atunci profesorul a spus: Poți să vii la mine, în camera mea, și să te dezbraci la mine. Ea s-a dus, dar s-a jenat foarte mult. Când cei doi au fost gata cu dezbrăcatul, s-au dus la lac. Domnul profesor a luat un șnur lung și l-a legat în jurul lui M. Amândoi au înotat acum departe în larg. Dar M. a obosit și atunci domnul profesor a luat-o în spinare. Acum M. a văzut-o pe Lina P., i-a strigat, hai și tu, și Lina a venit. Acum toți au înotat și mai în larg. Au întâlnit un vapor. Acum profesorul a întrebat: Avem voie să intrăm? aceste fete sunt obosite. Vaporul s-a oprit și au putut să se suie cu toții. Nu știu precis cum au ajuns din nou la mal la K. Apoi domnul profesor a căpătat o veche jachetă de casă. A pus-o pe el. Apoi și-a întâlnit un prieten care tocmai

avea nuntă. Domnul profesor a spus că el nu vrea să ia parte. Dar ceilalţi au spus să vină. A făcut-o cu M. Domnul profesor a spus: Nu mai vreau acasă la soţia mea şi la copiii mei. M., tu eşti iubita mea. Aceasta s-a bucurat tare mult. După căsătorie s-a făcut călătoria de nuntă. Şi domnul profesor, M. şi L. au avut voie să participe. Călătoria era spre Milano. După aceea, s-au dus la Andermatt, unde nu au găsit nicăieri unde să doarmă. S-au dus într-un hambar, unde au putut petrece cu toţii noaptea împreună. Mai departe nu am voie să povestesc, căci devine foarte indecent."

Observaţii: Scena dezbrăcatului la ştrand este bogat reprezenta- 110
tă. Statul împreună în apă cunoaşte încă o simplificare, care era pregătită deja sus prin povestea cu sfoara: profesorul se leagă împreună cu Marie, Lina P. nici nu mai este menţionată aici, ea vine abia târziu, când Marie stă deja pe profesor. Îmbrăcămintea este aici o „jachetă de casă". Ceremonia de nuntă capătă o interpretare foarte directă: profesorul „nu mai vrea acasă la soţie şi copii. Marie este iubita lui". În hambar „au petrecut cu toţii noaptea împreună" şi apoi „devine foarte indecent".

II. „Se povestea că s-a dus cu şcoala la ştrand, pentru a face baie. 111
Dar cum ştrandul fusese plin, l-a chemat pe profesor ca să meargă la el. Acum am înotat în lac şi L. P. a venit după noi. Profesorul a luat o coardă şi ne-a legat unii de alţii. Nu mai sunt sigură cum s-au separat din nou. Dar după mult timp au ajuns deodată la Z. Aici se pare că a avut loc o scenă pe care mai bine nu o povestesc, căci dacă ar fi să fie adevărat, ar fi prea ruşinos. Nu mai ştiu exact nici cum s-a petrecut, pentru că eram foarte obosită. Doar asta am mai auzit că M. X. ar fi povestit cum rămâneau mereu la domnul profesor şi cum le alinta tot mereu că sunt cele mai bune eleve ale lui. Dacă aş şti exact, aş spune şi celălalt lucru, dar sora mea a spus numai ceva despre un copil mic care s-a născut acolo şi căruia domnul profesor trebuia să îi fie naş."

Observaţii: De remarcat este că în această povestire scena inde- 112
centă este plasată direct în locul ceremoniei nunţii, unde se află la fel de bine la locul corect ca şi în final, căci cititorul atent a obser-

vat desigur deja de mult că scena indecentă s-ar fi putut petrece deja în vestiar. Dar s-a întâmplat aşa cum obişnuieşte să se întâmple foarte frecvent în vise ca ideea finală a unei lungi serii de imagini onirice să conţină exact ceea ce se încercase să se prezinte încă din prima imagine. Cenzura alungă complexul cât se poate de mult timp prin suprapuneri, deplasări simbolice, întorsături spre inofensiv etc. mereu înnoite. Nici în vestiar, nici în apă nu are loc „urcatul", când se ajunge la mal nu profesorul este cel pe al cărui spate se stă, nunta o celebrează o alta şi un altul, în şură i se naşte unei alteia copilul, iar domnul profesor este numai — naş. Toate aceste imagini şi situaţii sunt însă potrivite pentru a prelua complexul, şi anume dorinţa de coit. Îndărătul tuturor acestor metamorfoze are totuşi loc acţiunea, rezultatul este naşterea pusă în scenă în final.

113 III. Marie a povestit: „Domnul profesor a avut nuntă cu soţia lui şi apoi s-au dus la coroană şi au dansat împreună. M. a mai vorbit tot felul de lucruri aiurea, pe care nu pot nici să le zic, nici să le scriu, căci e prea jenant".

114 *Observaţii:* Aici cam totul este „prea indecent", ca să fie povestit. De remarcat că nunta are loc cu „soţia".

115 IV. „... că domnul profesor şi M. s-au dus odată să facă baie şi apoi el a întrebat-o pe M. dacă vrea să vină şi ea. Ea a zis că da. Când ar fi ieşit împreună, ar fi întâlnit-o şi pe L. P., atunci domnul profesor întrebase dacă vrea să vină şi ea. Şi s-au dus mai departe. Apoi auzisem că ea a mai spus că L. P. şi ea sunt elevele cele mai iubite, ar fi zis domnul profesor. Ne-a mai zis şi că domnul profesor era în costum de baie. Apoi au fost iar la nuntă şi mireasa a născut un copil mic."

116 *Observaţii:* Relaţia personală cu profesorul este foarte puternic evidenţiată („elevele cele mai iubite"), la fel şi îmbrăcămintea sumară („în costum de baie").

V. „M. și L. P. s-au dus cu domnul profesor să se scalde. După 117
ce M. și L. P. și domnul profesor au înotat puțin, M. a spus: Domnule profesor, nu mai pot să înot mai departe, mă doare piciorul. Atunci domnul profesor a zis să se urce pe spatele lui și M. a făcut așa. Atunci a apărut o rândunică <mic vas cu aburi> și domnul profesor s-a suit pe vapor. Domnul profesor a mai avut două frânghii și i-a legat pe cei doi copii de vapor. S-au dus împreună la Z. și acolo au coborât. Atunci domnul profesor a cumpărat pentru el un capot <jacheta de casă>, l-a îmbrăcat, iar copiii își puseseră un batic pe ei. Domnul profesor a avut o mireasă și s-au dus într-un șopron <șura>. Cei doi copii erau și ei cu domnul profesor și cu mireasa în șopron și cică au dansat. Restul nu mai pot să scriu, că e prea aiurea."

Observații: Și aici Marie este urcată pe spatele profesorului. Pro- 118
fesorul leagă cei doi copii cu frânghii de vapor, de unde reiese cu ce ușurință se plasează vapor în loc de profesor. Ca îmbrăcăminte apare din nou jacheta de casă (capotul). Profesorul însuși își serbează nunta și după dans se întâmplă cele necuvenite.

VI. [L. P.]. „Se pare că domnul profesor s-ar fi dus cu întreaga 119
școală la scăldat. M. nu a mai găsit loc și a început să plângă. Domnul profesor i-ar fi zis atunci lui M. că poate veni la el în cabină. Pe ici pe colo, trebuie să las câte ceva deoparte, a spus sora mea, căci este o poveste lungă. Dar tot mi-a mai povestit câte ceva ce trebuie să povestesc pentru a spune adevărul. Fiind la ștrand, domnul profesor a întrebat-o pe M. dacă vrea să înoate cu el în lac. La asta ea a răspuns că vine dacă vin și eu. Atunci am înotat până pe la jumătate. Apoi M. a obosit și atunci domnul profesor a tras-o de un șnur. Au ajuns la mal la K. și de acolo la Z. <Se pare că domnul profesor era îmbrăcat tot așa ca la înot.> Acolo am întâlnit un prieten care avea nuntă. Atunci cică am fost invitați de acest prieten. După ceremonie a urmat o călătorie de nuntă și am ajuns la Milano. Într-o noapte, a trebuit să dormim într-o șură, unde s-a întâmplat pe urmă ceva ce nu am voie să zic. Se pare că domnul profesor ar fi zis că noi două suntem elevele lui cele mai dragi și că ar fi sărutat-o pe M."

120 *Observații:* Scuza „pe ici, pe colo, trebuie să las câte ceva deoparte“ înlocuiește scena dezbrăcatului. Îmbrăcămintea sumară a profesorului este scoasă în mod special în relief. Călătoria urmează drumul tipic al călătoriei de nuntă, la Milano. Și acest pasaj pare să fie fantasmat în continuare în mod independent datorită participării lăuntrice. Marie figurează clar ca iubită.

121 VII. „Întreaga școală și cu domnul profesor s-au dus la ștrand. Toți au mers într-o cameră. Și domnul profesor. Numai M. nu a găsit loc și atunci domnul profesor i-a spus: Mai am eu loc, ea s-a dus. Atunci domnul profesor a zis: Întinde-te pe spatele meu, și eu înot pe lac cu tine. Mai mult nu mai am voie să scriu, căci este indecent de aproape că nu pot nici să zic. În afară de cele indecente care ar urma nu mai știu altceva despre vis.“

122 *Observații:* Povestitoarea se apropie foarte mult de esență. Deja din cabină se pare că Marie era „întinsă“ pe spatele profesorului. În mod consecvent, povestitoarea nu mai știe ce să relateze despre continuarea visului în afară de „cele indecente“.

123 VIII. „Toată școala s-a dus la ștrand. M. nu a găsit loc și a fost atunci invitată de profesor în vestiarul lui. Profesorul a înotat cu ea în larg și i-a spus, simplu, că ea este iubita lui sau așa ceva. La Z., când au ajuns la mal, un prieten tocmai ar fi avut nuntă acolo și acesta i-a invitat și pe cei doi în costume de baie. Profesorul a găsit o veche jachetă de casă și și-a tras-o peste costumul de baie. Cică el <profesorul> ar fi sărutat-o pe M. și i-ar fi zis că nu se mai întoarce la soția lui. Și cei doi au fost invitați în călătoria de nuntă. Călătoria a mers prin Andermatt, unde nu au mai găsit loc de dormit și unde a trebuit să doarmă în fân. Acolo era o femeie, acum vine ce e scârbos, ce nu este deloc drept, să iei ceva atât de serios în râs și batjocură. Această femeie a născut un copilaș, mai departe însă nu vreau să spun acum, căci devine prea scârbos.“

124 *Observații:* Povestitoarea este foarte radicală („el i-a spus, simplu, că ea este iubita lui“ — „ar fi sărutat-o și i-ar fi zis că nu se mai întoarce la soția lui“). Revolta ce răzbate în final legată de trăncă-

neala prostească ne face să deducem un mod special de a fi al povestitoarei. Cercetările au arătat că această fată este singura dintre toate martorele care fusese *educată sexual* premeditat şi timpuriu de mama ei.

c) Epicriza

În ceea ce priveşte interpretarea visului, nu ştiu ce să îi mai adaug, copiii au adus tot ce era necesar, aşa încât nu rămâne mai nimic pentru interpretarea psihanalitică. *Zvonul a analizat şi interpretat visul.* Zvonul nu a fost cercetat până acum, din câte ştiu eu, în ceea ce priveşte această nouă capacitate. Cazul nostru ne face desigur să credem că merită ca psihologia zvonului să fie sondată o dată dinspre latura psihanalitică. M-am limitat în prezentarea materialului în mod intenţionat la elementul psihanalitic, fiind conştient că materialul meu oferă numeroase puncte de atac problematicilor merituoase puse de şcoala STERNiană, CLAPARÈDE şi alţii. 125

Materialul comunicat ne dă posibilitatea să înţelegem structura zvonului; psihanaliza nu se poate mulţumi însă cu atât. Cerem să ştim mai mult despre motivul şi scopul întregului fenomen. După cum am văzut, profesorul greu lovit de zvon a rămas blocat pe o anumită problemă, şi anume problema cauzei şi a efectului. Cum poate un vis, care doar este inofensiv notoriu şi nu înseamnă niciodată ceva (se ştie că profesorii sunt iniţiaţi în psihologie), să producă astfel de efecte, o asemenea bârfă deplorabilă? Profesorul pare să nimerească instinctiv punctul corect cu acest mod de a pune problema. Efectul visului poate fi explicat numai prin aceea că el era „le vrai mot de la situation", că a găsit expresia adecvată pentru ceva ce plutea deja în aer. A fost scânteia care a căzut în butoiul cu pulbere. Materialul nostru conţine toate dovezile necesare pentru această concepţie. Am atras atenţia de mai multe ori asupra participării intense a colegelor Mariei la vis şi asupra punctelor de un interes special, unde unele dintre ele chiar au mai fantasmat suplimentar sau au visat şi ele mai departe. Clasa e formată din fete între doisprezece şi treisprezece ani, care se află deci chiar în prodromurile puber- 126

tăţii. Însăşi Marie X., cea care visase, este fizic aproape complet dezvoltată sexual şi în această privinţă a luat-o înaintea clasei ei, este deci o conducătoare care a pronunţat parola pentru inconştient şi a făcut astfel să explodeze la colegele ei complexe sexuale ce stăteau gata pregătite.

127 Pentru profesor chestiunea a fost deosebit de penibilă, după cum este de înţeles. Supoziţia că aici zăcea o intenţie tainică a elevei este justificată conform principiului psihanalitic de a judeca acţiunile după rezultatele lor mai mult decât după motivele lor conştiente.[3] Prin urmare, ar fi de presupus că Marie X. ar fi fost deosebit de supărată pe profesorul ei. Marie îl iubea cel mai mult pe acest profesor. În decursul ultimei jumătăţi de an, felul ei de a fi se schimbase însă întru câtva. Devenise visătoare, prin urmare neatentă; seara după lăsarea întunericului se temea să meargă pe stradă, fiindu-i frică de oamenii răi. De câteva ori, s-a exprimat faţă de colege despre chestiuni sexuale într-un mod cam obscen, şi mama ei m-a întrebat îngrijorată cum să-şi lămurească oare fiica în legătură cu menstruaţia ce urma să-i vină. Prin această schimbare, Maria şi-a pierdut susţinerea profesorului, ceea ce s-a văzut pentru prima dată clar într-o notă proastă, pe care o primiseră ea şi câteva dintre prietenele ei cu numai câteva zile înainte de apariţia zvonului. Dezamăgirea a fost atât de mare, încât fetele au clocit tot felul de scenarii de răzbunare împotriva profesorului, de exemplu că ar putea să-l împingă pe calea ferată, aşa încât să-l calce trenul etc. În aceste fantasme sângeroase, Marie s-a evidenţiat în mod special. În noaptea de după marea ei supărare, în care aparent uitase cu desăvârşire dragostea nutrită înainte pentru profesor, s-a vestit acea parte refulată a sufletului în vis, tocmai în visul nostru, şi a realizat dorinţa sa de unire sexuală cu profesorul — pentru a compensa ura care-i umpluse ziua. La trezire, visul a devenit instrumentul iscusit al urii, căci gândul dorinţei sale era şi cel al elevelor, ca întotdeauna când umblă astfel de zvonuri. Răzbunarea a reuşit, ce-i drept, dar reculul care a lovit-o pe Marie a fost mai puternic. Aceasta obişnuieşte să fie regula dacă ne

3 Cf. scrierea mea *Über Konflikte der kindlichen Seele*.

lăsăm mişcările pulsionale în seama inconştientului. În urma expertizei mele, Marie X. a fost reprimită în şcoală.

Sunt perfect conştient cât de incompletă este scurta comunicare, cât de nesatisfăcătoare mai cu seamă în privinţa exactităţii ştiinţifice. Dacă am avea o povestire originală precis stabilită, atunci toate acestea ar putea fi reprezentate cu claritate certă, ceea ce putem schiţa acum doar cu titlu de sugestie. Astfel, cazul este aproape numai o punere de probleme şi întrebări şi le rămâne rezervat unor observatori mai norocoşi să adune experienţele cu adevărat doveditoare în acest domeniu. 128

V
O CONTRIBUȚIE LA CUNOAȘTEREA VISULUI DESPRE NUMERE

[Apărută în *Zentralblatt für Psychoanalyse* I/8, Wiesbaden, 1910–1911, pp. 567–572 (sub titlul „Ein Beitrag zur Kenntnis des Zahlentraumes").]

O CONTRIBUȚIE LA CUNOAȘTEREA VISULUI DESPRE NUMERE

Simbolistica numerelor, care a preocupat mult filosofia plină de fantezie a secolelor precedente, a câștigat iarăși un nou interes prin cercetarea analitică a lui FREUD și a școlii lui. Însă acum nu mai sunt descoperirile conștiente ale conexiunilor pe bază de simbolistică a numerelor, ci rădăcinile inconștiente ale simbolisticii numerelor pe care le detectăm în materialul viselor despre numere. Nu prea putem semnala noutăți principiale în acest domeniu care să urmeze după expunerile lui FREUD, ADLER și STEKEL. De aceea, trebuie să ne mulțumim să lărgim experiența printr-o cazuistică desfășurată paralel. Am reușit să observ câteva astfel de cazuri în practica mea, a căror comunicare ar putea fi de un interes mai general. 129

Primele trei exemple provin de la un domn căsătorit, de vârstă mijlocie, al cărui conflict actual este o relație erotică extraconjugală. Segmentul de vis din care extrag numărul simbolic sună astfel (mult prescurtat): *El merge cu trenul și îi prezintă conductorului abonamentul său general. Conductorul impută numărul mare al abonamentului. El este 2 477.* 130

Analiza visului scoate la iveală o recalculare a *costurilor relației* cam nedelicată și străină cu natura generoasă a celui care visează, ceea ce inconștientul folosește ca rezistență față de relație. Interpretarea cea mai plauzibilă ar fi deci că acest număr ar avea o semnificație și o proveniență financiare. O oarecare evaluare a costurilor de până atunci ale relației duce la un număr care se apropie într-adevăr de 2 477 de franci; un calcul mai atent duce însă la 2 387 de 131

franci, un număr care ar putea fi tradus numai arbitrar prin 2 477. Am lăsat acum numărul în seama ideilor libere care îi trec pacientului prin minte: astfel, îl frapează că în vis numărul se citeşte despărţit, şi anume 24–77. Poate că este un număr de telefon. Această presupunere se dovedeşte a fi incorectă. Atunci îi vine ideea că este *suma* anumitor numere. De asta se leagă o amintire, căci pacientul îmi povestise o dată în trecut că sărbătorise cea de-a o suta aniversare a mamei lui şi a lui, şi anume când mama lui împlinise 65 şi el 35 de ani. (Au ziua de naştere în aceeaşi zi.) Pe această cale, pacientul ajunge la următorul şir de idei:

El s-a născut	la 26. II.
Relaţia lui	la 28. VIII.
Soţia lui	la 1. III.
Mama lui (tatăl lui a murit de mult)	la 26. II.
Cei 2 copii ai lui	la 29. IV.
	la 13. VII.
Pacientul s-a născut	în II. '75.
Relaţia lui	în VIII. '85.

132 El are acum 36 de ani, relaţia lui, 25. Dacă scriem acest şir de idei cu numere obişnuite, rezultă următorul calcul:

26. II.	= 262
28. VIII.	= 288
1. III.	13
etc.	262
	294
	137
	275
	885
	36
	25
Suma	2 477

Din acest şir în care sunt incluşi toţi membrii familiei lui rezultă numărul 2 477. Această structură duce la un strat mai profund de semnificaţie a visului: pacientul este extraordinar de legat de familia lui, pe de altă parte foarte îndrăgostit de relaţia lui, ceea ce provoacă nişte conflicte grele. Detaliile înfăţişării conductorului (pe care le las deoparte aici, din lipsă de spaţiu) ne duc la analist, din partea căruia pacientul se teme pe drept de un control puternic şi de o imputare a dependenţei şi a legăturii sale, dar şi le şi doreşte. 133

Visul care a urmat după acesta este (din nou foarte prescurtat): 134
Analistul îl interoghează pe pacient ce face de fapt la relaţia sa. La care pacientul răspunde că acolo joacă, şi anume întotdeauna pe un număr foarte mare, adică pe 152. La care analistul remarcă: pacientul este înşelat în mod mizerabil.

Din analiză rezultă din nou o tendinţă refulată de a recalcula costurile relaţiei. Căci suma cheltuită lunar se apropie de 152 de franci, ea ridicându-se la 148–158 de franci. Observaţia că este înşelat face aluzie la punctul de unde au pornit dificultăţile pacientului cu relaţia lui: ea susţine că el a dezvirginat-o, el însă este ferm convins că nu mai era virgină şi că se lăsase dezvirginată de un altul într-o perioadă de timp în care el o cerea de nevastă, iar ea încă nu îi acorda favorurile. Expresia „număr" duce la ideea: număr la mănuşi, număr de calibru. De aici are loc pasul următor spre faptul că la primul coit el a constatat o lărgime considerabilă a orificiului vaginal în locul rezistenţei aşteptate a himenului. Aceasta este piesa lui probatorie pentru înşelăciune. Inconştientul a folosit această situaţie desigur ca mijloc foarte eficace de rezistenţă împotriva relaţiei. 152 s-a dovedit mai întâi a fi refractar la alte analize. „Numărul" a produs însă cu o ocazie ulterioară ideea de fapt evidentă de „număr de casă". Pornind de aici, a rezultat următorul şir de idei: doamna a locuit mai întâi, atunci când a cunoscut-o pacientul, pe strada X nr. 17, apoi pe strada Y nr. 129, apoi pe strada Z nr. 48. 135

Aici pacientul s-a gândit că a depăşit deja în mod clar cu mult 136
152, căci adunarea i-a dat 194. Atunci i-a venit în minte că doam-

na se mutase de pe strada Z nr. 48, determinată de el din anumite motive, așa că socoteala trebuia să fie astfel: 194–48=146. Acum locuiește pe strada A nr. 6, adică 146+6=152.

137 Pe parcursul desfășurării ulterioare a analizei, a survenit următorul vis: Pacientul visează că *primește de la analist o notă de plată, în care acesta îi calculează pentru plata întârziată pe perioada de la 3 la 29 (septembrie) la o sumă de 315 franci 1 franc dobândă.*

138 Cu acest reproș al meschinăriei și zgârceniei analistului pacientul acoperă, după cum a reieșit din analiză, o puternică invidie inconștientă. Există diferite aspecte din viața analistului care pot trezi invidia pacientului. În ultima perioadă, a fost mai ales *un* fapt care i-a lăsat o anumită impresie. Medicului său i s-a mărit familia. Relația dereglată a pacientului cu soția lui nu permite din păcate această speranță în familia lui. Există de aceea motiv de invidie și de multiple comparații.

139 Analiza lui 315 pornește ca mai înainte de la o separație în 3 – 1 – 5. La 3 îi vine în minte că medicul său avea 3 copii, de curând li s-a mai adăugat unul. El însuși ar avea 5 copii dacă ar fi toți în viață, așa însă are 3 – 1 = 2 în viață, căci 3 au fost copii ajunși la termen, dar născuți morți. Cu aceste idei simbolistica onirică a numerelor nu este însă nici pe departe epuizată.

140 Pacientul observă că intervalul de timp de la 3 la 29 septembrie cuprinde 26 de zile. Primul său gând este să adune acest număr și următoarele numere ale visului, și anume:

$$\begin{array}{r} 26 \\ 315 \\ 1 \\ \hline 342 \end{array}$$

Asupra lui 342 se execută aceeași operațiune ca și asupra lui 315, și anume descompunerea în 3 – 4 – 2. Dacă înainte era astfel: medicul avea 3 copii, a mai apărut 1, iar pacientul avea 5, acum situația este în felul următor: medicul avea 3 copii și acum are 4, pacien-

tul are numai 2. A remarcat aici că a doua cifră sună ca o rectificare a împlinirii dorinţei.

Pacientul care găsise fără ajutorul meu, de unul singur, această 141
explicaţie s-a declarat mulţumit cu ea. Dar medicul său încă nu era, căci lui nu i se părea că, prin dezvăluirile de mai sus, posibilităţile bogate de determinare a unor configuraţii inconştiente ar fi fost încă epuizate. Pacientul notase cu grijă în material la cifra 5 că dintre cei 3 copii născuţi morţi 1 era născut în luna a 9-a şi 2 erau născuţi în luna a 7-a. A scos, de asemenea, în relief că soţia sa avusese şi 2 avorturi, unul în săptămâna a 5-a, celălalt în a 7-a. Dacă adunăm cifrele, obţinem determinarea numărului 26, şi anume:

copil	de 7 luni
copil	de 7 luni
copil	de 9 luni
	23 de luni
2 avorturi (5 + 7 săptămâni)	3 luni
	26 de luni

Pare ca şi cum 26 ar fi determinat de numărul de *perioade de* 142
sarcină pierdute. În vis, această perioadă (26 de zile) înseamnă o *întârziere*, pentru care i se calculează pacientului 1 franc dobândă. Prin sarcinile pierdute, el a suferit într-adevăr o întârziere, căci medicul său i-a luat-o înainte cu 1 copil în perioada de când îl cunoaşte pacientul. 1 franc ar putea să însemne 1 copil. Vedem sus tendinţa pacientului de a aduna toţi copiii săi, şi pe cei morţi, pentru a-şi întrece rivalul. Ideea că medicul său l-a depăşit cu 1 copil ar putea lesne să acţioneze şi mai adânc asupra determinării lui 1. Vrem de aceea să mergem încă puţin pe urmele tendinţei sus-menţionate a pacientului şi să continuăm jocul său cu numerele, adăugând la numărul 26 cele două sarcini reuşite: 26 + 18 = 44.

Dacă mai urmărim şi tendinţa descompunerii cifrelor în parte, 143
atunci rezultă 2 + 6 şi 4 + 4, două grupe de cifre care au în comun numai faptul că, adunate între ele, cifrele fiecăreia dintre grupe dau

rezultatul 8. Aceste cifre sunt, aşa cum trebuie să remarcăm, compuse complet din luni de sarcină care sunt în relaţie cu pacientul. Dacă vom compara cu ele acele grupe de numere care conţin indicii despre activitatea de procreare medicului, şi anume 315 şi 342, atunci este de notat că asemănarea lor constă în aceea că suma cifrelor fiecărui număr dă cifra 9, iar: 9 – 8 = 1. Pare ca şi cum şi aici s-ar aplica ideea diferenţierii cu 1. Aşa cum a observat pacientul mai sus, 315 i s-a părut ca împlinind dorinţa, 342 în schimb, ca rectificând. O fantezie jucăuşă descoperă următoarea diferenţă dintre cele două numere:

3 x 1 x 5 = 15   3 x 4 x 2 = 24   24 – 15 = 9

144 Şi aici dăm din nou peste semnificativa cifră 9, care se inserează foarte bine în acest calcul al sarcinilor şi naşterilor.

145 Graniţele unde începe elementul ludic pur sunt greu de trasat — necesarmente, căci produsul inconştient este creaţia fanteziei jucăuşe, a acelei instanţe psihice din care ia naştere şi *jocul*. Spiritul exact se opune să se lase în voia acestui joc ce se pierde în ceva lipsit de temei. Dar să nu uităm niciodată că nu a trecut atât de mult de când spiritul omenesc se delecta de-a lungul mileniilor tocmai cu acest fel de joc şi că de aceea nu ar fi de mirare dacă acele tendinţe aparţinând trecutului istoric şi-ar forţa din nou drumul în vis spre a se face auzite. După cum indică situaţia relatată mai sus a sărbătoririi celei de-a o suta zi de naştere, visătorul dispune şi în starea de veghe de tendinţe similare de a se juca cu numerele. Prezenţa acestor tendinţe la visător este de aceea indubitabilă. Pentru diferitele căi ale determinării inconştiente lipsesc în fiecare caz *dovezi exacte, numai totalitatea experienţei poate să sprijine certitudinea descoperirii individuale*. În cercetarea în domeniul fanteziei liber creatoare suntem, ca aproape nicăieri altundeva, trimişi la empirismul larg, care solicită un cuantum mare de modestie în privinţa siguranţei diferitelor concluzii, dar care nu ne obligă să trecem sub tăcere cele întâmplate şi cele trăite, din teama de a abate asupra noastră blestemul neştiinţificităţii. Nu trebuie să participăm nicidecum la fobia de superstiţii a spiritu-

lui modern; şi ea ţine de mijloacele de învăluire a misterelor inconştientului.

Este deosebit de interesant să vedem cum se oglindesc proble- 146
mele pacientului în inconştientul soţiei sale. Soţia a avut următorul vis: A visat, şi asta este tot visul: „*Luca 137*". Analiza numărului a dus la următoarele: la 1 visătoarei îi trece prin minte: medicului i s-a născut 1 copil. El avea 3. Ea ar avea, dacă ar fi toţi copiii în viaţă, 7, aşa are numai 3 – 1 = 2. Ea îşi doreşte însă 1 + 3 + 7 = 11, adică **11** sunt gemeni, atunci ar fi ajuns din urmă numărul de copii al medicului. *Mama* ei a avut o dată *gemeni*. Speranţa de a căpăta gemeni de la soţul ei este foarte precară, ceea ce a dus în inconştient încă de mult la apariţia ideii unei a doua căsătorii.

În fantasmele ei i-a venit ideea că la 44 de ani este „terminată", 147
adică a ajuns în climacteriu. Acum are 33 de ani, aşadar în 11 ani va atinge vârsta de 44 de ani. Aceasta din urmă este importantă pentru faptul că tatăl ei a murit la 44 de ani. Fantasma ei despre vârsta de 44 de ani conţine ideea morţii tatălui. Scoaterea în evidenţă a morţii tatălui corespunde fantasmei refulate despre moartea bărbatului care ar trebui îndepărtat, fiind o piedică.

În acest loc survine acum, rezolvând conflictul, materialul re- 148
feritor la „Luca 137". Cea care visează, trebuie subliniat în mod expres, nu este nicidecum o cunoscătoare a Bibliei, ba chiar nu a mai citit Biblia din timpuri imemoriale, nefiind deloc o persoană religioasă. De aceea, ar fi aici inutil să ne gândim că ar fi vorba de idei ce i-ar fi trecut prin minte în acest context. Necunoaşterea Bibliei de către visătoare este chiar atât de mare, încât ea nici măcar nu ştia că citarea „Luca 137" se poate raporta numai la Evanghelia după Luca. Deschizând Noul Testament, a dat peste „Faptele Sfinţilor Apostoli" ale lui Luca. Întrucât Capitolul 1 are numai 26 de versete şi nu 37, s-a oprit asupra versetului 7, unde scrie: „*Nu este lucrul vostru ca să ştiţi vremurile sau soroacele pe care Tatăl le-a pus într-a sa atotputernicie*". Dacă revenim însă la Luca 1, 37, atunci găsim acolo *Buna-Vestire*. (Versetul 35: „Duhul Sfânt va pogorî peste tine şi puterea Celui preaînalt te va umbri; pentru aceea şi sfântul care se va naşte din tine Fiul lui

Dumnezeu se va chema. 36: Şi iată Elisabeta, rudenia ta, a zămislit şi ea fecior la bătrâneţe, şi luna aceasta este luna a şasea, pentru ea, cea zisă stearpă. 37: *Că la Dumnezeu nimic nu este cu neputinţă*".)

149 Continuarea logică a analizei lui „Luca 137" face necesară şi consultarea lui Luca 13, 7. Acolo se spune (versetul 6): „Un om avea un smochin, sădit în via lui, şi a venit să caute rod în el, dar n-a găsit. 7: Şi a zis către vier: Iată că sunt trei ani de când vin şi caut rod în smochinul acesta şi nu găsesc. Taie-l; de ce mai cuprinde pământul în zadar?"

150 Smochinul, care este din vechime simbolul organelor genitale bărbăteşti, trebuie să fie *tăiat* din cauza nerodniciei sale. Acest pasaj coincide foarte bine cu numeroase fantasme sadice ale visătoarei care se învârt în jurul preocupării cu tăiatul sau muşcatul penisului. Referirea la membrul nerodnic al bărbatului este clară. Este de înţeles că visătoarea îşi retrage libidoul de la soţ, căci el este *impotent* faţă de ea, este la fel de înţeles că ea face o regresie asupra tatălui („... pe care *Tatăl* le-a pus într-a sa atotputernicie") şi se identifică cu mama ei, care avea gemeni.[1] Prin această înaintare a visătoarei în rangul vârstei, bărbatul ajunge, în raport cu ea, în rolul fiului sau al băiatului, pentru această vârstă fiind caracteristică impotenţa. E uşor de înţeles şi dorinţa de a-l înlătura pe soţ şi, de altfel, ea este adeverită din abundenţă prin psihanaliza anterioară a pacientei, fiind de aceea mai degrabă o confirmare a celor spuse până acum atunci când, urmărind materialele la „Luca 137", găsim în Luca 7, în versetul 12 şi urm.: 12: „Iar când s-a apropiat de porţile târgului, iată scoteau un mort, singurul *fecior al maicii sale, şi ea era văduvă* [...] 13: Şi văzând-o pe ea Domnul, i s-a făcut milă de ea şi i-a zis: Nu mai plânge! 14: Atunci, apropiindu-se, s-a atins de raclă, iar cei ce o duceau au stat locului; iar el a rostit: Tânărule, ţie zic, scoală-te."

151 Aluzia la învierea morţilor capătă sub perspectiva întregii situaţii psihologice a visătoarei un sens frumos ca vindecare a impotenţei bărbatului. Astfel, toată problema ar fi rezolvată. Nu este nevo-

1 Bărbatul suferă în principal de un complex matern considerabil.

ie să indic *expressis verbis* numeroasele realizări de dorinţă pe care le conţine acest material; ele i se relevă cititorului de la sine.

Combinaţia semnificativă a simbolului „Luca 137" ar trebui 152
percepută, având în vedere că cea care visează este complet necunoscătoare a Bibliei, desigur numai ca o *criptomnezie*. FLOURNOY[2] şi cu mine[3] am atras atenţia încă mai demult asupra efectelor considerabile ale acestui fenomen. În măsura în care chiar există certitudini omeneşti, în cazul de faţă nu ar trebui să intre în discuţie manipulări înşelătoare. Cel care cunoaşte psihanaliza va şti să excludă această posibilitate de suspiciune chiar şi numai datorită întregii aranjări a materialului.

Sunt conştient că aceste observaţii plutesc într-un ocean de in- 153
certitudini; dar cred că ar fi incorect să trecem sub tăcere observaţiile noastre, căci pot să vină unii mai norocoşi după noi care să ştie să le aducă pe linii directoare clare, ceea ce nouă ne este cu neputinţă din cauza cunoştinţelor deficitare de care dispunem la ora actuală.

2 *Des Indes à la planète Mars* şi *Nouvelles Observations sur un cas de somnambulisme.*

3 *Zur Psychologie und Pathologie sogenannter occulter Phänomene*, 1966 [Ges. Werke I, 1966]. [Apărută în traducere românească la Editura Trei, 2004, în C.G. JUNG, *Opere complete*, vol. 2, „Psihologia fenomenelor oculte", sub titlul „Despre psihologia şi patologia aşa-numitelor fenomene oculte".]

VI
MORTON PRINCE M. D. „THE MECHANISM AND INTERPRETATION OF DREAMS“ O DEZBATERE CRITICĂ

[Apărută în *Jahrbuch für psychoanalytische und psychopathologische Forschungen* III, Viena și Leipzig, 1911, pp. 309–328 (sub titlul „Morton Prince M. D. «The Mechanism and Interpretation of Dreams». Eine kritische Besprechung“). Articolul lui PRINCE (1854–1929) era publicat în *Journal of Abnormal Psychology* V, Boston, 1910, pp. 139–195.]

MORTON PRINCE M. D. „THE MECHANISM AND INTERPRETATION OF DREAMS" O DEZBATERE CRITICĂ

Pe toţi acei colegi şi colaboratori care, stimulaţi de FREUD, au 154
cercetat problemele visului şi au putut confirma principiile *Interpretării viselor* îi rog să mă ierte dacă trec aici peste munca lor de investigare şi adeverire, pentru a vorbi despre o cercetare care, ce-i drept, a dus la mai puţine rezultate pozitive, dar este tocmai de aceea extraordinar de adecvată unei discuţii publice. Aici se adaugă împrejurarea care merită în mod deosebit să fie menţionată, şi anume că MORTON PRINCE este în situaţia, ca puţini alţii, să înţeleagă psihologia fondată de FREUD, datorită lucrărilor lui de până acum, ca şi aprofundării temeinice a problemelor psihopatologice. Este adevărat că nu ştiu dacă MORTON PRINCE stăpâneşte limba germană atât de bine, încât să poată citi FREUD curgător[1], ceea ce este aproape o condiţie pentru a-l înţelege. Dacă însă autorul ar fi avut la dispoziţie numai literatura englezească, atunci şi prezentarea excelent de clară a analizei viselor în *Teoria lui Freud asupra viselor* (*Freud's Theory of Dreams*)[2] de ERNEST JONES i-ar fi putut furniza toate cunoştinţele necesare. În afară de aceasta, există deja un număr suficient de mare de lucrări şi referate ale lui BRILL şi JONES,

1 Căci nu mi se pare complet superfluu să citeşti un autor înainte de a-l discuta.
2 pp. 283 şi urm.

mai nou și ale lui PUTNAM[3], MEYER, HOCH, SCRIPTURE ș.a., care aruncă o lumină asupra diferitelor aspecte ale psihologiei analitice (BLEULER: „psihologie abisală"). Și, drept completare, de ceva timp încoace au fost tipărite nu numai prelegerile lui FREUD și ale mele ținute la Clark University[4], ci și câteva traduceri ale scrierilor noastre, așa încât și cel care nu stăpânește limba germană are multe oportunități de a ajunge la înțelegerea lor.

155 MORTON PRINCE nu și-a dobândit cunoștințele analitice necesare pe calea contactului personal, de a cărui forță sugestivă domnul HOCHE[5] se teme aproape superstițios într-un mod măgulitor pentru noi, ci pe calea lecturii. Așa cum ar putea să îi fie cunoscut și cititorului german, MORTON PRINCE este autorul unei cărți merituoase, *Disocierea personalității* (*The Dissociation of a Personality*), care se încadrează cu demnitate printre alte cercetări asemănătoare ale unui BINET, JANET și FLOURNOY.[6] După cum se știe, PRINCE editează și *Journal of Abnormal Psychology*, care se ocupă fără idei preconcepute aproape în fiecare număr cu problemele psihanalizei.

156 Din această introducere cititorul ar putea să realizeze că nu spun prea mult dacă îl prezint pe MORTON PRINCE ca pe un cercetător neinfluențat de prejudecăți, cu un nume științific bine întemeiat și de o competență incontestabilă în aprecierea problemelor patolo-

3 Nu pot să nu menționez aici că JAMES J. PUTNAM, profesor de neurologie la Harvard Medical School, Boston, a cercetat și adeverit aplicarea medicală a psihanalizei (*Persönliche Erfahrung mit Freud's psychoanalytischer Methode*).

4 [Aceste prelegeri (FREUD, *Five Lectures on Psycho-Analysis* și JUNG, *The Associative Method: The Familial Constellations*, Lecture II, și *Psychic Conflicts in a Child*, Lecture III) au apărut în limba engleză în *Amer. J. Psychol.* XXI, Baltimore, 1910. Prelegerile lui FREUD au apărut în traducere românească la Editura Trei, 2005, în SIGMUND FREUD, *Opere*, vol. 13, „Compendiu de psihanaliză".]

5 Domnul profesor HOCHE din Freiburg i. Br. l-a înfățișat, după cum se știe, pe FREUD și școala sa ca atinși de o nebunie epidemică. Participanții la congres au întâmpinat acest diagnostic *fără* replică și *cu* aplauze. (HOCHE, *Eine psychische Epidemie unter Ärzten*)

6 Este foarte regretabil că eruditul sau, mai bine zis, omul, care produce astăzi știință, manifestă prea adesea un interes care este exclusiv național și se opreș-

gic-psihologice. Dacă PUTNAM s-a preocupat cu precădere de latura terapeutică a psihanalizei și s-a pronunțat cu o deschidere admirabilă asupra ei, PRINCE este în schimb interesat de un domeniu deosebit de disputat în care fiecare discipol al lui Freud și-a pierdut deja de ani de zile în ochii științei germane numele științific onorabil, și anume de domeniul analizei viselor. Opera fundamentală a lui FREUD, *Interpretarea viselor*, a fost tratată de critica științifică germană *cu o ușurință iresponsabilă*. Ca de obicei, cel mai la îndemână au fost expresii răsuflate gen „eroare spirituală". Ca să-și fi dat însă cineva printre psihologi, neurologi sau psihiatri osteneala să se folosească de ocazie pentru a-și încerca o dată spiritul pe baza analizei freudiene a viselor — asta nu s-a întâmplat.[7] Sau nu s-a cutezat? Mai că îmi vine să cred că nu s-a cutezat, căci chestiunea este cu adevărat dificilă: mai puțin, cred eu, în ceea ce privește partea intelectuală, în schimb foarte dificilă în privința rezistențelor personale, subiective. Tocmai în acest punct cere psihanaliza sacrificii pe care nici o altă știință nu le pretinde de la cel ce o elaborează, și anume *cunoaștere de sine neîndurătoare*. Trebuie repetat întotdeauna, iar și iar, că *înțelegerea practică și teoretică a psihologiei analitice este o funcție a cunoașterii de sine analitice*. Acolo unde cunoașterea de sine dă greș nu înflorește nici psihanaliza. Acest principiu este un pardox numai dacă credem că ne cunoaștem noi înșine. Și cine nu crede asta? Cu tonul convingerii celei mai intime ne asigură oricine pe care îl întrebăm. Și totuși nu este așa, ci e o iluzie copilărească ținând de accesoriile apariției sigure și convingătoare. Nu există absolut nici un dubiu de exemplu că acel medic care înlocuiește o lipsă considerabilă de știință și pricepere printr-o conștiință de sine amplificată nu va putea niciodată să analizeze, altminteri ar trebui să-și spună adevărul și și-ar deveni lui însuși insuportabil.

te la stâlpii de hotar. Ar fi o mare ușurare pentru psihologia analitică dacă în Germania s-ar citi mai mult BINET, JANET și FLOURNOY.

7 Cine a făcut-o cu adevărat au fost cei care s-au situat în mod deschis de partea lui FREUD. ISSERLIN s-a mulțumit cu critica metodei *a priori*, cu o totală necunoaștere practică a chestiunii. Ceea ce i s-a putut replica în aceste condiții... de asta s-a ocupat BLEULER (*Die Psychoanalyse Freuds*).

157 Cu atât mai mult este de apreciat dacă un om de renume ca PRINCE se ocupă de problemă cu curaj şi încearcă să o dovedească în felul său. Obiecţiile care rezultă dintr-o muncă atât de cinstită îşi vor găsi la noi oricând recunoaşterea. Noi numai pentru aceia nu avem un răspuns care se sfiesc să desfăşoare o muncă adevărată şi se mulţumesc cu nişte cuvântări academice ieftine. Înainte de a zăbovi la obiecţiile pe care le ridică PRINCE, vrem să aruncăm o privire asupra domeniului său de activitate şi asupra rezultatelor sale (în sensul nostru) pozitive. PRINCE prelucrează şase vise ale unei paciente care era capabilă de diferite stări de conştiinţă şi de aceea a putut fi cercetată în mai multe stări diferite de conştiinţă. PRINCE a folosit atât interogarea sub hipnoză, cât şi asocierea lipsită de constrângere („metoda ideilor spontane" — „Einfallsmethode", *Einfall* însemnând în germană o idee care ne vine în minte — *n. t.*). Aflăm că autorul a analizat deja zeci de vise.[8] Despre metoda psihanalitică („a ideilor spontane"), PRINCE consideră: „it enables us by the examination of a large number of dreams in the same person to search the whole field of the unconscious, and by comparison of all the dreams to discover certain persistent, conserved ideas which run through and influence the psychical life of the individual"[9]. Cercetătorul american poate deci, cu „sminteala" metodei psihanalitice, să caute şi să găsească ceva în domeniul inconştientului ce influenţează perceptibil viaţa psihică. El consideră deci „metoda" totuşi drept o metodă, este convins că există un inconştient etc., şi toate acestea, fără a fi în vreun fel hipnotizat personal de FREUD.

158 PRINCE recunoaşte apoi că intră în discuţie ca materiale onirice „certain subconscious ideas of which the subject has not been aware"[10] (p. 150), prin care se recunoaşte deci că sursele viselor pot să

8 Pentru ca cititorul să-şi facă o idee despre experienţa pe care o are psihanalistul în analiza viselor, menţionez că eu analizez în medie opt vise pe zi de lucru.

9 [*The Mechanism and Interpretation of Dreams*, p. 145. „... ne dă posibilitatea, prin examinarea unui număr mare de vise ale aceleiaşi persoane, să investigăm întregul domeniu al inconştientului, şi prin comparaţia tuturor viselor să descoperim anumite idei persistente, bine conservate, care străbat şi influenţează viaţa psihică a individului".]

10 [„anumite idei subconştiente pe care subiectul nu le-a realizat."]

zacă în inconștient. Confirmări esențiale și clare sunt aduse de următorul pasaj (p. 150): „It was a brilliant stroke of genius that led Freud to the discovery that dreams are not the meaningless vagaries that they were previously supposed to be, but when interpreted through the method of psychoanalysis may be found to have a logical and intelligible meaning. This meaning, however, is generally hidden in a mass of symbolism which can only be unraveled by a searching investigation into the previous mental experiences of the dreamer. Such an investigation requires, as I have already pointed out, the ressurection of all the associated memories pertaining to the elements of the dream. When this is done the conclusion is forced upon us, I believe, that even the most fantastic dream may express some intelligent idea, though that idea may be hidden in symbolism. My own observations confirm those of Freud, so far as to show that running through each dream there is an intelligent *motive*; so that the dream can be interpreted as expressing some idea or ideas which the dreamer previously has entertained. At least all the dreams I have subjected to analysis justify this interpretation."[11]

Prince este deci în măsură să recunoască faptul că visul are un 159
sens, că sensul este ascuns în simboluri și că e nevoie de materialul mnezic pentru a putea detecta sensul. Ar fi astfel confirmate porțiuni esențiale ale interpretării viselor, mult mai extinse decât ar fi

11 [„A fost o idee genială a lui Freud, care l-a dus la descoperirea că visele nu sunt ciudățeniile lipsite de sens care erau în prealabil presupuse a fi, ci, dacă sunt interpretate prin metoda psihanalizei, se poate constata că au un sens logic și inteligibil. Acest sens, oricum, este în general ascuns într-o masă de simboluri care pot fi dezlegate numai printr-o cercetare temeinică a experiențelor mentale anterioare ale visătorului. O astfel de investigație necesită, după cum am indicat deja, resurecția tuturor amintirilor asociate, ținând de elementele visului. Când s-a întâmplat asta ni se impune concluzia, cred, că până și cel mai fantastic vis poate exprima vreo idee inteligentă, deși această idee poate fi ascunsă în simbolistică. Propriile mele observații le confirmă pe cele ale lui Freud în măsura în care arată că fiecare vis este străbătut de un *motiv* inteligent; așa încât visul poate fi interpretat ca exprimând o idee sau mai multe idei nutrite anterior de visător. Cel puțin, toate visele pe care le-am supus eu analizei justifică această interpretare."]

admis vreodată critica apriorică. Pe baza anumitor experiențe corespunzătoare, PRINCE a ajuns și să conceapă *simptomele isterice* „as possible symbolisms of hidden processes of thought“, ceea ce, în ciuda concepțiilor pregătitoare din tratatul lui BINSWANGER *Isteria* (*Die Hysterie*), neurologia germană tot nu vrea să priceapă.

160 După cum am spus, eu am evidențiat mai întâi afirmațiile autorului în care s-a declarat de acord. Ajungem acum la abateri și obiecții (p. 151): „I am unable to confirm [Freud's view] that every dream can be interpreted as «the imaginary fulfillment of a wish», which is the motive of the dream. That sometimes a dream can be recognized as a fulfillment of a wish there can be no question, but that every dream, or that the majority of dreams are such, I have been unable to verify, even after subjecting the individual to the most exhaustive analysis. On the contrary I find, if my interpretations are correct, that some dreams are rather the expression of the non-fulfillment of a wish; some seem to be that of the fulfillment of a fear or anxiety.“[12]

161 În acest fragment sunt reunite toate elementele esențiale pe care PRINCE nu le poate recunoaște. Ar mai fi de adăugat că dorința însăși îi apare adesea autorului ca nefiind deloc refulată („repressed“) și ca nefiind nicidecum atât de inconștientă sau de importantă cum ar fi de așteptat după FREUD. Așadar, teoria freudiană că o dorință refulată este sursa onirică propriu-zisă și se împlinește în vis nu este acceptată de PRINCE, întrucât el nu a fost în stare să vadă aceste lucruri în materialul său. El și-a dat însă osteneala să le vadă; lui, această teorie i s-a părut măcar demnă de o verificare grijulie, ceea ce categoric nu este cazul pentru mulți dintre criticii noștri. (Mi se pare că acest mod de a acționa ar corespunde unei anumite legi ne-

12 [„Nu sunt în măsură să confirm (concepția lui Freud) că orice vis poate fi interpretat drept «realizarea imaginară a unei dorințe», care este motivul visului. Că uneori un vis poate fi recunoscut drept o realizare de dorință este în afara oricărei discuții, dar că orice vis sau că majoritatea viselor sunt așa nu am putut să verific, chiar și după ce am supus individul celei mai amănunțite analize. Dimpotrivă, consider, dacă interpretările mele sunt corecte, că unele vise sunt mai degrabă expresia nerealizării unei dorințe; unele par a fi cea a realizării unei temeri sau a unei angoase.“]

scrise de ţinută academică.) Din fericire, autorul ne-a adus la cunoştinţă şi materialul din care şi-a tras concluziile. Suntem deci în situaţia de a ne putea măsura experienţele cu cele ale autorului şi, totodată, de a putea detecta motivele înţelegerii greşite. PRINCE a avut marele curaj să facă o expunere a opiniei sale într-un mod care merită recunoştinţa noastră, aşa încât şi el şi noi avem prilejul să comparăm în mod public divergenţele pe baza materialului său, ceea ce este instructiv în orice privinţă.

Pentru a putea demonstra în amănunt de unde vine faptul că 162
PRINCE e capabil să întrevadă numai factorul formal, şi nu şi pe cel dinamic al viselor, trebuie să ne îndeletnicim cu detaliile materialului său. Mai întâi, trebuie să conchidem din diferite indicii ale materialului că cea care visează este o doamnă ajunsă la o vârstă înaintată, care are un fiu adult care studiază, că ea are parte de o căsnicie nefericită (e în divorţ? sau doar despărţită?). Doamna aceasta suferă de ani de zile de un clivaj isteric al personalităţii, după cum se poate deduce din indiciile prezentate, fantasme regresive despre două posibilităţi erotice anterioare (doi bărbaţi), ceea ce autorul (din cauza presiunii pudicităţii publice?) trebuie să sugereze cam prea delicat. Autorul a reuşit să scoată pacienta timp de un an şi jumătate din disociaţie; acum pare să-i meargă însă iarăşi rău, căci pacienta nu poate fi independentă, ci rămâne agăţată de medic într-o dependenţă anxioasă, ceea ce a început să-l incomodeze, aşa încât o dată a vrut s-o trimită la un coleg.

Avem, aşadar, de-a face cu tabloul bine cunoscut al transferului 163
neanalizat şi nemărturisit care constă, în măsură la fel de cunoscută, în ancorarea fantasmelor erotice ale pacientei la medic. Cele şase vise evocă un anumit fragment din această luptă a medicului cu transferul ancombrant al pacientei.[13]

Primul vis.[14] „Am văzut pe cineva, ca o *evreică* bătrână, care 164
bea *whisky*. S-a transformat deodată în mama mea, care părea să bea tot whisky. Atunci s-a deschis uşa şi a intrat *tatăl* meu, în ha-

13 Pun acest pasaj între paranteze pentru a-l caracteriza deci ca o aserţiune parentetică din partea mea.

14 Redat puţin prescurtat [şi tradus liber].

latul *soţului* meu, ţinând două *beţe de lemn* în mână" (p. 147 şi urm.).

165 PRINCE deduce dintr-un material abundent şi foarte convingător că tentaţia de a bea, în general „tentaţia", este văzută de pacientă ca lucru de înţeles la „săraci". Ea însăşi ia seara de exemplu puţin whisky, aşa cum făcea şi mama ei etc. Asta ar putea fi şi ceva rău. „The dream scene is therefore the symbolical representation and justification of her own belief and answers the doubts and scruples that beset her mind"[15] (p. 154). A doua parte a visului, beţele de lemn, este după PRINCE, ce-i drept, un fel de realizare de dorinţă, dar una care nu prea spune nimic, din cauză că pacienta îşi comandase în ajun lemne pentru încălzit. Că de aici nu se vede nimic concludent este şi părerea mea, întrucât visul nu este, în ciuda strădaniei depuse de autor (8 pagini tipărite), deloc încheiat în analiza lui, ba aş putea spune că porţiunile sale principale au rămas neanalizate: băutul whisky-ului şi beţele de lemn! Dacă autorul va voi să meargă eventual pe urmele acelor „tentaţii", va descoperi curând că scrupulele pacientei sunt de fapt de o factură mult mai serioasă decât o linguriţă de whisky şi două bucăţi de lemn. De ce este tatăl cel care apare, de ce condensat cu soţul? Prin ce altceva este determinată evreica în afară de amintirea din ajun? De ce sunt semnificative tocmai beţele de lemn şi de ce tocmai în mâna tatălui? etc. etc. *Visul nu este analizat.* Din păcate, sensul lui îi este analistului copleşitor de clar; el sună foarte simplu aşa: „Dacă aş fi eu această evreică sărmană pe care am văzut-o în ajun, eu nu aş rezista tentaţiei (aşa ca mama şi tata, o comparaţie infantilă tipică!), atunci ar veni un bărbat cu lemne de foc în camera mea — desigur ca să mă încălzească". Cam aşa s-ar putea exprima pe scurt sensul. Visul conţine tot, numai că analiza autorului nostru a încetat în mod discret prea devreme. Să mă ierte că deschid indiscret cu forţa uşa ţinută închisă cu atât tact, pentru ca să se observe clar ce fel de... realizări de dorinţă pe care nu le putem vedea zac sub pătura discreţiei convenţionale şi a orbirii sexuale medicale.

15 [„Scena visului este de aceea reprezentarea şi justificarea simbolică a credinţei ei proprii şi răspunde la îndoielile şi scrupulele care îi copleşesc mintea."]

Al doilea vis (p. 156): „Un deal. Urc greu pe el; era cât pe ce să nu pot ajunge sus; aveam senzația că aș fi urmărită de cineva sau de ceva. Mi-am spus: «Nu am voie să arăt că mi-e frică, altfel mă prinde.» Apoi am ajuns într-un loc unde era mai luminos, și am putut vedea doi nori sau două umbre, una era neagră, cealaltă roșie, și am spus: «Dumnezeule, sunt A. și B.! Dacă nu primesc ajutor, sunt pierdută.» — (Vrea să zică prin asta că starea ei se va modifica din nou, deci o cădere în clivajul anterior al personalității.) Atunci am strigat: «Dr. Prince, dr. Prince», și iată-vă acolo, și râdeați și spuneați: «Ei bine, va trebui să vă luptați singură cu chestiunea asta afurisită.» Când m-am trezit, eram *paralizată* de spaimă..." 166

Ne putem dispensa de o luare la cunoștință a materialului analitic. Visul este iarăși foarte simplu. Însă PRINCE nu poate vedea în acest vis realizarea dorinței, el vede aici, dimpotrivă, „a fulfillment of a fear". Căci el face greșeala de principiu de a confunda din nou conținutul manifest al visului cu gândul inconștient al visului. Pentru a-l scuza pe autor trebuie remarcat însă că în acest caz era mai ușor posibilă repetarea erorii, o dată ce propoziția critică („Well, you will have to fight" etc.) chiar este ambiguă și derutantă. La fel de ambiguă este și prima propoziție: „I must not show that I am frightened" etc., care, cum arată PRINCE, se referă prin material la ideea recăderii în boală, în măsura în care pacienta *se teme* să nu recidiveze. 167

Ce înseamnă însă „se teme"? Noi știm că pacientei îi este mult mai comod să fie bolnavă, căci a fi sănătoasă îi aduce un *foarte mare dezavantaj*: ea *își pierde medicul*. Starea de boală îl reține mai mult sau mai puțin pentru pacienta care are nevoie de ajutor. Pacienta i-a oferit în mod evident prin boala ei interesantă foarte mult medicului și a căpătat în schimb foarte mult interes și multă răbdare din partea lui. Pacienta nu ar dori să se lipsească nicidecum de aceste relații care stimulează pe plan uman, drept care se teme să rămână sănătoasă și speră lăuntric să i se întâmple lucruri cât de stranii posibil, pentru ca interesul doctorului să se îndrepte din nou spre ea cu mai multă căldură. Sigur că pacienta s-ar opune cu toate mijloacele să admită sau să accepte că are efectiv astfel 168

de dorinţe. Trebuie să ne obişnuim însă cu adevărat cu ideea că există lucruri psihologice pe care le ştim şi nu le ştim deopotrivă. Se constată adesea despre lucruri aparent foarte inconştiente că într-un alt context sunt cât se poate de conştiente şi că sunt chiar întotdeauna ştiute. Numai că nu sunt ştiute în sensul ce le revine lor propriu-zis. Astfel, nici direcţia dorinţei de nemărturisit a pacientei nu este nemijlocit accesibilă conştiinţei în sensul ei propriu-zis şi, de aceea, denumim acest sens propriu-zis drept neconştient sau drept *refulat*. În forma brutală: „Vreau să am simptome, pentru a trezi din nou interesul medicului" fraza nu poate fi nicidecum acceptată, deşi este adevărată, căci e prea jignitoare; la periferie, s-ar putea însă detecta câteva mici idei spontane şi mişcări de dorinţă, aproximativ reminiscenţe din perioada când era atât de interesant etc.

169 Fraza din vis: „I must not show that I am frightened" etc. sună deci în realitate astfel: „Nu trebuie să arăt că de fapt aş vrea să am o recidivă, căci evenimentul este prea anevoios". „If I don't have help, I am lost" sună de fapt: „Să sperăm că nu o să mă vindec foarte repede, căci altfel nu pot recidiva". De aceea, vine apoi în final realizarea dorinţei: „Well, you will have to fight the damned thing yourself." Pacienta este sănătoasă la urma urmei numai de dragul medicului. Dacă el o lasă baltă, ea recidivează, şi de asta se face el vinovat, pentru că nu a ajutat-o. Dacă suferă însă o recidivă, atunci ea poate avea din nou pretenţii mai mari ca el să-i acorde atenţie medicală, şi acesta este efectiv scopul manifestării. Este cât se poate de tipic pentru vis că realizarea dorinţei zace întotdeauna tocmai acolo unde i s-a părut conştiinţei cel mai imposibil. *Teama* de a recidiva este şi ea un simbol care are nevoie de analiză, ceea ce autorul a uitat, luând de bune teama, băutul whisky-ului şi beţele, în loc să verifice o dată cu scepticism cele oferite în ceea ce priveşte autenticitatea lor. Lucrarea excelentă a colegului său Ernest Jones *Despre coşmar* (*On the Nightmare*)[16] l-ar fi putut instrui despre caracterul de dorinţă al acestui tip de temeri. Este însă, după cum ştiu

16 [Versiunea germană: *Der Alptraum in seiner Beziehung zu gewissen Formen des mittelalterlichen Aberglaubens.*]

din proprie experiență, dificil pentru orice începător în ale psihanalizei să-și conștientizeze mereu toate principiile analitice.

Al treilea vis: „Am alergat desculță pe poteca pietroasă a lui Watts.[17] Mă dureau picioarele din cauza pietrelor. Eram îmbrăcată ușor, am înghețat și de abia am putut urca pe drum. V-am văzut acolo, v-am chemat în ajutor și dumneavoastră ați spus: «Nu vă pot ajuta; trebuie să vă ajutați singură.» Eu am spus: «Nu pot, nu pot.» «Dar trebuie. Vreau să văd dacă nu v-o pot băga cu forța în cap.» Ați luat o piatră și m-ați ciocănit cu ea în cap, și la fiecare lovitură ziceați: «Nu pot să vă las să mă chinuiți în continuare cu pălăvrăgeala dumneavoastră, nu pot să vă las să mă chinuiți.» Și fiecare lovitură îmi făcea inima mai grea, așa încât până la urmă mi-a fost foarte greu. M-am trezit și am mai văzut cum azvârleați cu putere („pounding") cu o piatră. Erați supărat." 170

Întrucât Prince ia din nou visul literal, poate vedea în el numai 171 acel „non fulfillment of a wish". În legătură cu aceasta trebuie accentuat din nou că Freud spune în mod expres că *gândurile propriu-zise ale visului nu sunt identice cu conținutul manifest al visului*. Prince pur și simplu nu a descoperit gândul propriu-zis al visului, rămânând agățat de textul visului. Este însă întotdeauna o chestiune delicată dacă trebuie să intervenim noi înșine, fără a cunoaște materialul; putem să ne înșelăm enorm. Dar poate că materialul scos de autor pentru analiză este totuși suficient ca să ne facem o idee despre gândurile latente ale visului. (Cine are experiență a ghicit desigur încă de mult sensul visului, căci el este transparent pentru cel experimentat.)

Visul se edifică pe următorul incident: pacienta ceruse în dimi- 172 neața aceea ajutorul medical al autorului și primise telefonic răspunsul: „I cannot possibly come to see you today. I have engagements all the day and into the evening. I will send Dr. W., *you must not depend on me*"[18] (p. 160). Deci o aluzie fără echivoc, care trebuia să îi aducă la cunoștință pacientei că timpul medicului apar-

17 A se vedea visul 5.

18 [„Nu îmi este cu putință să vin să vă văd astăzi. Am consultații toată ziua, până seara. Îl voi trimite pe dr. W., *nu trebuie să depindeți de mine*."]

ține și altora. O idee dezamăgitoare! Pacienta remarcă: „I didn't say anything about it, but it played ducks and drakes with me the other night".[19] În mod evident, pacienta a avut parte de o bucată greu de digerat. Medicul i-a făcut astfel ceva destul de dureros, ceva ce ea, ca femeie rațională, desigur că pricepe — nu însă și cu inima. Înainte de a merge la culcare, se gândise: „Doar nu am voie să-l ademenesc, ar trebui să-mi bag o dată această idee în cap". (În vis acest gând îi este chiar băgat cu forța în cap.) „Dacă inima mea nu ar fi de piatră, aș plânge." (Ciocănit cu o *piatră*.)

173 Ca și în visul trecut, și aici se constată din nou că medicul nu mai vrea să o ajute și chiar îi bagă cu forța în cap această hotărâre a lui, așa încât, cu fiecare lovitură, inima ei devine *mai grea*. Situația din ajun este deci preluată extrem de clar în conținutul manifest al visului. În astfel de cazuri, trebuie să căutăm mereu unde este adăugat un segment nou la situația din ziua precedentă; în acest punct, drumul merge înainte în sensul oniric propriu-zis: durerea este că medicul nu mai vrea s-o trateze pe pacientă, dar în vis ea este totuși tratată într-un fel nou, ciudat. Prin faptul că medicul îi bagă de-a dreptul cu forța în cap că nu se poate lăsa zăpăcit (ademenit) de ea, el procedează atât de energic, încât în loc de psihoterapie se ajunge la un *tratament fizic* extrem de intens, respectiv la o tortură, prin care se împlinește o dorință a pacientei care, desigur, fiind prea *shocking*, nu vede niciodată lumina decentă a zilei, deși este un gând foarte natural și simplu. Spiritul erotic popular și toate acele limbi ascuțite care au analizat dintotdeauna secretul scaunului de spovedanie și pe cel al consultației medicale îl cunosc.[20] Și diavolul[21] l-a ghicit în renumita sa cuvântare „Esența Medicinei s-o deslușești nu-i greu...". Acest gând ține de acele bunuri nepieritoare ale omenirii, pe care nimeni nu le cunoaște și fiecare le are.

19 [„Nu am spus nimic în legătură asta, dar m-a dus pe apa sâmbetei noaptea trecută."]

20 Analiză prin zvon. Cf. scrierea mea „Ein Beitrag zur Psychologie des Gerüchtes" [Capitolul IV al acestui volum: „O contribuție la psihologia zvonului"].

21 [*Faust* I, Mefisto i se adresează studentului în odaia de studiu a lui Faust. *Ed. cit.*, p. 42.]

Când s-a trezit, pacienta a văzut cum medicul mai executa mișcarea: pounding[22] cu o piatră, a denumi de două ori o acțiune înseamnă a o scoate în mod cu totul special în evidență. Ca și în visul anterior, tocmai în cea mai mare decepție rezidă realizarea dorinței. 174

Se va obiecta desigur că îmi vâr aici propriile fantasme pervertite, cum este tradiție în școala freudiană. Poate că și stimatul meu coleg, autorul, se va revolta că i se atribuie pacienților săi gânduri atât de necurate, cel puțin i se va părea foarte nejustificat să se tragă din aceste indicii sărăcăcioase o concluzie cu atâtea implicații. Sunt cât se poate de conștient că cele conchise de mine mai sus, privite din punctul de vedere al științei de până acum, par aproape nechibzuite, căci nimeni nu vede câte sute de experiențe paralele mi-au arătat că datele de mai sus chiar ajung pe deplin pentru ca să îmi trag concluzia, cu o certitudine care corespunde și unor exigențe stricte. Cine nu are experiență psihanalitică nu are pur și simplu habar cu cât este mai probabil ca dorința erotică să fie prezentă și cât de improbabilă este absența ei. Această iluzie constă firește pe de o parte în orbirea sexuală morală, pe de alta însă și în eroarea fatală că am acoperi cu conștiința noastră întregul suflet. Acest din urmă reproș nu-l vizează desigur pe merituosul nostru autor. Îi rog deci pe cititorii mei: fără indignare morală, ci cu verificare calmă se face știință; nu cu strigăte de revoltă, batjocură, ocări și amenințări — mijloacele cu care anumiți reprezentanți ai științei germane argumentează împotriva noastră. 175

Ar fi de fapt de datoria autorului să ne mai furnizeze toate acele materiale intermediare care stabilesc definitiv sensul erotic al visului. Pentru acest vis nu s-a întâmplat așa, însă în visele următoare se spune indirect tot ce e necesar, așa încât concluzia mea susmenționată iese din izolarea sa și se va dovedi a fi o verigă dintr-un lanț coerent. 176

Al patrulea vis (p. 162): Cu puțin timp înainte de ultimul vis, pacienta a visat următoarele: „Mă aflam într-o sală mare de bal, 177

22 Pounder este un ciomag sau un mai.

unde totul era foarte frumos. Văzându-mă dând roată prin sală, un bărbat a venit la mine şi m-a întrebat: «Unde este însoţitorul dumneavoastră?» Am răspuns: «*Sunt singură.*» La care el a spus: «Nu puteţi să rămâneţi aici. Nu vrem aici femei care trăiesc singure („lone women").» Scena care a urmat a avut loc într-un teatru: „Tocmai voiam să mă aşez, când cineva a venit la mine şi mi-a spus acelaşi lucru ca mai înainte: «Nu puteţi să rămâneţi aici, nu vrem să avem aici femei care trăiesc singure.» M-am dus apoi în diferite alte locuri, dar de fiecare dată a trebuit să ies din nou, căci eram singură; nu voia nicăieri să mi se permită să rămân. Apoi m-am aflat pe stradă, unde era o mare masă de oameni, l-am văzut pe soţul meu la mică distanţă şi m-am sforţat să trec prin mulţime şi să ajung la el. Când am ajuns lângă el, am văzut... <„Am putea, spune autorul, să interpretăm ceea ce a văzut drept o prezentare simbolică a fericirii."> Apoi m-a cuprins o senzaţie de greaţă şi silă şi m-am gândit că nici aici nu este locul meu."

178 Golul din vis este, ce-i drept, de o discreţie demnă de lăudat şi îi va plăcea cu siguranţă cititorului prud, dar nu este ştiinţă. Ştiinţa nu cunoaşte astfel de considerente de bună-cuviinţă. Se pune problema acum de a stabili dacă atacata teorie freudiană a viselor este corectă sau nu, şi nu de a vedea dacă textele onirice sună plăcut sau nu urechilor imature. Un ginecolog va învălui oare vreodată într-o publicaţie de obstetrică prezentarea organelor genitale feminine din motive de maniere elegante? La p. 164 a acestei analize găsim fraza: „The analysis of this scene would carry us too far into the intimacy of her life to justify our entering upon it".[23] Crede oare autorul cu adevărat că are în aceste împrejurări un drept ştiinţific să participe la discuţia despre teoria psihanalitică a viselor *dacă el tăinuieşte cititorului din discreţie materialele esenţiale*? Dacă tot comunică lumii un vis al pacientei sale, a rupt oricum discreţia cât se poate de tare, fiindcă orice cunoscător îl citeşte imediat; căci ceea ce instinctiv ascunde visătorul cel mai adânc este strigat de inconştient cel mai tare în vis. În faţa aceluia care se pricepe să citeas-

23 [„Analiza acestei scene ne-ar duce prea departe în intimitatea vieţii ei pentru a justifica pătrunderea noastră în ea.]

că simbolul orice prudență este inutilă, căci el tot apare la suprafață. Vrem de aceea să-l rugăm pe autor dacă i se mai întâmplă altă dată să nu vrea să-și expună pacienta, să aleagă în așa fel cazul, încât să poată spune tot.

Cu toată discreția medicală, și acest vis căruia PRINCE îi contes- 179
tă calitatea de realizare de dorință este accesibil înțelegerii. Finalul visului trădează, în ciuda învăluirii, rezistența puternică a pacientei față de relația sexuală cu soțul ei. Restul este cu totul realizare de dorință: ea devine femeia „care trăiește singură", care este ușor insuportabilă din punct de vedere social. Acel „feeling of loneliness" („she feels that she cannot be alone any more, that she must have society") este rezolvat în mod adecvat prin această ambiguitate: doar există și femei „care trăiesc singure", care nu sunt chiar atât de „singure", însă ele nu sunt tolerate pretutindeni. Și această realizare de dorință trebuie să întâmpine cea mai mare rezistență, până ce ne lămurim că dracul, așa cum spune proverbul [german], mănâncă la nevoie și muște[24]; asta e valabil pe deplin și pentru libido. Inconștientului îi pare și această soluție, care îi este conștientului respingătoare, drept absolut acceptabilă. Trebuie să cunoaștem psihologia unei nevroze a acestei vârste; în general, psihanaliza cere ca omul să fie considerat așa cum este cu adevărat, nu cum pozează el a fi. Având în vedere că cei mai mulți oameni vor să fie ceea ce nu sunt, și anume vreun ideal conștient sau inconștient care li se năzare, și de aceea cred că aproape și sunt așa, individul este orbit încă din sugestie de turmă, făcând total abstracție de faptul că și lui i se pare că e altfel decât este în realitate. Acest principiu are particularitatea de a fi valabil fără nici un dubiu pentru toți oamenii, însă niciodată pentru cel căruia tocmai i se aplică.

Am expus într-o lucrare anterioară[25] ce însemnătate istorică și ge- 180
nerală are acest fapt; pot deci să renunț la dezbateri mai ample ale acestui punct. Remarc numai că, pentru a putea practica psihanaliza,

24 [In der Not frißt der Teufel Fliegen (textual: la nevoie, dracul mănâncă și muște) = la nevoie te mulțumești și cu mai puțin.]

25 *Wandlungen und Symbole der Libido* [Ediție nouă: *Symbole der Wandlung* (Ges. Werke V)].

trebuie să ne supunem conceptele etice unei revizuiri totale. Acestea sunt cerințe care explică cum de oricărui om cu adevărat serios psihanaliza îi poate deveni inteligibilă numai treptat și cu mari dificultăți. Sunt necesare nu numai eforturi intelectuale, ci și unele și mai mari, morale, pentru a ne înstăpâni pe sensul metodei, căci nu este vorba despre o metodă medicală, ca masajul prin vibrații sau hipnoza, ci despre *ceva mult mai general*, care se numește modest „psihanaliză".

181 *Al cincilea vis*: „Am visat că mă aflam într-un loc stâncos întunecat și neliniștitor: mergeam cu greu pe acest drum pietros, așa cum merg întotdeauna cu greu în visele mele, și deodată totul s-a umplut de pisici. Vedeam pisici pretutindeni, sub picioarele mele, agățate pe copaci, care erau absolut plini de ele. M-am întors îngrozită și am vrut s-o iau înapoi, dar pe drumul meu era postată o creatură cumplită, semănând cu un primitiv. Părul îi atârna peste față și ceafă, iar un fel de piele <sau blană? „skin"> îl acoperea. Picioarele și brațele sale erau goale și ținea o măciucă. O apariție sălbatică. În spatele lui erau sute de astfel de creaturi, întreaga zonă era împânzită de ele, așa încât în față erau pisici și în spate sălbatici. Omul mi-a spus că ar trebui să merg înainte, printre aceste pisici și că, dacă scoteam un sunet, se vor năpusti toate asupra mea și mă vor sufoca, dar dacă treceam printre ele fără să scot un sunet, nu voi mai simți niciodată remușcare legată de trecut". (Aceasta se referă la câteva lucruri anume care vizează două sisteme ideatice speciale, așa-numitele complexe Z și Y, care conțin toate dificultățile lor, adaugă autorul.) „Mi-a fost clar că aveam de ales între moartea dată de omul sălbatic și drumul printre pisici. De aceea, am luat-o înainte. Atunci a trebuit să calc pe pisici <pacienta se înfiora și se cutremura în timp ce povestea>, și spaima că pisicile vor năvăli asupra mea dacă strigam mi-a produs o asemenea încordare, încât mușchii gâtului mi s-au contractat în vis." (După cum am putut constata și eu însumi <dr. Pr.>, mușchii gâtului s-au contractat și în timpul povestirii.) „Mi-am croit anevoie un drum printre pisici, fără să scot un sunet, apoi am văzut-o pe mama mea și am încercat să vorbesc cu ea. Mi-am întins mâinile și am încercat să zic «o, mamă!», dar nu puteam vorbi. Atunci m-am trezit și am simțit

că mi-e greață <„nauseated“>, că mi-e teamă, că sunt obosită și acoperită de sudoare. Mai târziu, când eram deja trează de-a binelea, am fost în stare doar să șoptesc când am încercat să vorbesc.“ (Pacienta s-a trezit cu o afonie totală care a durat până ce a fost înlăturată printr-o sugestie corespunzătoare.)

PRINCE vede în acest vis, ce-i drept, în parte o realizare de do- 182
rință, și anume că visătoarea tot trece după aceea peste pisici. El este însă de părere: „The dream would rather seem to be principally a symbolical representation of her idea of life in general, and of the moral precepts with which she has endeavoured to inspire herself, and which she has endeavoured to live up in order to obtain happiness“[26] (p. 169).

Acesta nu este un sens al visului, după cum poate vedea oricine 183
înțelege ceva în materie de vise. Visul nici *nu a fost analizat deloc* de autor. Noi aflăm numai că pacienta suferă de o fobie a pisicilor. Nu se analizează ce înseamnă acest lucru. Pășitul pe pisici, demn de semnalat, nu este analizat. Omul sălbatic acoperit cu o piele ciudată nu este analizat, tot așa lipsește analiza acelei piei și a măciucii. Reminiscențele erotice Z și Y nu sunt prezentate. Semnificația afoniei nu este analizată. Este analizată puțin numai cărarea pietroasă de la început. Ea provine dintr-o pictură a lui Watts, „Love and Life“: o făptură feminină (viața) se târăște cu greu de-a lungul potecii denivelate, însoțită de făptura iubirii. Imaginea inaugurală a visului corespunde exact acestei imagini — „minus the figure of Love“, așa cum remarcă PRINCE. În schimbul ei sunt introduse pisicile, după cum o arată visul și după cum observăm și noi. Asta înseamnă deci că pisicile sunt simbolul iubirii. PRINCE nu a remarcat asta; dacă ar fi studiat destoinic literatura, ar fi observat că m-am ocupat în publicațiile mele în detaliu de fobia pisicilor.[27] Ar fi putut afla de acolo această concluzie și, cu ajutorul ei, să înțeleagă apoi visul, cu fobia pisicilor cu tot.

26 [„Visul ar părea să fie, în primul rând, o reprezentare simbolică a ideii ei de viață în general și a preceptelor morale cu care a încercat singură să se îmboldească și după care s-a străduit să-și ducă viața pentru a obține fericirea.“]

27 [*Assoziation, Traum und hysterisches Symptom.*]

184 În rest, visul este un vis tipic de angoasă, care trebuie prin urmare privit firește și din punctul de vedere al teoriei sexuale, dacă PRINCE nu reușește altfel să ne demonstreze că teoria sexuală a angoasei este falsă. Din cauza absenței totale a analizei, renunț să dezbat în continuare visul care, altminteri, este destul de clar și de drăguț. Mai atrag numai atenția că pacienta a izbutit să înșface un simptom (afonia) care a provocat și interesul medicului, după cum era calculat. Este evident că nu se poate critica teoria viselor pe baza unor analize neefectuate; aceasta este numai metoda criticilor noștri germani de până acum.

184 *Al șaselea vis* (p. 170): Acest vis a apărut în două nopți succesive: „Am visat că sunt pe *aceeași potecă întunecată și pietroasă* unde mă aflu întotdeauna — pe drumul lui Watts —, numai că aici erau copaci în părți“ (copacii sunt mereu prezenți sau o pantă sau o prăpastie). „*Vântul* bătea cu putere și, ca întotdeauna, puteam să merg numai cu greu, parcă împiedicată de ceva. Cineva, o oarecare *siluetă*, a trecut iute pe lângă mine, acoperindu-și ochii cu mâna. Apariția zise: «*Nu privi într-acolo, altfel orbești*». Stăteam în fața intrării unei *peșteri* mari. Deodată, *s-a făcut lumină* în peșteră, ca imaginea unei proiecții, și acolo vă aflați *dumneavoastră* pe jos, *înfășurat de jur-împrejur* cu un fel de pansament, iar hainele vă erau rupte și murdare. Fața vă era acoperită de sânge și arătați îngrozitor de speriat. Peste tot în jurul dumneavoastră erau sute de pitici sau gnomi sau spiriduși, și *vă torturau*. Unii dintre ei aveau topoare și vă loveau cu ele picioarele și brațele, iar alții vă tăiau cu fierăstrăul. Sute dintre ei aveau niște obiecte mici ca bețișoarele chinezești din lemn aromat <„joss-sticks“>, numai că ceva mai scurte, ale căror capete erau de un roșu incandescent, și vă înțepau cu ele. Arăta aproximativ așa ca Gulliver și făpturile mici care alergau pe el. M-ați văzut și ați strigat: «O, Mrs. C., pentru Dumnezeu, ajutați-mă să ies din gaura asta blestemată». Întotdeauna ocărâți în visele mele. Eram îngrozită și am spus: «O, dr. Prince, vin acum», *dar nu puteam să mă mișc*, eram ca țintuită locului, și apoi a dispărut totul. S-a făcut întuneric, ca și cum aș fi *orbit*. Apoi lumina a pâlpâit iarăși și a luminat peștera, și v-am văzut din nou. Asta s-a re-

petat în vis de trei sau patru ori. Eu spuneam tot mereu: «Vin» și *mă străduiam să mă mișc*, dar m-am trezit tocmai la aceste vorbe. *Trează fiind, nu puteam să văd, așa ca în vis, și nici să mă mișc*".

La acest vis, autorul nu mai comunică detaliile analizei, „pentru 186
a nu-l plictisi pe cititor". Există numai următorul rezumat: „Visul este o prezentare simbolică a concepției de viață a pacientei, drumul pietros este un simbol al angoasei în fața viitorului, care, cum spune ea, nu a îndrăznit de ani de zile să o privească drept în ochi, apoi al sentimentului ei că viitorul va fi «orb», că nu vede ceea ce se află înaintea sa, și, în cele din urmă, al gândului că se simțea copleșită, «pierdută», «dusă de val» — când vedea și realiza acest viitor. *Și asta nu are voie ea să vadă.* Și totuși are momente în viața ei în care își închipuie viitorul în mod limpede. Astfel, în vis este prezentat unul dintre aceste momente, prin aceea că ea privește în peșteră (viitorul) și în licărirea luminii apare realizarea — vede cum fiul ei (metamorfoza s-a produs prin apariția unei alte persoane în locul lui) este torturat și chinuit, așa cum își imaginează ea că este el chinuit de viață și împiedicat prin împunsături morale de ac. Urmează prezentarea simbolică (paralizia) a incapacității ei absolute de a-l ajuta pe el sau pe oricare altul sau de a-și schimba propriile ei condiții de viață. În final, apar consecințele prevăzute ale acestei așteptări. Ea orbește, iar în această privință visul este împlinirea unei temeri" (p. 171).

Autorul spune în încheiere: „In this dream, as in the others, we 187
find no «unacceptable» and «repressed wish», no «conflict» with «censuring thoughts», no «compromise», no «resistance» and no «disguise» in the dream-content to deceive the dreamer — elements and processes fundamental in the Freud school of psychology"[28] (p. 173).

Din această judecată distrugătoare tăiem o dată cuvintele „as in 188
the others", căci celelalte vise sunt analizate atât de lacunar, încât

28 [„În acest vis, ca și în celelalte, nu găsim vreo «dorință inacceptabilă» și «refulată», vreun «conflict» cu «gânduri cenzuratoare», vreun «compromis», vreo «rezistență» și vreo «deghizare» în conținutul visului pentru a-l amăgi pe visător — elemente și procese fundamentale în școala psihologică a lui Freud."]

autorul nu are nici un fel de justificare să emită un asemenea verdict pe baza „analizei" precedente. Rămâne, aşadar, pentru fundamentarea verdictului de mai sus numai ultimul vis, pe care trebuie să-l privim de aceea şi ceva mai îndeaproape.

189 Nu vrem să zăbovim la simbolul mereu recurent al tabloului lui Watts, în care lipseşte făptura iubirii care era înlocuită în visul al cincilea prin pisici. Aici apare în locul ei o făptură care o previne să nu se uite, căci altminteri va „orbi". Acum survine o imagine foarte ciudată: medicul, „înfăşurat de jur împrejur cu hainele rupte şi murdare, cu faţa acoperită de sânge" — situaţia de Gulliver. PRINCE remarcă faptul că fiul pacientei se află într-o situaţie chinuită, ne tăinuieşte însă alte detalii. De unde vin înfăşurarea, faţa în sânge, hainele rupte, ce înseamnă situaţia de Gulliver — *despre toate acestea nu aflăm nimic.* Deoarece pacienta nu poate vedea în viitor, peştera înseamnă viitorul, remarcă PRINCE. De ce este simbolizat viitorul tocmai ca peşteră? Autorul *tace.* Cum se face că medicul trebuie să-l înlocuiască pe fiu? PRINCE menţionează că pacienta este neajutorată în faţa situaţiei fiului, la fel este şi faţă de medic, ea neştiind cum să-i dea dovada mulţumirii ei. Acestea sunt însă, daţi-mi voie, două feluri complet diferite de neajutorare, care nu motivează îndeajuns condensarea celor două persoane eterogene. *Aici ne lipseşte deci un tertium comparationis esenţial şi neechivoc. Toate detaliile situaţiei de Gulliver*, mai cu seamă instrumentele de un roşu incandescent, *rămân neanalizate.* Cu o tăcere absolută se trece peste circumstanţa cu adevărat importantă că medicul este chinuit groaznic.

190 În visul al treilea medicul o loveşte pe pacientă cu o piatră în cap, acestei torturi pare să i se dea replica aici, însă configurată într-o fantasmă cumplită de răzbunare. Este indubitabil să torturile sunt gândite de pacientă şi destinate medicului ei (şi poate şi fiului ei); aşa ne arată visul. Acest fapt necesită o analiză. Dacă fiul ei este realmente chinuit de anturajul său cu „împunsături de ac", atunci trebuie neapărat să ştim de ce pacienta amplifică în vis chinul de o sută de ori, îl aduce pe fiu, respectiv pe medic în situaţia de Gulliver şi îl vâră pe Gulliver în „peştera

blestemată".[29] De ce se pune pacienta în locul medicului și se declară incapabilă să-i aducă ajutor, când, în realitate, situația este pe dos?

Aici drumul duce în jos în situația care realizează dorința, dar autorul nu a luat-o pe acest drum, căci toate aceste întrebări parțial nu și le-a pus, parțial a răspuns la ele mult prea superficial, așa încât și această analiză trebuie să părăsească scena cu calificativul „insuficient".[30] 191

Astfel cade ultimul reazem al criticii teoriei viselor. Trebuie să 192 cerem de la critic să cerceteze la fel de temeinic ca și cel care a elaborat teoria viselor și să poată să elucideze îndeajuns cel puțin punctele principale ale visului. La analizele autorului cad însă mereu sub masă, după cum am văzut, bucățile cele mai importante. Psihanaliza nu o scuturi din mânecă; asta află oricine se îndeletnicește cu ea, căci aici este vorba de: *unumquemque movere lapidem*.

Abia la încheierea acestei lucrări mi-a ajuns sub priviri critica 193 pe care a făcut-o JONES[31] articolului lui MORTON PRINCE. Răspunsul lui PRINCE ne arată că el *nu stăruie în aplicarea metodei psihanalitice*. Ar putea de aceea renunța ușor să critice rezultatele psihanalizei, din câte mi se pare. Metodele sale analitice duc lipsă, după cum arată expunerile de mai sus, atât de mult de temeinicia științifică, încât rezultatele lor nu oferă o bază pentru o critică serioasă a teoriei freudiene a viselor. Celelalte remarci ale autorului, care culminează cu mărturisirea că nu va putea niciodată să se înțeleagă cu cercetătorul psihanalitic, nu mă încurajează la alte strădanii de a explica în continuare problemele psihologiei lui PRINCE a viselor sau de a intra în controversă cu replica lui. Mă limitez să-mi exprim regretul că a ajuns să conteste adversarilor săi instruirea științifică și gândirea științifică.

29 De ce trebuie medicul să ocărască în visele pacientei?

30 Visul este tipic ca fantasmă de răzbunare pentru iubirea respinsă și conține tocmai de aceea în tortură (ca și în scena lovitului și ciocănitului) mulțumirea nemărginită a pacientei devotate. De aici scena enigmatică a peșterii, care este atât de rușinoasă, încât se orbește la privirea ei. Dovezile sunt de luat din amănuntele scenei peșterii.

31 [*Remarks on Dr. Morton Prince's article „The Mechanism and Interpretation of Dreams"*.]

VII
DESPRE CRITICA ADUSĂ PSIHANALIZEI

[Apărută în *Jahrbuch für psychoanalytische und psychopathologische Forschungen* II, Viena și Leipzig, 1910, pp. 743–746 (sub titlul „Zur Kritik über Psychoanalyse").]

DESPRE CRITICA ADUSĂ PSIHANALIZEI

Este un fapt bine cunoscut psihanalistului că și profanii de o 194
cultură relativ mai mică pot sesiza esența și caracterul rezonabil ale psihanalizei fără dificultăți prea mari de înțelegere. La fel se întâmplă cu oamenii cultivați, fie că sunt savanți sau comercianți, ziariști, artiști sau profesori. Înțeleg cu toții adevărurile psihanalizei. Înțeleg foarte bine și de ce psihanaliza nu poate fi prezentată la fel de convingător ca o teoremă matematică. Căci mintea omenească obișnuită știe că o dovadă psihologică trebuie în mod necesar să arate altfel decât una fizică și că fiecărei materii științifice îi revine o evidență *specifică* a dovezii. Ar fi interesant de aflat ce fel de dovadă empirică așteaptă critica aplicată nouă: doar evident că dovada dată de faptele empirice? *Există aceste fapte?* Trimitem la observațiile noastre. Critica adversă nouă spune aici simplu: Nu. Ce să prezentăm oare dacă observațiile noastre propriu-zise sunt negate de-a dreptul, mai mult sau mai puțin voalat? În aceste condiții doar suntem constrânși să așteptăm ca criticii noștri să studieze nevrozele și psihozele într-un *mod* asemănător, *aprofundat* (fac aici total abstracție de metoda psihanalitică) și să ne prezinte realități de o natură total diferită despre legitatea lor psihologică. Așteptăm de peste zece ani. Soarta chiar a vrut ca toți cercetătorii din acest domeniu, care au lucrat independent de cel ce a descoperit noua teorie, dar în același mod aprofundat, să fi ajuns la aceleași rezultate ca FREUD, și ca cei care și-au dat osteneala să folosească niște timp pentru a dobândi de la unul sau altul dintre psihanaliști cu-

noștințele necesare să-și fi cucerit, de asemenea, accesul spre înțelegere.

195 În general, ne putem aștepta din partea medicilor și a psihologilor la rezistența cea mai puternică, în primul rând din cauza prejudecăților științifice, care își datorează existența unui mod diferit de a gândi de care se țin cu dinții. Față de trecut, criticii noștri au făcut *progresul* că încearcă să fie mai serioși și să adopte un ton mai calm. Ei comit însă greșeala de a critica metoda psihanalitică de parcă ea s-ar baza pe principii apriorice, în vreme ce, în realitate, este pur empirică și duce încă lipsă totală de o prelucrare teoretică definitivă. Ceea ce știm despre ea este de fapt numai că reprezintă drumul cel mai scurt către descoperirea unor realități importante pentru psihologia noastră, a căror cunoaștere am putut-o dobândi, așa cum o arată istoria psihanalizei, și pe alte căi, chiar dacă anevoioase și ocolite. Am fi desigur bucuroși dacă am poseda o tehnică analitică cu care să ajungem mai rapid și mai sigur la țintă decât cu metoda actuală. Dar criticii noștri nu prea vor fi probabil capabili să ne ajute, combătând descoperirile noastre, să ajungem la o tehnică mai adecvată și care să corespundă totodată mai bine premiselor psihologiei de până acum. Atâta timp cât problema faptelor nu este soluționată, critica metodei se află complet în aer, căci oponenții noștri știu la fel de puțin ca și noi despre ultimele secrete ale proceselor asociative. Orice cap care judecă cu calm ar trebui să realizeze că *este vorba numai și numai despre faptele experimentale.* Dacă critica se limitează la metodă, atunci ar putea ajunge într-o zi cu ușurință la punctul de vedere că existența faptelor trebuie contestată, pentru că metoda detectării lor prezintă anumite lipsuri teoretice, iar prin aceasta am aluneca fericiți înapoi în cel mai adânc Ev Mediu. În această privință, critica face greșeli grave. Datoria celor care înțeleg este să le indice, întrucât a greși este omenesc.

196 Însă ocazional critica adoptă forme care trezesc în măsură mai mare interesul cercetătorului psihologic, strădania științifică a criticului fiind împinsă în fundal în mod surprinzător de simptome ale participării personale. Astfel de critici alcătuiesc o contribuție valoroasă la cunoașterea unor subcurente personale ale așa-numi-

tei critici științifice. Nu ne putem reține să facem accesibil și unui public mai larg un astfel de „document humain" *in extenso*:

Referat de Kurt Mendel[1] *despre*
o prezentare a unor concepții freudiene
[în *Correspondenz-Blatt für Schweizer Ärzte*, 1910]

„Referentul, care a citit multe lucrări ale lui FREUD și ale elevilor săi și *s-a ocupat și personal în mod practic cu psihanaliza*[2], trebuie să mărturisească faptul că multe din această teorie, mai ales noile adaosuri referitoare la erotica anală și la sexualitatea copilului, îl scârbesc de-a dreptul. După citirea lucrării autorului[3], referentul s-a apropiat de pătuțul în care copilul său cel mai mic dormea acolo nevinovat și a rostit așa: «Sărmanul meu băiețel! Te-am crezut pur și inocent, dar acum știu că ești vicios și plin de păcate! 'Din prima zi a existenței tale ai dus o viață sexuală' (p. 184); acum ești (p. 185) un exhibiționist, fetișist, sadic, masochist, analerotic, onanist, pe scurt, ești 'pervers polimorf'. 'De abia dacă există un Don Juan printre adulți a cărui fantezie erotică să se poată măsura cu produsele creierului tău infantil' (p. 185). Cum s-ar fi putut să fie altfel? Căci tu ai o grea tară ereditară. Tatăl tău este lăudat că ar fi deosebit de *ordonat* și de *econom*, freudienii îl consideră însă *încăpățânat* pentru că nu vrea nicidecum să recunoască total teoria lor. 'Deosebit de ordonat, econom și *încăpățânat*!' Deci un analerotic sever! (v. FREUD, «Charakter und Analerotik», *Psych.-neur. Wochenschr.* IX, nr. 51). Mama ta însă face la 4 săptămâni o dată curățenie generală. 'A face curat și, mai bine, curățenie generală, este reacția feminină specifică la erotica anală reprimată' (v. J. SADGER, «Analerotik und Analcharakter», *Die Heilkunde*, 1901). Deci ești tarat cu erotică anală și din partea tatălui, și din partea mamei. Chiar adineauri, înainte să te duci la culcare, 'nu ai vrut să-ți golești intestinul când ai fost pus pe oliță, pentru că mai vrei să obții o plăcere secundară din defecația ta și de aceea găsești satisfacție în a-ți reține scaunul'. Pe vremuri, într-un astfel de caz tatăl

1 [Apărut în *Neur. Centralbl.* XXIX/6, Leipzig, 1910.]
2 Subliniat de mine.
3 [HASLEBACHER, *Psychoneurosen und Psychoanalyse*, pp. 184–196.]

tău îi zicea simplu mamei: «băiatul e constipat; dă-i puțin praf 'pectoral!'» Pfuu! Cât de rușinos de pervers eram pe atunci, un adevărat codoș și seducător la destrăbălare! Un pupic de noapte bună nu mai primești așa cum primeai mai demult, căci o astfel de dezmierdare din partea mea ți-ar 'trezi sexualitatea' (p. 191). Să nu mai spui în fața mea nici rugăciunea ta obișnuită de seară: 'eu sunt mic, tu fă-mă mare, eu sunt slab, tu fă-mă tare!'; căci atunci *minți*; tu ești un depravat: un exhibiționist, fetișist, sadic, masochist, analerotic, onanist, pe scurt 'pervers polimorf' — prin mine, prin mama ta și prin tine însuți! Sărmanul meu băiețel!»"

Freudieni! Adesea am declarat că teoria feudiană a fost un stimulent valoros în anumite direcții. Renunțați însă odată la exagerările voastre fără măsură și la fantasmările absurde! Aduceți-ne, în loc de cuvinte de spirit, dovezi! În loc de lucrări care se citesc ca „Fliegende Blätter"[4] ... comunicări serioase și de luat în serios. Dovediți-mi afirmația voastră necurată, vicioasă (p. 187): «există numai *o singură* formă a iubirii, și aceasta este cea erotică!» *Nu trageți în jos sentimentele noastre cele mai sfinte, dragostea și venerația noastră pentru părinții noștri, dragostea care ne face fericiți a copiilor noștri, în murdăria fantasmelor voastre, prin permanenta intercalare a unor motive sexuale respingătoare!* Întreaga voastră argumentație culminează cu propoziția: «Freud a spus asta. Deci așa este!» — Eu spun însă ca GOETHE, fiul unui analerotic (v. SADGER, *loc. cit.*):

Ein Mensch, der spekuliert,
Ist wie ein Tier, auf dürrer Haide
Von einem bösen Geist im Kreis herum geführt,
Und rings umher liegt schöne grüne Weide.[5]

4 [Numele unei reviste de satiră și umor, expresia însemnând și foi volante sau manifeste.]

5 [„Îți spun: cînd meditează, un flăcău
E ca un bou pe-o pajiște uscată,
Pe care-l mînă-n cerc un spirit rău,
În timp ce-alături iarba-i minunată."
Faust I, „Odaia de studiu", *ed. cit.*, p. 38. Mefisto i se adresează lui Faust. În citatul de mai sus, cuvântul *Kerl* (tip, individ, flăcău) a fost înlocuit cu *Mensch* (om).]

VIII
DESPRE PSIHANALIZĂ

[Apărută în *Wissen und Leben* (numele original al lui *Neue Schweizer Rundschau*) V, Zürich, 1912, pp. 711–714 (sub titlul „Zur Psychoanalyse“), cu următoarea introducere redacțională: „O serie de articole pro și contra teoriilor freudiene în *Neue Zürcher Zeitung* ni s-a părut să demonstreze că în public există neînțelegeri și prejudecăți ciudate referitoare la psihologia modernă. Și întrucât acea polemică violentă a fost mai degrabă propice să dezorienteze părerile decât să le elucideze, l-am rugat pe domnul dr. Karl [sic!] Jung să ne scrie un cuvânt de încheiere, care va fi cu atât mai bine-venit, cu cât acum spiritele s-au calmat.“]

DESPRE PSIHANALIZĂ

Küsnacht, 28 ianuarie 1912.

Stimate domnule redactor,

Vă mulțumesc mult pentru invitația amabilă de a publica în revista dumneavoastră un cuvânt de încheiere la seria de articole din *Neue Zürcher Zeitung*. Un astfel de cuvânt de încheiere nu ar putea fi decât o apărare a adevărului științific greu atacat, pe care credem să-l vedem în psihanaliză, sau o apărare a calităților noastre științifice proprii. Cele din urmă contrazic desigur bunul-gust și sunt nedemne de un om care se află în slujba științei. Cele dintâi sunt imaginabile, dar pot fi numai atunci efectuate, când discuția se derulează în forme realiste și când se argumentează cu motive care reies dintr-un atent studiu practic și teoretic al problemei. Cu astfel de adversari mă confrunt eu, preferabil între patru ochi; s-a întâmplat însă și public deja, și anume într-o revistă științifică.[1] 197

Eu nu mă ocup nici de acele critici științifice a căror chintesență sună așa: „Metoda este un pericol pe plan moral, de aceea teoria este falsă"; sau: „Faptele afirmate de freudieni nu există deloc, ci provin din fantezia bolnăvicioasă a acestor așa-ziși cercetători, și metoda care se folosește pentru descoperirea acestor fapte este în sine incorectă din punct de vedere logic". Nimeni nu poate să afirme *a priori* că anumite fapte nu există. Argumentul este scolastic. Este deci superfluu să ne ocupăm de așa ceva. 198

1 [Capitolul VII al acestui volum.]

199 Îmi repugnă să apăr și să propag adevărul cu strigăte de luptă. În afară de prelegerile din cadrul Asociației psihanalitice și Asociației medicilor elvețieni de boli mintale nu am ținut încă nicăieri vreo prelegere publică fără să fi fost solicitat; tot așa, articolul meu din *Jahrbuch*-ul[2] lui RASCHER a fost conceput numai la dorința lui KONRAD FALKE. Nu mă înghesui să apar în public. De aceea, nu voi păși nici în arenă spre a executa lupte verbale barbare pentru un adevăr științific. Desigur că prejudecata și înțelegerea greșită aproape nelimitată pot împiedica progresul și extinderea cunoștințelor științifice pentru mult timp, ceea ce este probabil o necesitate de psihologie a maselor căreia trebuie să i ne supunem. Dacă acest adevăr nu pledează pentru sine însuși, este un adevăr prost, și atunci, pentru el, este cel mai bine să piară. Dacă este însă necesar lăuntric, atunci își va croi drum și fără strigăte de luptă și puternice sunete războinice de trâmbiță în inimile oamenilor care gândesc drept și corect și va deveni astfel o componentă esențială a culturii noastre.

200 Urâțeniile sexuale, care ocupă în multe lucrări psihanalitice un spațiu din păcate necesar de mare, nu trebuie desigur puse în cârca psihanalizei, căci activitatea noastră medicală și cu siguranță foarte obositoare și plină de responsabilități nu face decât să aducă fantasmele urâte la lumina zilei, în schimb, vina pentru existența acestor lucruri parțial respingătoare și rele o poartă ipocrizia moralei noastre sexuale. Unui om cu judecată nu trebuie să i se mai spună o dată că metoda psihanalitică de educație nu este formată doar din discuții de psihologie sexuală, ci vizează *toate domeniile vieții*. Scopul final al acestei educații nu este, cum am accentuat în mod expres și în *Jahrbuch*-ul lui RASCHER, ca omul să cadă iremediabil pradă patimilor sale, ci ca el să ajungă tocmai la necesara stăpânire de sine. Dar, în ciuda asigurărilor lui FREUD și alor mele adversarii noștri doresc să prescriem „savurarea din plin a vieții" și susțin asta și fără să le pese de ceea ce spunem noi înșine. Tot așa este tratată teoria nevrozelor, așa-numita teorie sexuală sau a libi-

2 [„Neue Bahnen der Psychologie".]

doului. Eu asigur, ce-i drept, continuu, de ani încoace, în cursurile și scrierile mele, că termenul de libido este conceput extrem de general, aproximativ în sensul de instinct de conservare a speciei, și că în terminologia psihanalitică nu înseamnă nicidecum „excitație sexuală locală“, ci orice tendință și voință care merge dincolo de domeniul autoconservării, și că și este folosit în acest sens. M-am pronunțat de curând într-o lucrare amplă în legătură cu aceste întrebări generale — dar oponenții noștri doresc ca viziunea noastră să fie așa cum o înțeleg ei, și anume „grosolan sexuală“, și decretează acest lucru. Eforturile noastre pentru a ne prezenta concepțiile psihologice sunt complet inutile, căci adversarii noștri vor să facă într-așa fel încât toată această teorie să apară ca o banalitate indicibilă. Mă simt prea slab în fața acestei dorințe puternice. Pot doar să dau expresie unei dureri sincere că, din cauza unei înțelegeri greșite, care vrea să confunde ziua cu noaptea, mulți vor fi împiedicați să profite de aceste cunoștințe extraordinare pe care ni le furnizează psihanaliza spre marele folos al propriei lor dezvoltări etice. La fel de tare deplâng că pentru mulți se irosește o impresie puternică a profunzimii și frumuseții sufletului omenesc prin faptul că trec pe lângă psihanaliză fără a-i da atenție.

Nici un cunoscător nu va învinovăți cercetarea și rezultatele ei 201
că există oameni neiscusiți și iresponsabili care fac cu ea hocus-pocus. Ce om avizat va pune greșelile și imperfecțiunile de executare ale unei metode gândite spre binele oamenilor în cârca acestei metode înseși? Unde ar ajunge chirurgia dacă am da vina pe metoda ei pentru fiecare caz de deces? Chirurgia este ceva foarte periculos, mai ales în mâinile unui neavizat. Nimeni nu se va lăsa în seama unui chirurg neiscusit și nimeni nu va lăsa un bărbier să-l opereze de apendicită. Așa va trebui procedat și cu psihanaliza. Că există în ziua de azi nu numai medici neiscusiți, ci și profani care tratează în mod greșit și neiscusit cu psihanaliză este desigur neîndoielnic, la fel cum este și faptul că există în general medici neadecvați și vraci fără conștiință. Această stare de lucruri nu ajunge însă desigur pentru a condamna la grămadă știință, metodă, cercetător și medic.

202 Mă tem să nu vă plictisesc pe dumneavoastră, stimate domnule redactor, și pe cititorii revistei dumneavoastră cu aceste lucruri de la sine înțelese și mă grăbesc de aceea să ajung la sfârșit. Vă rog să scuzați dacă scrisul meu nu a putut să evite din când în când tenta unei ușoare indispoziții; căci atât de independent de judecata publică nu este cu siguranță nimeni, încât să nu-l atingă neplăcut discreditarea facilă a efortului său științific cinstit.

Vă rog să primiți, onorate domnule redactor, expresia înaltei mele aprecieri.

Cu stimă,
al dumneavoastră,

DR. JUNG

IX
ÎNCERCAREA UNEI PREZENTĂRI A TEORIEI PSIHANALITICE

[Nouă prelegeri, ţinute în septembrie 1912 în limba engleză la un „Extension Course“ al Universităţii Fordham, New York. Apărută pentru prima dată în *Jahrbuch für psychoanalytische und psychopathologische Forschungen* V, Viena şi Leipzig, 1913; sub formă de carte la Rascher Verlag, Zürich, 1913 (Cuvânt înainte 1912). A doua ediţie, uşor prelucrată, 1955 (Cuvânt înainte 1954). (Titlul german: „Versuch einer Darstellung der psychoanalytischen Theorie“.) Subîmpărţirea iniţială în nouă prelegeri a fost preluată corespunzător ediţiei complete anglo-americane (cu titluri cu tot).]

CUVÂNT ÎNAINTE
LA PRIMA EDIȚIE

În aceste prelegeri, încerc să reunesc experiențele mele practice în psihanaliză cu teoria de până acum. Este de fapt poziția mea față de principiile pe care le-a emis stimatul meu profesor SIGMUND FREUD pe baza unei experiențe de decenii. Întrucât numele meu este legat de psihanaliză și sunt și eu deja de mult timp victima cunoscutei judecăți pauşale despre psihanaliză, se poate pune cu mirare întrebarea cum de abia acum mă explic în legătură cu poziția mea teoretică. Când, cu zece ani în urmă, am realizat cu ce distanță enormă depășise FREUD încă de pe-atunci cunoașterea fenomenelor psihopatologice, în general psihologia proceselor psihice complexe, mi-a pierit convingerea de a fi cumva capabil să exercit o critică reală. Nu deţineam curajul de prozelit al acelor oameni care, pe baza neînțelegerii și a neputinței, se considerau îndreptățiți la o respingere „critică". M-am gândit că în acest domeniu trebuie lucrat mai întâi modest ani de zile, înainte de a cuteza să critici. Consecințele negative ale criticării pripite și superficiale nici nu au întârziat să apară. Majoritatea copleșitoare a criticilor au nimerit de obicei pe de lături, cu la fel de multă indignare ca și necunoaștere a problemei. Psihanaliza a continuat să înflorească neatinsă și nu s-a preocupat de vorbăria neștiințifică ce s-a făcut auzită în jurul ei. Așa cum se știe desigur, acest copac se întinde cu putere, nu numai într-*o singură* lume, ci deodată în două: în Europa și în America. Critica oficială împărtășește destinul regretabil al proctofantasmistului și al lamentării lui din „Noapte walpurgică":

Ihr seid noch immer da! nein, das ist unerhört.
Verschwindet doch! Wir haben ja aufgeklärt![1]

Critica a omis să ia în considerare că tot ceea ce este are motiv suficient pentru a exista, deci şi psihanaliza. Nu vrem să cădem în eroarea oponenţilor noştri, neţinând seamă de existenţa lor şi negându-le îndreptăţirea de a fi. Dar astfel ne incumbă datoria de a aplica noi înşine o critică dreaptă, bazată pe cunoştinţe de specialitate. Mi se pare că psihanaliza are nevoie de această echilibrare internă.

S-a presupus pe nedrept că poziţia mea ar însemna o „scindare" a mişcării psihanalitice. Astfel de schisme există numai acolo unde este vorba despre credinţă. În psihanaliză este însă vorba despre ştiinţă şi despre formularea ei variabilă. Mi-am luat ca fir conducător regula pragmatică a lui William James: „You must bring out of each world its practical cash-value, set it at work within the stream of your experience. It appears less as a solution, then, than as a program for more work, and more particularly as an indication of the ways in which existing realities may be changed. *Theories thus become instruments, not answers to enigmas, in which we can rest.* We don't lie back upon them, we move forward, and, on occasion, make nature over again by their aid".[2]

Astfel, nici critica mea nu a rezultat dintr-un raţionament academic, ci din experienţe care mi s-au revelat printr-o muncă serioasă de zece ani în acest domeniu. Ştiu că experienţa mea nu ajunge

1 [„E nemapomenit! Cum, n-aţi plecat!?
Să dispăreţi! Doar ne-am iluminat!"
Faust I, Proctofantasmistul adresându-se Frumoasei în „Noapte walpurgică". *Ed. cit.*, p. 87.]

2 [1. *Pragmatism*, p. 53. „Trebuie să scoţi din fiecare cuvânt valoarea sa peşină practică, să o foloseşti în cadrul fluxului experienţei tale. Apare mai puţin ca o soluţie, atunci, decât ca un program pentru mai multă muncă şi mai cu seamă ca o indicaţie a modurilor în care realităţile existente pot fi schimbate. *Teoriile devin astfel instrumente, nu răspunsuri la enigme, în care ne putem odihni.* Noi nu ne sprijinim îndărăt pe ele, ci ne mişcăm înainte şi, la nevoie, refacem natura cu ajutorul lor.]

nicidecum la experiența și înțelegerea neobișnuită ale lui FREUD, dar mi se pare totuși că unele dintre formulările mele exprimă realitățile observate într-un mod mai adecvat decât este cazul în versiunea freudiană. În activitatea mea didactică, măcar am văzut cum concepțiile expuse în aceste prelegeri mi-au oferit un ajutor deosebit în eforturile de a le ușura elevilor mei înțelegerea psihanalizei. Sunt foarte departe de a zări într-o critică modestă și cumpătată o „separare“ sau o schismă; din contră, sper să stimulez astfel înflorirea și propășirea mișcării psihanalitice și să le deschid un acces la comorile psihanalitice ale cunoașterii și acelora care, ducând lipsă de experiență practică și suferind din cauza ipotezelor teoretice, nu au fost până acum capabili să se înstăpânească pe metoda psihanalizei.

Imboldul la elaborarea acestor prelegeri îl datorez prietenului meu, domnul profesor dr. SMITH E. JELLIFFE din New York, care m-a invitat cu multă amabilitate la un „Extension Course“ la Fordham University. Cele nouă prelegeri au fost ținute în septembrie 1912 la New York. Îi adresez în acest loc și domnului dr. GREGORY de la Bellevue-Hospital mulțumirile mele pentru sprijinul binevoitor pe care mi l-a acordat la demonstrațiile mele clinice. Pentru munca anevoioasă de traducere sunt dator să le mulțumesc Mrs. EDITH EDER și dr. EDER din Londra.

Abia după ce am conceput aceste prelegeri în primăvara lui 1912, am citit în vara aceluiași an cartea lui ADLER *Despre caracterul nervos* (*Über den nervösen Charakter*). Constat că ADLER și cu mine am ajuns la rezultate asemănătoare în diferite puncte; trebuie să renunț însă aici la o dezbatere mai amănunțită.

Zürich, toamna 1912 C.G. JUNG

CUVÂNT ÎNAINTE
LA EDIȚIA A DOUA

De la apariția primei ediții în 1912 încoace, a trecut atâta timp și s-au întâmplat atâtea lucruri, încât este cu totul imposibil de revizuit și de adus la înălțimea prezentului o carte de acest fel care provine dintr-o epocă de mult trecută și dintr-o anumită fază de tranziție a cunoașterilor aflate în progres. Este o piatră de hotar pe lungul drum al efortului științific și așa trebuie să rămână. Ea trebuie să readucă în amintire toate acele transformări și etape ale căutării într-un domeniu nou deschis, ale cărui granițe nu pot fi nici astăzi trasate cu siguranță, și astfel să-și aducă contribuția la istoria unei științe aflate în dezvoltare. De aceea, las această scriere să ia din nou calea tiparului în forma ei inițială și fără modificări esențiale.

Octombrie 1954 C.G. Jung

1. O PRIVIRE DE ANSAMBLU ASUPRA UNOR IPOTEZE ANTERIOARE

Doamnelor şi domnilor!

Nu mi se pare a fi o misiune uşoară de a ţine în momentul de 203
faţă prelegeri despre psihanaliză. Fac aici total abstracţie de faptul că acest domeniu ţine în general — iar de acest lucru vă pot asigura cu o convingere totală — de una dintre problemele cele mai dificile ale ştiinţei actuale. Chiar dacă nu luăm în considerare în continuare această situaţie, tot întâmpinăm destule dificultăţi serioase care trebuie să influenţeze în mod considerabil prezentarea obiectului de predat. Nu vă pot oferi o teorie bine închegată, elaborată şi rotunjită înspre latura practică şi înspre cea teoretică, întrucât psihanaliza nu este încă nicidecum aşa ceva în ciuda întregii munci depuse în acest sens. Nu vă pot face nici o prezentare a teoriei *ab ovo*, căci dumneavoastră dispuneţi în ţara dumneavoastră, care este veşnic o partizană a progresului civilizaţiei, de câţiva interpreţi şi profesori excelenţi, care au mijlocit deja publicului ştiinţific o cunoaştere mai generală a psihanalizei. În plus, FREUD, cel care a descoperit şi întemeiat propriu-zis această direcţie, a ţinut prelegeri în ţara dumneavoastră şi a oferit o comunicare autentică a vederilor sale. Şi eu îi datorez Americii înalta cinste de a fi avut deja o dată ocazia să vorbesc despre fondarea mea experimentală a psihologiei complexului, ca şi despre aplicarea psihanalizei în educaţie.[3]

3 [„The Clark Lectures". Apărute pentru prima dată în *American J. of. Psychol.* XXI, Baltimore, 1910.]

204 În aceste condiţii, veţi înţelege uşor că mă sfiesc să repet ceea ce deja s-a spus, s-a tipărit şi s-a citit! O altă dificultate este faptul că există în multe locuri concepţii extraordinar de eronate despre esenţa psihanalizei. Uneori, este aproape imposibil să ne închipuim de ce natură sunt concepţiile greşite. Dar ele sunt adesea eronate şi suntem miraţi cum de un om cultivat pe plan ştiinţific poate ajunge la astfel de idei stranii. Nu merită de vorbit despre aceste curiozităţi, ci va fi mai bine să folosim timpul şi efortul pentru a discuta despre acele întrebări şi probleme ale psihanalizei care dau conform naturii lor prilej la înţelegeri greşite.

În ciuda a numeroase indicaţii şi menţionări, multora le este
205 încă un fapt necunoscut că, de exemplu, în cadrul teoriei psihanalitice s-au petrecut în decursul anilor prefaceri considerabile. Mulţi care au citit de pildă numai lucrarea de început, şi anume *Studii despre isterie* (*Studien über Hysterie*) ale lui BREUER şi FREUD[4], sunt încă şi astăzi de părere că isteria, în general nevrozele, trebuie să provină conform concepţiei psihanalitice din aşa-numite traume ale copilăriei timpurii. Ei combat această teorie neinformaţi, căci nu ştiu că s-a renunţat la aşa-zisa teorie a traumatismelor de peste cincisprezece ani, ea fiind înlocuită de o altă concepţie. Întrucât această transformare este de mare însemnătate pentru întreaga dezvoltare a tehnicii şi teoriei psihanalitice, suntem nevoiţi să pătrundem ceva mai mult în detaliile acestei transfomări. Pentru a nu vă plictisi cu o cazuistică ce treptat a devenit general cunoscută, mă mulţumesc să fac trimitere la cazurile din cartea lui BREUER şi FREUD, a cărei cunoaştere în traducerea ei englezească pot desigur s-o presupun. Aţi citit acolo, de exemplu, cazul lui BREUER la care s-a referit şi FREUD în prelegerile ţinute la Clark University[5] şi aţi aflat din această lectură că simptomul isteric nu provine din surse necunoscute de natură anatomofiziologică, aşa cum presupunea mai demult opinia învăţată, ci din anumite trăiri psihice de înaltă valoare afectivă, aşa-numite răni psihice sau traumatisme. În ziua

4 [A se vedea nota 2 p. 29.]
5 [A se vedea nota 4 p. 90.]

de azi, desigur că orice observator grijuliu și atent al isteriei va putea confirma, dintr-o bogată experiență proprie, că asemenea trăiri deosebit de penibile și dureroase stau într-adevăr adesea la debutul isteriei. Acesta este în sine un adevăr care le era deja cunoscut medicilor vechi.

Din câte știu eu, a fost însă de fapt abia CHARCOT cel care, pro- 206
babil sub influența teoriei lui PAGE despre „nervous shock"[6], a făcut ca această observație să fie utilizabilă teoretic. CHARCOT știa, tot sub influența hipnotismului atunci nou apărut, că simptomele isterice puteau fi produse prin sugestie și făcute să dispară. Ceva asemănător se putea observa, după cum credea CHARCOT, la isteriile de accident devenite atunci mai frecvente. Șocul traumatismului ar fi oarecum momentul hipnozei, căci prin emoție s-ar produce o paralizie momentan completă a voinței, în care s-ar putea fixa reprezentarea traumei ca autosugestie.

Astfel era dată baza pentru o teorie a psihogenezei. Era însă re- 207
zervat unor cercetări etiologice încă mai îndepărtate să dovedească acest mecanism sau unul asemănător la acele cazuri de isterie care nu se puteau denumi isterii traumatice. Acest gol din cunoașterea etiologiei isteriei a fost umplut de descoperirile lui BREUER și FREUD. Ei au dovedit că și cazurile obișnuite de isterie, care nu fuseseră privite ca determinate traumatic, tot conțineau acel element traumatic într-o semnificație aparent etiologică. Era deci foarte evident pentru FREUD, un discipol al lui CHARCOT, să zărească în această descoperire oarecum o confirmare a ideilor lui CHARCOT. Teoria elaborată în principal de FREUD din experiențele de atunci purta de aceea amprenta etiologiei traumatice. Este numită datorită acestui fapt în mod adecvat *teoria traumatismului* (*traumei*).

Noutatea la această teorie, în afara analizelor de simptom cu 208
adevărat exemplare în ceea ce privește temeinicia, au fost dizolvarea și înlocuirea conceptului de *autosugestie*, care era dimensiunea dinamică inițială a acestei teorii, prin reprezentări detaliate despre

6 [Probabil HERBERT W. PAGE, psihiatru britanic, care s-a ocupat de această temă.]

efectele psihologice şi psihofizice care pornesc de la şoc. Şocul sau traumatismul produce o anumită excitaţie, care este exteriorizată („abreacţionată“) în condiţii normale, dar în condiţiile isteriei trăirea traumei este una incompletă, motiv pentru care intervine o „retenţie a excitaţiei“ sau o „strangulare a afectului“. Energia de excitaţie mereu disponibilă „potenţial“ întreţine simptomele prin aceea că sunt conduse în corporal prin mecanismul *conversiei*. Terapia avea, corespunzător acestei concepţii, sarcina să declanşeze excitaţia reţinută, adică să desprindă întru câtva din simptome sumele de afect refulate şi convertite. De aceea, era numită, în mod adecvat, una „purificatoare“ sau „cathartică“, iar scopul ei era să lase afectele strangulate să fie „abreacţionate“. În mod corespunzător, acea etapă a analizei era legată mai strâns sau mai puţin strâns de simptome, adică se analizau simptomele sau se pornea în munca analitică de la simptome, spre deosebire de tehnica psihanalitică de azi. Metoda cathartică şi teoria ce-i stă la bază au fost, după cum ştiţi, acceptate de ceilalţi specialişti, în măsura în care s-au arătat interesaţi de ea, iar ea şi-a găsit recunoaşterea şi în manuale.

209 Deşi descoperirile propriu-zise ale lui BREUER şi FREUD sunt fără îndoială, corecte, fapt de care ne putem convinge uşor pe baza unui oarecare caz de isterie, tot se ridică anumite obiecţii faţă de teorie. Ce-i drept, metodica BREUER–FREUD arată cu o claritate extraordinară raportarea simptomului actual la trăirile traumatice şi consecinţele psihologice aparent constrângătoare care rezultă din situaţia traumatică primară, dar se iscă totuşi dubii legate de importanţa *etiologică* reală a aşa-zisei traume. Cunoscătorului isteriei trebuie să-i pară îndoielnică presupunerea că o nevroză poate fi raportată în întregul ei fenomen la evenimente ale trecutului, adică la factorul unei predispoziţii precedente. Este astăzi la modă, e-adevărat, ca toate stările psihic anormale, în măsura în care nu sunt de provenienţă exogenă, să fie concepute drept rezultate ale degenerării ereditare, şi nu ca fiind codeterminate în mod esenţial de psihologie şi de circumstanţele mediului ambiant. Este o concepţie extremă care nu satisface pe deplin faptele realităţii. Ştim, de exemplu, în etiologia tuberculozei, să nimerim foarte bine linia de

mijloc corectă: există, fără îndoială, cazuri de tuberculoză în care germenele bolii din prima copilărie crește de nestârpit pe un teren pregătit ereditar și unde nici condițiile cele mai bune care i se oferă nu pot apăra individul în fața fatalității. Se semnalează însă și cazuri unde nu există o tară ereditară și o predispoziție individuală și totuși se produce o infectare mortală. Aceste experiențe sunt valabile și în domeniul nevrozei, căci acolo lucrurile nu se vor petrece cu totul altfel decât în restul patologiei. O teorie extremă a predispoziției va fi la fel de incorectă ca și o teorie extremă a mediului ambiant.

Deși teoria traumatismului este categoric o teorie a predispozi- 210
ției și caută *conditio sine qua non* a nevrozei în traumatismul din trecut, empirismul genial al lui Freud a detectat și prezentat totuși niște elemente în *Studiile* lui Breuer și Freud — dar pe atunci încă nu le-a utilizat suficient teoretic —, care ar corespunde mai degrabă unei teorii a mediului decât unei teorii a predispoziției. Aceste observații au fost cuprinse deja de atunci de Freud într-un concept care era destinat să ducă ulterior mult dincolo de teoria din vremea aceea a traumatismului. Acest concept este „refularea". Așa cum știți, prin el se înțelege mecanismul deplasării unui conținut al conștiinței în sfera extraconștientă. Această sferă o numim *inconștientul*, iar pe el îl definim ca fiind factorul psihic care nu ne este conștient. Termenul refulării se bazează pe toate acele observații numeroase că nevroticii, după toate aparențele, pot să uite trăiri sau gânduri importante, și anume atât de radical, încât ar putea părea că nici nu ar fi existat vreodată. Asemenea observații sunt foarte frecvente și sunt desigur bine cunoscute oricui se apropie de pacientul său din punct de vedere psihologic.

Astfel, încă scrierile lui Breuer și Freud au arătat că este nevo- 211
ie de proceduri într-adevăr speciale pentru a rechema în conștiință trăiri traumatice complet uitate. Menționez aici în treacăt că acest fapt este surprinzător din cauză că nu suntem înclinați *a priori* să presupunem că atare lucruri importante ar putea fi uitate. De aceea, criticii au exprimat deja de multe ori bănuiala că amintirile scoase la suprafață prin anumite proceduri hipnotice sunt doar su-

gerate și nu ar corespunde unei realități. Chiar dacă această îndoială este foarte îndreptățită, ar fi totuși nejustificat să se respingă astfel din principiu refularea. Există și au existat nu puține cazuri în care realitatea amintirilor refulate a fost dovedită printr-o confirmare obiectivă. Făcând complet abstracție de abundența dovezilor de acest fel, avem posibilitatea confirmării experimentale pentru acest fenomen. Această posibilitate o conferă *experimentul asociațiilor*. Aici găsim faptul remarcabil că asociațiile care aparțin complexelor accentuate afectiv sunt amintite mult mai prost și sunt uitate extrem de des. Neverificându-se experimentele mele, această constatare a fost repudiată și ea. Abia recent, WILHELM PETERS[7] din școala lui KRAEPELIN a putut adeveri în esență observațiile mele din trecut, și anume că „trăirile accentuate de neplăcere sunt cel mai rar reproduse corect".

212 După cum vedeți, bazele empirice ale termenului de refulare sunt bine asigurate. În afara faptului refulării mai este ceva la acest termen care necesită să fie discutat. Este problematic dacă trebuie să presupunem că refularea rezultă oarecum dintr-o hotărâre conștientă a individului sau este eventual o dispariție nicidecum conștientă individului, mai degrabă pasivă. În scrierile lui FREUD veți găsi o serie de mărturii adecvate pentru o tendință așa-zis conștientă de a alunga penibilul. Orice psihanalist cunoaște zeci de cazuri, la care în cele din urmă devine clar că a existat o dată un moment în istoricul bolii lor când le-a fost mai mult sau mai puțin limpede că nu mai voiau să se gândească la conținutul de refulat al conștiinței. O pacientă mi-a spus odată foarte semnificativ: „Je l'ai mis de côté". Pe de altă parte, trebuie recunoscut și că nu sunt puține cazurile în care nici cea mai fină strădanie de descoperire nu poate detecta o punere deoparte conștientă, respectiv o refulare în care procesul de refulare ne apare mai degrabă ca o dispariție pasivă sau o tragere în jos a impresiilor. Cazurile din prima categorie lasă impresia unor oameni pe deplin dezvoltați, care nu par să aibă decât o anume lașitate față de propriile lor sentimente. Cazurile din ulti-

7 [*Gefühl und Erinnerung*, p. 237.]

ma categorie lasă în schimb impresia grea a unor inhibiţii în dezvoltare, la ele procesul refulării putând fi mai degrabă comparat cu un mecanism ce acţionează automat. Această împrejurare ar trebui să se afle într-o legătură apropiată cu problema schiţată anterior a teoriei mediului ambiant şi a predispoziţiei. Nu puţine par să depindă în cazurile primei categorii de influenţa mediului înconjurător şi a educaţiei, în schimb, la cazurile din ultima categorie factorul predispoziţiei pare să predomine faţă de influenţa mediului. Este evident la care dintre cazuri există şanse terapeutice mai mari.

Aşa cum am indicat mai devreme, conceptul de refulare conţine un element care se opune din interior teoriei traumatismului. 213
Vedem, de exemplu, în analiza lui Miss Lucy R. dată de FREUD[8] cum factorul important din punct de vedere etiologic nu constă în scenele traumatice, ci în lipsa disponibilităţii individului de a acorda credit înţelegerilor care se impun. Dacă ne gândim la formularea ulterioară pe care o găsim în *Scrieri despre teoria nevrozei* (*Schriften zur Neurosenlehre*), unde FREUD se vede nevoit, pe baza experienţei sale, să recunoască în anumite trăiri cu efect traumatic ale copilăriei celei mai fragede sursa nevrozei, avem pregnant senzaţia unui dezacord între conceptul de refulare şi cel de traumă: conceptul de refulare conţine germenii unei teorii a mediului, în timp ce conceptul de traumă este o teorie a predispoziţiei.

Mai întâi însă, teoria nevrozei s-a dezvoltat total în direcţia con- 214
cepţiei traumei. În câteva lucrări mai târzii, FREUD a ajuns la ipoteza că trăirilor traumatice mai târzii ale vieţii le poate fi acordată numai o eficacitate aparentă, influenţa lor fiind imaginabilă doar pe baza unei predispoziţii speciale. Aici trebuia în mod evident rezolvată enigma. Munca analitică a dus în urmărirea rădăcinilor simptomelor isterice înapoi în copilărie, astfel încât, din prezent îndărăt înspre trecut, un simptom s-a înşiruit după celălalt. Capătul lanţului risca să dispară în negura celei mai fragede copilării. Dar tocmai acolo s-au ivit amintiri ale unor anumite scene de coloratură sexuală mai active sau mai pasive, care se aflau într-o anume le-

8 [BREUER şi FREUD, *Studien über Hysterie*, p. 90 şi urm.]

gătură fără echivoc cu evenimentele ulterioare ce au dus la nevroză. Pentru a vă lămuri mai îndeaproape despre natura acestor scene, puteţi consulta scrierile lui FREUD, precum şi numeroase analize deja publicate.

215 De aici a rezultat *teoria traumatismului infantil sexual*, care s-a lovit de o rezistenţă crâncenă, nu numai din motive teoretice care s-ar invoca în general faţă de o teorie a traumatismului, ci împotriva factorului sexualităţii. În primul rând, indigna ideea că copiii ar fi sexuali, aşa încât astfel de succesiuni de gânduri să poată juca un rol la ei. În al doilea rând, readucerea isteriei la o bază sexuală nu era deloc bine-venită, căci se renunţase tocmai la punctul de vedere dezolant steril că isteria este fie o nevroză uterină de reflex, fie se bazează pe nesatisfacerea sexuală. Sigur că se combătea realitatea observaţiilor freudiene. Dacă s-ar fi încercat o limitare la ea şi nu o decorare a opoziţiei cu indignare morală, atunci o discuţie calmă ar fi fost posibilă. Însă aşa, în Germania i s-a tăiat şcolii freudiene complet creditul. De îndată ce problema se punea pe tărâm sexual, se trezeau rezistenţa generală şi dispreţul trufaş. În fond, pentru omul cu adevărat ştiinţific, este vorba doar despre întrebarea dacă observaţiile lui FREUD sunt corecte sau nu. Din partea mea, observaţiile nu au decât să fie considerate improbabile, dar nu este posibil ca ele să fie privite *a priori* ca false. Verificarea acestor observaţii a dus pretutindeni unde a fost făcută cu adevărat serios şi temeinic la o confirmare absolută a *legăturilor psihologice*, nu însă la confirmarea presupunerii iniţiale a lui FREUD că era vorba întotdeauna despre scene traumatice reale.

216 Şi FREUD a trebuit să renunţe, datorită amplificării experienţei sale, curând după această primă formulare a teoriei sale sexuale a nevrozei, la supoziţia iniţială a realităţii absolute a traumei sexuale. Acele scene de un caracter sexual pronunţat, abuzul sexual al copilului sau activitatea sexuală prematură a copilului, erau deci nu în mică măsură nereale. Vom fi înclinaţi să acceptăm, aşadar, că ar fi îndreptăţită presupunerea criticii că rezultatele cercetării analitice se bazau pe *sugestie*. Această supoziţie ar fi desigur mai mult sau mai puţin justificată dacă vreun nechemat şi necalificat ar fi emis

cu şarlatanie afirmaţii nedovedite. Cine citeşte, în schimb, cu atenţie scrierile lui Freud din acea perioadă şi încearcă el însuşi să pătrundă într-un mod asemănător în psihologia pacienţilor săi ştie că ar fi nedrept să i se presupună unui spirit ca Freud astfel de greşeli grosolane de ucenic. Asemenea presupuneri se întorc asupra celui care le face. De atunci încoace, au fost consultaţi pacienţi luându-se toate măsurile de precauţie imaginabile care exclud în totalitate sugestia, şi totuşi au fost regăsite într-un mod în principiu asemănător acele raporturi descrise de Freud. Suntem de aceea nevoiţi să presupunem mai întâi că multe dintre acele traume infantile timpurii sunt de o natură pur *fantasmatică*, nişte simple fantasme, în timp ce alte traume sunt de o realitate constatată obiectiv.

Semnificaţia etiologică a traumatismului sexual juvenil coincide în sine cu această cunoaştere mai întâi cam confuză, căci acum pare total irelevant dacă traumatismul chiar a avut loc sau nu. Experienţa ne învaţă că fantasmele pot să acţioneze aproape la fel de traumatic ca şi adevăratele traume. Contrar acestui lucru, orice medic priceput în tratarea isteriei îşi va aminti desigur de cazuri în care, într-adevăr, nişte impresii puternice, cu afect traumatic, au declanşat în mod hotărât o nevroză. Această observaţie se află însă numai într-o aparentă contradicţie cu recunoaşterea noastră discutată mai devreme a irealităţii traumei infantile. Doar ştim că mulţi alţi oameni au parte în copilărie sau la vârstă adultă de traume, fără ca de aici să rezulte o nevroză. Trauma nu are de aceea *ceteris paribus* o semnificaţie neapărat etiologică, ci ea va trece fără a lăsa în urma ei un efect durabil. Din această reflecţie simplă reiese clar că individul trebuie să manifeste faţă de traumă o pregătire interioară specială pentru a o ajuta să devină eficace. Pregătirea interioară nu trebuie însă înţeleasă în sensul unei predispoziţii ereditare cu totul întunecate conform substanţei sale, ci ca o *dezvoltare psihologică ce ajunge cu factorul traumatic la punctul culminant şi la manifestare.* 217

Vreau să las mai întâi în seama unui caz concret evocarea esenţei traumei şi a pregătirii sale psihologice. Cunosc cazul unei tinere doamne care a suferit de o isterie severă ca urmare a unei spe- 218

rieturi brușțe.[9] A fost într-o seară în societate și, pe la miezul nopții, se afla în drum spre casă, însoțită de mai multe cunoștințe, când, brusc, o trăsură a venit iute în galop din spate spre ei. Ceilalți s-au dat la o parte, dar ea a rămas, țintuită de frică, în mijlocul străzii și a fugit în fața cailor. Birjarul a lovit din bici și a suduit, dar degeaba, ea a alergat de-a lungul întregii străzi în jos, până a dat peste un pod. Acolo puterile au lăsat-o și, pentru a nu ajunge sub cai, a vrut să sară disperată în râu, dar a putut fi oprită de trecători. Aceeași doamnă a ajuns însă la St. Petersburg în sângeroasa zi de 22 ianuarie, întâmplător, pe o stradă care tocmai era „curățată" de militari prin focuri de salvă! În stânga și în dreapta ei, oamenii să prăbușeau morți sau răniți la pământ, ea însă a detectat cu calm deplin și minte clară poarta unei curți prin care s-a putut salva pe o altă stradă. Aceste momente cumplite nu i-au pricinuit alte tulburări. După aceea, s-a simțit foarte bine, ba chiar mai binedispusă ca de obicei.

219 Un comportament asemănător în principiu se poate observa frecvent. De aici reiese în mod necesar concluzia că intensitatea unei traume are o semnificație patogenă (de îmbolnăvire) evident mică; deci că trebuie să fie circumstanțele speciale care importă aici. Astfel, s-a găsit o cheie care ar putea deschide predispoziția, cel puțin una dintre curțile ei exterioare. Așadar, trebuie să ne punem întrebarea: Care sunt circumstanțele speciale ale scenei cu trăsura? Frica s-a declanșat când doamna a auzit caii venind în galop; o clipă i s-a părut că aici zace o fatalitate cumplită, că asta înseamnă moartea ei sau altceva teribil; atunci își pierduse deja complet cumpătul.

220 Factorul eficace pornește în mod evident de la cai. Predispoziția pacientei de a reacționa într-un chip atât de iresponsabil la acest incident lipsit de importanță ar putea deci să constea în faptul că pentru ea caii au o semnificație deosebită. Am putea presupune, de exemplu, că ar fi trăit o dată un incident primejdios legat de niște cai, ceea ce chiar așa este, căci pe vremea când era copil de vreo șap-

9 [Acest caz este descris pe larg în *Über die Psychologie des Unbewußten*, p. 25 și urm. și în *Neue Bahnen der Psychologie*, p. 246 și urm. (ambele scrieri în Ges. Werke VII, 1964).]

te ani, în timpul unei plimbări cu birjarul ei, caii s-au speriat și s-au apropiat alergând în goană pe marginea abruptă a unui râu cu malul săpat adânc. Birjarul a sărit și i-a strigat și ei să sară, dar ea nu a fost în stare din cauza fricii mortale. A reușit totuși să sară în ultimul moment, în timp ce caii cu trăsură cu tot au fost zdrobiți în adânc. Că un astfel de eveniment lasă în urma sa impresii puternice nu necesită desigur să fie mai întâi dovedit. Totuși el nu explică cum de avea să se declanșeze mai târziu o asemenea reacție nepotrivită la un indiciu foarte inofensiv. Până acum știm numai că simptomul ulterior a avut un preludiu în copilărie. Elementul patologic de aici rămâne însă obscur.

Această anamneză, a cărei continuare o vom mai întâlni aici[10], 221
arată foarte limpede dezacordul dintre așa-numita traumă și cota-parte a fantasmei, aceasta din urmă trebuind să predomine extraordinar în cazul respectiv, pentru a produce dintr-un prilej atât de neînsemnat un efect atât de mare. Ne simțim la început nevoiți să luăm ca explicație acea traumă timpurie din anii copilăriei, dar, după cum mi se pare, cu puțin succes, căci nu înțelegem de ce efectele acelei traume au rămas atât timp latente, de ce s-au arătat abia cu această ocazie și nu deja în toate acele situații nenumărate, în care pacienta trebuise să evite vreo trăsură, desigur de multe ori în aceleași împrejurări exterioare. Factorul mai timpuriu al pericolului de moarte pare să fie total ineficient, căci pericolul real de moarte, în care a planat ea, nu a lăsat îndărăt, în ciuda pregătirii printr-un incident impresionant din tinerețe, nici cea mai mică urmare de ordin nevrotic. La această scenă traumatică, rămâne deci încă totul de explicat, căci, din punctul de vedere al teoriei traumatismului, suntem lăsați complet în ceață.

Veți scuza, doamnelor și domnilor, dacă insist cu atâta îndârji- 222
re asupra problemei teoriei traumatismului. Nu consider că ar fi ceva superfluu, în măsura în care în ziua de azi mai este susținut încă și de oameni care sunt în multe privințe apropiați de psihanaliză, acel vechi punct de vedere prin care se naște impresia în cadrul

10 [Cf. par. 297 și urm. și 355 și urm. din acest volum.]

opoziţiei — care parţial nu citeşte lucrările noastre deloc sau le răsfoieşte numai foarte superficial — că în psihanaliză ar mai fi vorba tot despre teoria traumatismului.

223 Se pune acum întrebarea în ce constă predispoziţia care ajută impresia în sine neînsemnată să ajungă la acest efect patologic. Este o întrebare de o importanţă principială, care, după cum vom mai vedea, are mai cu seamă în teoria nevrozelor cea mai mare însemnătate; căci este vorba de a şti de ce trăirile relativ irelevante ale trecutului mai au încă o asemenea importanţă încât să poată tulbura în chip demonic-capricios reacţiile vieţii noastre actuale.

224 Orientarea iniţială a teoriei psihanalitice şi adepţii mai târzii ai acestei orientări au făcut tot posibilul ca să descopere în natura specială a acelor trăiri originare traumatice motivele pentru eficacitatea lor ulterioară. FREUD a pătruns cel mai adânc: el a văzut mai întâi, şi a fost singurul care a văzut, că la evenimentul traumatic se adăuga un anumit element sexual şi că acestui amalgam, care trebuie considerat în general ca inconştient, i se datorează în principal efectul traumatic. Lipsa de conştienţă a sexualităţii din copilărie părea să lumineze în mod esenţial problema constelaţiei de lungă durată prin trăirea originară, importanţa emoţională propriu-zisă a acelei trăiri rămânându-i individului permanent ascunsă, aşa încât nu se putea instaura o „uzură", o tocire, a acelei emoţii prin conştiinţă. Acest efect constelativ de lungă durată ni l-am putea explica de exemplu după tipul acelei „suggestion à échéance", care este, de asemenea, inconştientă şi îşi manifestă eficacitatea numai în momentul stabilit.

225 Nu trebuie, desigur, să aduc exemple detaliate pentru a explica de ce activităţile sexuale ale epocii infantile nu sunt recunoscute în caracterul lor propriu-zis. Medicul este familiar cu faptul că, de pildă, masturbarea evidentă până la o vârstă adultă nu este percepută ca atare mai cu seamă de către indivizii feminini. De aici trebuie conchis că un copil este încă şi mai puţin conştient de caracterul anumitor acţiuni; drept care semnificaţia propriu-zisă a acestor trăiri îi rămâne apoi ascunsă conştiinţei până la vârsta adultă; eventual, sunt uitate chiar şi trăirile însele, fie că importan-

ţa lor sexuală îi este individului realmente necunoscută, fie că din motive ţinând de penibil, caracterul lor sexual nu este recunoscut, adică este refulat.

După cum am menţionat deja, observaţia lui Freud că adăugarea unui element sexual la traumă este un însoţitor caracteristic al eficacităţii patologice a dus la *teoria visului infantil sexual.* Adică: ipoteza nouă este că *trăirea patogenă este una sexuală.* 226

Acestei ipoteze i-a stat în drum mai întâi judecata general răspândită că în copilăria timpurie copiii nu ar avea încă deloc sexualitate, drept care o astfel de etiologie este de negândit. Modificarea deja discutată din concepţia traumei, şi anume că trauma nu este de regulă reală, ci în esenţă numai fantasmă, nu ne prea ajută. Dimpotrivă, în trăirea patogenă trebuie să întrezărim după această transformare a concepţiei originare cu atât mai mult o activitate sexuală pozitivă a fantasmei copilăreşti. Nu mai este vorba de o impresie accidentală brutală care influenţează dinspre exterior, ci de o activitate sexuală pozitivă de o claritate adesea inconfundabilă produsă chiar de copil. Nici scenele traumatice reale cu un caracter sexual pozitiv nu i-au apărut în nici un caz copilului întotdeauna în mod independent, ci se pare că, nu de puţine ori, ele au fost pregătite şi provocate de copil. Abraham a adus pentru această constatare câteva dovezi preţioase de mare interes, care, în relaţie cu multe alte experienţe de acelaşi tip, fac să pară cât se poate de probabil că şi traumele adevărate sunt provocate şi sprijinite adesea de *atitudinea* psihologică a copilului. Experienţa medico-legală total independentă de psihanaliză cunoaşte paralele grăitoare la această concepţie psihanalitică. 227

Activitatea prematură cu efect traumatic a fantasmei sexuale apărea în concepţia mai veche drept sursă a nevrozei. Eram de aceea nevoiţi să îi atribuim copilului o sexualitate mult mai dezvoltată decât până atunci. Ce-i drept, literaturii îi erau cunoscute deja cu mult înainte cazuri de sexualitate prematură, de exemplu cazul unei fete de doi ani, care avea deja regulat menstruaţie, sau cazuri de băieţi între trei şi cinci ani cu o capacitate deplină de erecţie şi deci de coabitare. Totuşi aceste cazuri erau nişte curiozităţi. A fost 228

de aceea surprinzător când FREUD a început să-i atribuie copilului o sexualitate nu numai neobişnuită, ci chiar aşa-numit polimorf-perversă, şi aceasta, ce-i drept, pe baza unei cercetări realmente extraordinar de temeinice. S-a emis prea repede supoziţia ieftină că toate acestea doar li se sugerează pacienţilor, fiind deci un produs artistic extrem de atacabil.

229 Cele *Trei eseuri asupra teoriei sexualităţii* ale lui FREUD au trezit de aceea nu numai opoziţie, ci de-a dreptul indignare. Este desigur superfluu să arătăm că nu cu indignare se face ştiinţă şi că argumentele revoltei morale îi stau bine moralistului, e-adevărat — căci ţin de munca lui —, nu însă omului de ştiinţă, pentru care adevărul este fir conducător şi nu sentiment moral. Dacă lucrurile stau efectiv aşa cum spune FREUD, atunci orice indignare este hilară, şi dacă nu stau aşa, atunci indignarea iarăşi nu foloseşte la nimic. Decizia asupra adevărului rezidă numai şi numai pe tărâmul observaţiei şi al muncii de cercetare. Ca urmare a acestei indignări nelalocul ei, opoziţia oferă, cu câteva mici excepţii ce merită să fie luate în considerare, o imagine oarecum comică a unui caracter retrograd demn de compătimire. Cu toate că şcoala psihanalitică nu are din păcate nimic de învăţat de la critica de opoziţie, întrucât această critică, din cauză că nu păşeşte pe tărâmul observaţiei reale şi nu cunoaşte căile cercetării psihanalitice, nu ne dă nici un fel de indicii folositoare, şcoala noastră are totuşi datoria serioasă de a se confrunta temeinic cu contradicţiile din concepţia de până acum. Strădania noastră nu este să elaborăm o teorie paradoxală, contrară tuturor celor ce s-au emis până acum, ci să anexăm ştiinţei o anumită categorie de noi observaţii. Considerăm de aceea a fi obligaţia noastră să facem în ceea ce ne priveşte totul pentru a produce concordanţă. Trebuie să renunţăm însă la încercarea de a ajunge la o înţelegere cu toţi acei oameni care afirmă orbeşte contrariul. Ar fi un efort irosit. Dar sperăm să fim în stare să ajungem la pace cu ştiinţa. Caut să mă conformez acestei strădanii când încerc acum să vă evoc dezvoltarea ideatică ulterioară a concepţiei psihanalitice până la aşa-numita *teorie sexuală a nevrozei*.

2. TEORIA SEXUALITĂȚII INFANTILE

După cum ați auzit mai devreme, observarea fantasmelor sexuale premature, care au apărut ca surse ale nevrozei, l-au silit pe Freud să presupună existența unei sexualități infantile bogat dezvoltate. Așa cum știți, realitatea acestei observații este contestată categoric de mulți, adică ei presupun că greșeala grosolană și orbirea mărginită i-ar fi făcut pe Freud și pe adepții săi în Europa, precum și în America să vadă lucruri care nu existau câtuși de puțin. Suntem de aceea considerați niște oameni cuprinși de o epidemie spirituală. Mărturisesc că nu am mijloace să mă apăr de o astfel de „critică". De altfel, trebuie să remarc că așa-zisa știință nu are dreptul să afirme de la bun început că anumite fapte *nu* există. Putem cel mult să spunem că ele ne apar ca foarte improbabile și că ne mai trebuie niște confirmări sau studii mai exacte. Nu e valabilă nici obiecția că nu putem să descoperim nimic demn de încredere cu ajutorul metodei psihanalitice, căci metoda e ilogică. Nici telescopului lui Galilei nu i s-a dat crezare, iar Columb a descoperit America cu o ipoteză falsă. Metoda poate fi din partea mea plină de greșeli, asta nu împiedică aplicarea ei. Pe vremuri, se făceau determinările temporale și spațiale și cu observații astronomice foarte insuficiente. Obiecțiile față de metodă trebuie privite atâta timp ca eschivări, până ce opoziția ajunge în cele din urmă la domeniul realităților. Acolo trebuie să se ia decizia, nu în lupta verbală. 230

Și adversarii noștri numesc isteria o boală psihogenă. Noi credem că am stabilit determinările psihologice și publicăm fără sfială rezultatele cercetării noastre pentru critica publică. Cine nu este de acord cu aceste rezultate poate prezenta o dată liniștit propriile sale analize de cazuri de boală. *Acest lucru nu s-a întâmplat niciodată și nicăieri, din câte știu eu, cel puțin în literatura europeană. În aceste condiții, critica nu are absolut nici un drept să nege* a priori *constatările noastre.* Adversarii noștri au cazuri de isterie la fel ca și noi, și aceste cazuri sunt la fel de psihogene ca ale noastre; nu le stă deci ni- 231

mic în drum pentru a indica determinanții lor psihologici. Nu se pune problema metodei. Oponenții noștri se mulțumesc să combată și să calomnieze cercetarea noastră, nu au însă o soluție mai bună. Asta este o atitudine prea ieftină și nedemnă de admirație.

232 Mulți dintre criticii noștri sunt mai prudenți și mai drepți și admit că facem observații reale și că este foarte probabil ca raporturile care rezultă din munca psihanalitică să existe; numai că am avea o viziune falsă a lor. Ei zic că pretinsele fantasme sexuale ale copiilor despre care este vorba în principal aici nu trebuie înțelese sexual, ci altfel, căci sexualitatea este în mod foarte evident ceva ce preia abia în apropiere de pubertate caracterul care este specific pentru sexualitate.

233 Aceste obiecții al căror ton liniștit și rezonabil face o impresie demnă de încredere merită desigur să fie luate în serios. Ele au și devenit o sursă de reflecție bogată pentru fiecare analist care gândește.

234 Trebuie remarcate următoarele la această problemă: dificultatea constă mai întâi în *conceptul de sexualitate.* Dacă noi concepem sexualitatea în sensul funcției dezvoltate, atunci trebuie să limităm acest fenomen în general la perioada maturității și nu suntem îndreptățiți să vorbim de o sexualitate infantilă. Dacă limităm însă astfel conceptul, ne vedem puși în fața unei alte dificultăți, mai mari, și anume în fața întrebării cum trebuie să denumim oare toate acele fenomene biologice care înconjoară funcția sexuală *sensu strictori*, ca sarcina, nașterea, selecția, apărarea puilor etc. Mie mi se pare că toate acestea țin și ele de noțiunea de sexualitate, deși un coleg remarcabil a fost de părere că în actul nașterii nu este nimic sexual. Însă dacă aceste lucruri fac și ele parte din conceptul sexual, atunci aparțin și nenumărate fenomene psihologice de acest domeniu, căci, după cum știți, funcției sexualității îi sunt asociate incredibil de multe activități pur psihologice. Amintesc numai de rolul proeminent al *fantasmei* în pregătirea și perfecționarea funcției sexuale. Ajungem astfel la un concept foarte biologic al sexualității, care cuprinde în sine pe lângă o serie de fenomene fiziologice și o serie de funcții psihologice. Dacă putem să ne folosim de o

împărţire veche, dar practică, atunci identificăm sexualitatea cu aşa-zisul instinct al conservării speciei, care se opune într-un anume sens instinctului de autoconservare.

La această accepţie a conceptului sexual nu mai este aşa de sur- 235
prinzător că rădăcinile conservării speciei atât de importante pentru natură pătrund mult mai mult în adâncime decât îngăduie conceptul sexual limitat să se presupună. Numai pisica ajunsă la o anumită dezvoltare prinde şoareci, dar şi pisica încă foarte tânără se joacă cel puţin de-a prinsul şoarecilor. La câinii tineri încep, cu mici indicii şi ca în joacă, încercările de coabitare deja cu mult timp înainte de maturizarea sexuală. Putem să presupunem pe drept cuvânt că omul nu face o excepţie de la această regulă. Chiar dacă nu găsim la copiii noştri bine-crescuţi astfel de lucruri la suprafaţă, observarea copiilor popoarelor mai slab dezvoltate ne învaţă totuşi că nu fac o excepţie de la regula biologică. Este într-adevăr mult mai probabil ca pulsiunea importantă a conservării speciei să înceapă să încolţească încă din prima tinereţe, decât să cadă în pubertate deodată gata din cer, căci organele anatomice ale reproducerii doar se pregătesc cu mult înainte ca vreo urmă a funcţiei lor viitoare să fie perceptibilă în exterior.

Aşadar, dacă şcoala psihanalitică vorbeşte de „sexualitate", 236
atunci trebuie legat de ea conceptul mai larg al conservării speciei, şi nu este de imaginat că ne referim la acele senzaţii şi funcţii fizice pe care obişnuim în mod normal să le desemnăm prin cuvântul „sexualitate". Am putea spune că, pentru a evita confuziile, ar fi mai bine să nu desemnăm drept sexuale fenomenele indicatoare şi pregătitoare ale perioadei infantile. Această cerinţă ar fi desigur nechibzuită, căci nomenclatura anatomică o luăm de la sistemul dezvoltat şi nu conferim de fiecare dată nişte nume speciale treptelor premergătoare, mai mult sau mai puţin rudimentare.

Deşi terminologiei sexuale a lui FREUD nu avem ce să-i repro- 237
şăm, ea desemnând în mod consecvent toate treptele premergătoare ale sexualităţii pe drept cuvânt ca sexuale, ea a dus totuşi la anumite concluzii care, după părerea mea, nu stau în picioare. Dacă ne întrebăm până cât de adânc în copilărie ajung primele urme ale se-

xualității, atunci trebuie răspuns la întrebare că sexualitatea există implicit deja *ab ovo*, dar că ea se manifestă abia după o perioadă mai lungă a vieții extrauterine. Freud înclină să vadă și în actul suptului de la pieptul mamei un fel de act sexual. Această concepție i-a adus lui Freud reproșuri grele, dar ea este, după cum trebuie să admitem, plină de sens dacă presupunem, ca Freud, că pulsiunea conservării speciei, deci sexualitatea, există întru câtva separat de pulsiunea de autoconservare, adică de funcția de hrănire, și astfel parcurge și ea o dezvoltare specială *ab ovo*. Acest mod de a gândi nu mi se pare însă a fi admisibil din perspectivă biologică. Nu este posibil ca aceste două moduri de apariție sau funcționare a pulsiunii ipotetice de viață să fie despărțite cu forța între ele și ca fiecăruia să i se indice un drum special al dezvoltării. Dacă ne mulțumim să judecăm după ceea ce vedem, trebuie să ținem cont de faptul că în întreaga natură însuflețită procesul vieții este mai întâi timp îndelungat numai funcție de hrănire și de dezvoltare. La multe animale vedem aceasta într-un mod cât se poate de clar, de exemplu la fluturi, care parcurg mai întâi ca omide o existență asexuată a hrănirii și dezvoltării. Din acest stadiu al procesului vieții fac parte atât perioada intrauterină, cât și perioada extrauterină de sugar a omului.

238 *Această perioadă este caracterizată prin lipsa funcțiilor sexuale.* De aceea ar fi o *contradicto in adiecto* să vorbim despre o sexualitate manifestă a sugarului. Ne putem cel mult întreba dacă printre funcțiile vitale ale perioadei de sugar se găsesc unele care nu au caracterul funcției de hrănire și dezvoltare și de aceea pot fi denumite *per exclusionem* sexuale. Freud indică acum excitația și satisfacția inconfundabile ale copilului în actul suptului și compară aceste procese cu cele ale actului sexual. Din această asemănare ar rezulta calitatea presupusă de Freud ca sexuală a actului suptului. Această supoziție ar fi corectă numai dacă ar fi dovedit că tensiunea unei nevoi și satisfacerea prin rezolvarea acesteia ar fi un proces sexual. Faptul că actul suptului are acest mecanism afectiv demonstrează însă contrariul. Putem spune astfel numai că acest mecanism afectiv apare atât la funcția de hrănire, cât și la cea sexuală. Dacă Freud derivă acum

din analogia mecanismului afectiv o calitate sexuală a actului suptului, după experiența biologică ar fi îndreptățită și o terminologie care să califice actul sexual drept o funcție de hrănire. Aceste excese sunt nejustificate de ambele părți. Foarte evident este că actul suptului („Saugen“) nu poate fi calificat drept unul sexual.

Dar noi cunoaștem încă o serie de funcții ale vârstei sugarului, 239
care aparent nu au nimic de-a face cu funcțiile de nutriție, și anume sugerea („Lutschen“)[11] și diferitele sale variante. Aici poate fi mai degrabă pusă întrebarea dacă aceste lucruri țin deja de sfera sexuală. Ele nu mai servesc la hrănire, ci la obținerea plăcerii; asta e indubitabil. Dar este foarte problematic dacă această plăcere obținută sugând poate fi denumită *per analogiam* plăcere sexuală; am putea s-o numim la fel de bine plăcere de hrănire. Această din urmă calificare este chiar mai adecvată, căci și forma și locul în care se obține plăcerea țin complet de funcția nutritivă. Mâna care este suptă este pregătită în acest fel pentru actul viitor independent de hrănire. În aceste condiții nu va fi nimeni înclinat să califice pe calea unei *petitio principii* primele manifestări de viață omenești drept sexuale.

Formula de care am dat mai devreme și care spune că în timpul 240
sugerii se caută obținerea plăcerii fără funcție de hrănire nu lasă însă în urmă nici un dubiu asupra caracterului exclusiv de hrănire al sugerii. Căci vedem că la copilul care crește apar așa-zise obiceiuri proaste, ca băgatul degetului în gură, scobitul în nas, în urechi, mestecarea unghiilor etc. Vedem și cum aceste obiceiuri trec ușor și în onania ulterioară. Concluzia *per analogiam* că aceste obiceiuri infantile ar fi de aceea etape preliminare ale onaniei sau acțiuni asemănătoare onaniei și ar avea de aceea un caracter sexual pronunțat nu trebuie dată deoparte, căci este absolut îndreptățită.

11 [În limba română, atât *Saugen*, cât și *Lutschen* se traduc prin supt. *Saugen* înseamnă în germană în principal suptul laptelui de către sugar, deși poate fi folosit și în sensul mai general al lui *Lutschen*, pe când *Lutschen* se referă la suptul unei anumite părți a corpului, cum ar fi al degetului sau al unui obiect, cum ar fi o bomboană. De aceea am optat pentru a distinge între ele la versiunea nu foarte fericită a *suptului* și *sugerii*.]

Am văzut nenumărate cazuri în care exista o relaţie reciprocă neîndoielnică între aceste obiceiuri proaste copilăreşti şi masturbarea ulterioară, care, dacă apare deja în copilăria târzie, înainte de perioada maturităţii, nu este nimic altceva decât o continuare a obiceiurilor proaste infantile. Concluzia masturbării asupra caracterului sexual al celorlalte obiceiuri proaste infantile, în măsura în care sunt acte de obţinere a plăcerii pe propriul corp, pare evidentă şi de înţeles din punctul de vedere dobândit acum.

241 De aici şi până la calificarea sexuală a sugerii efectuate de sugar pasul nu mai pare unul mare. După cum ştim, FREUD a făcut acest pas, iar eu l-am reprobat ceva mai devreme, după cum aţi auzit. Am dat aici de o contradicţie care este greu de rezolvat. Treaba ar fi relativ simplă dacă am putea presupune două pulsiuni care există una lângă cealaltă, separate substanţial. Atunci actul suptului ar fi, ce-i drept, un act al hrănirii, dar totodată şi un act sexual, deci întru câtva o combinaţie a două pulsiuni. Asta pare să fie concepţia lui FREUD. Coexistenţa clară a celor două pulsiuni sau, mai bine zis, a formelor lor de manifestare în foame şi pulsiune sexuală o găsim în viaţa adultului. La vârsta sugarului, în schimb, cunoaştem numai funcţia de hrănire pe care se mizează recompensa plăcerii şi a satisfacţiei şi al cărei caracter sexual se poate manifesta numai pe calea *petitio principii*, faptele dovedind că actul hrănirii este primul aducător de plăcere şi nu funcţia sexuală. *Obţinerea plăcerii nu este nicidecum identică cu sexualitatea.* Dacă presupunem deci că la sugar cele două pulsiuni coexistă întru câtva, atunci ne înşelăm, pentru că proiectăm o constatare din viaţa adultului în psihicul copilului. Acolo însă *nu* avem coexistenţa separată a celor două manifestări pulsionale, unul dintre sistemele pulsionale nefiind deloc dezvoltat sau numai foarte rudimentar. Dacă am adopta însă punctul de vedere de a concepe sexual tendinţa obţinerii plăcerii, atunci ar trebui să concepem în mod paradoxal şi foamea ca pe o tendinţă sexuală, căci ea tinde spre plăcerea în satisfacere. Dacă procedăm însă astfel cu limite de concepte, atunci ar trebui să-i acordăm adversarului şi permisiunea de a folosi terminologia foamei asupra sexualităţii. Asemenea unilateralităţi apar tot mereu în istoria ştiinţei. Nu vrem să

aducem astfel un reproș: trebuie să fim, din contră, bucuroși că există bărbați care au curajul lipsei de măsură și al unilateralității. Ei sunt cei cărora le datorăm descoperiri. Regretabil este numai dacă fiecare își apără pătimaș unilateralitatea. *Teoriile științifice sunt numai propuneri despre cum am putea considera lucrurile.*

Ipoteza coexistenței celor două sisteme pulsionale, ipoteză care 242
ne-ar ușura misiunea, este din păcate imposibilă, căci ea contrazice faptele observabile și duce, dacă este urmărită în continuare, la consecințe de nesusținut.

Înainte de a mă ocupa de soluționarea acestei contradicții tre- 243
buie să vă mai comunic ceva despre teoria sexuală freudiană și modificările ei. Așa cum ați auzit mai devreme, descoperirea unei activități fantasmatice sexuale care acționează aparent traumatic în copilărie a dus la presupunerea că copilul ar trebui să aibă, contrar tuturor așteptărilor de până acum, o *sexualitate* aproape formată, chiar *polimorf-perversă*. Sexualitatea sa nu apare ca fiind centrată pe funcția genitală și pe celălalt sex, ci se preocupă cu propriul corp, din care cauză copilul a fost numit autoerotic. Dacă un interes sexual se îndreaptă spre exterior asupra unui alt om, atunci copilul nu face nici o diferență, sau eventual una mică, de sex. El poate fi de aceea cu mare ușurință „homosexual“. În locul funcției sexuale locale inexistente, există o serie de așa-zise obiceiuri proaste, care apar din acest punct de vedere ca *perversități*, căci au analogia cea mai apropiată cu perversiunile ulterioare.

Ca urmare a acestui mod de a privi lucrurile, sexualitatea con- 244
cepută inițial și de obicei ca unitară s-a descompus într-o mulțime de pulsiuni individuale; și cum este o premisă tacită că sexualitatea ia naștere, ca să zicem așa, în organele genitale, FREUD a ajuns la presupunerea unor așa-numite *zone erogene*, prin care înțelegea gura, pielea, anusul etc.

Termenul „zone erogene“ amintește de „zone spasmogene“; ta- 245
bloul care se află îndărăt este oricum același; așa cum zona spasmogenă este locul de unde provine un spasm, așa este zona erogenă locul unde un aflux de sexualitate își are originea. După modelul fundamental al organelor genitale ca origine anatomică a sexuali-

tății, zonele erogene ar trebui concepute ca tot atâtea organe genitale din care se revarsă, unindu-se, sexualitatea. Această stare este sexualitatea „polimorf-perversă" a copiilor. Expresia „pervers" a părut să se justifice din analogia strânsă cu perversitățile ulterioare, care nu reprezintă, ca să zicem așa, decât o reeditare a anumitor interese „perverse" din copilăria timpurie și se leagă foarte frecvent de una dintre diferitele zone erogene sau produc acele confuzii în sex, care sunt atât de caracteristice pentru copii.

246 După acest mod de a privi lucrurile, sexualitatea normală și monomorfă de mai târziu era alcătuită deci din diverse componente. Ea se descompune mai întâi într-o componentă homosexuală și una heterosexuală, apoi i se asociază o componentă autoerotică, apoi diferitele zone erogene etc. Această concepție se aseamănă stării din fizica lui Robert Mayer, unde coexistau numai diferite domenii fenomenologice în parte, cărora li se atribuia o importanță elementară și a căror relație reciprocă nu era cunoscută corect. Abia legea *conservării energiei* a adus ordine în relația reciprocă a forțelor și totodată o concepție care le ia forțelor importanța elementară absolută și face din ele formele de manifestare ale aceleiași energii. Așa trebuie să meargă și cu această împrăștiere a sexualității în sexualitatea polimorf-perversă a copilăriei.

247 Experiența obligă la un schimb constant al diferitelor componente individuale, recunoscându-se tot mai mult că, de exemplu, perversitățile trăiau pe seama sexualității normale sau că într-una dintre formele de aplicare a sexualității intervenea o amplificare când în cealalte avea loc o scădere. Pentru a lămuri cele spuse, vreau să vă dau un exemplu: un tânăr a avut timp de câțiva ani o fază homosexuală, în care nu manifesta nici un fel de interes pentru femei. Spre vârsta de douăzeci de ani, această stare anormală a pierit treptat și bărbatul a devenit normal în cursul erotic al intereselor sale; au început să-l intereseze fetele și curând și-a depășit și ultimele urme ale homosexualității. Așa a mers timp de câțiva ani. Trecuse peste mai multe aventuri amoroase reușite. Apoi a vrut să se căsătorească. A suferit însă o grea decepție atunci când fata adorată l-a refuzat. Prima fază care a urmat acum a fost că a renunțat

în general la căsătorie, apoi a început să manifeste rezistență față de toate femeile și, într-o zi, a descoperit, în cele din urmă, că devenise din nou homosexual, deci că tinerii aveau iarăși o influență neobișnuit de incitantă asupra lui.

Dacă privim acum sexualitatea ca fiind alcătuită dintr-o com- 248
ponentă fixă heterosexuală și dintr-una fixă homosexuală, nu o scoatem la capăt în acest caz; nu o scoatem deloc la capăt cu această viziune, căci presupunerea existenței unor componente fixe exclude orice modificare. Pentru a aprecia just tocmai cazul de față, trebuie să presupunem o mare mobilitate a componentelor sexuale; o mobilitate care merge atât de departe, încât una dintre componente dispare practic cu totul, în timp ce cealaltă predomină larg în prim-plan. Dacă ar avea loc, de exemplu, numai un schimb de poziție, componenta homosexuală intrând în inconștient cu același grad de forță, pentru a lăsa în seama componentei heterosexuale câmpul conștientului, ar trebui conchis după conștiința noastră morală științifică modernă că atunci s-ar produce în inconștient efecte echivalente. Aceste efecte ar trebui concepute ca rezistențe la activitatea componentei heterosexuale, deci rezistențe față de femei. Despre asta nu știe însă experiența nimic în acest caz. Erau, ce-i drept, deja prezente ușoare urme ale unor astfel de influențe, însă de o intensitate foarte redusă, care nu putea fi în nici un fel comparată cu intensitatea anterioară a componentei homosexuale.

După concepția schițată până acum rămâne, de asemenea, de 249
neînțeles cum de componenta homosexuală gândită ca fixă poate să dispară chiar așa încât să nu lase urme eficiente.* Aceste modificări ar fi foarte greu imaginabile; am mai putea înțelege la nevoie că dezvoltarea trece în perioada pubertății printr-un stadiu homosexual, pentru a instaura și menține mai târziu definitiv heterosexualitatea normală. Cum să se explice însă atunci că produsul unei dezvoltări treptate, care pare să fie foarte strâns legat de procesele organice ale maturizării, este înlăturat brusc datorită unei impresii, pentru a face

* [Par. 249 a fost completat conform ediției anglo-americane în înțelegere cu autorul printr-un fragment de text din par. 275. Par. 276 și 277 sunt schimbate între ele.]

loc unei etape anterioare? Sau, dacă două componente active sunt presupuse ca existând una lângă alta concomitent, de ce acționează numai una și nu și cealaltă? Se va obiecta că la bărbați componenta homosexuală se arată cu precădere într-un moment de iritare specială, de sensibilitate deosebită față de alți bărbați. Conform experienței mele, această atitudine caracteristică, despre care societatea ne furnizează zilnic exemple, își are aparent motivul său într-o tulburare niciodată absentă în relație cu femeile, unde se poate detecta o formă specială de dependență, care prezintă acel plus căruia îi corespunde minusul în relația „homosexuală".[12]

250 Vedeți deci că existau motive stringente pentru a explica în mod adecvat astfel de schimbări de culise. Pentru aceasta *avem nevoie de o ipoteză dinamică*, deoarece asemenea comutări nu sunt imaginabile altfel decât ca procese dinamice sau energetice. Fără a presupune o modificare în raporturile dinamice nu îmi pot închipui dispariția unui mod de funcționare. Teoria freudiană a ținut seamă de această nevoie prin faptul că noțiunea de componentă, adică viziunea modurilor de funcționare separate între ele, a fost slăbită mai puțin teoretic decât practic și înlocuită printr-un concept energetic. Termenul pentru această noțiune este cel de *libido*.

3. CONCEPTUL DE LIBIDO

251 Freud introduce acest concept deja în *Trei eseuri asupra teoriei sexualității* cu următoarele cuvinte: „Faptul nevoii sexuale la om și la animal este exprimat în biologie prin ipoteza unei «pulsiuni sexuale». Prin aceasta urmăm analogia cu pulsiunea ingerării de ali-

12 Sigur că nu acesta este adevăratul motiv. Adevăratul motiv este starea infantilă a caracterului.

mente, foamea. O denumire corespunzătoare cuvântului «foame» lipseşte din limbajul popular pentru sexualitate, ştiinţa foloseşte ca atare termenul «libido»".[13]

Termenul libido apare conform definiţiei freudiene ca nevoie 252
exclusiv sexuală, drept care tot ceea ce înţelege FREUD prin libido este conceput ca nevoie sexuală sau ca dorinţă sexuală. Termenul libido este folosit medical, ce-i drept, pentru dorinţa sexuală, în special pentru voluptatea sexuală. Dar întrebuinţarea clasică a acestui cuvânt la CICERO, SALLUST şi alţii nu cunoaşte numai această definiţie unilaterală, ci cuvântul avea clasic şi o întrebuinţare generală în sensul *dorinţei pasionale.*[14] Menţionez acum această situaţie pentru că va mai juca un rol în desfăşurarea ulterioară a reflecţiilor noastre şi pentru că este foarte important de ştiut că termenul de libido are de fapt o folosinţă mai largă decât cea dată în medicină.

Termenul de libido, a cărui semnificaţie sexuală vrem să o păs- 253
trăm pe cât de mult posibil corespunzător sensului autorului, reprezintă acea dimensiune dinamică pe care o căutam pentru a explica deplasarea culiselor psihologice. Prin acest concept, formularea fenomenelor aflate în discuţie este simplificată în mod esenţial. În locul schimbului de neînţeles al componentei homosexuale cu cea heterosexuală, putem să spunem acum: libidoul s-a retras treptat din posibilitatea de folosire homosexuală şi a trecut în aceeaşi măsură în folosirea heterosexuală. Astfel, componenta homosexuală dispare practic ca şi de tot, devenind o pură posibilitate goală, care nu înseamnă în sine nimic şi a cărei existenţă şi este ca să zicem aşa, contestată pe drept de profan, la fel ca, de pildă, şi capacitatea de a fi ucigaş. Cu folosirea conceptului de libido se pot explica acum într-un chip uşor de înţeles relaţiile reciproce multiple ale diferitelor modalităţi sexuale de funcţionare în parte. Astfel, este anulată însă desigur şi reprezentarea iniţială a multitudinii com-

13 [*Ed. cit.* vezi nota 14; trad. de Rodica Matei, p. 37.]

14 Despre definirea mea a conceptului de libido găsiţi amănunte în lucrarea mea *Wandlungen und Symbole der Libido* [Ediţie nouă: *Symbole der Wandlung* (Ges. Werke V)].

ponentelor sexuale care amintea foarte mult de viziunea filosofică despre capacitatea psihică. În locul, ei trece libidoul care este apt de cele mai diverse folosiri. Componentele anterioare nu mai reprezintă decât posibilităţi de acţiune. Cu conceptul de libido trece deci în locul unei sexualităţi iniţial multiplu împărţite şi despicate în multe rădăcini o *unitate dinamică*, fără de care componentele înainte importante rămân posibilităţi goale de acţiune. Această dezvoltare ideatică este de mare însemnătate: în ea s-a petrecut acelaşi progres pe care l-a adus şi conceptul de energie pentru fizică. Aşa cum teoria despre conservarea energiei ia forţelor caracterul elementar şi le conferă caracterul formei de manifestare a unei energii, aşa ia şi teoria libidoului componentelor sexuale importanţa elementară de „capacităţi" psihice şi le dă numai valoare fenomenologică.

254 Această concepţie redă senzaţia de realitate mult mai bine decât teoria componentelor. Putem astfel să înţelegem uşor, cu ajutorul teoriei libidoului, cazul citat anterior al tânărului. Decepţia resimţită în momentul în care a vrut să se căsătorească i-a alungat libidoul de la modalitatea de folosire heterosexuală, aşa încât a ajuns din nou în forma homosexuală, readucând astfel cu sine homosexualitatea dinainte. Nu pot să nu remarc că analogia cu legea conservării energiei este foarte evidentă, căci atât aici, cât şi acolo, trebuie să ne întrebăm, dacă vedem că s-a stins un efect de energie, unde a apărut între timp energia din nou. Dacă aplicăm acest punct de vedere ca pe un principiu euristic asupra psihologiei unei vieţi omeneşti, atunci vom face descoperiri surprinzătoare. Vom vedea atunci cum stau fazele cele mai eterogene ale dezvoltării psihologice ale unui individ într-o relaţie reciprocă energetică. Oricând vedem că un om are vreun spleen, vreo convingere patologică sau vreo poziţie exagerată, ştim: aici este prea mult libido, deci ceea ce este prea mult a fost luat de altundeva, unde, prin urmare, este *prea puţin*. Concepută sub acest aspect, psihanaliza este metoda care ajută la detectarea acelor puncte sau funcţii unde este prea puţin libido şi la echilibrarea acestei disproporţii. Căci simptomele unei nevroze trebuie percepute ca funcţii exagerate, adică transpuse şi astfel

întărite.[15] Energia cheltuită în aceste scopuri este luată din altă parte, iar sarcina psihanalizei este să găsească locul de unde s-a luat sau unde nu s-a mai dat niciodată.

O problematică inversă ne pun acele complexe de simptome 255
care sunt caracterizate mai ales prin lipsă, de exemplu stările apatice; aici ne întrebăm unde este folosit oare libidoul. Pacientul lasă, ce-i drept, impresia că nu ar avea libido, şi există mulţi medici care îl cred pe cuvânt. Dar aceşti medici gândesc aici primitiv, asemenea preistoriei barbare care credea că, la apusul soarelui, acesta este înghiţit şi omorât. Şi aşa este cu aceşti pacienţi: libidoul lor este prezent, însă nu vizibil, iar pentru pacienţi înşişi nu este accesibil. La suprafaţă avem lipsa de libido. Sarcina psihanalizei este să descopere locul ascuns în care se găseşte libidoul şi unde este inaccesibil chiar pacientului. Acest loc ascuns este „neconştientul", pe care-l numim şi „inconştient", fără a lega astfel de el vreun sens misterios.

Experienţa psihanalitică ne-a învăţat că există sisteme psiholo- 256
gice neconştiente, pe care le putem denumi în analogie cu fantasma conştientă drept sisteme fantasmatice inconştiente, şi acestea sunt acum obiectul libidoului în astfel de stări de apatie nevrotică. Ne este clar că dacă vorbim despre sisteme fantasmatice inconştiente vorbim astfel numai pe calea comparaţiei. Nu vrem să spunem cu aceasta mai mult decât că presupunerea unor entităţi psihice în afara conştiinţei este un postulat necesar. Căci experienţa ne învaţă, ca să zic aşa, zilnic că trebuie să existe procese psihice neconştiente care influenţează bugetul libidoului într-un mod vizibil. Acele cazuri bine cunoscute oricărui psihiatru în care izbucneşte relativ brusc un sistem de delir complicat indică limpede că trebuie să existe dezvoltări şi pregătiri psihice inconştiente; căci nu este desigur de presupus că astfel de lucruri au şi apărut la fel de brusc cum pătrund în conştiinţă.

Cred că îmi pot permite digresiunea asupra reprezentării incon- 257
ştientului; am făcut-o ca să vă arăt că la deplasările investirilor libidinale nu avem de-a face numai cu conştiinţa, ci şi cu încă o altă

15 O concepţie similară întâlnim la P. Janet.

instanță, și anume inconștientul, unde poate libidoul să dispară uneori. Ne întoarcem acum la discutarea celorlalte consecințe pe care le aduce cu sine adoptarea teoriei libidoului.

258 FREUD ne-a învățat, iar noi am văzut-o în practica psihanalitică zilnic, că în tinerețea timpurie există în locul sexualității normale ulterioare tot felul de predispoziții spre niște înclinații care poartă mai târziu numele de „perversități". Trebuia să-i recunoaștem lui FREUD îndreptățirea de a conferi deja acelor predispoziții o terminologie sexuală. Prin introducerea conceptului de libido aflăm că la omul adult componentele elementare, care par să fie origini și surse ale sexualității normale, își pierd importanța și sunt reduse la nivelul unor simple posibilități de folosire, în timp ce principiul lor eficient, forța lor de viață într-o oarecare măsură, poate fi văzut în libido. Fără libido, componentele nu înseamnă mai nimic. Vedem că FREUD a dat libidoului o definiție neîndoielnic sexuală, ceva în sensul de „nevoie sexuală". Din punctul de vedere obișnuit, presupunem că libidoul conceput în acest sens există abia începând din pubertate. Cum poate fi deci explicat faptul că copilul are o sexualitate polimorf-perversă, deci că la copil libidoul nu activează numai una, ci chiar mai multe perversiuni? Dacă libidoul ia naștere în sens freudian abia în pubertate, atunci este imposibil ca el să întrețină încă dinainte perversiuni infantile; doar dacă am presupune că perversiunile infantile sunt „capacități psihice" în sensul teoriei componentelor. Făcând abstracție de încurcătura teoretică nemaipomenită ce ar apărea astfel, am proceda la o înmulțire a principiilor explicative care are un neajuns metodic conform vorbei: „Principia praeter necessitatem non sunt multiplicanda".

259 Deci nu ne mai rămâne decât să presupunem că libidoul este, să zicem, același înainte și după pubertate. De aceea, și perversiunile infantile iau naștere exact așa ca și cele ale adulților. Rațiunea omenească sănătoasă se va împotrivi acestei idei, căci doar în mod evident nevoia sexuală la copil este imposibil să fie aceeași ca la omul matur din punct de vedere sexual. Am putea face însă aici un anumit compromis, pentru a spune, ca FREUD, că libidoul este identic înainte și după pubertate, numai că este esențial diferit ca intensita-

te. În locul marii nevoi sexuale de după pubertate, în copilărie ar fi de presupus o nevoie sexuală mică, a cărei intensitate se diminuează treptat spre primul an de viață până la simple urme. Cu aceasta ne-am putea declara de acord din punct de vedere biologic. Ar trebui însă presupus și că tot ce intră în domeniul conceptului sexual lărgit pe care l-am explicat mai sus ar fi în mod corespunzător prezent la diminutiv, deci, de exemplu, toate acele manifestări afective ale psihosexualității, ca nevoia de tandrețe, gelozia și multe alte fenomene afective, chiar nevrozele infantile. Trebuie să admitem însă că aceste manifestări afective nu lasă la copil absolut deloc impresia diminutivului presupus, ci pot fi de o intensitate care nu e cu nimic mai prejos față de intensitatea unui afect la adult. Nu trebuie uitat nici că experiența a constatat că aplicările perverse ale sexualității la copil sunt mult mai bătătoare la ochi și par chiar a fi mult mai bogat dezvoltate decât la adult. La un adult cu o stare asemănătoare de perversitate bogat dezvoltată, ar fi de așteptat pe bună dreptate o stingere a sexualității normale și a multor altor forme biologice de adaptare importante, așa cum este cazul în mod normal la copil. După cum se poate spune, pe drept, la omul adult că este pervers întrucât libidoul său nu este folosit pentru funcții normale, așa se poate aplica la copil, cu același drept, același raționament; el ar fi pervers polimorf, întrucât nu cunoaște încă o funcție sexuală normală.

Aceste indicii ne fac să ne gândim că poate suma libidoului ar fi 260
mereu aceeași și nu s-ar mări puternic abia prin maturizarea sexuală. Această presupunere cam îndrăzneață se bazează, după cum am văzut, pe modelul legii conservării energiei, conform căreia suma energiei rămâne mereu aceeași. Nu ar fi inimaginabil ca întreaga valoare a maturizării să fie atinsă numai prin faptul că folosirile secundare infantile ale libidoului se revarsă treptat în acel canal al sexualității definitive și se sting acolo. Trebuie să ne mulțumim deocamdată cu aceste informații, îndreptându-ne, înainte de a merge mai departe, atenția asupra încă unui punct al criticii care privește calitatea libidoului infantil.

Mulți dintre criticii noștri nu se mulțumesc cu faptul că libido- 261
ul infantil este pur și simplu mai mic ca intensitate, dar în esență

de aceeaşi substanţă cu libidoul adulţilor. Mişcările libidinale adulte sunt însoţite de corelatele funcţiei genitale, cele ale copilului nu sunt sau sunt cel mult tangenţial şi cu titlu de excepţie, prin care s-ar semnala categoric o diferenţă de o importanţă ce nu trebuie subestimată. Mi se pare că această obiecţie ar exista pe drept. Este de aceea o diferenţă considerabilă ca aceea între joacă şi seriozitate sau între a trage cu gloanţe oarbe şi a trage cu gloanţe adevărate. Libidoului infantil i-ar reveni astfel un caracter de inofensivitate cerut de raţiunea omenească sănătoasă, care nu i se poate contesta. Însă nimeni nu poate tăgădui că şi a trage cu gloanţe oarbe face parte din actul tragerii. Va trebui să ne obişnuim deci să gândim că sexualitatea este prezentă în mod perceptibil încă dinainte de pubertate până mult înapoi în trecut şi că nu avem nici un motiv să nu numim sexuale manifestările acestei sexualităţi neajunse la maturitate.

262 Cu aceasta nu este totuşi înlăturată acea obiecţie care recunoaşte, ce-i drept, existenţa unei sexualităţi infantile în cuantumul indicat mai înainte, dar îi contestă lui Freud dreptul de a numi sexuale acele fenomene ale copilăriei timpurii, cum ar fi sugerea („Lutschen"). Am dezbătut mai înainte deja motivele care l-au putut determina pe Freud să extindă atât de mult terminologia sexuală. Şi am discutat deja, de asemenea, că putem înţelege tocmai sugerea la fel de bine din punctul de vedere al funcţiei de hrănire şi că această derivare din motive biologice semnifică de fapt mai mult. S-ar putea obiecta eventual că aceste activităţi şi altele asemănătoare ale zonei bucale se reîntorc mai târziu, în viaţa adultă, într-o utilizare neîndoielnic sexuală, ceea ce înseamnă însă numai că aceste activităţi pot deveni mai târziu folositoare şi pulsiunii sexuale; dar asta nu dovedeşte nimic pentru natura lor sexuală primară. Trebuie să mărturisesc deci că nu am nici un motiv pentru a considera din perspectiva sexualităţii activităţile perioadei de sugar care produc plăcerea şi satisfacerea, ci am motive împotrivă. În măsura în care pot să apreciez corect problemele dificile ale acestui domeniu, mi se pare că este necesar să împărţim *puncto* sexualitate viaţa omenească în *trei faze*:

Prima fază cuprinde primii ani de viață; această perioadă am 263
numit-o *etapa presexuală*.[16] Ea corespunde stadiului de omidă al fluturelui și este caracterizată printr-o funcție de dezvoltare și nutriție aproape exclusivă.

A doua fază cuprinde anii mai târzii ai copilăriei până la puber- 264
tate și poate fi numită *perioada prepubertății*. În acest interval de timp se produce înmugurirea sexualității.

A treia fază este vârsta adultă începând cu pubertatea, care poa- 265
te fi numită perioada *maturității*.

Probabil că nu v-a scăpat că dificultatea cea mai mare constă în 266
întrebarea care este limita de timp ce trebuie pusă etapei presexuale. Sunt dispus să vă mărturisesc marea mea incertitudine în privința acestei probleme. Dacă iau în considerare experiențele mele psihanalitice, din păcate, încă insuficiente cu copiii și îmi amintesc totodată de ceea ce ne-a comunicat FREUD despre experiențele lui, îmi pare că granița ar fi între anul al treilea și al cincilea de viață, desigur cu mari oscilații de la caz la caz. Această vârstă este semnificativă în multe privințe. Copilul s-a emancipat deja din dependența vieții de sugar și o serie de funcții psihologice importante au căpătat o siguranță demnă de încredere. Începând cu această perioadă se luminează treptat și întunericul adânc al amneziei timpuriu infantile prin continuarea sporadică a amintirii. Este ca și cum la această vârstă s-ar face un pas esențial în transformarea și centrarea noii personalități. Din toate câte știm, în această epocă apar și primele semne de interese și activități pe care trebuie să le numim pe bună dreptate sexuale, chiar dacă aceste indicii poartă încă cu totul amprenta naivității copilărești, nevinovată și inofensivă.

Cred că am expus suficient de amplu motivele care ne determi- 267
nă să *nu* dăm etapei presexuale o terminologie sexuală, așa încât putem să ne orientăm pe această bază câștigată acum spre noi probleme. Vă amintiți că am lăsat mai devreme deoparte problema libidoului diminuat la vârsta copilăriei, pentru că nu am reușit să obținem claritate pe această cale. Suntem de aceea datori să reluăm

16 Cf. *Wandlungen und Symbole der Libido*, p. 138.

chestiunea aici, cel puțin pentru a vedea dacă în acest caz concepția energetică se potrivește cu formulările tocmai emise de noi.

268 Am văzut că aspectul sexualității infantile modificat față de maturitate se explică după FREUD prin diminutivul infantilului. Intensitatea libidoului este, după el, diminuată corespunzător vârstei tinere. Am indicat însă mai înainte câteva motive pentru care ni se pare îndoielnic ca procesele vieții copilului, cu scăderea sexualității, să fie mai mici în intensitate decât cele ale adultului. Am putea spune că, scăzând sexualitatea, fenomenele afective și, dacă există fenomene nervoase, și acestea, nu sunt cu nimic mai prejos în intensitate celor ale adulților. Aceste lucruri sunt însă, după concepția energetică, forme de manifestare ale libidoului. Ne este de aceea greu să credem că intensitatea libidoului constituie diferența dintre sexualitatea matură și imatură. Diferența pare mai degrabă — dacă este îngăduită exprimarea — să condiționeze o altă înmagazinare a libidoului. Libidoul îndeplinește, spre deosebire de definiția sa medicală, la copil mult mai puțin o funcție local-sexuală cât mai degrabă funcții secundare de natură psihică și fizică. Am fi deja aici tentați să eliminăm de la termenul de „libido" atributul „sexualis" și să anulăm astfel definiția sexuală a libidoului dată în cele *Trei eseuri asupra teoriei sexualității* ale lui FREUD. Necesitatea acestui lucru devine însă stringentă abia când ne întrebăm dacă copilul care trăiește intens supărări și bucurii în primii ani de viață, deci în *etapa presexuală*, tinde și savurează ca urmare a libidoului său sexual.

269 FREUD s-a pronunțat în favoarea acestei supoziții. Nu mai trebuie să repet aici desigur motivele care m-au constrâns să presupun o etapă presexuală. Stadiul de omidă cunoaște un libido al hrănirii, dar nu încă un libido sexual; așa trebuie să ne exprimăm dacă vrem să menținem concepția energetică pe care ne-a adus-o termenul de libido. Cred că nu ne mai rămâne altceva decât să renunțăm la libidoul definit sexual, căci altminteri devine inutilizabil ceea ce este valoros la termenul de libido, și anume concepția energetică. Nevoia de a elibera conceptul de libido și a-l scoate din legarea prea strânsă în versiunea sa sexuală a fost resimțită de școala psihanalitică încă de mult. De aceea, nu s-a contenit să se accentueze că sexualitatea

nu trebuie luată textual, ci în sens mai larg; însă cum aceasta a rămas obscură și nu a putut de aceea să satisfacă o critică serioasă.

Nu cred că mă înșel dacă văd valoarea propriu-zisă a conceptului de libido nu în definiția sa sexuală, ci în *concepția* sa *energetică*, în virtutea căreia suntem în stare de o punere euristică extrem de valoroasă a problemei. Datorăm concepției energetice și posibilitatea unor imagini și semne proporționale dinamice, care ne sunt de o valoare neprețuită în haosul lumii psihice. Școala freudiană ar fi nedreaptă dacă nu ar asculta acele voci ale criticii care reproșează conceptului nostru de libido misticism și incomprehensibilitate. Ne-am înșelat crezând că putem face din *libido sexualis* purtătorul unei viziuni energetice a vieții psihice, și dacă mulți dintre noi sunt încă de părere că au un concept de libido bine definit, așa-zis concret, atunci ei nu văd că acest concept a ajuns la folosiri care depășesc cu mult granițele definiției sale sexuale. Drept urmare, critica are dreptate cu reproșul ei, deoarece i se pretind conceptului de până acum al libidoului funcții care nu îi pot fi atribuite. Asta trezește cu adevărat impresia că s-ar opera cu o dimensiune mistică. 270

Am încercat să aduc în lucrarea mea *Transformări și simboluri ale libidoului* (*Wandlungen und Symbole der Libido*) dovada acestor depășiri și totodată să argumentez necesitatea creării unui nou concept de libido, care ține seamă numai de concepția energetică. FREUD însuși s-a văzut constrâns să considere concepția sa inițială a libidoului ca fiind posibil prea îngustă, când a făcut încercarea să-și aplice consecvent modul său energetic de a privi lucrurile într-un bine cunoscut caz de Dementia praecox[17], așa-numitul caz SCHREBER.[18] În acel caz este vorba, printre altele, despre problema cunoscută în psihologia Dementiei praecox a *pierderii simțului realității*, adică acel fenomen particular că acești bolnavi au o încli- 271

17 Termenul Dementia praecox a fost înlocuit de atunci prin cel de schizofrenie.

18 [*Psychoanalytische Bemerkungen über einen autobiographisch beschriebenen Fall von Paranoia (Dementia paranoides)*. Apărută în traducere românească la Editura Trei, 2002, în SIGMUND FREUD, *Opere*, vol. 7, „Nevroză, psihoză, perversiune", sub titlul „Observații despre un caz de paranoia (Dementia paranoides) descris autobiografic".]

nație specială să-și construiască o lume fantasmatică interioară proprie și să renunțe în schimb la adaptarea lor la realitate.

272 Un segment din acest fenomen este lipsa, desigur cunoscută dumneavoastră, de raport confortabil care constituie o tulburare categorică a funcției realității. În urma unei munci psihanalitice intense cu acești bolnavi, am aflat că în schimbul lipsei adaptării exterioare intervine o creștere progresivă a activității fantasmatice, care merge atât de departe că lumea din vis are pentru bolnav o valoare reală mai mare decât realitatea externă. SCHREBER cel bolnav, despre care scrie FREUD, a găsit pentru acest fenomen o reprezentare figurată foarte adecvată în ideea sa delirantă despre „sfârșitul lumii". El reprezintă astfel pierderea simțului realității într-un mod foarte concret. Concepția dinamică a acestor fenomene este transparentă: noi spunem că libidoul s-a retras tot mai mult din lumea exterioară, drept care ajunge în lumea interioară, în fantezie, și acolo trebuie să producă în mod necesar ca substitut pentru lumea pierdută un așa-numit echivalent al realității. Această înlocuire are loc, ca să zic așa, bucată cu bucată, și este extrem de interesant de văzut cu ce fel de materiale spirituale este construită această lumea interioară.

Acest mod de a vedea deplasarea libidoului s-a dezvoltat prin uzul cotidian al acestui termen și nu ne mai amintim de concepția sa inițial pur sexuală decât ocazional. Vorbim de fapt numai de *libido*, care era înțeles practic atât de inofensiv încât CLAPARÈDE mi-a făcut odată observația în timpul unei discuții că am putea în fond să zicem la fel de bine, de pildă, „intérêt". Prin uzul obișnuit al expresiei s-a dezvoltat pur afectiv o folosire care acceptă firește formula că „sfârșitul lumii" al lui SCHREBER ar fi condiționat de retragerea libidoului. Dar, cu această ocazie, FREUD și-a amintit de definiția sa sexuală inițială a conceptului de libido și a făcut încercarea de a dezbate despre transformarea care a avut loc de fapt pe sub mână. În lucrarea citată mai înainte el își pune întrebarea dacă *ceea ce denumește școala psihanalitică libido și înțelege ca „interes din surse erotice" coincide cu interesul în general.* Vedeți din felul punerii problemei că FREUD se întreabă ceea ce observația lui CLAPARÈDE a răspuns deja pentru practică.

FREUD se apropie deci aici de problema dacă pierderea simțului realității în Dementia praecox, asupra căreia am atras atenția în *Psihologia Dementiei praecox* (*Psychologie der Dementia praecox*)[19], trebuie dedusă numai din retragerea interesului erotic sau dacă acesta coincide cu așa-numitul interes obiectiv în genere. Este desigur greu de presupus că „fonction du réel" (JANET) normală este întreținută numai prin interes erotic. Situația este de așa natură că în foarte multe cazuri realitatea este complet dată deoparte, așa încât bolnavii nu arată nici o urmă de adaptare psihologică. (Realitatea este înlocuită în aceste stări prin conținuturi de complexe.) Trebuie să spunem siliți de împrejurări că nu numai interesul erotic, ci interesul în general a dispărut, adică întreaga adaptare la realitate. 274

M-am ajutat înainte, în *Psihologia Dementiei praecox*, cu expresia de „energie psihică", întrucât teoria Dementiei praecox nu se putea baza pe teoria deplasărilor libidoului definit sexual. Experiența mea pe atunci preponderent psihiatrică nu mi-a permis înțelegerea acestei teorii, a cărei corectitudine parțială pentru nevroze am învățat s-o sesizez abia mai târziu, datorită experienței mai vaste în domeniul isteriei și al nevrozei obsesionale. Pe tărâmul nevrozelor, deplasările anormale ale unui libido ce trebuie definit sexual joacă efectiv un mare rol. Dar cu toate că și în domeniul nevrozelor se petrec refulări foarte caracteristice ale libidoului sexual, nu are loc niciodată acea pierdere a simțului realității care este tipică pentru Dementia praecox. La Dementia praecox lipsește un cuantum atât de mare de funcție a realității, încât în pierdere trebuie să mai fie incluse și forțe motrice al căror caracter sexual trebuie contestat clar; căci nimănui nu-i va trece prin minte că realitatea este o funcție sexuală. În plus, ar trebui, dacă ea ar fi așa, ca retragerea interesului erotic să aibă drept urmare deja în nevroze o pierdere a simțului realității, și anume una care s-ar putea compara cu cea a Dementiei praecox, ceea ce însă, după cum am spus, nu este cazul. 275

19 *Über die Psychologie der Dementia praecox: Ein Versuch* [Ges. Werke III, 1968]. [*Despre psihologia Dementiei praecox: o încercare*. Apărută în traducere românească la Editura Trei, 2005, în C.G. JUNG, *Opere complete*, vol. 3, „Psihogeneza bolilor spiritului".]

276 Trebuie desigur să se mai ia în considerare — iar FREUD se referă, de altfel, la asta în scrierea sa despre cazul SCHREBER — că introversia libidoului sexual duce la o investire a Eului, prin care este posibil să fie produs acel efect al pierderii realității. Este realmente o posibilitate ademenitoare să fie explicată în acest fel psihologia pierderii realității. Dar dacă privim mai atent ce poate să iasă din retragerea și introversia lui *libido sexualis*, devenim conștienți că de-aici rezultă, ce-i drept, psihologia unui anahoret ascet, însă nu o Dementia praecox. Strădania unui anahoret este îndreptată spre extirparea oricărei urme de interes sexual — ceea ce nu poate fi susținut despre Dementia praecox.[20]

277 Aceste fapte mi-au făcut cu neputință să transfer teoria freudiană a libidoului asupra Dementiei praecox. Sunt de aceea de părere că încercarea lui ABRAHAM[21] nu poate fi susținută din punctul de vedere al teoriei freudiene a libidoului. Atunci când ABRAHAM crede că prin îndepărtarea „libidoului" de la lumea exterioară se formează sistemul paranoid sau simptomatologia schizofrenică, această ipoteză nu este justificată din punctul de vedere al științei de atunci, căci o simplă introversie și regresie a libidoului duce, după cum a arătat clar FREUD, indiscutabil la nevroză și nu la Dementia praecox. Simpla transpunere a teoriei libidoului în Dementia praecox mi se pare imposibilă, căci această boală prezintă o pierdere care nu poate fi explicată numai prin lipsa interesului erotic.

278 Poziția mea față de ubicuitatea sexualității, așa cum am adoptat-o în Cuvântul înainte la *Psihologia Dementiei praecox* cu toată recunoașterea mecanismelor psihologice, era dictată de situația de atunci

20 Ar mai trebui obiectat, ce-i drept, că Dementia praecox (schizofrenia) nu este caracterizată numai prin introversia lui *libido sexualis*, ci și prin regresia la infantil, și că aceasta formează diferența dintre anahoret și bolnavul mintal. Este desigur corect, dar ar trebui dovedit că la Dementia praecox exclusiv interesul erotic cade în mod regulat în regresie. Această dovadă mi se pare cam dificilă, în afara situației în care înțelegem prin acest „Eros" pe cel al vechilor filosofi, ceea ce nu prea poate fi vorba. Cunosc cazuri de Dementia praecox în care toate considerentele de autoconservare dispar, nu însă și interesele erotice foarte vii.

21 *Die psychosexuellen Differenzen der Hysterie und der Dementia praecox.*

a teoriei libidoului, a cărei definiție sexuală nu-mi permitea să explic tulburări funcționale, care vizează la fel de mult atât domeniul (nedefinit) al pulsiunii foamei, cât și pe cel al sexualității, printr-o teorie sexuală a libidoului. Teoria libidoului mi s-a părut mult timp că nu este folosibilă în cazul Dementiei praecox. În munca mea analitică, am observat însă o dată cu creșterea experienței o modificare progresivă a conceptului meu de libido: în locul definiției descriptive din *Trei eseuri* a trecut treptat o definiție genetică a libidoului, care mi-a dat posibilitatea să înlocuiesc expresia de energie psihică prin termenul de libido. Mi-am spus: chiar dacă funcția realității este alcătuită astăzi numai în cea mai mică parte din libido sexual și în cea mai mare parte din alte „forțe motrice", este totuși o întrebare foarte importantă dacă filogenetic funcția realității, cel puțin într-o mare parte, nu era de proveniență sexuală. Nu este posibil să se răspundă direct la această întrebare cu referire la funcția realității. Încercăm să ajungem însă pe o cale ocolită la înțelegere.

O privire fugitivă asupra istoriei evoluției este suficientă pentru 279
a ne învăța că numeroase funcții complicate, cărora trebuie pe drept cuvânt să le fie tăgăduite în ziua de azi caracterul sexual, nu sunt totuși la origine nimic altceva decât scindate din pulsiunea de propagare. După cum este cunoscut, în seria animală ascendentă a avut loc o deplasare importantă în principiile propagării; masa produselor de reproducere cu caracterul întâmplător al fecundării legat de ea a fost îngrădită tot mai mult în favoarea unei fecundări sigure și a unei apărări eficiente a puilor. Așa a avut loc o transpunere a energiei producției de ouă și semințe în producerea de mecanisme de ademenire și apărare a puilor. Astfel, vedem primele pulsiuni artificiale în seria animală în slujba pulsiunii de propagare, cu limitare asupra perioadei de rut. Caracterul sexual primar al acestor instituții biologice se pierde cu fixarea organică și dependența funcțională. Chiar dacă nu poate plana nici un dubiu asupra originii sexuale a muzicii, ar fi totuși o generalizare lipsită de valoare și de gust dacă am vrea să încadrăm muzica în categoria sexualității. O astfel de terminologie ne-ar face să discutăm despre domul din Köln la mineralogie, pentru că este compus din pietre.

280 Am vorbit până acum despre libido ca pulsiune de propagare sau instinct de conservare a speciei şi ne-am menţinut astfel în limitele acelei concepţii care opune libidoul într-un mod asemănător foamei, în care este opus instinctul conservării speciei de multe ori celui de autoconservare. În natură nu există desigur această separare artificială. Aici vedem numai o pulsiune continuă de viaţă, o voinţă de a exista care doreşte să obţină prin conservarea individului reproducerea întregii specii. Această concepţie coincide cu noţiunea de *voinţă* a lui SCHOPENHAUER în măsura în care o mişcare văzută din exterior o putem înţelege lăuntric numai drept vrere. Dacă am ajuns deja o dată la presupunerea îndrăzneaţă că libidoul, care servea iniţial producţiei de ouă şi seminţe, apare acum şi în funcţia construirii cuibului ca organizat stabil şi inapt de o altă folosire, atunci suntem constrânşi să includem orice vrere în general, deci şi foamea, în acest concept. Căci atunci nu mai avem nici un fel de îndreptăţire să distingem în principiu dorinţa din instinctul construirii cuibului de dorinţa de a mânca.

281 Cred că vedeţi deja unde ajungem cu această reflecţie: suntem pe cale să realizăm consecvent viziunea energetică, lăsând să treacă în locul funcţionării pur formale modul de acţiune energetic. Aşa cum, în vechea ştiinţă a naturii, a fost mereu vorba despre interacţiunile din natură şi acest mod de a privi lucrurile a fost înlocuit apoi cu legea conservării energiei, aşa încercăm noi aici să înlocuim în domeniul psihologic interacţiunea unor forţe psihice coordonate reciproc printr-o energie gândită omogen. Facem astfel loc acelei critici îndreptăţite care reproşează şcolii psihanalitice că operează cu un concept mistic de libido.

282 De aceea, distrug iluzia că întreaga şcoală psihanalitică ar avea un concept de libido bine înţeles şi clar şi spun că *libidoul cu care operăm nu numai că nu este concret sau cunoscut, ci este de-a dreptul un X, o pură ipoteză, o imagine sau un jeton, la fel de puţin sesizabil concret precum energia lumii fizice de reprezentare.* Numai în acest fel scăpăm de acele depăşiri violente ale domeniilor de competenţă care survin tot mereu dacă vrem să reducem succesiv forţele coordonate. Nu putem să explicăm niciodată mecanica corpurilor solide sau

a fenomenelor electromagnetice printr-o teorie a luminii, căci mecanica și electromagnetismul nu sunt lumină. Iar, strict vorbind, forțele fizice nu se transformă unele în altele, ci energia le modifică forma de apariție. Forțele sunt fenomenale; ceea ce zace la baza relațiilor lor echivalente este conceptul ipotetic de energie, care este firește total psihologic și nu are nimic de-a face cu așa-zisa realitate obiectivă. Același proces de gândire pe care l-a desfășurat fizica încercăm și noi să-l avem în teoria libidoului. Vrem să desemnăm conceptului de libido într-adevăr acea poziție care-i revine, și anume cea energetică pur și simplu, ca să fim astfel în stare să concepem energetic întâmplarea vie și să înlocuim vechea „interacțiune" prin relații absolute de echivalare. Nu ne poate deranja dacă ni se reproșează vitalismul. Suntem la fel de departe de credința într-o forță vitală specifică precum de o altă metafizică. Libido trebuie să fie numele pentru energia care se manifestă în fenomenele vitale și care este percepută subiectiv ca năzuință și dorință. Nu va fi necesar să susținem și să apărăm această concepție. Ne alăturăm astfel doar unui curent puternic al timpului care dorește să conceapă energetic lumea fenomenelor. Ar trebui să ajungă indiciul că tot ce apercepem poate fi înțeles numai ca efect al forțelor.

În multitudinea fenomenului natural vedem voința, libidoul, în 283
cea mai diferită utilizare și modelare. Vedem libidoul în stadiul copilăriei mai întâi complet în forma pulsiunii de hrănire, care susține dezvoltarea constituției fizice. O dată cu dezvoltarea corpului se deschid domenii succesive noi de aplicare a libidoului. Un domeniu de aplicare definitiv și însemnat este sexualitatea, care apare mai întâi legată de funcția de hrănire. (Influențare a reproducerii prin condițiile de hrană la animalele inferioare și la plante!) Pe tărâmul sexualității, libidoul dobândește acea modelare a cărei importanță covârșitoare ne îndreptățește efectiv la utilizarea termenului ambiguu de libido. Aici, libidoul apare mai întâi sub forma unui libido primar nediferențiat, care determină ca energie de creștere indivizii să se dividă, să ducă la vlăstare, la descendenți etc.

Din acel libido primar sexual care a produs milioanele de ouă și 284
semințe dintr-o făptură mică au avut loc cu o îngrădire puternică a

fecundităţii scindări a căror funcţie este întreţinută de un libido special diferenţiat. Acest libido diferenţiat este acum „desexualizat", fiind despuiat de funcţia sa originară a producerii de ouă şi seminţe şi nemaiexistând nici o posibilitate de a fi readus la funcţia sa originară. Astfel, procesul de dezvoltare constă într-o mistuire crescândă a libidoului originar, care crea numai produse ale reproducerii, în funcţiile secundare ale ademenirii şi apărării puilor. Această dezvoltare presupune acum o relaţie cu totul diferită şi mult mai complicată cu realitatea, o funcţie propriu-zisă a realităţii, care este legată inseparabil cu necesităţile propagării; aşadar, modul schimbat de propagare duce cu sine drept corelat o adaptare la realitate ridicată corespunzător. Ceea ce nu înseamnă, desigur, că funcţia realităţii îşi datorează existenţa exclusiv diferenţierii propagării. Sunt conştient de aportul indefinit de mare al funcţiei nutritive.

285 Ajungem astfel la înţelegerea anumitor condiţii iniţiale ale funcţiei realităţii. Ar fi fundamental greşit să spunem că forţa lor motrice este una sexuală; ea *a fost* în mare măsură una sexuală, dar nici asta exclusiv.

286 Procesul mistuirii libidoului primar în activităţi secundare a avut desigur mereu loc sub forma aşa-numitului „supliment libidinal", adică sexualitatea a fost despuiată de destinaţia ei originară şi folosită ca valoare parţială la activitatea filogenetic amplificată treptat a mecanismelor ademenirii şi apărării puilor. Această trimitere a libidoului sexual din domeniul sexual spre funcţii secundare tot mai are loc. Malthusianismul, de exemplu, este continuarea artificială a tendinţei naturale. Acolo unde această operaţiune izbuteşte fără prejudiciu pentru adaptarea individului, vorbim de sublimare, acolo unde încercarea eşuează, vorbim de refulare.

287 Punctul de vedere descriptiv al psihanalizei vede mulţimea pulsiunilor, printre ele ca fenomen parţial pulsiunea sexuală, în afară de aceasta el recunoaşte anumite suplimente libidinale ca fiind pulsiuni nesexuale.

288 Altfel procedează punctul de vedere genetic: el vede că mulţimea pulsiunilor rezultă dintr-o unitate relativă, libidoul, el vede cum se scindează continuu valori parţiale din libidoul funcţiei de

propagare, se asociază ca suplimente libidinale activităţilor care se tot formează şi în cele din urmă se dizolvă în ele.

Din acest punct de vedere putem să spunem acum fără greutate că bolnavul mintal îşi retrage libidoul din lumea exterioară şi suferă drept urmare o pierdere a simţului realităţii al cărei echivalent este amplificarea activităţii fantasmatice. 289

Vrem să încercăm acum să introducem acest nou concept de libido în teoria sexualităţii infantile, care este atât de importantă pentru teoria nevrozelor. Libidoul, ca energie a funcţiei vitale în general, îl găsim la copil mai întâi la lucru în zona funcţiei de hrănire. În actul suptului, hrana este ingerată prin mişcare ritmică, cu semne de satisfacţie. O dată cu creşterea individului şi cu dezvoltarea organelor sale, libidoul îşi creează noi căi ale nevoii, ale activităţii şi ale satisfacerii. Acum este vorba să fie transferat în zona altor funcţii modelul primar al activităţii care produce plăcere ritmică şi satisfacţie, cu scopul final în sexualitate. O parte considerabilă a „libidoului foamei" trebuie să se transpună în „libido sexual". Această trecere nu are loc brusc în timpul pubertăţii, ci foarte treptat în decursul celei mai mari părţi a copilăriei. Libidoul se poate elibera numai cu greutate şi foarte încet de particularitatea funcţiei de hrănire, pentru a trece în particularitatea funcţiei sexuale. 290

În acest stadiu de tranziţie trebuie distinse, din câte pot eu să apreciez, două epoci: epoca sugerii şi epoca activităţii ritmice deplasate. Sugerea ţine după felul său de a fi încă total de sectorul funcţiei de hrănire, îl întrece însă prin faptul că nu mai este funcţie de hrănire, ci activitate ritmică având ca scop final plăcerea şi satisfacţia fără ingerarea hranei. Aici apare ca organ ajutător mâna. În epoca activităţii ritmice deplasate, mâna apare şi mai clar ca organ ajutător, obţinerea plăcerii părăseşte zona bucală şi se orientează spre alte regiuni. De obicei, obiectul interesului libidinal devin întâi celelalte orificii ale corpului, apoi pielea şi în special anumite părţi ale ei. Activitatea executată în aceste locuri, care poate să apară ca frecat, scobit, ciupit etc., are loc într-un anumit ritm şi serveşte la producerea plăcerii. După o zăbovire mai scurtă sau mai lungă a libidoului în aceste staţii, el colindă mai departe, până ce 291

ajunge în zona sexuală, și acolo poate determina mai întâi primele încercări de onanie. În timpul peregrinărilor sale, libidoul nu ia puține din funcția de nutriție cu el în zona sexuală, iar de aici se pot explica fără greutate legăturile numeroase și strânse dintre funcția de hrănire și funcția sexuală. Această deambulație a „libidoului" se desfășoară în timpul etapei presexuale, care este caracterizată tocmai prin faptul că libidoul renunță gradat la caracteristica pulsiunii exclusive de nutriție și parțial preia treptat caracteristica pulsiunii sexuale.[22] În etapa nutriției încă nu se poate vorbi deci de un libido sexual propriu-zis.

292 Suntem prin urmare nevoiți să calificăm altfel și așa-zisa *sexualitate polimorf-perversă* a perioadei infantile timpurii. Polimorfismul strădaniilor libidinale ale acelei vremi este explicat ca peregrinare treptată, din stație în stație, a libidoului de pe tărâmul funcției de hrănire în cel al funcției sexuale. Astfel, se elimină termenul „pervers" sever atacat de critică, prin faptul că trezește o impresie falsă.

293 Dacă un corp chimic este descompus în elementele sale, atunci acestea sunt în astfel de condiții produsele sale de descompunere. Nu este însă îngăduit ca elementele în general să fie desemnate din această cauză drept produse de descompunere. Perversitățile sunt produse de perturbare ale sexualității dezvoltate, dar niciodată etapele premergătoare ale sexualității, cu toate că se poate constata o asemănare substanțială neîndoielnică între etapa premergătoare și produsele de descompunere. Pe măsură ce dezvoltarea sexualității pășește înainte, etapele ei infantile premergătoare, pe care nu le mai concepem deci ca etape perverse, ci ca unele provizorii, se dizolvă în sexualitatea normală. Cu cât se reușește mai netulburat și mai ușor ca libidoul să fie tras din pozițiile sale provizorii, cu atât mai rapid și mai desăvârșit se formează sexualitatea normală. Ține de conceptul de sexualitate normală ca ea să se fi lepădat pe cât posibil de toate acele înclinații infantile timpurii, încă nesexuale. Cu cât

22 Rog cititorul să nu vrea să îmi înțeleagă greșit exprimarea figurată. Firește că nu este libidoul ca energie care se eliberează numai șovăitor de funcția de nutriție, ci ca funcție care este legată de transformările lente ale creșterii organice.

lucrurile sunt mai departe de a fi astfel, cu atât riscă sexualitatea să *devină* mai *perversă*. Aici cuvântul pervers este de astă dată foarte la locul lui. Condiția fundamentală a perversității este deci o stare infantilă, dezvoltată deficitar a sexualității. Expresia „pervers polimorf" („polimorf-pervers[ă]") este luată din psihologia nevrozelor și proiectată înapoi în psihologia copilului, unde este desigur foarte nepotrivită.

4. NEVROZA ȘI FACTORII ETIOLOGICI ÎN COPILĂRIE

După ce ne-am lămurit acum ce se înțelege prin sexualitate in- 294
fantilă, putem să ne gândim să continuăm dezbaterea teoriei nevrozelor pe care am început-o mai devreme și apoi am abandonat-o din nou. Am urmărit teoria nevrozelor până într-acel punct în care am dat de constatarea lui Freud că predispoziția prin care trăirea traumatică ajunge la eficacitate patogenă este una sexuală. Putem să înțelegem pe baza reflecțiilor făcute de noi de atunci încoace ce trebuie considerat a fi predispoziție sexuală; este o rămânere în urmă, o inhibiție în acel proces al desprinderii libidoului de activitățile stadiului presexual. Această perturbare trebuie concepută mai întâi ca o zăbovire prea îndelungată în diferite stații a libidoului în preumblarea sa de la funcția de hrănire la funcția sexuală. Ia astfel naștere o stare de dizarmonie, prin aceea că activitățile preliminare și propriu-zis depășite mai pătrund cu perseverență într-o perioadă de timp care trebuia deja să fi renunțat la asemenea activități. Această formulă este valabilă pentru toate acele trăsături copilăroase de care abundă nevroticii într-atât, încât nici un obser-

vator atent nu le poate trece cu vederea. În domeniul Dementiei praecox, infantilismul e aşa de frapant, încât chiar a ajutat la denumirea unui complex de simptome. Mă refer la *hebefrenie*.

295 Cu simpla zăbovire în etapa preliminară, chestiunea încă nu este decisă. Căci în timp ce o parte a libidoului zăboveşte pe o treaptă premergătoare, timpul şi deci şi restul dezvoltării individului înaintează fără oprire, şi maturizarea fizică face ca distanţa şi discordanţa dintre activitatea infantilă perseverentă şi cerinţele vârstei care înaintează şi ale condiţiilor de viaţă astfel modificate să fie tot mai mari. Prin aceasta se pune baza pentru *disocierea personalităţii* şi deci pentru *conflict*, ceea ce este fundamentul propriu-zis al nevrozei. Cu cât este implicat mai mult libido în folosire restantă, cu atât mai intens va fi conflictul. Acea trăire care este cea mai propice să lase ca acest conflict să devină manifest e cea cu efect traumatic sau patogenă.

296 Aşa cum a arătat Freud în scrierile sale mai timpurii, o nevroză astfel apărută ar fi uşor de imaginat. Această concepţie nu se potrivea rău cu viziunile lui Janet, care atribuie nevrozei un anumit defect. Din acest punct de vedere, am putea considera nevroza drept produsul unei rămâneri în urmă în dezvoltarea afectivităţii; şi îmi pot închipui că celui care este înclinat să derive nevrozele mai mult sau mai puţin direct din tara ereditară sau din degenerarea înnăscută acest punct de vedere ar putea să i se pară plauzibil. Din păcate, realitatea este mai complicată. Pentru a vă facilita înţelegerea acestor complicaţii, mi-aş îngădui să vă prezint un banal exemplu de isterie, pe baza căruia sper că voi reuşi să înfăţişez acea complicaţie caracteristică şi extrem de importantă teoretic.

297 Vă veţi aminti că mai devreme v-am menţionat cazul unei tinere isterice care nu a reacţionat, în mod ciudat, la o situaţie care, după toate aşteptările, ar fi trebuit să producă o impresie mai mare, dar a manifestat o reacţie patologică puternică la o situaţie cât se poate de cotidiană, acolo unde nimeni nu s-ar fi aşteptat. Am folosit prilejul acelui caz pentru a ne exprima cu glas tare îndoielile faţă de semnificaţia etiologică a visului şi pentru a verifica mai îndeaproape aşa-numita predispoziţie prin care trauma a ajuns să devi-

nă eficace. Consideraţia care i-a urmat a dus la rezultatul evocat mai devreme că apariţia unei nevroze pe solul unei dezvoltări afective retardate nu este nicidecum improbabilă.

Îmi veţi pune acum întrebarea în ce a constat rămânerea în 298
urmă a afectivităţii acelei isterii. Bolnava trăia într-o lume a fantasmelor pe care nu o puteam numi altfel decât infantilă. Vă rog să-mi îngăduiţi să nu evoc aceste fantasme, întrucât dumneavoastră, ca neurologi sau psihiatri, aveţi desigur zilnic ocazia să auziţi acele prejudecăţi, iluzii şi cerinţe afective copilăroase la care se dedau nevroticii. În astfel de fantasme, se trădează un sens potrivnic realităţii dure a lucrurilor; în ele este ceva puţin serios, ceva jucăuş, care ba acoperă greutăţi reale minimalizându-le, ba exagerează mărunţişuri făcând din ele mari greutăţi, care închipuie mereu fantasme pentru a evita astfel exigenţele realităţii. Recunoaştem aici desigur acea relaţie psihică nechibzuită pe care o are *copilul* cu realitatea, o judecată oscilantă, orientarea sa deficitară legată de lucrurile din lumea exterioară şi reţinerea sa în faţa obligaţiilor neplăcute. Pe o astfel de predispoziţie psihică infantilă pot prolifera toate fantasmele-dorinţă şi iluziile posibile, iar în aceasta trebuie să vedem factorul primejdios. Prin astfel de fantasme, oamenii ajung într-o poziţie nereală şi total neadecvată faţă de lume, ceea ce trebuie să ducă într-o zi la catastrofă.

Dacă urmărim înapoi în trecut viaţa fantasmatică infantilă a pa- 299
cientei până în copilăria cea mai fragedă, găsim, ce-i drept, multe scene care ies mai clar în evidenţă, care erau propice să alimenteze una sau alta dintre variantele fantasmatice, dar era inutil să căutăm aşa-numite momente „traumatice", în care s-ar fi înrădăcinat ceva patologic, de exemplu tocmai activitatea anormală a fanteziei. Au existat, e-adevărat, scene „traumatice", dar ele nu făceau parte din copilărie, iar scenele amintite precar din prima ei copilărie nu păreau traumatice, fiind mai degrabă întâmplări accidentale care trecuseră pe lângă fantezia ei fără a lăsa vreun efect demn de menţionat. Fantasmele cele mai timpurii erau alcătuite din tot soiul de impresii vagi şi înţelese pe jumătate, pe care le receptase de la părinţii ei. În jurul tatălui se grupau tot felul de sentimente ciuda-

te, oscilând între teamă, groază, repulsie, silă, dragoste şi entuziasm. Cazul era deci aşa ca la multe alte isterii care nu indică nimic dintr-o etiologie traumatică, ci cresc din rădăcinile unei activităţi speciale, premature a fanteziei, care păstrează permanent caracterul infantilismului.

300 Veţi obiecta acum că în acest caz tocmai acea scenă cu caii gonind speriaţi constituie trauma care este foarte clar modelul pentru scena nocturnă de aproximativ optsprezece ani mai târziu, când pacienta nu a putut să se dea deoparte în faţa cailor în galop, vrând de aceea să se arunce în râu, corespunzător trăirii-model, unde cai şi trăsură se prăbuşiseră în râu. Începând cu acel moment, a suferit şi de obnubilări isterice. După cum am încercat să vă arăt mai devreme, nu remarcăm nimic din această legătură etiologică în dezvoltarea sistemelor fantasmatice. Este de parcă acolo pericolul mortal cu caii speriaţi ar fi trecut fără vreun efect demn de reţinut. Toţi anii care au urmat acelui incident nu au lăsat să se vadă nimic dintr-un efect întârziat al acestei spaime. Era ca şi cum acea întâmplare nu ar fi avut loc niciodată. Poate că nici nu s-a petrecut vreodată, ceea ce vreau să adaug *in parenthesi*. Nimic nu împiedică să fie o pură fantasmă, căci aici mă sprijin numai pe informaţiile pacientei.[23]

301 Brusc, după vreo optsprezece ani, incidentul devine semnificativ şi este, ca să zicem aşa, reprodus şi executat consecvent. Vechea teorie zicea: afectul strangulat atunci şi-a croit deodată un drum spre exterior. Această supoziţie este extrem de improbabilă şi devine de neconceput dacă luăm în considerare faptul că povestea cu caii speriaţi ar putea la fel de bine să nici nu fie adevărată. Fie cum o fi: ceea ce însă este şi rămâne un lucru greu de presupus e acela că un afect zace mulţi ani îngropat şi apoi explodează o dată brusc la o ocazie inoportună.

302 Este suspect că pacienţii au foarte adesea o înclinaţie clară de a indica vreun eveniment vechi drept cauză a suferinţei lor, prin care ei abat în mod iscusit atenţia medicului lor de la prezent pe o pistă

23 Nu ar trebui să fie inutil să remarc aici că tot mai există oameni care cred că psihanalistul poate fi minţit de pacienţii săi. Este total imposibil: minciuna este fantasmă: iar noi tratăm fantasmele.

falsă din trecut. Acest drum greşit a fost drumul primei teorii psihanalitice. Datorăm ipotezei false un grad înalt de înţelegere cum nu s-a obţinut înainte niciodată în determinarea simptomului nevrotic, un grad pe care nu l-am fi atins niciodată dacă cercetarea nu ar fi păşit pe acest drum pe care ni l-a indicat de fapt tendinţa derutantă a bolnavului. Cred că numai celui care consideră evenimentul de importanţă mondială drept un lanţ de coincidenţe mai mult sau mai puţin înşelătoare şi, de aceea, crede că este mereu nevoie de mâna educativă a omului dotat cu raţiune îi poate veni ideea că acest drum al cercetării a fost un drum greşit care ar trebui să fie prevăzut cu o plăcuţă de avertizare. În afara înţelegerii aprofundate a determinării psihologice, acestei „erori" îi datorăm problematici de o imensă importanţă. Trebuie să fim bucuroşi şi recunoscători că FREUD a avut curajul să o pornească pe acest drum. Nu asemenea lucruri împiedică progresul ştiinţei, ci stăruinţa conservatoare asupra unor cunoştinţe vechi, conservativismul tipic al autorităţii, vanitatea copilărească a savantului în legătură cu dreptatea sa şi teama sa de nu a se înşela. Această lipsă de spirit de sacrificiu dăunează mult mai mult prestigiului şi măreţiei cunoaşterii ştiinţifice decât un cinstit drum greşit. Când va lua sfârşit cearta inutilă în legătură cu cine are dreptate? Să aruncăm o privire în istoria ştiinţei: câţi au *avut* dreptate şi câţi au *continuat* să aibă dreptate?

Să ne reîntoarcem la cazul nostru! Întrebarea care se pune acum 303
este următoarea: dacă nu este, aşadar, vechea traumă cea căreia îi revine importanţa etiologică, atunci cea mai apropiată cauză a nevrozei manifeste trebuie căutată evident în rămânerea în urmă a dezvoltării afective. Trebuie deci să declarăm nulă informaţia dată de pacientă că obnubilările ei isterice provin de când s-a speriat atunci de cai, cu toate că această sperietură fusese realmente punctul de pornire pentru îmbolnăvirea ei manifestă. Acest eveniment doar *apare* ca fiind important, fără să şi fie în realitate. Această formulare este valabilă şi pentru majoritatea celorlalte traume. Ele doar *par* a fi importante, fiind prilejul pentru manifestarea unei stări încă de mult anormale. Starea anormală este, după cum am mai arătat deja mai în detaliu, o continuare anacronică a unui stadiu infantil al dez-

voltării libidoului. Pacienții mai păstrează forme de aplicare ale libidoului la care ar fi trebuit să renunțe de mult. Este aproape imposibil să se facă un inventar al acestor forme, căci sunt de o mare diversitate. Forma cea mai frecventă și, ca să zicem așa, niciodată absentă este activitatea fantasmatică excesivă, caracterizată printr-o supaaccentuare nepăsătoare a dorințelor subiective. Activitatea fantasmatică exagerată este întotdeauna un semn de aplicare reală deficitară a libidoului. În loc ca libidoul să fie folosit pentru o adaptare cât se poate de exactă la condițiile reale, el rămâne împotmolit în aplicări fantasmatice. Această stare este numită o stare parțială de introversie, căci aplicarea libidoului este încă în parte fantasmatică sau iluzorie, în loc să fie adaptată la condițiile reale.

304 Un fenomen secundar regulat al acestei rămâneri în urmă este *complexul parental.* Dacă libidoul nu este întrebuințat în totalitate pentru funcția reală de adaptare, atunci el este întotdeauna mai mult sau mai puțin introvertit.[24] Conținutul material al lumii psihice este alcătuit din reminiscențe, deci din materialele trecutului individual (făcând abstracție de percepții actuale). Așadar, dacă libidoul este introvertit parțial sau total, atunci el investește zone de reminiscențe mai mult sau mai puțin extinse, iar prin aceasta ele dobândesc o vivacitate sau activitate care nu le mai aparține de mult. Consecința este că atunci bolnavii trăiesc întotdeauna mai mult sau mai puțin într-o lume care face parte de fapt din trecut. Ei se încaieră cu niște greutăți care au jucat odată în viața lor un rol, dar care ar fi trebuit să fi pierit de mult. Ei se mai preocupă de lucruri sau, și mai mult, ei trebuie să se mai preocupe de lucruri care ar fi trebuit să nu mai fie importante de mult. Ei se delectează sau se chinuie cu reprezentări care, normal, au fost odinioară semnificative, dar care nu mai au relevanță pentru vârsta adultă.

305 Printre aceste lucruri care erau pentru perioada copilăriei de cea mai mare importanță, personalitățile părinților joacă rolul cel mai

24 „Introversia“ nu vrea să spună că libidoul este atunci acumulat pur și simplu inactiv, ci că este folosit în mod fantasmatic sau iluzoriu, în măsura în care din introversie a rezultat o regresie la un mod infantil de adaptare. Introversia poate să ducă și la un plan rezonabil de acțiune.

influent. Chiar dacă părinții sunt morți de mult și ar putea să fi pierdut orice importanță, căci situația vieții bolnavilor poate că s-a schimbat de atunci în totalitate, ei tot îi mai sunt pacientului într-o oarecare măsură prezenți și importanți, ca și cum ar mai fi în viață. Dragostea și respectul, rezistența, repulsia, ura și revolta bolnavilor mai aderă de imaginile lor denaturate prin favoare și dizgrație, imagini care adesea nu mai au prea multă asemănare cu realitatea de odinioară. Acest fapt m-a determinat să nu mai vorbesc direct despre tată și mamă și să folosesc în schimb termenul de „imago" al tatălui și al mamei, având în vedere că în astfel de fantasme nu mai este vorba de fapt despre tată sau mamă, ci doar de imaginile lor subiective și adesea complet denaturate, care duc în mintea bolnavului o existență schematică, dar influentă.

Complexul imagoului parental, adică suma reprezentărilor care 306
se referă la părinți, constituie un domeniu important de aplicare a libidoului introvertit. Remarc tangențial că acest complex duce ca atare o existență doar umbrită, dacă nu este umplut cu libido. Conform uzului limbii de mai înainte, care s-a format în *Studiile* mele *asociative*, complex a fost denumit un sistem de reprezentări care era deja investit cu libido și prin aceasta activat. Dar acest sistem există și ca pură posibilitate de aplicare, chiar dacă, trecător sau permanent, nu este investit cu libido.

Când teoria psihanalitică se mai afla încă sub influența concep- 307
ției traumatice și era prin urmare înclinată să caute *causa efficiens* a nevrozei în trecut, ni se părea că tocmai complexul parental ar fi așa-numitul „complex-nucleu" al nevrozei — pentru a folosi o expresie a lui FREUD. Rolul părinților părea într-atât de determinant încât eram tentați să căutăm aici vina pentru toate complicațiile ulterioare din viața bolnavilor. Am adus în discuție această concepție cu câțiva ani în urmă în scrierea mea despre „Importanța tatălui pentru destinul individului"[25]. Și aici ne-am lăsat conduși de înclinațiile bolnavilor care, corespunzător direcției libidoului introvertit, trimiteau în trecut. De astă dată nu mai era, ce-i drept, eve-

25 [Capitolul XIV al acestui volum.]

nimentul exterior, accidental, de la care părea să pornească efectul patogen, ci un efect psihologic, care părea să provină din greutățile adaptării individului la condițiile mediului familial. Era mai cu seamă diferența dintre părinți, pe de o parte, și părinți și copil, pe de alta, care părea adecvată să producă în copil fluxuri care se armonizau prost sau nu se armonizau deloc cu propria direcție individuală a vieții.

308 În scrierea mea menționată mai sus, am dat ca exemplu din bogăția de observații care îmi stăteau la dispoziție pentru această problemă câteva cazuri în care aceste efecte mi se păreau deosebit de clare. Efectele care pornesc aparent de la părinți nu se limitează de pildă, la faptul că descendenții nevrotici nu pot înceta uneori să acuze condițiile lor familiale sau educația lor greșită drept fundament al bolii lor, ci ele se extind și asupra unor evenimente din viața bolnavilor și a unor acțiuni ale lor, de la care nu ne-am fi așteptat la o astfel de determinare. Activitatea de imitație foarte intensă atât la sălbatic, cât și la copil poate să ducă la copiii deosebit de sensibili la o identificare lăuntrică propriu-zisă cu părinții, adică la o direcție generală psihică atât de asemănătoare (*attitude*), încât se produc astfel efecte asupra vieții care se aseamănă uneori până în detaliu cu trăirile părinților.[26]

309 În ceea ce privește materialul empiric pe această problemă, trebuie să vă trimit la literatură. Nu pot să nu amintesc însă în acest loc că eleva mea, dr. Emma Fürst, a adus dovezi experimentale valoroase pentru chestiunea în discuție. M-am referit la aceste cercetări deja în prelegerile mele ținute la Clark University.[27] Fürst a stabilit la familii întregi prin experimente asociative așa-numitul tip de reacție al diferiților membri de familie. S-a constatat că există foarte des un paralelism inconștient al asociației dintre părinți și copii care nu poate fi explicat altfel decât tocmai printr-o imitare sau identificare inten-

26 Fac aici complet abstracție de asemănarea organică ereditară, care este desigur responsabilă pentru multe, dar *nici pe departe pentru tot*.

27 [Contribuția X din *Diagnostische Assoziationsstudien*. Discutarea acestei lucrări a făcut-o Jung sub titlul *Familial Constellations* în a doua dintre Clark Lectures și a alcătuit partea a doua a tratatului *Die Assoziationsmethode* (Ges. Werke II).]

să. Rezultatele experimentale indică o direcţie în mare măsură similară a tendinţelor biologice, din care pot fi lesne explicate corespondenţe uneori surprinzătoare în destin. Destinele noastre sunt de regulă rezultantele tendinţelor noastre psihologice.

Aceste fapte fac să pară de înţeles că nu numai bolnavii, ci şi 310
punctele de vedere teoretice edificate pe astfel de experienţe înclină spre ipoteza că nevroza ar fi rezultatul influenţelor caracterologice ale părinţilor asupra copiilor. Această ipoteză este susţinută încă în mod considerabil prin experienţa care serveşte drept temelie pedagogiei legate de capacitatea de modelare a sufletului infantil, care este adesea comparat cu o ceară moale ce preia toate imprimările şi le păstrează. Ştim că primele impresii din copilărie însoţesc necontenit omul de-a lungul întregii sale vieţi şi că anumite influenţe educaţionale pot fixa omul o viaţă întreagă între anumite limite. În aceste împrejurări, nu numai că nu este de mirare, ci este o experienţă frecventă că conflictele izbucnesc între acea personalitate care a fost modelată prin educaţie şi prin celelalte influenţe ale mediului infantil şi direcţia propriu-zisă individuală a vieţii. Toţi oamenii care sunt chemaţi să ducă o viaţă autonomă şi creatoare sunt supuşi acestui conflict.

Influenţa enormă a perioadei tinereţii asupra dezvoltării ulte- 311
rioare a caracterului face cât se poate de inteligibilă dorinţa noastră de a deduce cauza unei nevroze direct din influenţele mediului infantil. Trebuie să mărturisesc că îmi sunt cunoscute cazuri în care orice altă explicaţie mi se pare a avea mai puţină justificare. Există într-adevăr părinţi care îşi tratează copiii din cauza propriului lor comportament contradictoriu atât de absurd, încât îmbolnăvirea copiilor pare inevitabilă. De aceea, este o regulă printre neurologi ca, oricând e posibil, copiii nevrotici să fie eliberaţi din atmosfera familială primejdioasă şi să fie aduşi sub influenţe mai sănătoase, unde adesea le prieşte, şi fără un tratament medical, mult mai bine decât acasă. Există foarte numeroşi nevrotici care erau deja în copilărie clar nevrotici şi care deci nu au fost de atunci încoace niciodată eliberaţi de boală. Pentru astfel de cazuri pare a fi valabilă *în general* concepţia tocmai schiţată.

312 Această cunoaştere, care deocamdată ni se pare definitivă, a fost mult aprofundată de lucrările lui FREUD şi ale şcolii psihanalitice. Relaţia bolnavului cu părinţii săi a fost studiată până în toate amănuntele, prin aceea că tocmai aceste relaţii sunt ceea ce ar putea fi considerat ca important din punct de vedere etiologic. S-a remarcat curând că este într-adevăr aşa, că bolnavii trăiesc încă parţial sau total în lumea lor copilărească. Nu că ei ar fi însă conştienţi de asta! Din contră, este sarcina dificilă a psihanalizei să studieze atât de exact modul psihologic de adaptare al bolnavilor, încât să se poată pune degetul pe neînţelegerile infantile. După cum ştiţi, printre nevrotici se găsesc izbitor de mulţi care au fost odată copii răsfăţaţi. Astfel de cazuri oferă exemplele cele mai bune şi clare pentru infantilismul modului psihologic de adaptare. Astfel de oameni păşesc în viaţă cu aceleaşi pretenţii interne de bunăvoinţă, delicateţe şi succes rapid, care este obţinut fără efort, cum erau obişnuiţi în tinereţe faţă de mama lor. Nici bolnavii foarte inteligenţi nu sunt capabili să întrevadă de la bun început că îşi datorează greutăţile în viaţă, şi în plus şi nevroza, faptului că târăsc după ei atitudinea emoţională infantilă. Lumea mică a copilului, mediul familial, este modelul lumii mari. Cu cât mai intens şi-a pus familia amprenta asupra copilului, cu atât va fi acesta mai înclinat, o dată ajuns mare, să vadă din nou, dictat de sentiment, în lumea cea mare, mica sa lume de altădată. Desigur că asta nu trebuie înţeles ca un proces intelectual conştient. Din contră, bolnavul simte şi vede contrastul dintre odinioară şi acum şi încearcă, atât cât poate de bine, să se adapteze. El crede poate că s-a adaptat total, căci el cuprinde desigur cu privirea situaţiile din perspectivă intelectuală, dar asta nu poate să împiedice ca sentimentul să ţină cu greu pasul cu înţelegerea intelectuală.

313 Sigur că nu este nevoie să vă exemplific acest fenomen. Doar este o experienţă de zi cu zi că afectele noastre nu sunt niciodată la înălţimea înţelegerii noastre. Aşa i se întâmplă şi bolnavului într-o intensitate cu mult amplificată. El crede eventual că, în afară de nevroza lui, este un om normal şi că este deci adaptat condiţiilor de viaţă. Dar nu bănuieşte că, de fapt, încă nu a renunţat la anumite

pretenții copilărești, că mai nutrește în fundal speranțe și iluzii pe care nu și le-a conștientizat niciodată ca lumea. El cultivă tot felul de fantasme îndrăgite, care poate că sunt doar rareori, în orice caz nu întotdeauna, atât de conștiente încât să știe el însuși că le are. Adesea sunt prezente numai ca așteptări, speranțe, prejudecăți etc. sentimentale. Fantasmele sunt numite în acest caz inconștiente. Uneori, fantasmele apar ca gânduri foarte fugitive în conștiința periferică, pentru a dispărea din nou în momentul următor, așa încât bolnavul nu este în stare să spună dacă a avut aceste fantasme sau nu. Cei mai mulți dintre bolnavi învață abia în decursul tratamentului psihanalitic să rețină și să observe gândurile care îi străfulgeră. Chiar dacă majoritatea fantasmelor au fost cu siguranță odată conștiente preț de o clipă ca un gând trecând fulgerător, tot nu este un motiv ca să fie numite *conștiente*, căci practic ele sunt de obicei *inconștiente*. De aceea, le putem numi pe drept *inconștiente*. (Există desigur și fantasme copilărești care sunt foarte conștiente și oricând reproductibile.)

5. FANTASMELE INCONȘTIENTULUI

Domeniul fantasmelor infantile inconștiente a devenit obiectul 314
propriu-zis de cercetare al psihanalizei, căci acest domeniu pare să conțină cheia pentru etiologia nevrozei. Cu totul diferit decât la teoria traumelor tindem aici, îmboldiți de toate motivele sus-menționate, să presupunem că fundamentul pentru prezentul psihologic trebuie căutat în istoricul familiei.

Acele sisteme fantasmatice, care se prezintă deja la simpla inte- 315
rogare a pacienților, sunt de regulă de natura unei compoziții, fiind prelucrate ca în romane sau prelucrate dramatic. În ciuda alcă-

tuirii lor elaborate, ele au o valoare redusă pentru investigarea inconştientului. Pentru asta, ele sunt deja prea mult expuse exigenţelor etichetei şi ale moralei sociale, tocmai fiindcă sunt conştiente. Ele sunt astfel curăţate de toate detaliile penibile personal ca şi de toate cele inestetice, drept care devin apte social şi nu prea mai trădează multe. Fantasmele mai valoroase şi cele, pare-se, mai influente nu sunt conştiente în sensul definit mai înainte. Ele trebuie deci descoperite pe calea tehnicii psihanalitice.

316 Fără să vreau să mă ocup mai îndeaproape cu problema tehnicii, trebuie să răspund unei obiecţii pe care o putem auzi cât vrem de des. Este obiecţia că aşa-numitele fantasme inconştiente le sunt doar *sugerate* pacienţilor şi ar exista deci numai în capetele psihanaliştilor. Obiecţia aparţine acelei categorii absolut ieftine a reproşurilor care ne cred în stare de greşeli stângace de ucenici. Cred că numai oameni cu nici un fel de experienţă psihologică şi cu nici un fel de cunoştinţe istoric-psihologice sunt capabili să facă asemenea reproşuri. Cel care are doar o idee de mitologie nu va putea nicidecum trece cu vederea paralelele surprinzătoare dintre fantasmele inconştiente scoase la iveală de şcoala psihanalitică şi reprezentările mitologice. Obiecţia că li se sugerează bolnavilor cunoaşterea mitologiei este necugetată, căci şcoala psihanalitică mai întâi a descoperit fantasmele şi abia apoi a cunoscut mitologia. După cum se ştie, medicii sunt infinit de departe de mitologie.

317 În măsura în care aceste fantasme sunt inconştiente, bolnavul nu ştie fireşte nimic de existenţa lor, iar o interogare directă asupra lor ar fi complet inutilă. Putem însă auzi tot mereu că pacienţii, şi nu numai aceştia, ci şi aşa-zişii normali, spun: „Dacă aş avea astfel de fantasme, ar trebui totuşi s-o ştiu în vreun fel". Ceea ce este inconştient este însă realmente ceva ce nu ştim. Şi opoziţia noastră este total convinsă că nu există aşa ceva. Această judecată *a priori* este scolastică şi nu poate fi susţinută prin nici un fel de motive. E cu neputinţă să ne bazăm pe dogma că numai conştiinţa este suflet, când doar ne putem convinge zi de zi că efectiv conştiinţa noastră conţine numai o parte a funcţiei psihice. Conţinuturile conştiinţei noastre doar apar deja toate într-o complexitate mare; constelaţia

gândirii noastre prin materialul memoriei este preponderent inconștientă etc. Suntem de aceea constrânși, de bine de rău, să presupunem ceva psihic neconștient, care este mai întâi — ca „lucrul în sine" al lui KANT — „exclusiv termen-limită negativ". Dar întrucât percepem efecte a căror origine nu rezidă în conștiință, suntem forțați să dăm conținuturi ipotetice sferei neconștientului, și anume să presupunem că originile anumitor acțiuni sunt în inconștient, pentru că nu sunt conștiente. Acestei conceperi a inconștientului i se poate cu greu reproșa misticism. Nu ne închipuim câtuși de puțin că știm sau că afirmăm ceva pozitiv despre starea factorului psihic în inconștient. Am introdus aici termeni simbolici în analogie cu stabilirea terminologică pentru conștient, și această terminologie s-a dovedit practic corespunzătoare.

Acest mod de stabilire terminologică este și singurul posibil 318
conform principiului: *principia praeter necessitatem non sunt multiplicanda*. Vorbim de aceea despre acțiunile inconștientului la fel ca și despre fenomenele conștientului. FREUD a produs scandalizare zicând despre inconștient că „poate numai să dorească", și s-a considerat o afirmație metafizică nemaiauzită, ceva de genul principiilor filosofiei inconștientului ale lui HARTMANN. Indignarea provine numai din faptul că acești critici pornesc de la o reprezentare a inconștientului ca un *ens per se* care în mod evident lor înșiși nu le este conștientă și ei proiectează în mod naiv asupra noastră stabilirea lor terminologică neclarificată gnoseologic. Pentru noi, inconștientul nu este o entitate, ci doar un termen despre a cărui natură metafizică nu ne permitem să ne facem nici un fel de reprezentări; spre deosebire de acei psihologi care decretează din spatele biroului lor că sunt foarte bine informați despre localizarea în creier a psihicului și corelatele fiziologice ale procesului psihic și, de aceea, pot să indice cu certitudine că în afara conștiinței nu ar mai exista decât „procese fiziologice corticale".

Să nu ni se atribuie o asemenea naivitate. Când FREUD spune că 319
inconștientul poate numai să dorească, atunci el descrie în termeni simbolici efecte a căror sursă *nu este conștientă*, dar care nu pot fi privite din punctul de vedere al gândirii conștiente altfel decât ana-

log lui „a dori“. De altminteri, școala psihanalitică este conștientă că oricând poate fi deschisă discuția despre problema dacă „a dori“ este analogia potrivită. Cine știe mai bine este bine-venit. În schimb, opoziția noastră se mulțumește în esență să dea la o parte existența fenomenelor sau, dacă sunt admise anumite fenomene, să se abțină totuși de la o formulare teoretică. Ultimul punct de vedere este omenește de înțeles, căci nu-i problema oricui să gândească teoretic.

320 Dacă cineva a reușit să se desprindă de dogma identității dintre conștiință și psihic și astfel să admită posibila existență a unor procese psihice extraconștiente, atunci el nu poate să conteste sau să susțină *a priori* nici un fel de posibilitate psihică în inconștient. Școlii psihanalitice i se reproșează că ar *afirma* anumite lucruri fără a produce *motive suficiente*. Nouă ni se pare că acea cazuistică existentă deja în literatură din abundență, aproape prea din abundență, conține motive suficiente și ultrasuficiente. Adversarilor noștri li se par insuficiente. Trebuie să existe deci o diferență efectivă în termenul de „suficient“, respectiv în pretenția referitoare la multitudinea motivelor. Așadar, întrebarea este: de ce pretinde școala psihanalitică aparent mult mai puține de la argumentele formulărilor ei decât opoziția?

321 Motivul este simplu. Un inginer care a construit un pod și a calculat capacitatea lui de încărcare nu are nevoie de alte dovezi pentru reușita probei de încărcare. Însă un profan sceptic, care nu are habar cum se construiește un pod și ce capacitate are materialul întrebuințat la el, va cere cu totul alte dovezi pentru capacitatea de încărcare a podului, întrucât nu poate avea nici un fel de încredere în situație. În primul rând, cea care crește pretențiile este profunda necunoaștere a opoziției referitor la ceea ce facem. În al doilea rând, urmează acele numeroase neînțelegeri teoretice pe care este cu neputință să le știm și să le explicăm în totalitate. Așa cum descoperim la pacienții noștri tot mereu neînțelegeri noi și uimitoare ale căilor și țelurilor metodei psihanalitice, așa sunt și criticii noștri inepuizabili în născocirea înțelegerilor greșite. Ați văzut mai devreme la discutarea conceptului de inconștient ce fel de premise false de natură filosofică pot împiedica înțelegerea terminologiei

noastre. Este de înțeles că un om care îi atribuie involuntar inconștientului o entitate absolută trebuie să ridice cu totul alte cerințe, chiar exorbitante, față de argumentele noastre, așa cum o și fac efectiv adversarii noștri. Dacă s-ar pune problema să dovedim nemurirea, atunci ar trebui adunați cu totul alți munți de dovezi de cea mai mare greutate, decât dacă este vorba să fie dovedită existența de plasmodii la un bolnav de malarie. Așteptarea metafizică tulbură gândirea științifică încă mult prea mult ca să putem concepe problemele psihanalizei destul de simplu.

Pentru a nu nedreptăți însă opoziția noastră, trebuie arătat și că 322
școala psihanalitică însăși, chiar dacă în mod nevinovat, a prilejuit multe înțelegeri greșite. O sursă principală este lipsa de claritate pe plan teoretic. Nu avem, din păcate, o teorie foarte prezentabilă. Veți înțelege însă dacă veți vedea pe baza cazului concret cu ce greutăți enorme avem de luptat. Spre deosebire de părerea aproape a tuturor criticilor, FREUD nu este nimic mai puțin decât teoretician. El este un empirist, ceea ce recunoaște desigur oricine se adâncește cu o oarecare bunăvoință în scrierile lui FREUD și se străduiește să vadă în cazurile sale așa cum vede el. Această bunăvoință îi lipsește din păcate complet opoziției noastre. După cum am auzit deja de multe ori, criticilor noștri chiar li se pare *respingător și scârbos* să vadă așa cum vede FREUD. Dar cum să aflăm despre modalitățile metodicii freudiene dacă ne ținem cu silă la distanță de ea? Pentru că se refuză acomodarea cu punctele de vedere emise de FREUD ca o ipoteză de lucru eventual necesară, se ajunge apoi la supoziția ineptă că FREUD este teoretician. Se presupune adesea că cele *Trei eseuri asupra teoriei sexualității* sunt teorie *a priori*, născocită de un cap pur speculativ, care apoi sugerează totul, vârându-l în mintea pacienților. Astfel, realitatea este complet întoarsă cu susul în jos. Dar așa, treaba criticului este ușoară, adică exact ceea ce dorește el. Pe critici nici nu-i interesează acele „câteva istorii de boală" pe care psihanalistul le plasează conștiincios la temelia afirmațiilor sale teoretice, ci îi interesează numai teoria și formularea teoretică a tehnicii. Aici nu se află desigur locurile vulnerabile ale psihanlizei — căci ea este pur empirism —, dar aici avem un câmp vast și foarte

insuficient cultivat, în care criticul poate zburda după pofta inimii. Pe tărâmul teoriei sunt multe incertitudini şi nu puţine contradicţii. Eram conştienţi de asta cu mult înainte să înceapă critica savantă să acorde atenţie muncii noastre.

323 După această digresiune vrem să ne reîntoarcem la problema care ne preocupă, a fantasmelor inconştiente. Nimeni nu este îndreptăţit, după cum am văzut, să susţină pur şi simplu existenţa şi caracteristicile lor, afară numai dacă se remarcă în conştiinţă efecte ale căror provenienţe inconştiente pot fi descrise în expresii din simbolistica conştiinţei. Întrebarea este acum dacă în conştiinţă chiar pot fi detectate efecte care corespund acestei aşteptări. Şcoala psihanalitică crede că a descoperit astfel de efecte. Pentru a numi direct fenomenul principal, menţionez *visul*.

324 Trebuie spus despre el că pătrunde în conştiinţă ca o dimensiune complexă a cărei alcătuire din elemente nu este conştientă. Abia după alăturarea ulterioară de asociaţii la diferitele imagini ale visului, se poate dovedi provenienţa imaginilor din anumite amintiri dintr-un trecut mai apropiat sau mai îndepărtat. Ne întrebăm de pildă: oare unde am văzut sau auzit asta? Şi se prezintă pe calea obişnuită a ideii spontane amintirea că am trăit conştient anumite porţiuni de vis parţial în ziua precedentă, parţial mai devreme. Până aici va fi desigur de acord oricine, deoarece sunt lucruri de mult cunoscute. Într-atât, visul se prezintă ca o compoziţie de regulă neînţeleasă a anumitor elemente mai întâi neconştiente, care sunt ulterior recunoscute pe calea ideilor spontane.[28] Situaţia nu este nici că anumite porţiuni de vis ar avea în toate împrejurările calitatea de a fi cunoscute, din care s-ar putea deduce eventual caracterul lor conştient, ci de multe ori, chiar de cele mai multe ori, sunt întâi irecognoscibile. Abia ulterior ne trece prin minte că am trăit deja conştient cutare sau cutare parte de vis. De aceea putem privi visul deja din acest punct de vedere drept un efect de origine inconştientă.

28 Şi asta ar putea fi combătut ca afirmaţie apriorică. Trebuie să remarc însă că această concepţie corespunde singurei „working hypothesis" general recunoscute a apariţiei psihologice a visului: derivarea visului din evenimente şi gânduri din trecutul cel mai recent. Ne deplasăm deci pe un teren cunoscut.

Tehnica pentru explicarea originilor inconştiente este cea indicată anterior, pe care orice cercetător de vise a aplicat-o deja desigur cu mult înainte de FREUD. Încercăm pur şi simplu să ne amintim de unde provin segmentele de vis. Tehnica psihanalitică a descifrării unui vis se bazează pe acest principiu extrem de simplu. Este o realitate că unele porţiuni de vis provin din starea de veghe, şi anume din trăiri care ar fi căzut adesea pradă uitării sigure din cauza lipsei lor notorii de importanţă, care se aflau deci deja pe drumul spre tărâmul definitiv-inconştientului. Astfel de segmente de vis sunt tocmai efectele unor „reprezentări inconştiente". Şi această expresie a scandalizat. Bineînţeles că nu înţelegem problema nici pe departe atât de concret, ca să nu zic greoi, precum ai noştri critici: sigur că această expresie nu este decât simbolistică a conştiinţei, ceea ce nu am pus niciodată la îndoială. Expresia este însă foarte clară şi se potriveşte ca indiciu pentru o stare de fapt psihică necunoscută. După cum am spus deja, pentru noi nu există altă posibilitate decât să înţelegem inconştientul în analogie cu conştientul. Nu ne închipuim că un lucru este înţeles dacă am inventat pentru el un nume minunat şi pe cât posibil ininteligibil. 325

Principiul tehnicii descifrării psihanalitice este deci foarte simplu şi de fapt de mult cunoscut. Procedura continuă consecvent în acelaşi fel. Dacă zăbovim mai mult la un vis — ceea ce nu se întâmplă, fireşte, niciodată în afara psihanalizei —, atunci reuşim să detectăm şi mai multe amintiri legate de diferitele părţi ale visului. Desigur că uneori nu izbutim să găsim la anumite segmente ale visului vreo amintire. Acestea trebuie lăsate atunci întâi, de bine de rău, în pace. Când vorbesc aici despre „amintiri", bineînţeles că nu înţeleg prin ele exclusiv amintiri ale unor evenimente concrete, ci înţeleg prin ele şi *reproduceri de raporturi de sens*. Amintirile adunate le numim materialul oniric. Cu acest material procedăm mai departe după metoda ştiinţifică general valabilă: dacă aveţi de prelucrat vreun material experimental, atunci comparaţi diferitele sale porţiuni în parte şi le ordonaţi după asemănări. Exact aşa procedaţi cu materialul oniric; căutaţi trăsături comune în el, fie de natură formală, fie materială. 326

327 Trebuie să ne debarasăm aici în mare măsură de anumite prejudecăţi. Am văzut mereu că începătorul aşteaptă să găsească cutare sau cutare trăsătură în funcţie de care caută apoi să îndese materialul. Acest fapt tocmai m-a frapat la colegi care erau înainte nişte adversari mai mult sau mai puţin violenţi ai psihanalizei, din cauza cunoscutelor idei preconcepute şi înţelegeri greşite. Dacă soarta a vrut să-i pot analiza, drept care au căpătat în sfârşit o privire de ansamblu reală asupra metodicii, atunci constatam că, de obicei, prima greşeală pe care o comiteau în propria muncă psihanalitică era că stăpâneau materialul în funcţie de opiniile preconcepute, adică dădeau acum expresie pe seama materialului lor poziţiei lor prealabile faţă de psihanaliză, pe care nici nu înţelegeau s-o evalueze obiectiv, ci numai după fantezii subiective.

328 Dacă ne încumetăm să analizăm un material oniric, atunci nu trebuie să dăm înapoi speriaţi în faţa nici unei comparaţii. Materialul este alcătuit aproape de regulă din reprezentări foarte disparate, din care uneori este foarte greu de extras *tertium comparationis*. Trebuie să renunţ aici la exemple detaliate, pentru că este cu totul imposibil să prezentăm într-o prelegere materiale atât de ample. Aş dori să vă atrag atenţia asupra lucrării lui Rank *Un vis care se interpretează singur* (*Ein Traum, der sich selbst deutet*)[29]. Vedeţi acolo ce materiale ample pot intra în discuţie când este vorba de o comparaţie.

329 Pentru decriptarea inconştientului se procedează deci într-un mod care este aplicat peste tot unde e vorba despre comparaţii de materiale în vederea tragerii unei concluzii. S-a obiectat deseori: de ce să aibă oare visul vreun conţinut inconştient? Această obiecţie este cât se poate de neştiinţifică după aprecierea mea. Orice moment psihologic îşi are istoricul său special. Orice propoziţie formulez mai are, în afara sensului intenţionat de mine în mod conştient, şi semnificaţia sa istorică şi poate să se prezinte în ea cu totul altfel decât în semnificaţia sa conştientă. Mă exprim în mod intenţionat puţin paradoxal: nu că m-aş încumeta să explic orice propoziţie în semnificaţia ei individual-istorică. Este mai uşor pentru for-

29 P. 465 şi urm.

mațiuni mai mari și mai complicate. Cu siguranță că oricine este convins că, exceptând conținutul manifest al unei poezii, poezia însăși mai este, în formă, conținut și felul în care a luat naștere, încă într-un mod deosebit, caracteristică pentru poet. În timp ce poetul dădea expresie grăitoare în cântecul său unei dispoziții de moment, istoricul literar vede în cântec și îndărătul lui lucruri pe care poetul nu le-ar fi bănuit niciodată. Analizele pe care le efectuează istoricul literar pe materialul unui poet sunt *puncto* metodă perfect comparabile cu psihanaliza, neexceptând nici greșelile care se pot strecura.

Metoda psihanalitică se poate compara în general cu analiza și 330
sinteza istorică. Să presupunem, de exemplu, că nu am înțelege ce semnifică ritualul botezului așa cum este practicat el în bisericile noastre de astăzi. Preotul ne spune că botezul înseamnă preluarea copilului în comunitatea creștină. Dar nu suntem mulțumiți cu atât: de ce trebuie udat copilul cu apă etc.? Pentru a înțelege acest ritual, trebuie adunat din istoria ritualurilor, adică din reminiscențele omenirii care sunt incluse aici, un material comparativ, și anume din diferite puncte de vedere:

1. Botezul înseamnă în mod evident un ritual de inițiere: deci trebuie extrase reminiscențele care păstrează în general ritualuri de inițiere.

2. Botezul are loc în apă. Această formă specială necesită o altă serie de reminiscențe, și anume ritualurile la care s-a folosit apă.

3. Cel care primește botezul este stropit cu apă. Aici trebuie extrase toate ritualurile la care are loc stropirea inițiatului, la care cel ce primește botezul este cufundat în apă etc.

4. Trebuie rememorate toate reminiscențele din mitologie, obiceiurile superstițioase etc., care decurg într-un mod oarecum paralel cu simbolistica actului botezului.

Obținem în acest fel un studiu de știință comparată a religiilor 331
despre ceremonia botezului. Descoperim astfel elementele din care s-a format ceremonia botezului; descoperim apoi semnificația sa inițială și facem în același timp cunoștință cu o lume mitică bogată, zămislitoare de religie, care ne ajută să înțelegem toate semnifi-

caţiile variate şi pline de sens ale ceremoniei botezului. Aşa procedează analistul cu visul: el adună paralelele istorice, şi cele foarte îndepărtate, şi anume pentru fiecare segment de vis, şi încearcă să compună o istorie psihologică a visului şi a semificaţiilor care-i stau la bază. Cu această prelucrare monografică a visului căpătăm, exact ca la analiza ceremoniei botezului, o privire profundă de ansamblu asupra reţelei miraculos de fine şi de pline de tâlc a determinărilor inconştiente, o privire de ansamblu pe care nu o putem compara decât cu înţelegerea istorică a unui act pe care eram obişnuiţi să-l vedem doar foarte unilateral şi superficial.

332 Acest excurs despre metoda psihanalitică mi s-a părut aici inevitabil. După toate aceste neînţelegeri extinse, care caută să discrediteze continuu metoda psihanalitică, mă simt dator să vă dau socoteală în acest mod mai întâi general despre metoda psihanalitică şi poziţia ei în metodologia ştiinţifică. Nu pun la îndoială că există aplicări superficiale şi abuzive ale acestei metodici. Dar pentru cineva care judecă priceput nu poate niciodată să rezulte de aici un reproş la adresa metodei, la fel de puţin cum un chirurg prost ar fi un contraargument la adresa valabilităţii generale a chirurgiei. Nu pun la îndoială nici că nu toate prezentările psihologiei viselor făcute de psihanalişti sunt lipsite de confuzii şi de concepţii eronate. Asta provine însă în bună parte din faptul că medicului îi vine greu, din cauza educaţiei sale ştiinţifice, să-şi însuşească şi terminologic o metodă psihologică de calitate, chiar dacă el o mânuieşte instinctiv corect.

333 Metoda pe care v-am prezentat-o mai înainte la modul general este aceea pe care eu o susţin şi pentru care mă declar răspunzător pe plan ştiinţific. Să căutăm să ghicim în jurul viselor şi să facem încercări directe de traducere consider absolut reprobabil şi inacceptabil ştiinţific. Aşa ceva nu-i metodă, ci samavolnicie şi se pedepseşte singură prin sterilitatea rezultatului, ca orice metodă falsă.

334 Dacă v-am explicat principiile metodei psihanalitice tocmai pe seama visului, s-a întâmplat întrucât visul este unul dintre exemplele cele mai clare pentru acele conţinuturi ale conştiinţei a căror alcătuire se sustrage unei înţelegeri directe şi imediate. Dacă cine-

va bate cu ciocanul un cui pentru a atârna ceva de el, atunci înțelegem fiecare fragment al acțiunii, ea ne este evidentă nemijlocit. Altfel este la ceremonia botezului, în care fiecare fază este discutabilă. De aceea numim asemenea acțiuni, al căror sens și scop nu sunt imediat transparente, *acțiuni simbolice* sau *simboluri*. Numim pe baza acestui raționament visul drept *simbolic*, căci el este un produs psihologic ale cărui origini, sens și scop sunt obscure, motiv pentru care el constituie unul dintre produsele cele mai pure ale unei constelații inconștiente. După cum spune Freud atât de adecvat, visul este astfel *via regia spre inconștient*.

În afară de vis, mai există încă multe alte efecte clare ale unor 335
constelații inconștiente. Avem, de exemplu, în experimentul asociațiilor un mijloc de a constata exact efectele dinspre inconștient. Vedem aceste efecte în acele perturbări ale experimentului pe care le-am numit însușiri de complex. Problema pe care i-o dă subiectului experimentul asociațiilor este atât de extraordinar de ușoară și simplă, încât și copiii pot s-o rezolve fără greutate. Este însă frapant că, în ciuda acestor circumstanțe, trebuie notate la acest experiment atât de multe perturbări ale acțiunii intenționate. Singurele motive care se detectează în mod regulat ca fiind perturbatoare sunt constelațiile parțial conștiente, parțial neconștiente prin așa-numite complexe. În majoritatea cazurilor, unor astfel de perturbări li se poate constata fără dificultate raportul cu complexe de reprezentări accentuate afectiv. Avem însă foarte des nevoie de metoda psihanalitică pentru explicarea acestor raporturi, adică trebuie să întrebăm subiecții sau pacienții ce asociații le-au trecut prin minte la reacțiile perturbate.

Preluăm astfel materialul istoric al acestei perturbări care ser- 336
vește apoi ca bază a aprecierii. S-a obiectat deja în mod inteligent: atunci subiectul ar putea să spună ce vrea, deci cu alte cuvinte, orice nonsens. Se face această obiecție cu premisa, să sperăm inconștientă, că istoricul care adună materialul pentru monografia lui este un idiot care nu-i în stare să distingă paralele adevărate de paralele numai aparente și cade în cursa unor relatări mincinoase stângace. Omul de specialitate dispune de mijloace pentru a evita

cu siguranță greșelile mai grosolane și cu probabilitate pe cele mai fine. Neîncrederea opoziției noastre este amuzantă în această privință, căci pentru cineva care înțelege munca psihanalitică este lucru cunoscut că nu-i prea greu de văzut unde există o relație și unde nu. Pe deasupra, informațiile înșelătoare sunt, în primul rând, foarte caracteristice pentru subiect și, în al doilea rând, de regulă ușor de recunoscut ca înșelăciune.

337 Dar mai trebuie să ne gândim la o obiecție care merită mai degrabă să fie menționată. Ne putem întreba dacă amintirile reproduse ulterior chiar au constituit și fundamentul visului. Dacă citesc seara un comunicat interesant despre niște bătălii, visez noaptea despre războiul din Balcani și la analiză îmi trec prin minte iarăși amintirile unor anumite detalii din comunicat, atunci și un om care judecă riguros va presupune pe bună dreptate că raportarea mea în trecut este corectă, respectiv *adevărată*. După cum am menționat deja mai devreme, aceasta este și una dintre ipotezele cele mai uzuale ale apariției viselor. Noi nu am făcut acum nimic decât să extindem consecvent această ipoteză de lucru asupra tuturor celorlalte idei venite spontan în minte referitor la toate celelalte părți de vis. La urma urmei nu zicem astfel mai mult decât că această parte de vis este asociată cu această idee spontană, deci că are ceva de-a face cu ea, că există o oarecare relație între cele două lucruri. Dacă un critic distins ne-a spus odată că putem cu ajutorul interpretărilor psihanalitice chiar să legăm un castravete de un elefant, atunci criticul ne-a arătat tocmai prin asociația sa castravete–elefant că aceste două lucruri au în mintea sa o oarecare legătură asociativă. Cineva trebuie să cam aibă o doză bună de judecată îndrăzneață dacă poate să susțină că spiritul omenesc produce legături complet ilogice. În cazul de față, este nevoie doar de o foarte mică reflecție pentru a înțelege sensul acestei asociații.

338 La experimentul asociativ putem constata influențele uneori extraordinar de intense din inconștient, tocmai în așa-numitele interferențe de complexe. Aceste acte ratate în experimentul asociativ sunt în general prototipuri pentru actele rate în viața cotidiană care trebuie abordate în majoritate ca interferențe de complexe. Freud

a adunat aceste elemente în cartea sa *Despre psihopatologia vieții cotidiene* (*Zur Psychopathologie des Alltagslebens*). Este vorba de așa-numitele acțiuni simptomatice care s-ar putea denumi în mod adecvat, dintr-un alt punct de vedere, „acțiuni simbolice", și de acțiunile greșite propriu-zise, ca uitarea, vorbirea greșită etc. Toate aceste fenomene sunt efecte ale unei constelații inconștiente și, de aceea, tot atâtea porți de intrare în imperiul inconștientului. Actele ratate, dacă se cumulează, trebuie numite *nevroză*, care apare sub acest aspect ca un act ratat și, de aceea, trebuie concepută ca influență a unei constelații inconștiente.

Experimentul asociațiilor nu este deci rareori un mijloc pentru 339
a descifra inconștientul, ca să zicem așa, direct, deși este adesea numai o tehnică ce ne mijlocește o selecție bună de acte ratate care sunt făcute apoi utilizabile prin psihanaliză pentru descifrarea inconștientului. Cel puțin acesta este domeniul actual și sigur de aplicare a experimentului asociativ. Vreau să menționez însă că el mai furnizează eventual și alte date deosebit de valoroase, care pot înlesni înțelegeri directe. Numai că nu consider că această problemă a ajuns la o maturitate suficientă pentru a putea vorbi despre ea.

6. COMPLEXUL OEDIP

Poate că după ceea ce v-am explicat despre metodica noastră ați 340
câștigat ceva mai multă încredere în caracterul ei științific, așa că sunteți mai înclinați să presupuneți că materialele fantasmatice ieșite la iveală, până acum, prin munca psihanalitică, nu sunt numai niște iluzii și supoziții arbitrare ale psihanaliștilor. Poate că sunteți dispuși și să ascultați cu răbdare ce ne istorisesc materialele fantasmatice inconștiente.

341 Fantasmele vieţii adulte au, în măsura în care sunt conştiente, o variaţie imensă şi sunt modelate cât se poate de individual. Descrierea lor generală este, ca să zicem aşa, imposibilă. Alta se dovedeşte însă situaţia dacă intrăm prin analiză în lumea inconştientă a fantasmelor unui adult. Acolo multitudinea materialelor fantasmatice este mare, ce-i drept, dar nu are nici pe departe acea particularitate individuală pe care o are în conştient. Aici întâlnim mai mult materiale tipice care cel puţin nu revin rareori în formă asemănătoare la diferiţi oameni. De o mare constanţă sunt, de pildă, reprezentările care arată variaţiuni ale acelor gânduri pe care le întâlnim în religii şi în mitologie. Acest fapt este atât de convingător, încât putem spune că am fi descoperit în aceste fantasme etapele preliminare ale reprezentărilor mitologice şi religioase.

342 Ar trebui să fac digresiuni mult prea mari dacă ar fi să vă dau exemple corespunzătoare. De aceea, vă voi trimite pentru aceste probleme la scrierea mea *Transformări şi simboluri ale libidoului*. Vă menţionez numai că, de exemplu, simbolul central al creştinismului, *sacrificiul*, joacă un rol important în fantasmele inconştientului. Şcoala vieneză cunoaşte acest fenomen sub numele confuz de *complex de castrare*. Termenul paradoxal în această folosire rezultă din poziţia specială, schiţată anterior, a şcolii vieneze faţă de problema sexualităţii. Am acordat o atenţie deosebită problemei sacrificiului în scrierea mea menţionată mai sus. Trebuie să mă limitez aici la această menţionare făcută în treacăt şi să mă grăbesc acum să spun ceva despre originea materialelor fantasmatice inconştiente.

343 În inconştientul copilului, fantasmele se simplifică în mod considerabil, corespunzător proporţiilor mediului infantil. Am recunoscut datorită eforturilor unite ale şcolii psihanalitice, că fantasma probabil cea mai frecventă a copilăriei este aşa-numitul *complex Oedip*. Şi această denumire pare cât se poate de nepotrivită. Noi ştim că destinul tragic al lui Oedip a constat în aceea că s-a căsătorit cu mama şi şi-a ucis tatăl. Acest conflict tragic al vârstei adulte pare să se afle la distanţă mare de sufletul copilului, şi de aceea îi apare profanului complet de neimaginat ca tocmai copilul să aibă acest conflict. Dacă reflectăm însă puţin, ne lămurim că tocmai în

limitarea strictă a destinului lui Oedip asupra celor doi părinți se află tertium comparationis. Această limitare este caracteristică pentru copil; pentru destinul adultului nu părinții sunt granița. Din acest punct de vedere, Oedip reprezintă de fapt un conflict infantil, dar în amplificarea datorată vârstei adulte. Denumirea de complex Oedip nu vrea desigur să spună că acest conflict este gândit în formă matură, ci în respectiva diminuare și atenuare infantilă. Mai întâi, vrea să însemne efectiv numai că pretențiile infantile de iubire îi privesc doar pe tată și pe mamă, iar în măsura în care aceste pretenții au atins deja o anumită intensitate, așa încât apără cu gelozie obiectul menționat, se poate vorbi despre un complex Oedip.

Prin această diminuare și atenuare a complexului Oedip nu tre- 344
buie înțeleasă eventual o diminuare a cuantumului de afect în general, ci acea cotă-parte mai mică de afect sexual caracteristică pentru copil. Afectele infantile au în schimb acea intensitate mare care este caracteristică la adult pentru afectul sexual. Micuțul fiu ar dori să o posede numai el pe mamă și să-l îndepărteze pe tată. După cum știți, copiii mici se pot strecura uneori la modul cel mai gelos între părinți. În inconștient, aceste dorințe și intenții capătă o formă mai concretă și mai drastică. Copiii sunt niște oameni mici primitivi și, de aceea, gata pe tapet cu ideea de a ucide, cu atât mai ușor este posibil acest gând în inconștient, care obișnuiește să se exprime foarte drastic. Așa cum copilul este de regulă inofensiv, și această dorință aparent primejdioasă este de regulă inofensivă. Spun „de regulă", căci știți că uneori se întâmplă ca și copiii să dea frâu liber nu numai indirect, ci chiar direct imboldurilor lor la crimă. Dar pe cât de puțin este copilul capabil de intenții planificate în general, pe atât de puțin periculoasă trebuie apreciată și intenția sa criminală. Același lucru este valabil în legătură cu intenția oedipiană față de mamă. Indiciile ușoare ale acestei fantasme pot să fie lesne trecute cu vederea în conștient, și de aceea desigur că toți părinții sunt convinși de copiii lor că nu au complexul Oedip. Părinții sunt, ca și iubiții, de cele mai multe ori orbiți. Dacă spun însă că complexul Oedip este mai întâi numai o formulă pentru dorința infantilă față de tată și de mamă și pentru conflictul pe care îl pro-

duce această dorință — așa cum orice dorință egoistă produce conflicte —, atunci chestiunea ar trebui să pară mai acceptabilă.

345 Istoria fantasmei oedipiene este de un interes deosebit, deoarece ne învață foarte multe despre dezvoltarea fantasmării inconștiente în general. Ne gândim firește că complexul Oedip este o problemă a fiului, dar, în mod ciudat, ne înșelăm. *Libido sexualis* suferă eventual abia relativ târziu în perioada pubertății această diferențiere definitivă care corespunde sexului individului. *Libido sexualis* are mai înainte un *caracter* sexual *nediferențiat*, care se numește și *bisexual*. De aceea, nu este de fapt surprinzător că și fetele mici pot adăposti complexul Oedip. Din tot ce știm până acum, prima dragoste îi aparține mamei, fie că copilul este de sex masculin sau feminin. Dacă dragostea pentru mamă este intensă, atunci tatăl e ținut în acest stadiu cu gelozie la distanță, ca un concurent. La această vârstă fragedă, mama nu are desigur pentru copil nici un fel de importanță sexuală cât de cât demnă de menționat; în această privință, termenul de complex Oedip este de fapt nepotrivit. Căci în această perioadă mama mai are încă importanța unei ființe care protejează, înconjoară, hrănește, fiind din aceste motive dătătoare de plăcere.

346 În mod caracteristic, [în limba germană] cuvântul gângurit de copii pentru „Mutter" este „Mamma", identic cu pieptul matern.[30] Așa cum mi-a comunicat dr. Beatrice Hinkle, un sondaj în rândul copiilor mici a arătat că ei definesc adesea mama drept cea care dă mâncarea, ciocolata etc. Nu se poate afirma despre această vârstă că mâncarea este numai simbol pentru sexual, deși uneori asta este valabil la adulți. Cât de puternică este sursa nutritivă de plăcere o arată în suficientă măsură o privire aruncată numai superficial asupra istoriei culturii. Marile ospețe ale Romei decadente se bazau după părerea mea pe orice altceva, numai pe sexualitate refulată nu, căci asta li se poate reproșa cel mai puțin romanilor de atunci. Nu trebuie pus la îndoială că și aceste excese erau un substitut, însă nu pentru sexualitate, ci pentru funcțiile morale neglijate pe care le în-

30 [În germană, „Mutter" înseamnă mamă, iar „Mamme" înseamnă sân.]

țelegem adesea în mod fals ca lege impusă din exterior oamenilor. Oamenii au legile pe care și le fac.

Eu nu identific, cum s-a explicat mai devreme, senzația de plăcere *eo ipso* cu sexualitatea. În cea mai fragedă copilărie, cota-parte a sexualității la senzația de plăcere este una disparent de mică. Totuși gelozia poate să joace deja un rol mare aici, căci și gelozia este ceva ce nu ține pur și simplu de domeniul sexual, invidia însăși participând deja la primele mișcării de gelozie. Să ne gândim numai la animale! Cu siguranță că se adaugă o erotică ce înmugurește relativ devreme. Acest element se întărește treptat pe parcursul anilor, așa încât curând complexul Oedip ia forma sa clasică. Cu anii, conflictul se configurează la fiu într-o formă mai bărbătească și de aceea tipică, în timp ce la fată se dezvoltă înclinația specială spre tată și atitudinea corespunzătoare de gelozie față de mamă. Am putea numi acest complex atunci *complexul Electra*. După cum se știe, Electra a exercitat vendetă asupra mamei ei, Clitemnestra, pentru uciderea soțului, care i l-a răpit Electrei pe tatăl iubit. 347

Ambele complexe de fantasme se dezvoltă o dată cu maturizarea crescândă, pentru a trece abia în perioada postpuberală, cu separarea care are loc acum de părinți, într-un stadiu nou, al cărui simbol l-am remarcat deja: este *simbolul sacrificiului*. Cu cât se dezvoltă mai mult sexualitatea, cu atât iese individul mai mult din interiorul familiei, pentru a ajunge la independență și autonomie. Copilul este însă legat prin întreaga sa preistorie strâns de familie, mai cu seamă de părinți, drept care reușește adesea numai cu mari dificultăți să se desolidarizeze lăuntric de mediul infantil, adică mai degrabă de „atitudinea“ sa infantilă. Dacă omul aflat în creștere nu reușește curând să se desprindă lăuntric, *complexul Oedip și complexul Electra se transformă în conflict și atunci este dată posibilitatea tulburărilor nevrotice*, un libido deja dezvoltat sexual punând stăpânire asupra formei date în complex și producând sentimente și fantasme care dovedesc inconfundabil existența eficientă a complexelor anterior inconștiente și relativ ineficiente. 348

349 Următoarea consecinţă este apariţia unor rezistenţe intense la imboldurile imorale, care provin din complexele acum activate. Urmările pentru atitudinea conştientă pot fi de natură diferită. Fie sunt urmările directe, şi atunci apar la fiu rezistenţe puternice faţă de tată şi un comportament deosebit de delicat şi de dependent faţă de mamă. Fie sunt urmările indirecte, deci compensate: în locul rezistenţei faţă de tată, intervin o deosebită supunere umilă faţă de tată şi un comportament irascibil, de respingere faţă de mamă. Se mai poate şi ca urmările directe şi cele compensate să alterneze reciproc din punct de vedere temporal. Acelaşi lucru este valabil pentru complexul Electra. Dacă *libido sexualis* s-ar poticni în această formă de conflict, atunci conflictul Oedip şi Electra ar duce la crimă şi incest. Aceste urmări desigur nu apar la omul normal, la fel de puţin la omul „amoral" primitiv, căci altminteri omenirea ar fi pierit de mult. Din contră, în faptul natural că ceva ce ne înconjoară şi ne-a înconjurat zilnic pierde farmecul irezistibil şi de aceea determină libidoul să-şi caute obiecte noi rezidă un normativ important care împiedică incestul şi crima. Ceea ce este deplin normal şi real este deci dezvoltarea în continuare a libidoului spre obiecte din afara familiei, iar poticnirea libidoului reprezintă un fenomen anormal şi patologic. Este în orice caz un fenomen care se întâlneşte tangenţial şi la omul normal.

350 Fantasma inconştientă a sacrificiului, care apare mult timp după pubertate la o vârstă mai matură, din care expun pe larg un exemplu în lucrarea mea *Transformări şi simboluri ale libidoului*, este o continuare directă a complexelor infantile. Fantasma sacrificiului înseamnă renunţarea la dorinţele infantile. Am arătat asta în scrierea sus-menţionată şi am indicat acolo, în acelaşi timp, şi paralelele din istoria religiilor. Nu este nicidecum surprinzător că această problemă joacă un rol însemnat tocmai în religie, religia reprezentând unul dintre ajutoarele cele mai considerabile în procesul psihologic de adaptare. Ceea ce împiedică cel mai mult achiziţia nouă în adaptarea psihologică este menţinerea conservatoare a vechiului, respectiv a atitudinii trecute. Omul nu este însă nici în stare să părăsească pur şi simplu personalitatea sa din trecut şi obiectele sale

din trecut, altminteri își părăsește astfel libidoul său care zăbovește la epoca trecută. În felul acesta ar sărăci întru câtva. Aici, religia intervine ajutând, trimițând libidoul care se află în relație cu obiectele infantile (părinții), pe punți simbolice adecvate, spre reprezentanți simbolici ai trecutului, spre zei, iar prin aceasta este înlesnită trecerea din lumea infantilă în lumea mare. Libidoul este trimis astfel spre o nouă întrebuințare socială.

FREUD concepe complexul incestului într-un mod special care a devenit la rândul lui prilej pentru o contradicție puternică. El pornește de la faptul că de regulă complexul Oedip este inconștient și îl concepe drept consecința unei refulări de natură morală. Poate că nu mă exprim foarte corect când redau viziunea freudiană cu aceste cuvinte. În orice caz, complexul Oedip apare după concepția freudiană refulat, adică deplasat în inconștient printr-o *acțiune retroactivă* a tendințelor conștiente, așa că aproape îți dă senzația ca și cum complexul Oedip ar crește înăuntru în conștiință, dacă dezvoltarea copilului s-ar desfășura neinhibat și nici un fel de tendințe culturale nu ar influența copilul.[31] 351

FREUD numește bariera care împiedică tocmai această trăire din plin a complexului Oedip *bariera incestului*; el își imaginează, din câte putem deduce din informațiile pe care ni le dă, că bariera incestului este opera unei experiențe sau corecturi retroactive a realității, strădania inconștientului căutând satisfacerea neîngrădită și nemijlocită fără a ține seamă de alții. Această concepție se suprapune cu cea a lui SCHOPENHAUER despre egoismul voinței oarbe care este atât de puternic, încât un om și-ar putea ucide fratele, numai pentru a-și unge cizmele cu grăsimea lui. FREUD presupune că bariera psihologică de incest postulată de el ar putea fi comparată cu interdicțiile de incest pe care le întâlnim deja la sălbaticii inferior organizați. Mai presupune apoi că aceste interdicții sunt dovada faptului că la incest chiar se tinde cu adevărat, și tocmai de aceea s-au emis legi împotriva lui încă pe treapta primitivă. FREUD își imaginează din această cauză tendința de incest ca pe o *dorință se-* 352

31 STEKEL a reliefat cel mai puternic acest punct de vedere.

xuală cât se poate de concretă, căci el numeşte acest complex chiar complexul-nucleu al nevrozei şi înclină să reducă la el, ca elementul originar, cam întreaga psihologie a nevrozelor, precum şi multe alte fenomene din lumea spiritului.

7. ETIOLOGIA NEVROZEI

353 Cu această nouă viziune reprezentată de FREUD ne reîntoarcem la problema etiologiei nevrozelor. Am văzut că teoria psihanalitică a pornit de la trăirea traumatică din copilărie, a cărei irealitate parţială sau totală a fost recunoscută ulterior. Prin urmare, teoria a făcut o întorsătură şi a căutat ceea ce este important etiologic în dezvoltarea fantasmei anormale. Cercetarea treptată a inconştientului, continuată de-a lungul unui deceniu, susţinută printr-o colaborare amplă, a adus la lumină un material empiric foarte extins, care a arătat că complexul incestului este un element extrem de important şi niciodată absent al fanteziei bolnăvicioase. Totuşi complexul incestului nu-i aparţine numai individului nevrotic, ci el se dovedeşte a fi şi o parte componentă a psihicului infantil normal. Doar prin existenţa lui el nu arată deci dacă devine originea unei nevroze sau nu. Pentru a deveni patogen, este nevoie de conflict, deci complexul în sine ineficient trebuie să fie activat şi astfel ridicat la nivel de conflict.

354 Cu aceasta dăm de o problemă nouă şi importantă. În cazul în care „complexul-nucleu“ infantil este doar o formă eficientă generală şi în sine nepatogenă, având de aceea nevoie de o activare specială, aşa cum am recunoscut în expunerile noastre precedente, atunci întreaga problemă etiologică se deplasează. În aceste condiţii, săpăm zadarnic în amintirile copilăriei timpurii; căci aceasta ne

furnizează numai formele generale ale conflictelor ulterioare, nu însă conflictele. Că și copilăria are deja conflicte nu schimbă cu nimic situația, conflictele copilăriei fiind altfel decât cele ale adulților. Acele cazuri care suferă încă de pe vremea copilăriei de nevroză cronică nu mai suferă de același conflict ca în copilărie. Poate că nevroza a izbucnit când a trebuit copilul să meargă la școală. Atunci era conflictul dintre delicatețea alintată și datoria vieții, adică dintre dragostea pentru părinți și constrângerea de a merge la școală. Astăzi este conflictul dintre bucuriile unei existențe burgheze comode și exigențele riguroase ale vieții profesionale. Pare numai că ar mai fi vorba de același conflict, cel vechi. Este ca și cum i-am compara pe acei „Teutschen" din războaiele de eliberare cu vechii germani, care s-au ridicat și împotriva jugului roman.

Cred că fac cel mai bine dacă evoc dezvoltarea în continuare a 355
teoriei pe baza unui exemplu al acelei doamne a cărei poveste ați auzit-o deja într-o prelegere anterioară. După cum vă veți aminti, am constatat că sperietura față de cai a dus în explicația din anamneză la amintirea unei scene comparabile din copilărie, pe baza căreia am discutat teoria traumei. Am dedus că elementul patologic propriu-zis trebuie căutat probabil în fantasmarea amplificată, care rezultă dintr-o anumită rămânere în urmă a dezvoltării sexuale psihice. Acum este vorba de a aplica punctele de vedere teoretice dobândite până în prezent asupra apariției acestui tablou al bolii, pentru a înțelege cum de în momentul respectiv tocmai acea trăire din copilărie a fost adusă la constelație într-un mod în aparență atât de eficient.

Calea cea mai simplă pentru găsirea unei explicații a acelui in- 356
cident nocturn este interogarea exactă asupra împrejurărilor acelui moment. M-am interesat de aceea mai întâi despre societatea în care se găsea pacienta atunci și am aflat că doamna cunoaște un tânăr domn cu care se gândește să se logodească; îl iubește și speră și să fie fericită cu el. În rest, nu pare mai întâi nimic de descoperit. Investigația nu trebuie să se lase însă descurajată de o constatare negativă făcută la o chestionare superficială. Există căi indirecte atunci când calea directă nu duce la țel. Ne reîntoarcem

de aceea la momentul ciudat în care doamna a fugit în faţa cailor. Ne interesăm de anturaj şi de ocazia festivă la care tocmai participase: fusese o masă de rămas-bun dată pentru prietena ei cea mai bună, care pleca într-o staţiune balneară străină pentru mai mult timp din cauză de nervozitate. Prietena este măritată şi, din câte auzim, fericită, este şi mama unui copil. Avem dreptul să nu dăm crezare informaţiei că este fericită: căci dacă ar fi cu adevărat, atunci nu ar avea probabil nici un motiv să fie nervoasă şi să necesite să plece la cură.

357 Punând altă serie de întrebări, am aflat că pacienta, când au ajuns-o cunoştinţele ei din urmă, a fost dusă înapoi în casa gazdei, acesta fiind locul cel mai la îndemână pentru a o adăposti. Acolo a fost primită cu ospitalitate în starea epuizată în care se afla. Aici pacienta şi-a întrerupt povestirea, a devenit jenată şi confuză şi a încercat să treacă la altă temă. Era în mod vizibil vorba de o reminiscenţă neplăcută care se ivise brusc. După ce a depăşit nişte rezistenţe îndârjite, a ieşit la iveală că în acea noapte se mai întâmplase ceva foarte ciudat: amabila gazdă îi făcuse o declaraţie pasionată de dragoste, din care a rezultat o situaţie care poate fi considerată cam dificilă şi penibilă, având în vedere absenţa soţiei. Această declaraţie de dragoste i-a căzut chipurile ca trăsnetul din cer senin. O mică doză de critică aplicată acestei informaţii ne învaţă însă că astfel de lucruri nu pică din nori, ci îşi au tot mereu istoria lor preliminară. Munca următoarelor luni a fost dezgroparea bucată cu bucată a unei întregi poveşti de dragoste, până ce a rezultat un tablou de ansamblu pe care încerc să-l schiţez aici cam în felul următor:

358 Pacienta fusese în copilărie deosebit de băieţoasă, îndrăgind numai jocurile sălbatice de băieţi, râzând de propriul sex şi fugind de orice fel de a fi femeiesc şi de orice preocupare feminină. După perioada pubertăţii, când problema erotică ar fi putut să-i dea târcoale, a început să evite orice societate, să urască şi să dispreţuiască tot ce amintea chiar şi numai de departe de destinaţia biologică propriu-zisă a omului, trăind într-o lume de fantasme care nu aveau nimic în comun cu realitatea brutală. A fugit astfel până pe

la vârsta de douăzeci și patru de ani de toate micile aventuri, speranțe și așteptări care mișcă de obicei lăuntric o femeie în această perioadă a vieții. Atunci a cunoscut însă mai îndeaproape doi domni, care urmau să străpungă gardul de spini ce crescuse în jurul ei. Domnul A. era soțul prietenei ei celei mai bune de atunci. Domnul B. era prietenul lui celibatar. Ambii îi plăceau. Totuși curând i s-a părut că domnul B. îi place cu mult mai mult. Drept urmare, în curând s-a înfiripat o legătură mai intimă între ea și domnul B. și se vorbea deja de posibilitatea unei logodne. Prin relația ei cu domnul B. și prin prietena ei intra adesea în legătură și cu domnul A., a cărui prezență o agita adesea într-un mod inexplicabil și o făcea nervoasă.

În această epocă, pacienta a participat la un eveniment social 359
mai de anvergură. Erau de față și cunoștințele ei. Ea era cufundată în gânduri și se juca visător cu inelul ei, care i-a alunecat brusc de pe deget și s-a rostogolit sub masă. Ambii domni l-au căutat și cel care a reușit să-l găsească a fost domnul B. I-a pus cu un zâmbet grăitor inelul pe deget și i-a zis: „Știți ce înseamnă asta". Ea a avut deodată un sentiment ciudat, irezistibil, și-a smuls inelul de pe deget și l-a aruncat afară prin fereastra deschisă. Drept care a rezultat un moment penibil, și puțin după aceea a părăsit societatea într-o stare de profundă indispoziție.

Curând așa-zisa coincidență a făcut ca ea să-și petreacă vacanța 360
de vară într-o stațiune balneară unde se aflau și domnul și doamna A. Doamna A. a început să devină atunci vizibil nervoasă, rămânând din cauza indispoziției des în casă. Pacienta a fost de aceea în situația de a ieși singură la plimbare cu domnul A. Au mers o dată cu barca. Ea era veselă și exuberantă și deodată a căzut peste bord. Domnul A. a putut să o salveze numai cu greu, căci ea nu știa să înoate, și a ridicat-o pe jumătate leșinată în barcă. Atunci s-a întâmplat că a sărutat-o. Cu acest eveniment ca în romane legăturile s-au înnodat strâns. Ca scuză față de ea însăși pacienta s-a grăbit și mai mult să se logodească cu domnul B. și se convingea zi de zi că îl iubea pe domnul B. Acest joc ciudat nu scăpase desigur de privirea ascuțită a geloziei femeiești. Doamna A., prietena ei, intuise secretul și

se chinuia în mod corespunzător, crescându-i astfel nervozitatea. Aşa s-a ivit necesitatea ca doamna A. să plece în străinătate la cură.[32]

361 La serata de rămas-bun se ivise acum o posibilitate periculoasă. Pacienta ştia că prietena şi rivala ei pleca în aceeaşi seară şi că după aceea domnul A. urma să fie singur acasă. Desigur că nu s-a gândit limpede la această posibilitate, după cum au anumite femei capacitatea remarcabilă de a nu gândi intelectual, ci pur şi simplu în „sentimente", şi astfel li se pare că nu ar fi gândit anumite lucruri niciodată. În orice caz, toată seara s-a simţit cât se poate de ciudat. Era nervoasă şi, după ce doamna A. a fost condusă la gară şi a plecat, a survenit pe drumul de întoarcere obnubilarea isterică. Am întrebat-o ce gândise sau simţise în acel moment când auzise caii apropiindu-se. Mi-a indicat că avusese numai un sentiment înspăimântător că „acum se apropie şi că nu mai poate scăpa". Urmarea a fost, după cum ştiţi deja, că femeia epuizată ca fost primită în casa gazdei, domnul A.

362 Mintea omenească simplă consideră fireşte că această consecinţă este evidentă. Orice profan va spune: „Ei bine, este foarte de înţeles, ea a vrut să folosească orice prilej simplu pentru a ajunge în casa domnului A. pe orice cale, fie ea dreaptă sau strâmbă". Un savant ar putea să-i reproşeze însă profanului un mod de exprimare incorect şi să-i spună că pacientei nu i-au fost conştiente motivele acţiunii ei şi că de aceea nu se poate vorbi de o *intenţie* de a ajunge la domnul A. Există desigur psihologi învăţaţi care pot contesta finalitatea acestei acţiuni din atâtea şi atâtea motive teoretice; motive care se bizuie pe dogma identităţii dintre conştiinţă şi suflet. Psihologia inaugurată de Freud a recunoscut în orice caz de mult că este imposibil ca actele psihologice să fie judecate în privinţa semnificaţiei lor teologice conform motivelor conştiente, ci ele pot să fie măsurate doar după criteriul obiectiv al reuşitei psihologice. Căci în ziua de azi nu prea se mai poate contesta că există şi tendinţe inconştiente care influenţează puternic modul de reacţie al omului şi efectele ce decurg de la el.

32 [Cf. par. 218 şi urm. şi 297 şi urm. din acest volum.]

Ceea ce s-a întâmplat în casa domnului A. a corespuns întru totul acestui mod de a privi lucrurile. Pacienta a interpretat o scenă sentimentală, la care domnul A. s-a văzut nevoit să reacționeze cu o declarație corespunzătoare de dragoste. Privită în lumina acestor ultime evenimente, *întreaga preistorie apare ca fiind orientată plină de sens către acest scop*, în timp ce conștiința pacientei i se opunea constant. 363

Câștigul teoretic pe care-l obținem din poveste este recunoașterea clară că o „intenție" sau tendință inconștientă a fost cea care a înscenat sperietura față de cai, cu o foarte probabilă utilizare a acelei amintiri infantile în care caii goneau fără a putea fi opriți spre catastrofa inevitabilă. Văzută în lumina întregului material, scena cu caii care inaugurează boala apare numai ca piatră finală a unui edificiu construit cu premeditare. Sperietura și efectul aparent traumatic al incidentului din copilărie sunt doar înscenate; numai că înscenate în acel mod special, caracteristic isteriei, în care cele înscenate sunt aproape identice cu realitatea. Știm din sute de experiențe că unele dureri isterice sunt înscenate, pentru a obține anumite rezultate în mediul înconjurător. Și cu toate acestea, durerile sunt adevărate. Bolnavii nu susțin doar că au dureri, ci durerile sunt din punct de vedere psihologic exact la fel de reale ca acelea provocate de cauze organice, și totuși ele sunt înscenate. 364

Această întrebuințare de reminiscențe pentru înscenarea unui tablou patologic sau a unei aparente etiologii se numește *regresia libidoului*. Libidoul merge înapoi la amintiri și le activează, *așa încât este simulată astfel o aparentă etiologie*. În acest caz, ar putea după teoria veche să pară că sperietura în fața cailor se bazează pe vechiul traumatism. Asemănarea scenei e inconfundabilă și în ambele cazuri sperietura este cât se poate de reală pentru pacientă. Nu avem în orice caz nici un motiv să ne îndoim în această privință de informațiile ei, căci ele corespund pe deplin cu toate celelalte experiențe. Astmul nervos, stările isterice de angoasă, exaltările și depresiile psihogene, durerile, spasmele etc. sunt toate foarte reale, și medicul care a trăit pe propria persoană un simptom psihogen știe cât de absolut real se resimte acesta. Reminiscențele reînsuflețite regre- 365

siv chiar de o natură foarte fantasmatică sunt atât de reale ca şi amintirile unor realităţi trăite.

366 După cum indică termenul „regresie a libidoului", ne imaginăm acest mod retrograd de aplicare a libidoului ca pe o retragere a libidoului spre staţii anterioare. Putem să recunoaştem clar în exemplele noastre în ce mod se derulează procesul regresiv. La acea serată de rămas-bun, la care s-a ivit ocazia favorabilă de a rămâne singură cu gazda, pacienta a cedat în faţa gândului de a se folosi de prilej şi s-a lăsat copleşită de dorinţele ei neadmise niciodată până atunci. Libidoul nu a fost folosit deci conştient pentru scopul determinat, ci *nu a fost recunoscut*, drept care trebuise să se impună pe calea inconştientului sub pretextul sperieturii de o primejdie copleşitoare. Sentimentul ei în momentul apropierii cailor ilustrează cât se poate de clar formularea noastră: avea sentimentul că acum vine ceva inevitabil.

367 Procesul de regresie se poate explica foarte frumos printr-o imagine pe care o foloseşte Freud pentru el. Libidoul poate fi comparat cu un fluviu care, dacă dă în cursul său de un obstacol, îşi umflă apele şi produce astfel o inundaţie. Dacă fluviul şi-a mai săpat mai devreme în cursul său superior alte albii, atunci acestea sunt umplute acum din cauza umflării apelor fluviului, aşa că sunt întru câtva din nou ca albiile de fluviu umplute mai devreme, dar totodată au o şi existenţă nereală şi numai trecătoare. Situaţia nu este că fluviul a ales de acum încolo permanent vechiul drum, ci numai atâta timp cât persistă obstacolul din cursul principal. Cursurile secundare au apă acum nu pentru faptul că erau de la început, ca să zicem aşa, râuri independente, ci ele fuseseră mai înainte, în perioada dezvoltării albiei principale, staţii sau posibilităţi trecătoare, ale căror urme sunt încă prezente şi de aceea pot ieşi din nou la iveală ocazional în caz de inundaţii.

368 Această imagine poate desigur să fie transferată asupra evoluţiei aplicărilor libidoului. În perioada dezvoltării infantile a sexualităţii încă nu s-a găsit direcţia definitivă, albia principală a fluviului, ci libidoul merge pe toate drumurile secundare posibile, şi abia treptat se dezvoltă forma definitivă. Prin faptul că fluviul sapă însă din al-

bia sa principală, toate cursurile secundare seacă şi îşi pierd importanţa lăsând doar nişte urme. Tot aşa decade şi importanţa exerciţiilor preliminare copilăreşti pentru sexualitate, de regulă aproape complet, în afara unor urme. Dacă mai târziu intervine un obstacol, aşa încât staza libidoului reînsufleţeşte vechile drumuri secundare, atunci această stare este de fapt ceva nou şi totodată anormal. Starea infantilă anterioară este însă un mod normal de aplicare a libidoului, în timp ce reîntoarcerea libidoului pe căile infantile este ceva anormal. Sunt de aceea de părere că FREUD nu este îndreptăţit să numească fenomenele sexuale infantile *perverse*, căci un fenomen normal nu poate să fie denumit în termeni din patologie. Această folosire incorectă a avut şi consecinţele ei dăunătoare în confuzia creată în rândul publicului ştiinţific. Aceste denumiri sunt refolosirile unor cunoştinţe legate de nevrotici asupra normalilor, oarecum cu condiţia ca drumul secundar anormal al libidoului descoperit la nevrotic să mai fie încă acelaşi fenomen ca la copil.

Aceeaşi refolosire confuză de termeni din patologie este aşa-numita *amnezie a copilăriei*, după cum aş vrea să menţionez aici în treacăt. Amnezia este o stare patologică ce constă în „refularea" anumitor conţinuturi de conştiinţă, dar care nu este nicidecum acelaşi lucru cu amnezia anterogradă a copiilor, care constă într-o *incapacitate intenţionată de reproducere*, cum o au de exemplu sălbaticii. Această incapacitate de reproducere datează de la naştere şi trebuie înţeleasă din motive biologice foarte transparente. Ar fi o ipoteză ciudată dacă am presupune că această calitate atât de diferită a conştiinţei infantile timpurii trebuie redusă la refulări sexuale după modelul nevrozei. Amnezia nevrotică este ştanţată din continuitatea memorării, în timp ce memorarea copilăriei timpurii constă din diferite insule în continuitatea nememorării. Această stare este de fapt opusă în orice privinţă celei a nevrozei, aşa că expresia folosită pentru ea, „amnezie", e absolut incorectă. „Amnezia copilăriei" este o deducţie din psihologia nevrozelor, ca şi „predispoziţia polimorf-perversă" a copilului. 369

Această greşeală în formularea teoretică iese la iveală în teoria 370
specială a aşa-numitei *perioade sexuale de latenţă* din copilărie.

FREUD a remarcat că fenomenele sexuale din copilăria timpurie, pe care le desemnez drept *fenomene ale stadiului presexual*, dispar după un timp din nou și reapar abia destul de târziu. Ceea ce numește FREUD „masturbarea sugarului" (deci toate acele acțiuni asemănătoare celor sexuale despre care am vorbit deja) se va reîntoarce mai târziu ca onanie adevărată. Acest proces de dezvoltare ar fi unicat biologic. Căci prin această teorie nu se presupune altceva decât că, de exemplu, o plantă formează un boboc din care începe să se dezvolte o floare. Numai că înainte ca ea să fie complet dezvoltată, este luată din nou în interior și ascunsă în boboc, pentru ca ulterior să apară din nou într-o formă similară. Această supoziție imposibilă este o consecință a afirmației că activitățile infantile timpurii ale stadiului presexual sunt fenomene sexuale, că acțiunile asemănătoare masturbării din acel timp sunt masturbări. Aici se răzbună terminologia incorectă și extinderea exagerată a conceptului sexual. În acest fel a trebuit FREUD să ajungă la ipoteza că există o redispariție, adică o perioadă sexuală de latență. Ceea ce descrie FREUD drept redispariție nu este decât *începutul* propriu-zis al *sexualității*, căci cele anterioare au fost numai stadiul preliminar, căruia nu-i revine un caracter sexual intrinsec. În acest fel se explică foarte simplu fenomenul imposibil al perioadei de latență.

Teoria perioadei de latență este în schimb un exemplu foarte
371 adecvat pentru incorectitudinea ipotezei unei sexualități infantile timpurii. Nu este vorba despre erori de observație, căci tocmai ipoteza perioadei de latență dovedește cât de clar a observat FREUD aparentul reînceput al sexualității. Greșeala rezidă în concepție. După cum am văzut mai înainte, πρῶτον ψεῦδος [greșeala de bază] constă într-o concepție cam veche despre multitudinea pulsiunilor. De îndată ce facem presupunerea coexistenței a două sau mai multe pulsiuni, trebuie bineînțeles să ne și gândim că, dacă o pulsiune încă nu se manifestă, ea este totuși prezentă *in nuce* după imaginea teoriei încapsulării. Fizic chestiunea ar suna cam așa, ca și cum am spune că, dacă o bucată de fier trece din starea fierbinte în cea luminos-incandescentă, lumina era deja conținută *in nuce* în căldură. Astfel de supoziții sunt proiecții violente ale unor

reprezentări omenești în transcendental care se găsesc în contradicție cu cerințele teoriei cunoașterii. De aceea, nu ne este dat să vorbim despre o pulsiune sexuală existentă *in nuce*, altfel facem niște interpretări forțate ale unor fenomene care pot fi explicate mult mai adecvat într-un alt mod. Putem să vorbim numai despre manifestarea funcției de hrănire, a funcției sexuale etc., și anume de fiecare dată abia atunci când respectiva funcție a ajuns la suprafață într-o claritate indubitabilă. Vorbim de lumină atunci când fierul arde vizibil, dar nu atâta timp cât doar este cald.

Lui FREUD în calitate de observator îi este clar că sexualitatea ne- 372
vroticilor nu poate fi de fapt comparată pur și simplu cu sexualitatea infantilă, căci doar este cu totul altceva dacă, de exemplu, un copil de doi ani nu este curat decât dacă un catatonic de patruzeci de ani nu este curat. Una este ceva normal, cealaltă situație este însă extraordinar de patologică. FREUD a intercalat în cele *Trei eseuri asupra teoriei sexualității* un scurt fragment care spune că *forma infantilă a sexualității nevrotice se bazează în parte exclusiv, în parte cel puțin parțial pe regresii*, deci că și în cazurile în care putem presupune că este tot același vechi drum secundar infantil, funcția acestui drum secundar este mărită și regresiv. Astfel, FREUD admite că sexualitatea infantilă a nevroticilor este *predominant* un *fenomen de regresie*. Că așa trebuie să fie reiese și din cunoștințele amplificate prin cercetările din ultimii ani că experiențele dobândite în legătură cu nevroticul referitoare la psihologia copilăriei sunt valabile în egală măsură și pentru omul normal. Putem în orice caz să spunem că istoria evoluției sexualității infantile se deosebește la nevrotic cel mult prin niște diferențe minime, care scapă total evaluării științifice, de cea a omului normal. Deosebirile frapante sunt niște rarități.

Cu cât pătrunde înțelegerea mai adânc în esența dezvoltării in- 373
fantile, cu atât căpătăm mai mult impresia că de acolo putem extrage la fel de puține elemente definitive ca din trauma infantilă. Nici făcând cele mai fine descoperiri istorice nu vom afla de ce popoarele care locuiesc pe teritorul Germaniei au avut tocmai aceste destine, iar popoarele care locuiesc în Galia au avut altele. Cu cât ne îndepărtăm mai mult în cercetarea analitică de epoca nevrozei

manifeste, cu atât mai puţin putem spera să detectăm adevărata *causa efficiens* a nevrozei, căci neînţelegerile dinamice se estompează tot mai mult, cu cât pătrundem mai înapoi în trecut. Dacă ne construim astfel teoria, încât să deducem nevroza din cauze din trecutul cel mai îndepărtat, atunci ascultăm mai întâi de pornirea pacienţilor noştri de a ne ademeni cât mai departe de prezentul critic. *Căci conflictul patologic rezidă în principal în prezent.* Este exact la fel ca şi cum un popor ar vrea să reducă condiţiile sale politice mizere la trecut, cam aşa, ca şi cum germanii din secolul al XIX-lea ar fi vrut să deducă dezbinarea şi incapacitatea lor politică din asuprirea de către romani, în loc de a fi căutat motivele greutăţilor lor în prezent. Motivele eficiente se află în principal în prezent, ca şi posibilităţile de a le înlătura.

374 O mare parte a şcolii psihanalitice se află sub influenţa viziunii că sexualitatea copilăriei este *conditio sine qua non* a nevrozei, şi de aceea nu numai teoreticianul care cercetează de fapt copilăria doar din interes ştiinţific, ci şi practicianul este de părere că trebuie să întoarcă pe toate feţele antecedentele infantile în intenţia de a găsi acolo fantasmele determinante. O întreprindere zadarnică! În acest timp, analistului îi scapă esenţialul, şi anume conflictul şi cerinţele sale în prezent. Nu am înţelege în cazul nostru nimic din condiţiile producerii crizei isterice dacă am vrea să căutăm cauza ei în copilăria îndepărtată. Acele reminiscenţe condiţionează în primul rând numai formalul; dinamicul în schimb rezultă din prezent, şi abia sesizarea importanţei factorului actual înseamnă cu adevărat înţelegere.

375 Nu ar trebui să fie nelalocul ei aici observaţia că nu-mi trece prin minte să-i atribui lui Freud personal vina pentru numeroasele concepţii confuze. Ştiu foarte bine că Freud ca empirist publică întotdeauna numai formulări ale momentului respectiv, cărora cu siguranţă nu le acordă o valoare eternă. La fel de sigur este însă şi că publicul ştiinţific este înclinat să facă de aici o credinţă şi un sistem, care este, pe de-o parte, susţinut la fel de orbeşte, precum este, pe de altă parte, atacat. Pot să spun numai că din suma scrierilor freudiene au rezultat în medie anumite concepţii, care ici şi colo

sunt tratate drept prea dogmatice. Ele au dus şi la principii tehnice cert incorecte, a căror existenţă nu o putem presupune desigur la FREUD. Se ştie că în spiritul creatorului unor noi concepţii lucrurile sunt mult mai fluente sau mai maleabile decât în spiritul urmaşilor cărora le lipseşte puterea vie de creaţie şi care înlocuiesc această deficienţă mereu prin fidelitate dogmatică, exact aşa cum adversarul se cramponează şi el numai de cuvinte, pentru că nu are parte de conţinutul viu. Aşa că vorbele mele se adresează mai puţin lui FREUD, despre care ştiu că recunoaşte într-o oarecare măsură orientarea finală a nevrozelor, cât mai degrabă publicului său care îi discută viziunile.

Ar putea să reiasă cu evidenţă din cele spuse anterior că într-un 376
istoric al nevrozei ajungem la o convingere abia atunci când pricepem cum sunt rânduite diferitele momente în mod eficace. Înţelegem astfel de ce fiecare moment a fost patogen în antecedentele cazului nostru şi mai înţelegem şi de ce el a ales tocmai acea simbolistică. Prin conceptul regresiei, teoria este eliberată din formula rigidă a importanţei trăirilor din copilărie şi confictului actual i se atribuie atunci acea importanţă care-i revine empiric necondiţionat. Chiar FREUD a introdus în *Trei eseuri asupra teoriei sexualităţii* conceptul de regresie, recunoscând corect că experienţa nu îngăduie să se caute cauzarea unei nevroze exlusiv în trecut. Dacă este adevărat că materialele reminiscenţei devin eficiente mai cu seamă ca urmare a reactivării regresive, atunci trebuie să ne punem întrebarea dacă nu cumva efectul aparent determinant al reminiscenţelor poate fi dedus numai din regresia libidoului.

După cum aţi auzit deja, chiar FREUD a lăsat să se întrevadă în 377
Trei eseuri asupra teoriei sexualităţii că infantilismul sexualităţii nevrotice îşi *datorează existenţa în cea mai mare parte regresiei.* Această constatare merită să fie accentuată cu totul altfel decât s-a întâmplat în cele *Trei eseuri.* (FREUD a făcut-o de altfel cum se cuvine în scrierile sale mai târzii.) *Căci cunoaşterea regresiei libidoului suprimă în cea mai mare măsură importanţa etiologică a trăirilor copilăriei.* Ni s-a părut oricum cam ciudat că complexul Oedip sau Electra ar putea să aibă o forţă determinantă în privinţa producerii

nevrozei, o dată ce aceste complexe doar sunt prezente la fiecare om, deci și la oamenii care nu și-au cunoscut nici tatăl, nici mama, ci au fost crescuți de părinți adoptivi. Am analizat câteva cazuri de acest fel și am găsit complexele incestului dezvoltate exact așa ca și la toți ceilalți pacienți; din câte mi se pare, o bună dovadă că complexul incestului este cu mult mai puțin o realitate cât mai degrabă o formațiune fantasmatică pur regresivă și că acele conflicte care rezultă din complexul incestului trebuie reduse mai curând la menținerea anacronică a atitudinii infantile, cât la dorințe incestuoase reale, care sunt numai fantasme regresive acoperitoare. Trăirile din copilărie au, văzute din perspectiva acestei concepții, oarecum numai atunci o importanță pentru nevroză când sunt făcute semnificative printr-o regresie a libidoului. Că așa trebuie să fie în mare parte reiese din faptul că nici traumatismul sexual infantil nu produce o isterie, nici complexul incestului, care doar există la toți oamenii. Nevroza se instalează numai atunci când complexul incestului este activat prin regresie.

378 Prin aceasta ne apropiem acum mai mult de întrebarea *de unde până unde devine libidoul regresiv*. Pentru a putea răspunde la întrebare trebuie să cercetăm ceva mai exact condițiile în care se ivesc regresiile. Obișnuiesc să le dau pacienților mei următorul exemplu atunci când abordăm această problemă: dacă un iubitor al alpinismului și-a propus să urce până la un anumit vârf, i se poate întâmpla ca pe drum să dea de un obstacol de netrecut, de pildă peretele perpendicular al unei stânci, a cărui depășire este de domeniul imposibilului. După ce a încercat să găsească o cale, omul se va întoarce și va renunța cu regret să urce pe acest vârf. Își va spune: „Nu pot să înving acest obstacol cu propriile mijloacele, așa că voi escalada un alt munte, mai ușor".

379 În acest caz vedem o activitate libidinală normală: omul face cale-ntoarsă în fața imposibilității și utilizează libidoul, care acolo nu și-a atins scopul, pentru o nouă escaladare de munte.

380 Să analizăm însă cazul în care acel perete stâncos nu era într-adevăr cu neputință de urcat pentru mijloacele fizice ale bărbatului, ci el s-a dat înapoi numai din teamă față de această în-

treprindere cam temerară. În această situație, există două posibilități:

1. Omul se va supăra pe lașitatea sa și își va propune să fie mai puțin fricos la următoarea ocazie, și poate că își va spune și că din cauza fricii sale nu ar trebui să se avânte în escaladări prea îndrăznețe. Oricum va recunoaște că nu este suficientă capacitatea sa morală pentru a înfrânge greutățile. De aceea, utilizează libidoul care nu și-a atins scopul inițial pentru o autocritică folositoare și pentru proiectarea unui plan despre cum ar putea, ținând seamă de circumstanțele sale morale, să-și îndeplinească totuși dorința de a urca pe un vârf.

2. A doua posibilitate este ca omul să nu-și recunoască lașitatea și să declare că peretele stâncos este efectiv fizic de neescaladat, deși el ar putea să vadă de fapt foarte bine că obstacolul nu ar fi de neînvins dacă el ar avea curajul necesar. Preferă însă autoamăgirea. Astfel este creată acum situația psihologică importantă pentru problema noastră.

De fapt, bărbatul știe că ar fi posibil fizic să treacă peste obsta- 381
col și că numai din punct de vedere moral nu este apt. Acest ultim gând îl respinge însă din cauza caracterului său dezagreabil *a limine*. Este atât de încrezut, încât nu își poate admite lașitatea. El pozează cu curajul său în fața propriei persoane și declară mai curând că imposibile sunt lucrurile, și nu curajul său. Procedând așa, se pune în contradicție cu sine însuși: pe de o parte, are o cunoaștere corectă a stării de lucruri, pe de alta, se ascunde de această cunoaștere în spatele iluziei curajului său neîndoielnic. El refulează înțelegerea corectă și încearcă să impună realității cu forța judecata sa subiectivă, iluzorie. Această contradicție face ca libidoul să fie clivat și cele două jumătăți îndreptate una împotriva celeilalte: el opune dorinței lui de a urca pe vârf judecata inventată de el însuși și susținută artificial că trecerea ar fi imposibilă. Nu face cale-ntoarsă din cauza imposibilității reale, ci din cauza unei bariere artificiale și autoinventate. A ajuns astfel în dezacord cu sine însuși. Din acest moment, el luptă lăuntric cu sine. Ba înțelegerea lașității predomină, ba îndârjirea și mândria. În orice caz, acum libidoul este anco-

rat într-un război civil inutil, aşa că omul acesta a devenit nepotrivit pentru întreprinderi noi. Nu îşi va putea îndeplini dorinţa de a atinge un vârf, pentru că se înşală temeinic în privinţa calităţilor sale morale. Astfel are randament redus, nu este complet adaptat, adică — dacă ne e îngăduit să spunem de exemplu astfel — este bolnav nevrotic. Libidoul care s-a retras în faţa obstacolului nu a dus nici la o autocritică sinceră, nici la încercări disperate de a depăşi totuşi cu orice preţ obstacolul, ci el a smuls numai afirmaţia ieftină că trecerea ar fi absolut imposibilă, orice curaj eroic nefolosind la nimic.

382 Acest fel de reacţie este numită *infantilă*. Este caracteristic pentru copil şi pentru spiritul naiv în genere să nu caute bineînţeles greşeala niciodată în sine însuşi, ci mereu în lucrurile exterioare şi să încerce imprimarea cu forţa a judecăţii sale subiective asupra lucrurilor.

383 Acest om îşi rezolvă de aceea problema în felul său infantil, adică el înlocuieşte modul de adaptare al cazului precedent cu un mod de adaptare al spiritului copilăresc. *Asta este regresie.* Libidoul său se întoarce când dă de obstacolul care nu poate fi depăşit şi înlocuieşte acţiunea reală printr-o iluzie copilărească.

384 Acest caz este o incidenţă cotidiană în practica nevrozelor. Vreau să amintesc numai de acele cazuri cunoscute în care tinerele fete se îmbolnăvesc relativ brusc de isterie în momentul în care ar trebui să se decidă să se logodească. Aş dori să vă prezint ca exemplu cazul a două surori. Între cele două fete este o diferenţă de vârstă de numai un an. Se aseamănă ca înzestrare şi caracter. Educaţia lor a fost aceeaşi şi au crescut în acelaşi mediu şi sub aceleaşi influenţe părinteşti. Erau ambele aparent sănătoase, la nici una dintre ele nu se manifestaseră tulburări nervoase considerabile. Un observator atent ar fi putut descoperi totuşi că fiica mai mare era ceva mai îndrăgită de părinţi decât cea mică. Această apreciere a părinţilor se baza pe un anume fel de sensibilitate pe care o dovedea această fată. Ea cerea ceva mai multă tandreţe decât cea mică, era ceva mai precoce şi mai înţeleaptă. În plus, avea anumite trăsături copilăreşti fermecătoare, tot felul de lucruri care fac şarmul unei

personalități tocmai datorită caracterului lor ușor contradictoriu și neechilibrat — nici o mirare deci că tatăl și mama aveau bucurii în mod special de la această fiică mai mare.

Când cele două surori au ajuns la vârsta de măritiș au cunoscut 385
ambele cam în aceeași perioadă mai intim doi tineri și curând s-a ivit posibilitatea căsătoriei. Ca întotdeauna, și aici au existat anumite greutăți. Cele două fete erau încă tinere și cu puțină experiență de viață. Cei doi bărbați erau și ei încă relativ tineri și în poziții care necesitau o îmbunătățire, căci se aflau abia la începutul carierei. Erau oricum oameni destoinici. Cele două fete aveau niște condiții sociale care le permiteau să nutrească anumite pretenții. Situația era de așa natură încât lăsa loc unor îndoieli legate de oportunitatea unei astfel de căsătorii. Aici se mai adăuga și că cele două fete își cunoșteau mirii *in spe* doar insuficient și de aceea nici nu erau încă sigure de dragostea lor. Planau deci multe șovăieli și dubii. S-a dovedit să sora cea mare vădea de fiecare dată oscilații mai mari în deciziile ei. Ca urmare a acestei nesiguranțe au și existat de câteva ori niște momente cam penibile cu cei doi bărbați tineri care firește că insistau să primească un răspuns cert. În astfel de momente, sora mai mare se arăta întotdeauna mai agitată decât cea mică. De câteva ori a fugit plângând la mama ei, văitându-se cât o supără nesiguranța ei. Cea mică s-a dovedit ceva mai hotărâtă și a pus capăt situației oscilante dându-i pretendentului ei consimțământul. Astfel și-a depășit incertitudinea și celelalte lucruri s-au derulat foarte neted.

Când curtezanul surorii mai mari a aflat că cea mică a consim- 386
țit, a venit în grabă la doamna sa și i-a cerut cam furtunos acceptul final. Impetuozitatea sa a cam iritat-o și speriat-o, deși ea fusese de fapt dispusă să cedeze, după exemplul surorii ei. A replicat cam îndârjit refuzându-l, la care el i-a făcut reproșuri puternice; atunci ea a răspuns și mai iritată. A urmat o scenă în lacrimi, și el a plecat supărat. I-a povestit acasă cele întâmplate mamei lui, care a fost de părere că această fată nu se potrivea evident cu el și că ar fi fost mai bine să aleagă o alta. Fata, la rândul ei, a simțit ca urmare a scenei trăite niște dubii profunde dacă îl iubea chiar pe acest bărbat. I s-a

părut deodată de neimaginat să urmeze acest om spre un destin nedefinit și să trebuiască să-și părăsească părinții iubiți. Lucrurile au ajuns în cele din urmă atât de departe, încât relația chiar s-a rupt. Fata s-a prost-dispus de atunci, arăta semne clare de gelozie violentă față de sora mai mică și nu voia să vadă sau să admită că era geloasă. S-a stricat și relația înainte atât de bună cu părinții. În locul afecțiunii copilărești de până atunci ieșea acum la suprafață o natură lacrimogenă, care se amplifica uneori luând forma unei irascibilități foarte puternice. Se instalau depresii care durau săptămâni întregi. În timp ce sora cea mică își serba nunta, sora cea mare plecase din cauza unui catar intestinal nervos într-o stațiune îndepărtată la tratament. Nu mai vrem să urmărim aici în continuare istoricul bolii. S-a dezvoltat o isterie obișnuită.

387 La analiza acestui caz a reieșit prezența unor puternice rezistențe la problema sexuală. Rezistențele se bazau pe faptul că pacienta avea multe fantasme perverse a căror existență nu voia să și-o mărturisească. Întrebarea de unde ar putea proveni oare aceste fantasme perverse, neașteptate la o fată tânără, a dus la descoperirea că pe când era copil de opt ani se trezise deodată pe stradă în fața unui exhibiționist. Fusese complet tulburată de spaimă și încă mult timp după aceea hidoasa imagine o urmărise în vise. Și sora cea mică fusese atunci de față. În noaptea după ce pacienta povestise asta, a visat un bărbat în costum gri care se pregătea să facă în fața ei același lucru ca exhibiționistul. S-a trezit cu un strigăt de frică.

388 Cea mai apropiată asociație la costumul gri era un costum al tatălui pe care îl purtase cu ocazia unei excursii făcute singur cu ea când avea ea vreo șase ani. Acest vis îl punea deci indubitabil pe tată în relație cu exhibiționistul. Asta trebuie să aibă un motiv. Se întâmplase oare ceva cu tatăl care să fi produs această asociație? Această problemă întâmpină o rezistență puternică la pacientă. Însă nu-i mai dă pace. În următoarele ședințe ea reproduce câteva reminiscențe foarte timpurii, în care-l observase pe tată în timp ce se dezbrăca, și într-o zi vine zăpăcită și zbuciumată, pentru a povesti că avusese o viziune cumplită de o claritate absolută: se simțise deodată noaptea în pat ca un copil de doi sau trei ani și atunci îl vă-

zuse pe tatăl ei stând în fața patului și făcând gesturi obscene. Această povestire este scoasă cu greu, bucată cu bucată, tânăra fiind în mod evident pradă luptelor interne cele mai violente. Urmează lamentări sălbatice cât de cumplit este dacă un tată îi face ceva atât de îngrozitor copilului său.

Nimic nu este mai improbabil decât ca tatăl acestei paciente să 389
fi făcut așa ceva cu adevărat. Este numai o fantasmă, care s-a și format pesemne abia în decursul analizei, din aceeași nevoie de cauzalitate care l-a îndemnat odată și pe medic la teoria că isteria este determinată numai prin astfel de impresii.

Acest caz mi se pare foarte adecvat să lămurească *importanța te-* 390
oriei regresiei și să arate în același timp sursele erorilor teoretice de până acum. Am văzut că surorile erau la început numai relativ puțin diferite. Din momentul problemei cu logodna, drumurile lor s-au despărțit însă total. Au apărut acum a fi două caractere diferite ca de la cer la pământ. Una cu o sănătate și o bucurie de viață înfloritoare, o femeie înțeleaptă, curajoasă, care se supune cu bunăvoință cerințelor naturale ale vieții, cealaltă mohorâtă, capricioasă, plină de amar și venin, respingând cu egoism orice strădanii de a duce o viață rezonabilă, cicălitoare și o povară pentru cei din jur. Această deosebire extraordinară a fost scoasă la iveală numai și numai prin aceea că una dintre ele a trecut în ultima clipă cu bine greutățile perioadei de logodnă, în timp ce cealaltă *nu* le-a trecut. Pentru amândouă a fost cât pe ce ca lucrurile să se prăbușească. Cea mică era ceva mai liniștită, de aceea mai chibzuită și a găsit la momentul potrivit cuvântul potrivit. Cea mare era ceva mai răsfățată și mai sensibilă, de aceea mai influențată de afectele ei, așa că nu a găsit la momentul potrivit cuvântul potrivit și nu a găsit nici curajul să repare lucrurile renunțând la orgoliul ei. Această cauză mică a avut un efect mare. Condițiile au fost inițial aproape aceleași pentru cele două surori. Determinantă a fost însă sensibilitatea mai puternică a surorii mai mari.

Întrebarea este acum de unde provine oare această sensibi- 391
litate care a avut urmări atât de nefaste. Analiza ne indică existența unei sexualități extraordinar de bogat dezvoltate de un ca-

racter fantasmatic-infantil, apoi şi o fantasmă incestuoasă faţă de tată. Să presupunem acum că aceste fantasme există încă de mult şi de aceea în mod eficace, atunci rezultă o rezolvare rapidă şi comodă a problemei sensibilităţii. Credem să înţelegem cu uşurinţă de ce era fata atât de sensibilă: doar era complet învăluită în fantasmele ei şi legată tainic de tată, şi în aceste condiţii ar fi un adevărat miracol dacă ar fi pregătită pentru dragoste şi căsătorie.

392 Cu cât am urmărit mai mult, din nevoia noastră de cauzalitate, dezvoltarea acestor fantasme către originea lor, cu atât mai mari au devenit greutăţile analizei, aşadar, cu atât mai puternice au devenit rezistenţele, cum spunem noi. Ajungem în cele din urmă la o scenă impresionantă, tocmai la acel act obscen, a cărui improbabilitate am constatat-o deja. Scena are în totalitate caracterul unei construcţii ulterioare. De aceea trebuie să concepem desigur acele greutăţi pe care le-am numit „rezistenţe", cel puţin în acel loc al analizei, nu ca pe nişte măsuri de apărare contra conştientizării unei amintiri penibile, ci ca pe o împotrivire faţă de construcţia acestei fantasme.

393 Se va pune cu mirare întrebarea: dar ce-l constrânge oare pe pacient să plăsmuiască o astfel de fantasmă? Se va emite chiar supoziţia că medicul l-a îmboldit pe pacient în această direcţie, altfel acesta nu ar fi ajuns în mod evident niciodată la idei atât de absurde. Nu pot să mă îndoiesc că au existat şi există cazuri în care nevoia de cauzalitate a medicului, mai cu seamă aflat încă sub influenţa teoriei traumei, a impulsionat pacientul să inventeze astfel de fantasme. Însă medicul, la rândul lui, nu ar fi ajuns la această teorie dacă nu ar fi mers de-a lungul direcţiei de gândire a pacientului, participând astfel tocmai la acea mişcare de recul a libidoului, pe care o numim *regresie*. Medicul a executat consecvent în acest fel numai ceea ce pacientul s-a sfiit să execute, şi anume o regresie, o retragere a libidoului până la ultimele consecinţe.

394 Dacă analiza merge deci pe urmele regresiei libidoului, atunci ea nu urmăreşte de fapt întotdeauna acel drum pretrasat prin dezvoltare istorică, ci mai ales o fantasmă formată ulterior, care se ba-

zează numai parțial pe realități de odinioară. În cazul nostru, sunt doar parțial trăiri adevărate, iar acestora li s-a asociat o mare importanță abia ulterior, și anume când a regresat libidoul. Și oricând pune libidoul stăpânire pe vreo anume reminiscență, putem să ne așteptăm ca reminiscența să fie elaborată și transformată. Căci tot ceea ce libidoul atinge este însuflețit, dramatizat și sistematizat. Trebuie să recunoaștem că în cazul nostru, de departe, cele mai multe elemente au căpătat importanță abia ulterior, căci libidoul în regresie a preluat tot ce era potrivit și se afla în drumul său și a format de aici în cele din urmă o fantasmă care, corespunzător direcției regresive a mișcării ei, a ajuns în final înapoi până la tată și i-a plasat lui acele dorințe sexuale infantile. Acest lucru a mers pe același drum cu credința care datează de mult că epoca de aur sau paradisul rezidă în trecut.

Știm, așadar, în cazul nostru că materialele fantasmatice care 395
rezultă din analiză au ajuns abia ulterior să capete importanță, așa că nu suntem în stare să explicăm tocmai prin aceste materiale apariția nevrozei. Altminteri ne-am învârti tot mereu în cerc. Momentul critic care explică nevroza a fost acela când amândoi erau de fapt pregătiți să se găsească, dar momentul potrivit a fost ratat din cauza sensibilitãii inoportune a pacientei și poate și a partenerului ei.

Am putea să spunem acum — și concepția psihanalitică înclină 396
spre această presupunere — că sensibilitatea critică provine din niște antecedente psihologice speciale, care au determinat acest deznodământ. Știm că sensibilitatea în cadrul nevrozelor psihogene este întotdeauna un simptom al dezacordului cu sine însuși, un simptom al conflictului a două tendințe divergente. Fiecare dintre aceste tendințe își are preistoria ei psihologică, și în acest caz putem și să dovedim clar că acel anume cuantum de rezistență, care era conținutul sensibilității critice, realmente se leagă istoric de anumite activități sexuale infantile, precum și de acel incident așa-zis traumatic, ca de niște lucruri care sunt propice să arunce o oarecare umbră asupra sexualității. Într-atât, asta ar fi cât se poate de plauzibil, dacă sora pacientei nu ar fi trăit și ea cam același lu-

cru, fără însă a trebui să suporte aceleaşi consecinţe — adică ea nu a devenit nevrotică.

397 Ar trebui presupus deci că pacienta a trăit acele lucruri într-un mod special, oarecum cu un efect mult mai durabil decât sora mai mică. I-or fi fost deci ei evenimentele copilăriei mai fragede cu mult mai importante de-a lungul timpului? Dacă s-ar fi întâmplat aşa în proporţie atât de ridicată, atunci s-ar fi semnalat încă de pe-atunci un efect puternic. Evenimentele mai timpurii fuseseră însă pentru pacientă depăşite şi uitate în tinereţea târzie la fel cum fuseseră şi pentru sora ei. Ne putem gândi, aşadar, şi la o altă ipoteză legată de acea susceptibilitate critică, şi anume că nu ar proveni de la preistorie specială, ci că poate exista încă dintotdeauna. Un observator atent al copiilor mici poate să constate deja la sugar o sensibilitate accentuată. Am tratat o dată o pacientă care suferea de isterie şi care mi-a arătat la un moment dat o scrisoare a mamei ei de când pacienta avea doi ani. Mama ei scrie acolo despre pacientă şi sora ei: prima este mereu un copil prietenos şi întreprinzător, a doua are însă dificultăţi să se descurce cu oamenii şi lucrurile. Prima a devenit cu timpul isterică, iar a doua catatonică. Astfel de diferenţe profunde care datează din fragedă tinereţe nu pot fi deduse din evenimentele accidentale ale vieţii, ci trebuie considerate nişte deosebiri înnăscute. Din acest punct de vedere, nu se poate afirma că antecedentele psihologice speciale poartă vina pentru susceptibilitatea în momentul critic, ci pare mai corect să spunem că acea sensibilitate înnăscută este cea care se manifestă desigur cel mai puternic faţă în faţă cu situaţiile neobişnuite.

398 Acest cuantum de sensibilitate este un supliment extrem de frecvent al unei personalităţi şi contribuie adesea la şarmul ei mai mult decât să dăuneze caracterului. Abia când intervin situaţii dificile şi neobişnuite, se întâmplă ca avantajul să se prefacă într-un dezavantaj adesea destul de mare, chibzuinţa calmă fiind tulburată atunci de afecte inoportune. *Nimic nu ar fi însă mai incorect decât evaluarea acestui cuantum de sensibilitate ca o componentă* eo ipso *patologică a unui caracter*. Dacă ar fi într-adevăr aşa, atunci ar tre-

bui considerat probabil că vreo pătrime din omenire este patologică. Trebuie să remarcăm însă că dacă această sensibilitate are asemenea consecințe distructive pentru individ, atunci ea chiar nu mai poate fi considerată normală.

Trebuie să ajungem la această contradicție dacă opunem atât de 399
categoric cele două concepții despre importanța antecedentelor psihologice cum s-a întâmplat aici. În realitate, nu există numai fie una, fie cealaltă. O anume sensibilitate înnăscută duce la niște antecedente speciale, adică la o trăire specială a evenimentelor infantile, care, nici ele, nu rămân indiferente pentru dezvoltarea concepției infantile despre lume. *Evenimentele, îmbinate cu niște impresii puternice, nu trec niciodată fără urme pe lângă oamenii sensibili.* Se știe că adesea rămân urme care au eficacitate o viață întreagă. Și astfel de trăiri pot exercita și o influență determinantă asupra întregii dezvoltări spirituale a unui om. Tocmai experiențele murdare și dezamăgitoare pe tărâm sexual sunt propice să sperie un om susceptibil timp de ani întregi atât de tare, încât să resimtă cele mai mari rezistențe la gândul sexualității.

Așa cum arată teoria traumei, tindem prea adesea, din cauza cu- 400
noașterii unor asemenea cazuri, să învinuim complet — sau măcar în cea mai mare parte — accidentalul pentru dezvoltarea afectivă a unui om. Vechea teorie a traumei a mers aici prea departe. Nu trebuie niciodată uitat că lumea este de asemenea — și chiar în primul rând — fenomen subiectiv. *Trăirea unor impresii accidentale este și fapta noastră.* Nu se întâmplă ca impresiile să ni se impună necondiționat, ci dispoziția noastră dă condiția impresiei. Un om cu stază libidinală va avea de regulă cu totul alte impresii, adică mult mai puternice, decât cel al cărui libido este organizat într-o activitate bogată. Un om și așa sensibil rămâne cu o impresie durabilă de pe urma unui eveniment care pe unul mai puțin sensibil îl lasă rece.

Trebuie de aceea să ținem foarte mult seamă pe lângă impresia 401
accidentală și de condițiile factorului subiectiv. Reflecțiile noastre anterioare, mai ales analiza unui caz concret, au arătat cum *condiția subiectivă cea mai importantă este regresia.* Eficacitatea regresiei

este, după cum o arată experienţa *in praxi*, atât de mare şi de impresionantă, încât am putea fi înclinaţi să dăm vina pentru efectul unor trăiri accidentale numai pe mecanismul regresiei. Există fără îndoială multe cazuri în care totul este înscenat, unde şi trăirile traumatice sunt pure artefacte fantastice, şi puţinele trăiri reale dintre ele sunt complet denaturate prin prelucrarea ulterioară a fanteziei. Putem spune liniştiţi chiar că nu există *un* caz de nevroză în care valoarea emoţională a trăirii prealabile să nu fi fost mărită considerabil prin regresia libidoului sau unde porţiuni mari ale dezvoltării infantile să nu fi părut ca fiind de o importanţă extraordinară, care mai are însă aproape numai o valoare de regresie (de exemplu, relaţia cu părinţii).

402 Adevărul este, ca întotdeauna, la mijloc. Antecedentele îşi au desigur valoarea lor istorică determinantă, iar regresia întăreşte această valoare. Uneori importanţa traumatică a preistoriei trece mai în prim-plan, alteori însă numai importanţa ei regresivă. Aceste consideraţii trebuie aplicate bineînţeles şi asupra evenimentelor sexuale infantile. Există neîndoielnic cazuri în care, din pricina unor evenimente sexuale brutale, s-a aruncat cu îndreptăţire o umbră asupra sexualităţii, care face ca rezistenţa ulterioară a individului faţă de sexualitate să apară cât se poate de înţeles. (Menţionez aici în treacăt că şi unele impresii cumplite de un alt fel decât cel sexual lasă în urma lor o anumită nesiguranţă de durată, care poate determina individul să adopte o atitudine şovăitoare faţă de realitate.) Acolo unde lipsesc evenimente reale cu o posibilitate de influenţare traumatică indubitabilă — şi acesta este cazul în majoritatea nevrozelor —, este vorba de o prevalenţă a mecanismului regresiei.

403 S-ar putea desigur aduce acum obiecţia că nu avem un criteriu pentru posibilitatea de influenţare a unui vis, acesta fiind un concept extrem de relativ, ceea ce nu este chiar aşa, căci avem în conceptul a ceea ce este în medie normal un criteriu pentru posibilitatea de influenţare a visului. Ceva ce este propice să facă o impresie puternică şi durabilă şi asupra normalului are şi asupra nevrozei o influenţă determinantă ce trebuie să i-o admitem. Dar celor ce în mod normal ar trebui să fie uitate şi să dispară nu putem să le atri-

buim nici pentru nevroză pur și simplu o forță determinantă. Probabilitatea cea mai mare în astfel de cazuri, unde ceva este în mod neașteptat traumatic, e regresia, adică o înscenare doar secundară. *Cu cât o impresie trebuie să fi avut loc mai devreme în trecutul îndepărtat al copilăriei, cu atât mai suspectă este eficiența sa.* Căci animalele și oamenii primitivi nu au nici pe departe acea mare disponibilitate a rememorării unor impresii singulare ca omul civilizat. Iar copiii dintr-un stadiu fraged nu au nicidecum acea impresionabilitate pe care o au cei dintr-o fază ulterioară. O anume dezvoltare mai înaltă a capacităților spirituale este o cerință neapărat necesară pentru impresionabilitate. Putem presupune de aceea liniștiți că, cu cât un incident impresionant este plasat de pacient mai devreme în timp, cu atât el este mai fantasmatic și mai regresiv. Ne putem aștepta la impresii mai ample abia de pe urma incidentelor tinereții mai târzii. În orice caz, evenimentelor perioadei fragedei copilării, deci de exemplu de la vârsta de cinci ani înapoi, li se poate atribui numai o importanță regresivă. Pentru anii mai târzii, regresia joacă uneori de asemenea un rol foarte predominant. Dar nici trăirii accidentale nu trebuie să îi atribuim o importanță prea mică. *Pe parcursul ulterior al unei nevroze conlucrează trăirea accidentală și regresia pe calea cercului vicios: retragerea în fața trăirii duce la regresie și regresia mărește rezistențele față de trăire.*

Înainte de a păși mai departe în considerările noastre, trebuie să 404
ne mai punem întrebarea ce importanță teleologică poate fi atribuită fantasmelor regresive. Am putea să ne mulțumim eventual cu supoziția că aceste fantasme sunt doar un substitut pentru acțiunea reală și de aceea nu ar pretinde o altă importanță. Dar nu prea este așa. Am văzut deja că teoria psihanalitică înclină să zărească în fantasme (iluzii, prejudecăți etc.) motivul nevrozei, întrucât caracterul lor trădează o tendință care adesea se opune direct celei a acțiunii raționale. Deseori chiar pare că bolnavul efectiv își folosește preistoria sa pentru a demonstra că nu ar putea să acționeze rațional, și astfel se naște atunci la medic, care, ca orice om, tinde și el să simpatizeze cu bolnavul (adică să se identifice inconștient cu el), impresia că argumentele bolnavului sunt o etiologie adevărată. În alte

cazuri, fantasmele au mai mult caracterul unor idealuri minunate care înlocuiesc aspra realitate prin plăsmuiri pe cât de frumoase, pe atât de vaporoase ale fanteziei; inconfundabil este aici un delir de grandoare mai mult sau mai puțin clar, care compensează în mod adecvat inactivitatea și incapacitatea intenționată. Fantasmele pronunțat sexuale trădează adesea clar scopul de a-l obișnui pe bolnav cu ideea destinului sexual, deci de a-l și ajuta întru câtva să depășească împotrivirea.

405 Dacă, așa ca FREUD, concepem nevroza ca pe o încercare nereușită de vindecare, trebuie să admitem și fantasmelor un caracter dublu: și anume pe de o parte, tendința bolnăvicioasă, de opoziție, și pe de alta, tendința care stimulează și deprinde. După cum la omul normal libidoul se acumulează în fața unui obstacol [stază libididinală] și îl constrânge la introversie și reflecție, așa survin și la nevrotic în aceleași împrejurări o introversie și o activitate fantasmatică sporită, în care se poticnește însă, *căci preferă modul infantil de adaptare ca fiind mai ușor*. El nu realizează că atunci își schimbă avantajul momentan pe un dezavantaj permanent, făcând astfel o afacere proastă. Așa, de exemplu, este mult mai ușor și mai plăcut pentru o administrație orășenească să neglijeze toate măsurile igienice plictisitoare; dar dacă vine o epidemie, atunci păcatul neglijenței se răzbună amarnic. *Deci dacă nevroticul pretinde tot felul de facilități infantile, atunci trebuie să le suporte și consecințele.* Și dacă nu este dispus, atunci îl ajung consecințele din urmă.

406 Ar fi în general foarte incorect să li se conteste fantasmelor patologice ale nevroticilor orice valoare teleologică. Doar sunt realmente puncte de pornire pentru spiritualizarea și descoperirea unor noi poteci de adaptare. Întoarcerea spre infantil înseamnă nu doar regresie și împotmolire, ci și posibilitatea găsirii unui nou plan de viață. Regresia este de fapt oarecum și condiția fundamentală a actului de creație. Fac trimitere aici la scrierea mea deja de mai multe ori citată despre libido.

8. PRINCIPII TERAPEUTICE ALE PSIHANALIZEI

Cu conceptul de regresie, psihanaliza a făcut probabil una dintre descoperirile cele mai importante în acest domeniu. Nu numai că formulările anterioare despre istoria evoluției nevrozei sunt răsturnate sau măcar modificate profund, ci astfel ajunge și *conflictul actual* la aprecierea ce i se cuvine. 407

Am văzut deja în cazul nostru precedent că înscenarea simptomatologică s-a înțeles abia atunci când a fost văzută ca expresie a conflictului actual. Cu aceasta, teoria psihanalitică ajunge acum în legătură cu rezultatele experimentului asociativ despre care am vorbit în prelegerile mele la Clark University. Experimentul asociativ la un nevrotic ne dă o serie de indicii asupra unor anumite conflicte de natură actuală, pe care le-am denumit complexe. Căci aceste complexe conțin tocmai acele probleme și greutăți la care pacientul este în dezacord cu sine însuși. Este vorba de obicei despre conflicte de dragoste cu un caracter foarte manifest. Din punctul de vedere al experimentului asociațiilor, nevroza apare drept cu totul altceva decât din punctul de vedere al teoriei psihanalitice anterioare. Privită din ultimul punct de vedere, nevroza apare ca o formațiune care crește din rădăcinile copilăriei timpurii și care năpădește normalul; privită din punctul de vedere al experimentului asociativ, nevroza apare ca o reacție la un conflict actual, care survine desigur și la oamenii normali la fel de des, dar care acolo este rezolvat fără dificultăți prea mari. Nevroticul se oprește însă la conflictul său și nevroza lui apare mai mult sau mai puțin ca o stare ce este o consecință a opririi lui. De aceea, putem să spunem că rezultatele experimentului acociațiilor pledează foarte mult în favoarea teoriei regresiei. 408

Din concepția anterioară „istorică“ a nevrozei am crezut că înțelegem ușor de ce un nevrotic cu complexul său parental puternic are mari dificultăți de adaptare la lume. Acum însă când știm că normalul are exact aceleași complexe și parcurge aceeași dezvolta- 409

re psihologică în principiu ca şi nevroticul, nu mai putem lua ca explicaţie anumite dezvoltări ale sistemelor fantasmatice. Ci modul de punere a problemei care explică acum cu adevărat este unul prospectiv. Nu mai întrebăm: are pacientul un complex patern sau matern sau are nişte fantasme incestuoase inconştiente constrângătoare? Ştim în ziua de azi că, fireşte, oricine are aşa ceva. Era o eroare când se credea în trecut că numai nevroticii ar avea astfel de fenomene. Întrebăm mai degrabă: *ce misiune nu vrea să îndeplinească pacientul? Ce greutăţi ale vieţii vrea el să evite?*

410 Dacă omul ar căuta mereu să se adapteze complet, atunci libidoul său ar fi întotdeauna folosit corect şi în măsură suficientă. Dacă nu, atunci este acumulat şi produce simptome regresive. Neîndeplinirea acţiunii de adaptare, adică ezitarea nevroticului în faţa greutăţii, este în primul şi primul rând *ezitarea oricărei fiinţe în faţa unui nou efort sau a unei noi acţiuni de adaptare.* La dresarea animalelor se pot face experienţe instructive în această privinţă. În multe cazuri, această explicaţie va ajunge în principiu pe deplin. Din acest punct de vedere, modalitatea explicativă de până acum, care voia să reducă rezistenţa nevroticului la legarea lui constrângătoare de fantasme, pare incorectă. Ar fi însă foarte unilateral dacă am adopta numai punctul de vedere principial. Există şi o legare constrângătoare de fantasme, chiar dacă fantasmele sunt în general de natură secundară. Legarea constrângătoare de fantasme (iluzii, prejudecăţi etc.) se dezvoltă treptat ca obişnuinţă adesea din nenumărate regresii în faţa obstacolelor din tinereţea cea mai timpurie. Se dezvoltă astfel un habitus formal pe care-l ştie orice cunoscător al nevrozelor: acei pacienţi care se folosesc de nevroza lor ca de o scuză pentru a se eschiva de la toate îndatoririle vieţii. Retragerea habituală produce o evidenţă ca de la sine înţeleasă — care are acelaşi caracter de obişnuinţă — de a se trăi orientându-se după fantasme în loc de a se îndeplini datoriile vieţii. Această legare constrângătoare de fantasme face ca realitatea să-i pară nevroticului într-o anumită privinţă mai ireală, mai lipsită de valoare şi mai neinteresantă decât normalului. Aşa cum am indicat deja mai devreme, prejudecăţile fantasmatice şi rezistenţele pot să se baze-

ze ocazional și pe experiențe care stau dincolo de orice intenționalitate, care nu sunt deci, de exemplu, niște deziluzii căutate și altele asemenea.

Rădăcina ultimă și cea mai de jos a nevrozei pare să fie sensibi- 411
litatea înnăscută, care face deja greutăți sugarului la pieptul matern sub forma unor agitații și rezistențe de prisos.[33] Istoria aparent etiologică a nevrozei scoasă la iveală prin psihanaliză este în multe cazuri, în realitate desigur, numai o consemnare de fantasme, reminiscențe etc. alese potrivit și direcționate, pe care pacientul și le-a produs din acel libido pe care nu-l folosea la un moment dat pentru adaptarea biologică. Așa apar acele fantasme pretins etiologice numai ca formațiuni substitutive, mușamalizări și argumentări fictive pentru muncă neprestată față de realitate. Cercul vicios menționat mai înainte dintre retragerea în fața realității și regresia în fantasmatic este firește extrem de potrivit pentru a simula legături cauzale aparent concludente, și de aceea nu numai pacientul, ci și medicul crede în ele. În acest mecanism, experiențele accidentale intervin numai ca „circumstanțe atenuante". Dar trebuie recunoscută și existența lor reală și eficientă.

Trebuie să le dau parțial dreptate acelor critici cărora lectura is- 412
toriilor psihanalitice de boală le lasă impresia unei artificialități fantasmatice. Ei fac numai greșeala că atribuie artefactele fantasmatice și simbolismele luate de departe, forțate, sugestiei și fanteziei rodnice ale medicului și nu celor incomparabil mai rodnice a pacienților lor. E-adevărat că la materialele fantasmatice ale unui istoric psihanalitic al bolii există foarte multe elemente artificiale. De obicei, sunt prezente urme bătătoare la ochi ale inventivității active a pacienților. Când criticii spun că propriile lor cazuri de nevroză nu ar avea astfel de fantasme, ei nu se înșală chiar într-atât. Nu mă îndoiesc câtuși de puțin că pacienții nici nu sunt conștienți de majoritatea fantasmelor lor. O fantasmă în starea inconștientului există „realmente" numai atunci când are o anume influență dove-

33 „Sensibilitate" este bineînțeles doar un cuvânt. Am putea spune și reactivitate sau labilitate. Circulă în acest sens, după cum se știe, tot felul de termeni.

dibilă asupra conştiinţei, de pildă în forma unui vis. Altminteri, trebuie desemnată pe bună dreptate ca ireală. Cine trece cu vederea efectele adesea aproape imperceptibile ale fantasmelor inconştiente asupra conştiinţei sau chiar renunţă la analiza temeinică şi ireproşabilă din punct de vedere tehnic a viselor, acela poate desigur cu uşurinţă să nu realizeze că pacienţii săi au fantasme. Această obiecţie auzită deseori provoacă de aceea la noi un uşor zâmbet.

413 Dar mai există aici ceva corect, şi trebuie s-o recunoaştem. Tendinţa regresivă a pacientului care mai este accentuată şi de atenţia psihanalitică îndreptată spre inconştient, adică spre fantasmatic, inventează şi creează şi în timpul psihanalizei. Putem spune chiar că în timpul psihanalizei această activitate este amplificată în mod special, deoarece pacientul se vede susţinut în tendinţa sa regresivă prin interesul doctorului său şi atunci continuă să fantasmeze şi mai mult. De aceea, critica a remarcat deja în diferite rânduri că o terapie conştiincioasă a nevrozei trebuie să o ia de-a dreptul pe drumul opus celui pe care o ia psihanaliza; şi anume, sarcina cea mai nobilă a terapiei este să-l smulgă pe pacient din fantasmele sale nesănătoase şi să-l redea vieţii reale.

414 Bineînţeles că asta o ştie şi psihanalistul, dar el ştie foarte bine cât de departe se ajunge cu nevroticul prin simpla „smulgere“ din fantasme. Nouă, ca medici practicieni, nu ne-a trecut fireşte niciodată prin minte să preferăm o metodă de tratament anevoioasă şi complicată şi în plus atacată de toate autorităţile, faţă de o metodă simplă, clară şi uşoară. Sugestia hipnotică şi metoda de convingere a lui Dubois le cunosc foarte bine şi nu le aplic numai din cauza lipsei lor relative de eficienţă. Tot de aceea, nu folosesc nici directa „rééducation de la volonté“, întrucât consider că psihanaliza dă rezultate mai bune.

415 Dar dacă aplicăm psihanaliza, nu trebuie să ne luăm după fantasmele regresive ale pacienţilor. Căci psihanaliza susţine un punct de vedere mult mai modern în privinţa aprecierii simptomelor decât celelalte metode psihoterapeutice. Cele din urmă pornesc toate de la premisa că nevroza este o formaţiune absolut bolnăvicioasă. În toată psihiatria de până acum, nu s-a ajuns la ideea să se vadă în

nevroză și încercarea de vindecare și să li se acorde de aceea formațiunilor nevrotice și un sens teleologic cu totul special. Ca orice boală, și nevroza este însă un compromis între cauzele care duc la îmbolnăvire și funcția normală. Așa cum medicina modernă nu vede în febră doar boala însăși, ci și o reacție adecvată a organismului, așa vede și psihanaliza în nevroză nu *eo ipso* ceea ce este contra naturii și patologic, ci și ceea ce este plin de sens și oportun.

De aici rezultă firește atitudinea cercetătoare și aflată în expec- 416
tativă a psihanalizei față de nevroză. Psihanaliza se abține în orice caz de la judecata asupra valorii simptomelor, năzuind mai întâi să înțeleagă ce tendințe se găsesc la baza simptomului. Dacă am reuși pur și simplu să distrugem o nevroză, așa cum distrugem de exemplu un carcinom, atunci o dată cu această distrugere ar pieri și o grămadă de energie utilă. Această energie o salvăm însă: o punem în slujba scopurilor pulsiunii de însănătoșire, dacă ne luăm după sensul simptomelor, adică participăm la mișcarea regresivă a pacientului. Celui care este doar puțin familiarizat cu esența psihanalizei nu i se va părea desigur foarte ușor de înțeles cum de trebuie să iasă la iveală un efect terapeutic dacă medicul se lasă în seama fantasmelor „dăunătoare" ale pacientului. Și nu numai adversarii psihanalizei, ci și bolnavii înșiși se îndoiesc de valoarea terapeutică a unei astfel de metode ce acordă atenție tocmai celor pe care pacientul le condamnă ca lipsite de valoare și reprobabile, și anume fantasmelor sale. Putem să auzim adesea de la pacienți că medicii lor anteriori tocmai că le interziseseră să se preocupe de fantasme și ar fi vrut să ne spună că acum le este bine dacă au scăpat de această plagă cumplită, măcar pentru niște clipe. Ne mărturisesc de aceea că li se pare ciudat că ar fi benefic pentru starea lor dacă ar fi aduși prin tratament înapoi, tocmai acolo de unde se străduiseră mereu să scape.

Se pot replica următoarele referitor la această obiecție: totul de- 417
pinde de modul în care se comportă pacientul față de fantasmele sale. A fantasma era pentru pacient până atunci o activitate foarte pasivă și arbitrară. El se cufunda în visare, cum se spune. Nici așa-numita „reflectare" a pacienților nu este nimic decât o fantas-

mare arbitrară. Ceea ce pretinde psihanaliza de la pacient este, ce-i drept, aparent același lucru, dar numai un cunoscător foarte superficial al psihanalizei poate confunda visarea pasivă a pacienților cu atitudinea psihanalizei. Ceea ce pretinde psihanaliza de la pacient este tocmai contrariul a ceea ce a făcut până acum pacientul. Pacientul se aseamănă cu un om care a căzut din greșeală în apă și se scufundă, în vreme ce psihanaliza îi pretinde să fie scufundător. Căci acel loc în care cade pacientul nu este unul întâmplător. Acolo zace o comoară scufundată. Dar numai un scufundător o poate ridica.

418 Pacientul își consideră, așadar, fantasmele drept lipsite de valoare și de sens, dacă le judecă din punctul de vedere al rațiunii sale. Însă în realitate fantasmele au această mare influență asupra pacienților, pentru că și sunt de mare importanță. Sunt niște vechi comori scufundate, pe care numai un scufundător le poate ridica. Înseamnă că, spre deosebire de trecut, pacientul trebuie acum să-și îndrepte în mod intenționat atenția către viața lui interioară și, ceea ce înainte visa, acum să gândească în mod conștient și voit. Această nouă modalitate de a gândi despre sine însuși are la fel de multă asemănare cu starea psihică dinainte precum are scufundătorul cu cel ce se îneacă. Din constrângerea anterioară a devenit intenție și scop, adică *muncă*. Pacientul se preocupă acum, sprijinit de medicul său, cu fantasmele lui în intenția de a nu se pierde în ele, ci de a le descoperi bucată cu bucată și a le aduce la lumina zilei. Câștigă astfel un punct de vedere obiectiv față de viața sa interioară, și tot ceea ce înainte ura sau de care se temea, acum abordează. Prin aceasta este dat și principiul întregii terapii psihanalitice.

419 Pacientul s-a situat până acum ca urmare a maladiei sale parțial sau total în afara vieții. De aceea, el și-a neglijat multe dintre datoriile sale de viață, fie în ceea ce privește activitatea lui socială, fie obligațiile sale pur omenești. La îndeplinirea acestor îndatoriri individuale trebuie el să ajungă din nou dacă vrea să fie sănătos. Printre aceste îndatoriri nu se numără, după cum vreau să remarc din precauție, postulate general-etice, ci îndatoriri față de sine însuși, prin care nu se înțeleg *eo ipso* interese egoiste, căci omul este și o fi-

ință socială, ceea ce se uită prea ușor de către individualiști. Un om obișnuit se simte mai bine într-o virtute comună decât într-un viciu individual, oricât de seducător ar fi acesta din urmă. Trebuie să cam fie vorba de niște nevrotici sau de oameni în vreun alt fel neobișnuiți, care să se lase duși de nas de atare interese speciale.

Nevroticul s-a dat înapoi în fața unor astfel de îndatoriri și libi- 420
doul său s-a îndepărtat cel puțin parțial de la sarcinile realității; drept urmare, el a fost introvertit, adică întors către lumea interioară. Întrucât s-a renunțat complet la învingerea anumitor greutăți reale, libidoul s-a îndreptat spre drumul regresiei, adică fantasmele au luat în mare măsură locul realității. Inconștient (și adesea chiar conștient), nevroticul a preferat realității visarea și fantasmarea. Pentru a-l readuce pe bolnav la realitate și la îndeplinirea datoriilor sale de viață necesare, analiza o ia pe același drum „fals" al regresiei ca și libidoul bolnavului, așa încât începutul psihanalizei arată ca și cum am mai susține înclinațiile patologice ale bolnavului. Psihanaliza pătrunde însă în căile fantasmatice greșite ale bolnavului, pentru a readuce conștiinței și sarcinilor prezentului ceea ce este valoros aici, libidoul legat de fantasme. Asta nu se poate întâmpla însă decât prin aceea că fantasmele sunt scoase la suprafață și astfel și libidoul care este agățat de ele. Dacă libidoul nu ar fi legat de ele, atunci am putea lăsa liniștiți fantasmele inconștiente în seama lor și a existenței lor umbrite. Este inevitabil că bolnavul, care se simte confirmat în tendința sa de regresie prin începutul psihanalizei, duce interesul analitic în jos, sub imperiul rezistențelor intensificate, în adâncul lumii inconștiente a umbrelor.

De aceea și este perfect de înțeles că orice medic resimte, ca un 421
om normal, cele mai puternice rezistențe în sine însuși față de tendința regresivă absolut maladivă a bolnavului, căci el intuiește foarte exact că această tendință este patologică. El crede de aceea că acționează mai cu seamă ca medic cât se poate de corect dacă nu dă curs fantasmelor bolnavului. Este chiar de înțeles că medicul resimte și o aversiune față de această tendință, căci este neîndoielnic respingător să vezi cum un om e în totalitate preocupat să se găsească exclusiv pe sine important și să se admire neîncetat pe sine. În ge-

neral, pentru senzaţia estetică a omului normal profilul fantasmelor nevrotice este neîmbucurător, dacă nu de-a dreptul scârbos. Această judecată estetică de valoare trebuie oricum dată la o parte de psihanalist, la fel ca de orice alt medic care vrea să ajute cu adevărat un bolnav. Nu are voie să-i fie silă de munca murdară. Există desigur nenumăraţi bolnavi fizic care se însănătoşesc fără o investigare mai îndeaproape şi fără un tratament local radical, prin folosirea leacurilor generale fizice, dietetice şi sugestive. Dar cazurilor grele le poate aduce ajutor numai o terapie bazată pe o cercetare exactă şi o cunoaştere profundă a bolii. Metodele noastre terapeutice de până acum au fost astfel de măsuri generale, care în cazuri uşoare nu numai că nu vătămează, ci aduc chiar un real folos. Dar un număr mare de bolnavi se dovedesc inaccesibili pentru aceste mijloace. Dacă ajută aici ceva, atunci este psihanaliza, prin care desigur că nu vrem să spunem că psihanaliza e panaceu. Această afirmaţie ne pune în cârcă numai critici răuvoitoare. Ştim foarte bine că psihanaliza eşuează în anumite cazuri. Este cunoscut că nu se vor putea vindeca niciodată toate bolile.

422 Munca de scufundător a analizei aduce din mâlul de pe fund, bucată cu bucată, materiale murdare la suprafaţă, care mai întâi trebuie curăţate pentru ca să-şi poată arăta valoarea. Fantasmele murdare sunt ceea ce este lipsit de valoare şi aruncat, valoros e libidoul legat de ele, care este făcut refolosibil prin munca de curăţare. Psihanalistului de specialitate i se va părea, ce-i drept, uneori, aşa ca oricărui expert, că fantasmele ar avea şi ele o anumită valoare, nu numai libidoul legat de ele. Pentru pacient această apreciere nu este însă valabilă în primul rând. Pentru medic fantasmele sunt numai de o valoare ştiinţifică, aşa cum pentru chirurg poate fi de interes ştiinţific dacă puroiul conţine stafilococi sau streptococi. Pacientului îi este totuna. Medicul va proceda bine faţă de pacient să-şi păzească interesul ştiinţific, pentru a nu-l ademeni pe pacient să aibă mai multe bucurii decât e necesar de pe urma fantasmelor lui. Importanţa etiologică acordată, din câte cred, în mod nejustificat fantasmelor explică de ce se alocă în publicistica psihanalitică un spaţiu atât de vast dezbaterii cazuistice extinse a diferitelor forme de

fantasme. O dată ce se va ști că totul este posibil, se vor pierde treptat aprecierea inițială de valoare a fantasmelor și strădania de a descoperi aici factorul etiologic. Și nici o cazuistică, oricât de extinsă, nu va fi vreodată în stare să epuizeze acest ocean. Teoretic, orice caz din ea chiar este inepuizabil.

În majoritatea cazurilor, producerea de fantasme încetează după 423
câtva timp, de unde firește nu se poate conchide că posibilitățile fanteziei ar fi epuizate; ci sfârșitul producției înseamnă că nu mai există libido pe drumul regresiei. Dar sfârșitul mișcării de regresie a venit când libidoul s-a înstăpânit pe sarcinile actuale reale și este necesar să fie folosit la soluționarea acestor sarcini. Există însă cazuri, și nu sunt puține la număr, care se împotmolesc, fie din proprie plăcere pentru activitatea fantasmatică, fie ca urmare a orientării greșite de către doctor, în producerea nesfârșitelor fantasme, mai mult timp decât în mod obișnuit. Ultimul caz se întâmplă ușor mai ales la începători, care, orbiți de cazuistica psihanalitică de până acum, se opresc la interesul pentru fantasmele pretinse a fi importante etiologic și se străduiesc constant să împrospăteze fantasme din trecutul infantil îndepărtat, presupunând în mod eronat că găsesc astfel soluția dificultăților nevrotice. Ei nu văd că *soluția rezidă în acțiunea și în îndeplinirea anumitor datorii de viață necesare*. Se va obiecta că nevroza constă de fapt tocmai în aceea că pacientul este inapt să îndeplinească aceste cerințe ale vieții și că terapia trebuie să-l facă prin această analiză a inconștientului să devină apt sau măcar să-i ofere mijloacele ajutătoare necesare.

Obiecția în această formă este foarte corectă, numai că trebuie 424
adăugat că ea este valabilă doar dacă sarcina de îndeplinit îi și este efectiv conștientă pacientului, și anume nu doar academic, adică în contururi teoretice generale, ci și în detaliu. E caracteristic pentru nevrotic că tocmai această cunoaștere îi lipsește chiar dacă el este, corespunzător inteligenței sale, bine orientat în legătură cu sarcinile generale de viață și poate că aspiră mult să ajungă să îndeplinească prescripțiile moralei de viață uzuale. El cunoaște însă cu atât mai puțin, uneori nu cunoaște chiar deloc, datoriile vieții, incomparabil mai importante, față de sine însuși. De aceea, nu-i suficient ca

pacientul să fie urmărit orbește pe drumul său de regresie și să fie împins printr-un interes etiologic inoportun spre fantasmele sale copilărești. Aud adesea de la pacienți care s-au împotmolit fără succes într-un tratament psihanalitic: „Domnul doctor este de părere că mai trebuie să existe o traumă infantilă sau o fantasmă corespunzătoare pe care o refulez". Făcând abstracție de cazurile în care această presupunere s-a nimerit perfect, am văzut și din acelea în care impedimentul a constat în faptul că libidoul scos la iveală de fiecare dată prin analiză se scufunda iarăși în adânc din cauza lipsei de preocupare, și anume pentru că atenția medicului era îndreptată total spre infantil și el nu mai vedea ce activitate actuală de adaptare avea pacientul de îndeplinit. Urmarea a fost că libidoul adus la suprafață prin analiză se scufunda tot mereu, pentru că nu i se dădea oportunitatea unei activități.

425 Există foarte mulți pacienți care ajung chiar ei singuri la înțelegerea sarcinilor lor de viață și de aceea renunță relativ curând la producerea unor fantasme regresive, pentru că preferă să trăiască în realitate, în loc să fantasmeze. Asta nu este din păcate valabil la toți pacienții. Nu puțini sunt cei care renunță pe termen foarte lung, poate chiar permanent la îndeplinirea sarcinilor lor de viață, preferând reveria inactivă nevrotică. (Mai scot o dată în evidență aici că prin „reverie" nu se înțelege întotdeauna un fenomen conștient.)

426 Psihanaliza s-a modificat în decursul anilor corespunzător faptelor și cunoștințelor dobândite. Dacă în stadiul său de început psihanaliza a fost un fel de metodă chirurgicală, care voia să îndepărteze din suflet corpul străin, afectul strangulat, atunci forma mai târzie a fost un fel de metodă istorică ce tindea să cerceteze istoria evoluției nevrozei cu grijă până la ultimele amănunte și să o reducă până la primele începuturi.

427 Este neîndoielnic că apariția celei din urmă metode se datora în esență unui interes științific puternic și unei empatii personale, ale căror urme sunt în mod clar inerente prezentărilor cazuistice de până acum. Datorită acestui fapt i-a și reușit lui Freud să descopere în ce consta efectul terapeutic al psihanalizei. În timp ce înainte se căuta efectul în descărcarea afectului traumatic, acum s-a aflat că

fantasmele scoase la iveală se asociază fără excepţie cu persoana medicului. FREUD a numit acest proces *transfer*, corespunzător faptului că pacientul transfera acum fantasmele sale, care erau înainte legate de imaginile mnezice ale părinţilor („imagines"), asupra medicului. Transferul nu are loc, de exemplu, la modul că procesul se limitează la factorul pur intelectual, ci libidoul inerent fantasmelor se precipită cu fantasmele asupra medicului. Toate acele fantasme sexuale aluzive care înconjoară imagoul părinţilor îl înconjoară acum pe medic, şi cu cât pacientul realizează mai puţin acest lucru, cu atât va fi mai mult şi mai puternic legat de medic în mod inconştient.

Această cunoaştere are o însemnătate principială în diferite pri- 428
vinţe. Procesul are un mare avantaj biologic, mai cu seamă pentru pacient. Cu cât dă mai puţin lumii reale, cu atât sunt fantasmele sale mai ample şi cu atât este şi el mai tare desprins de lume. Este tipic pentru nevrotic că are tot timpul o relaţie dereglată cu realitatea, adică o adaptare diminuată. Prin transferul asupra medicului i se ridică pacientului o punte, prin care poate să ajungă, ieşind din cadrul familiei, în realitate, sau cu alte cuvinte: din mediul infantil în lumea adultului, medicul reprezentând pentru el o parte a lumii extrafamiliale.

Pe de altă parte, transferul este însă şi un puternic obstacol în 429
progresul tratamentului, căci prin transfer pacientul asimilează medicul, care ar trebui să-i reprezinte o bucată de realitate extrafamilială, tatălui şi mamei, şi astfel întregul avantaj al noii achiziţii este paralizat. Cu cât izbuteşte pacientul mai mult să vadă în medic un om oarecare, să-l cunoască obiectiv, cu atât îi va fi mai mare beneficiul de pe urma transferului. Însă cu cât vede mai puţin medicul ca om în general şi cu cât îl asimilează mai mult ca tată, cu atât va fi mai mic avantajul şi cu atât mai mare dezavantajul transferului. Căci astfel pacientul nu face decât să lărgească perimetrul familiei sale cu o personalitate asemănătoare părinţilor. El însuşi se găseşte însă şi acum, ca şi înainte, în mediul infantil şi de aceea în constelaţia sa infantilă. Poate ca atare să piardă total avantajele transferului.

430 Există pacienți care recurg la psihanaliză cu cea mai mare disponibilitate și sunt extraordinar de prolifici în producerea de fantasme, fără ca să facă cel mai mic progres, deși nevroza lor pare să fie luminată în întreaga ei evoluție până în ungherul cel mai ascuns. Medicul preocupat de concepția istorică poate ușor să intre în derută în astfel de situații și trebuie să-și pună problema ce ar mai fi de analizat în respectivul caz. Astea sunt tocmai cazurile despre care discutam mai devreme, în care nu mai este vorba nicidecum de analiza materialului istoric, ci de problema acțiunii, care ar consta în primul și primul rând în depășirea atitudinii infantile. Ce-i drept, prin analiza istorică se va scoate tot mereu în evidență că pacientul adoptă față de medic o atitudine infantilă, dar nu rezultă în nici un fel cum s-ar putea schimba această situație. Până la un anumit grad, acest dezavantaj însemnat al transferului există în orice caz. A reieșit treptat chiar că partea de psihanaliză discutată până acum este desigur extraordinar de interesantă și de valoroasă din punct de vedere științific, dar practic are o importanță cu mult mai mică decât *analiza transferului* care urmează acum.

431 Înainte de a pătrunde în amănuntele acestei părți cu o deosebită importanță practică a analizei, doresc să atrag atenția asupra unei paralele dintre prima parte a analizei și o anumită instituție de istorie a culturii: mă refer la instituția religioasă a *spovedaniei.*

432 Oamenii nu sunt prin nimic mai mult reduși asupra lor înșiși și rupți de comunitatea celorlalți decât prin „posedarea" unor secrete importante personal, care sunt tăinuite cu teamă și gelozie. Fapte și gânduri „păcătoase" sunt foarte adesea ceea ce desparte și înstrăinează oamenii. Aici, spovedania aduce uneori o adevărată eliberare. Sentimentul considerabil de ușurare care urmează de obicei după spovedanie se datorează reprimirii celui pierdut în comunitatea omenească. Însingurarea și izolarea sa morală, atât de greu suportate până atunci, își găsesc sfârșitul prin spovedanie. În aceasta constă beneficiul psihologic esențial al spovedaniei.

433 În plus, spovedania mai are însă în mod necesar și alte urmări: prin transferul secretului și al tuturor fantasmelor inconștiente sub-

iacente se înfiripă o anumită legătură morală între individ și duhovnic, o așa-numită „relație de transfer". Cine are experiență psihanalitică știe cât de mult câștigă importanța personală a medicului prin faptul că pacientul a izbutit să îi mărturisească secretele lui. Este adesea surprinzător cât de puternic se schimbă prin aceasta comportamentul pacienților. Și această consecință era probabil intenționată de către biserică. Faptul că majoritatea omenirii nu numai că are nevoie de o conducere, ci chiar nici nu-și dorește nimic mai bun decât să fie condusă și tutelată, justifică într-o anumită măsură valoarea morală pe care o atribuie biserica spovedaniei. Preotul, înzestrat cu toate prerogativele puterii paterne, este conducătorul și păstorul responsabil al turmei sale. El este *părintele duhovnic*, iar enoriașii sunt *copiii duhovnicești*.[34]

Într-atât preotul și biserica înlocuiesc părinții și în această mă- 434
sură ei eliberează omul din strânsoarea legăturii familiale. Dacă preotul este o personalitate morală elevată, cu o noblețe sufletească naturală și o cultură spirituală corespunzătoare, atunci instituția spovedaniei trebuie slăvită ca o metodă strălucită de conducere și educație socială, care a și îndeplinit efectiv pe parcusul a peste un mileniu și jumătate o imensă sarcină educativă. Atâta vreme cât biserica creștină a Evului Mediu a înțeles să fie protectoarea artei și științei — ceea ce i-a și reușit datorită vastei ei toleranțe temporare a elementului lumesc —, spovedania a putut constitui un mijloc educativ admirabil. Însă spovedania și-a pierdut valoarea educativă, cel puțin pentru oamenii cu un nivel spiritual mai înalt, de îndată ce biserica s-a dovedit incapabilă să-și afirme conducerea pe plan spiritual, ceea ce este urmarea inevitabilă a rigidității spirituale. Omul de un nivel moral și spiritual mai înalt al zilelor noastre nu mai dorește să urmeze o credință sau o dogmă rigidă. El vrea să înțeleagă. Nici o mirare că dă la o parte tot ce nu înțelege, iar simbolul religios face parte dintre acele lucruri care nu sunt tocmai ușor accesibile înțelegerii. De aceea, religia cade de obicei mai întâi peste bord. *Sacrificium intellectus*, pe care îl cere credința pozitivă,

34 În germană, *Beichtvater* = duhovnic, literal tată care primește spovedania, și *Beichtkind* = persoană care se spovedește, literal copil care se spovedește.

este o faptă violentă căreia i se împotriveşte conştiinţa morală a omului cu un nivel mai înalt.

435 În ceea ce priveşte acum analiza, în majoritatea cazurilor relaţia de transfer şi de dependenţă faţă de analist ar putea fi considerată eventual suficientă pentru menţinerea unui anumit efect terapeutic, dacă analistul ar avea o personalitate proeminentă şi ar fi capabil în orice privinţă să-şi conducă pacienţii cu responsabilitate şi să fie un tată pentru oamenii lui. Însă un om modern, dezvoltat pe plan spiritual năzuieşte — conştient sau inconştient — să se guverneze singur şi să stea pe propriile picioare din punct de vedere moral. Doreşte să ia singur în mână cârma pe care alţii au condus-o deja prea mult timp pentru el. Doreşte să înţeleagă, cu alte cuvinte: să fie el însuşi om adult. Este fireşte mult mai uşor să fii condus, dar asta nu i se mai potriveşte omului cultivat din vremea noastră, căci el simte că spiritul acestui timp cere de la el *autonomia morală*. Psihanaliza trebuie să conteze pe această pretenţie şi trebuie să respingă de aceea cerinţa pacientului de a fi permanent condus şi îndrumat. Medicul care analizează îşi cunoaşte propria imperfecţiune prea bine încât să se mai poată crede în stare să se joace de-a tatăl şi conducătorul. Năzuinţa sa supremă poate consta numai în faptul că-şi educă pacienţii să devină nişte personalităţi independente, eliberându-i de legarea inconştientă de limitări infantile. Psihanaliza trebuie de aceea să analizeze transferul, o misiune de care preotul nu se ocupă. Prin analiza transferului, legarea inconştientă (şi conştientă!) de medic trebuie să fie tăiată şi pacientul pus pe picioare proprii. Aceasta, cel puţin, este intenţia tratamentului.[35]

436 Am văzut deja că transferul aduce cu sine tot felul de dificultăţi în relaţia dintre medic şi pacient, medicul fiind asimilat întotdeauna mai mult sau mai puţin *sub specie* familiei. Prima parte a analizei, descoperirea complexului, este mai degrabă uşoară şi simplă — datorită împrejurării că oricine se dezbară la urma urmei cu plăcere de secretele sale dureroase; în consecinţă, simte şi o satisfacţie

35 Cf. în acest sens expunerile mele din *Die Psychologie der Übertragung* [Ges. Werke XVI (1958)].

specială că a reuşit în sfârşit să găsească pe cineva care are o ureche plină de înţelegere pentru toate acele lucruri cărora altminteri nu voia nimeni să le acorde atenţie. Pentru pacient este un sentiment agreabil special acela de a fi înţeles şi de a avea un medic care este hotărât să-şi înţeleagă în orice situaţie pacientul şi este şi dispus să-l urmeze aparent pe toate căile greşite posibile. Există pacienţi care au pentru acesta chiar un „test" special, o anumită întrebare specială la care să răspundă medicul; dacă nu poate sau nu vrea sau o trece cu vederea, atunci nu e bun de nimic. Sentimentul de a fi înţeles are un şarm deosebit pentru toate sufletele însingurate din rândul bolnavilor care sunt nesătui în cerinţa lor de a fi „înţeleşi".

Începutul analizei este de obicei relativ simplu datorită acestor 437
dispoziţii binevoitoare. Efectele terapeutice adesea considerabile care se întâmplă să apară în această fază a analizei se dobândesc uşor şi îl pot ispiti tocmai de aceea pe cel începător în psihanaliză la un anumit optimism de terapeut şi la o superficialitate analitică ce nu se află în nici un fel de legătură cu dificultatea deosebită şi seriozitatea sarcinii psihanalitice. Iar trâmbiţarea efectelor terapeutice nu este nicăieri mai de dispreţuit ca în psihanaliză, deoarece nimeni nu ar trebui să ştie mai bine decât psihanalistul că reuşita terapeutică depinde la urma urmei în principal de conlucrarea dintre natură şi pacientul însuşi. Psihanalistul nu are decât să fie mândru de înţelegerea lui avansată a esenţei şi structurii nevrozei, o înţelegere care depăşeşte cu mult cunoştinţele de până acum în acest domeniu. Însă publicistica psihanalitică nu poate să fie scutită de reproşul că ea lasă uneori să apară psihanaliza într-o lumină greşită. Există publicaţii terapeutice din care cel neiniţiat îşi face impresia că analiza ar fi un artificiu relativ simplu sau un fel de truc iscusit cu rezultate uimitoare.

Prima parte a analizei, unde încercăm să înţelegem şi de aceea 438
îi creăm adesea pacientului o mare senzaţie de uşurare, este răspunzătoare pentru iluziile terapeutului. Ameliorările care apar câteodată la începutul analizei nu sunt desigur propriu-zis rezultatele tratamentului psihanalitic, ci de cele mai multe ori doar uşurări trecătoare, care sprijină în mod esenţial procesul transferului. După

ce au fost depășite primele rezistențe față de transfer, aceasta este de fapt o situație ideală pentru nevrotic. El însuși nu trebuie să facă nici un efort și totuși cineva îi iese în întâmpinare cel puțin la jumătate de drum, cu o dorință specială de a pricepe, neobișnuită pentru el până acum, cineva care nici nu se plictisește, nici nu se sperie, deși pacientul este uneori cât se poate de capricios și încăpățânat ca un copil. Datorită acestei răbdări se topesc până la urmă rezistențele cele mai puternice, așa încât pacientul nu mai ezită să plaseze medicul printre zeii familiei sale, adică să-l asimileze mediului intim-infantil.

439 Dar pacientul acoperă astfel și o altă nevoie, și anume el împlinește acea achiziție extrafamilială, care este o cerință biologică. Pacientul câștigă ca atare prin relația de transfer un avantaj dublu, și anume o personalitate, despre care se presupune, pe de o parte, o atenție tandră, pătrunzând interesată până la detalii — care este deci în această privință echivalată tatălui și mamei —, dar care, pe de altă parte, este extrafamilială și astfel îl și ajută pe pacient într-un mod complet lipsit de pericol să îndeplinească o datorie de viață importantă și delicată. Dacă o dată cu această achiziție intervine și un efect terapeutic mare, ceea ce nu este foarte rar cazul, atunci se întărește și mai mult credința pacientului în desăvârșirea situației câștigate acum. În aceste condiții este pur și simplu de la sine înțeles că pacientul nu înclină nici în cea mai mică măsură să renunțe la toate aceste avantaje. Dacă ar depinde de el, atunci ar prefera să fie unit pentru totdeauna cu doctorul. În mod corespunzător, acum încep numeroase fantasme despre cum s-ar putea atinge într-un fel sau altul acest scop. Un mare rol îl joacă erotica aici, care este folosită printre altele și ea și este exagerată pentru a demonstra imposibilitatea despărțirii. Pacientul îi opune medicului după cum e de înțeles niște rezistențe îndârjite, atunci când acesta din urmă face încercarea de a dizolva relația de transfer.

440 Nu trebuie să uităm însă că pentru nevrotic achiziția unei relații extrafamiliale este o datorie de viață — ca pentru orice alt om —, și anume o îndatorire pe care o îndeplinise câteodată foarte limitat sau nu o îndeplinise deloc. Vreau să mă opun aici energic și opiniei

care se face adesea auzită că prin relație extrafamilială se înțelege întotdeauna o relație sexuală. În multe cazuri am dori să spunem: tocmai asta nu. Este chiar o neînțelegere nevrotică răspândită că adaptarea corectă la lume constă în trăirea din plin a sexualității. Nici aici literatura psihanalitică nu este lipsită de confuzii, și există publicații din care nu pot fi deduse alte concluzii. Această neînțelegere este însă cu mult mai veche decât psihanaliza, deci nu cade în seama acesteia. Vechiul rutinier medical cunoaște prea bine acest sfat, și eu am avut ceva pacienți care au acționat după această rețetă. Dacă un psihanalist ajunge la această rețetă este pentru că el face aceeași eroare ca și pacientul care crede că fantasmele sale sexuale ar veni din *sexualitatea* acumulată („refulată“). Pentru aceasta sigur că rețeta ar fi tămăduitoare. Nu este însă vorba deloc de așa ceva, ci de un libido regresiv, care tinde spre infantil și se dă înapoi în fața adevăratelor probleme, un libido care exagerează fantasmarea. Dacă susținem această tendință regresivă, atunci întărim pur și simplu atitudinea infantilă a nevroticului de care tocmai suferă. Nevroticul trebuie să deprindă acea adaptare mai înaltă pe care o cere cultura de la omul adult. Cine are tendința pronunțată de a merge în jos, acela o va face de la sine fără să aibă nevoie de vreo psihanaliză.

Nu avem voie să cădem însă astfel în extrema cealaltă și să con- 441
siderăm că am crea prin psihanaliză tot felul de personalități proeminente. Psihanaliza se află dincolo de moralitatea tradițională, ea nu trebuie să țină cont mai întâi de nici un standard moral general; ea este și trebuie să fie doar un mijloc de a face loc tendințelor individuale, de a le dezvolta și de a le aduce cât se poate de bine în acord cu totalitatea personalității. *Psihanaliza trebuie să fie o metodă biologică ce încearcă să reunească starea subiectivă supremă de bine cu funcția biologică cea mai valoroasă.* Întrucât omul este determinat nu numai ca individ, ci și ca membru social, aceste două tendințe inerente naturii umane nu pot fi separate niciodată una de cealaltă sau supuse una alteia, fără a prejudicia din greu omul.

Bolnavul iese în cel mai bun caz din analiză așa cum este el cu 442
adevărat, adică în armonie cu sine însuși, nici bun, nici rău, pur și

simplu aşa cum este omul ca fiinţă naturală. Dar dacă prin educaţie înţelegem un mijloc cu care se produce un pom tuns frumos într-o formă artificială, atunci psihanaliza nu este o metodă educativă. Cine are însă conceptul mai înalt de educaţie va lăuda ca fiind cea mai bună acea metodă educativă care înţelege să crească un pom ce îndeplineşte în modul cel mai desăvârşit toate determinările de creştere pe care i le-a pus natura în el. Ne dedăm uşor temerii ridicole că omul este ceea ce este în realitate, o fiinţă foarte netrainică, şi dacă toţi oamenii ar fi aşa, cum sunt cu adevărat, atunci s-ar naşte o catastrofă socială groaznică. Prin om, aşa cum este el cu adevărat, mulţi individualişti din ziua de azi înţeleg într-un mod extrem de unilateral numai elementul veşnic nemulţumit, anarhist şi râvnitor din om şi ei uită complet că exact acelaşi om a creat şi formele strict închise ale civilizaţiei de azi, care au o stabilitate şi o putere mai mare decât subcurentele anarhiste. Faptul că personalitatea socială este mai puternică este una dintre condiţiile indispensabile de existenţă ale omului. Dacă nu ar fi aşa, atunci omul ar înceta să existe. Elementul râvnitor şi rebel care ne apare în psihologia nevroticului nu este omul aşa cum este el cu adevărat, ci o imagine infantilă deformată, caricaturizată. În realitate, omul normal este „susţinătorul statului şi al moralei", el creează legi şi le respectă; nu pentru că aşa ceva i-ar fi impus din exterior — asta ar fi o idee copilărească —, ci pentru că iubeşte mai mult ordinea şi legea, decât capriciul, dezordinea şi anarhia.

443 Dacă vrem să dizolvăm transferul, atunci trebuie să luptăm împotriva unor puteri care nu au numai valoare nevrotică, ci sunt şi de o importanţă generală normală. *Dacă vrem să-l aducem pe bolnav la dizolvarea relaţiei de transfer, atunci cerem de la el ceva ce nu se cere de fapt decât rareori sau niciodată de la omul mediu, şi anume să se depăşească pe sine complet.* Acest lucru nu i l-au cerut propriu-zis omului decât anumite religii. Această cerinţă face ca a doua parte a analizei să fie atât de dificilă.

444 Se ştie că este o prejudecată infantilă uzuală că dragostea are dreptul să emită pretenţii. *Conceptul infantil pentru a fi iubit este: a primi de la alţii daruri.* Pe baza acestei definiţii, pacienţii ridică pre-

tenţii şi nu se comportă altfel ca majoritatea oamenilor normali, a căror râvnire infantilă nu atinge cote prea înalte numai prin îndeplinirea datoriilor de viaţă şi prin saturarea libidinală astfel creată şi nici nu tinde *a priori* spre pasionalitate, din cauza unei anumite lipse de temperament. Răul fundamental în nevroză este că pacientul pune în locul unei activităţi de adaptare speciale şi particulare, care a necesitat un grad înalt de autoeducaţie, pretenţiile sale infantile (însufleţite regresiv) şi începe să se tocmească. Medicul nu va fi dispus să cedeze pretenţiilor pe care pacientul i le ridică lui personal; dar va voi uneori să se răscumpere prin propuneri de compromis: de exemplu, acordarea sugestivă a unor libertăţi morale, a căror maximă ar fi totodată şi principiul unei scăderi generale a nivelului cultural. Dar astfel se întâmplă doar că pacientul ajunge pe o treaptă mai joasă şi devine inferior. De altminteri, nici nu este o chestiune de civilizaţie, ci mai mult o răscumpărare din constângerea transferului prin oferta altor (pretinse) avantaje. Este însă cu totul în opoziţie cu interesul real al pacientului dacă i se oferă avantaje compensatoare; aşa nu este eliberat niciodată de ceea ce îl face să sufere, şi anume de râvnirea şi comoditatea sa infantilă. *De ele îl eliberează numai autodepăşirea.*

Von der Gewalt, die alle Wesen bindet,
Befreit der Mensch sich, der sich überwindet.[36]

Nevroticul trebuie să demonstreze că poate să trăiască raţional la fel de bine ca un om normal. Da, el trebuie să poată mai mult decât un normal, şi anume el trebuie să renunţe la o porţie zdravănă de infantilism, ceea ce nu îi cere nimeni omului normal. 445

Pacienţii încearcă adesea să se convingă prin aventuri speciale dacă nu s-ar putea totuşi să fie continuată existenţa infantilă. Ar fi o mare greşeală dacă medicul i-ar împiedica. Există experienţe pe care le putem doar face, dar niciodată înlocui prin ra- 446

36 J.W. Goethe, *Die Geheimnisse.* „Din forţa care toate fiinţele uneşte,/ Se eliberează omul ce se depăşeşte."

ţiune. Asemenea experienţe sunt deseori de o valoare nepreţuită pentru pacienţi.

447 Niciodată nu va fi vorba atâta ca în acest fragment al analizei despre măsura în care este analizat însuşi medicul. În cazul în care chiar medicul mai are un tip infantil de dorinţă de care este inconştient, el nu va mai fi niciodată în stare să le deschidă pacienţilor săi ochii tocmai asupra acestei probleme. Este şi un secret deschis, că pe lângă analiză şi mult dincolo de ea, pacienţii inteligenţi citesc în sufletul medicului, pentru a-şi căuta acolo confirmarea formulei tămăduitoare — sau contrariul. Este cu totul imposibil — şi cu analiza cea mai fină — de împiedicat ca pacientul să preia instinctiv felul medicului de a se împăca cu problemele de viaţă. Împotriva acestui lucru nu ajută nimic, căci personalitatea ne învaţă mai mult decât tomuri groase pline de înţelepciune. Nu folosesc la nimic toţi norii în care s-ar învălui analistul pentru a-şi ascunde propria personalitate; la un moment dat, va întâlni cazul care îi dă cărţile pe faţă. *Medicul care îşi ia de la început în serios meseria se vede pus în faţa cerinţei implacabile de a adeveri principiile psihanalizei şi asupra lui însuşi.* Va fi uimit să vadă câte dificultăţi aparent tehnice dispar în acest fel în analiză. Vorbesc aici, se-înţelege, nu de stadiul iniţial al analizei, pe care l-am putea numi stadiul descoperirii complexului, ci de acest stadiu ultim, extraordinar de spinos, unde este vorba despre aşa-numita „dizolvare a transferului".

448 Mi s-a părut de multe ori că începătorii au considerat transferul un fenomen complet anormal care trebuie „combătut". Nimic nu este mai incorect decât această concepţie. În transfer trebuie să zărim mai întâi doar o falsificare, o caricatură sexualizată a acelei legături sociale care ţine laolaltă societatea omenească şi produce şi relaţiile strânse dintre cei cu aceleaşi convingeri. Această legare este una dintre condiţiile sociale cele mai valoroase pe care ni le putem imagina, şi ar fi o greşeală cumplită de respins încercarea socială a pacientului *in toto*. Acest curent trebuie doar purificat de părţile componente regresive, sexualismul infantil. Prin aceasta, fenomenul transferului devine instrumentul de adaptare cel mai evident.

Singurul mare pericol este ca pretențiile infantile necunoscute ale medicului să se identifice cu pretențiile care merg în aceeași direcție ale pacientului. *Medicul poate să scape de această problemă numai dacă se supune el însuși unei analize riguroase făcute de un altul.* El învață astfel și să înțeleagă ce înseamnă analiza de fapt și cum se simte când este făcută pe seama propriului psihic. Cel care va înțelege va vedea de îndată cât de bine le folosește asta și pacienților săi. Sunt medici care cred că se descurcă cu *autoanaliza.* Aste este psihologie tip Münchhausen și sigur se împotmolesc în ea. Ei uită că una dintre condițiile cele mai importante, cu efect terapeutic, este tocmai supunerea în fața judecății obiective a altuia. Se știe că, în ciuda a orice, suntem orbi față de noi înșine. Mersul pe căi singuratice și tăinuirile autoerotice ar trebui să le lepede medicul de la bun început, dacă vrea să-și educe pacienții să devină niște personalități mature social și independente. 449

Sunt de părere cu Freud dacă emit cerința aproape de la sine înțeleasă ca un medic psihanalist să-și îndeplinească datoriile de viață în proporția care-i revine. Dacă nu procedează așa, atunci nimic nu poate să împiedice ca libidoul său insuficient ocupat să nu se răsfrângă automat asupra pacienților săi și, în final, să falsifice toată analiza. Oamenii necopți și nedestoinici care sunt chiar ei nevrotici și stau numai cu un picior în viață fac de obicei cu analiza numai prostii! *Exempla sunt odiosa!* Medicina în mâna unui nebun a fost dintotdeauna otravă și moarte. Așa cum trebuie să cerem de la chirurg în afara cunoștințelor de specialitate și o mână dibace, curaj, prezență de spirit și putere decizională, așa trebuie și mai mult să așteptăm de la psihanalist o perfecționare psihanalitică deosebit de serioasă a propriei personalități, dacă vrem să-i încredințăm un bolnav. Vreau să spun de-a dreptul că achiziționarea și mânuirea psihanalizei nu presupune la medic numai un talent psihologic, ci *în primul rând o strădanie serioasă pentru formarea propriului caracter.* 450

Tehnica „dizolvării transferului“ este desigur aceeași ca mai înainte. Un spațiu larg îl ocupă bineînțeles problema ce trebuie să facă pacientul cu libidoul retras de la persoana medicului. Și aici este mare pericolul pentru începător să ghicească la întâmplare și să îm- 451

parte sfaturi sugestive. Pentru pacient, strădania medicului în această privință este extrem de comodă și deci de dăunătoare. În această problemă importantă trebuie, ca pretutindeni în psihanaliză, să li se dea pacientului și mișcărilor sale precădere și să li se lase conducerea, chiar dacă drumul pare a fi o cale greșită. Calea greșită este o condiție de viață la fel de importantă ca și adevărul.

452 Datorăm în acest al doilea stadiu al analizei cu obstacolele și abisurile sale ascunse *analizei viselor* extraordinar de mult. În timp ce la început visele ne-au servit în principal ca indicatori de drum pentru detectarea fantasmelor, aici ne sunt într-un mod adesea extrem de valoros indicatori de drum pentru aplicarea libidoului. Prin lucrările fundamentale ale lui FREUD, am avut parte de o îmbogățire imensă a științei noastre referitoare la determinarea conținuturilor manifeste ale viselor prin materiale istorice și tendințe de dorință. FREUD a arătat cum ne fac visele accesibilă o masă de material subliminal, îndeobște amintiri, care au ajuns pentru anumite conexiuni sub pragul conștiinței. Conform spiritului metodei sale absolut istorice, FREUD ne învață în privință preponderent analitică. În ciuda valorii incontestabil mari a acestui mod de a privi lucrurile, nu putem adopta însă exclusiv acest punct de vedere, căci concepția unilateral istorică nu ține suficient cont de importanța teleologică (evidențiată mai cu seamă de MAEDER[37]) a viselor. Gândirea inconștientă ar fi caracterizată foarte insuficient, dacă am privi-o numai din perspectiva determinării sale istorice. Din aprecierea sa completă face neapărat parte și cea a importanței sale teleologice sau prospective. Dacă urmărim istoria Parlamentului englez înapoi până la primele sale începuturi, căpătăm fără îndoială o înțelegere excelentă a dezvoltării și determinării formei sale actuale. Dar prin aceasta nu se spune încă absolut nimic despre funcția sa prospectivă, adică despre sarcinile sale pe care trebuie să le rezolve acum și în viitor.

453 Același lucru este valabil pentru vise, a căror funcție prospectivă a fost apreciată numai de superstiția tuturor timpurilor și popoarelor. E desigur mult adevăr aici. Nu că ne-am putea încumeta

37 [Cf. *Die Symbolik in den Legenden, Märchen, Gebräuchen und Träumen.*]

să-i încredințăm visului o previziune profetică; putem presupune însă pe drept că printre materialele sale subliminale s-ar găsi și acele combinații de viitor care sunt subliminale întrucât nu au atins încă gradul de claritate care e capabil de conștiință. Mă refer la acele presimțiri nelămurite pe care le avem câteodată despre viitor și care nu sunt nimic altceva decât niște combinații foarte fine, subliminale, a căror valoare obiectivă nu o putem încă apercepe.

Cu ajutorul acestei componente teleologice a visului, sunt ela- 454
borate tendințele de viitor ale bolnavului, și atunci cel ce se însănătoșește pășește, dacă izbutește această muncă, din tratament și din relația semiinfantilă de transfer într-o viață pregătită cu grijă lăuntric, pe care și-a ales-o singur și cu care se poate declara de acord după o matură gândire.

Este de înțeles că metoda psihanalitică nu se potrivește nicioda- 455
tă aplicării policlinice și de aceea trebuie să rămână mereu încredințată în mâinile celor puțini care aduc pe baza unor capacități educaționale și psihologice înnăscute o aptitudine specială și o bucurie specială în această profesie. Așa cum nu orice medic este *eo ipso* un bun chirurg, așa nu este nici oricine chemat pentru psihanaliză. Din cauza caracterului predominant psihologic al muncii psihanalitice, va fi greu să fie monopolizată pentru medicinist. Peste mai mult sau mai puțin timp, vor pune și alte facultăți stăpânire pe psihanaliză, fie din interes practic, fie din interes teoretic. Atâta timp cât și știința oficială exclude psihanaliza ca nonsens absolut din discuția generală, nu este de mirare dacă cei ce țin de alte facultăți se înstăpânesc mai repede pe această materie decât medicina oficială. Situația va fi astfel mai cu seamă având în vedere că psihanaliza este și o metodă de cercetare psihologică generală și un principiu euristic de prim ordin în domeniul științelor spiritului.

Aplicabilitatea psihanalizei ca metodă de cercetare în domeniul 456
bolilor mintale a fost demonstrată mai ales prin lucrările școlii din Zürich. Investigarea psihanalitică a Dementiei praecox, de exemplu, ne-a adus cele mai însemnate cunoștințe în configurarea psihologică a acestei boli mintale stranii. Am devia aici prea mult dacă am vrea să intrăm în amănunte legate de rezultatele acestor cerce-

tări. Teoria determinărilor psihologice în interiorul acestei boli este deja un domeniu extrem de vast, și dacă am vrea să dezbatem și problemele simbolice ale Dementiei praecox, ar trebui să vă prezint munți de materiale cu care mi-ar fi cu neputință să o scot la capăt în cadrul acestor prelegeri orientate general.

457 Problema Dementiei praecox s-a complicat atât de extraordinar de mult, întrucât pătrunderea care a avut loc de relativ scurt timp a problemei psihanalitice în domeniul mitologiei și al științei comparate a religiilor ne-a deschis o perspectivă profundă în simbolistica istoriei popoarelor. Pentru cunoscătorul simbolisticii visului și a schizofreniei, paralelismul frapant dintre simbolurile individuale de azi și cele ale istoriei popoarelor a lăsat o impresie copleșitoare. În mod special este clar paralelismul dintre simbolurile etnice și cele ale schizofreniei. Această complicare a psihologiei cu problema mitologiei îmi face imposibil să vă explic mai îndeaproape concepțiile mele despre Dementia praecox. Din aceleași motive, trebuie să renunț și să vă expun rezultatele cercetării psihanalitice în domeniul mitologiei și al științei comparate a religiilor. Nu aș putea-o face fără să vă prezint și materialele adiacente. Principalul rezultat al acestor cercetări este cunoașterea paralelismului însemnat dintre simbolistica etnică și cea individuală. Este încă greu de văzut la nivelul actual al elaborării care sunt perspectivele de psihologie comparată a popoarelor care rezultă de aici. Cunoașterea psihanalitică a esenței proceselor subliminale are de așteptat în primul rând o îmbogățire și adâncire foarte accentuată datorită prelucrării mitologiei.

9. UN CAZ DE NEVROZĂ LA UN COPIL

A trebuit să mă limitez să vă ofer pe parcursul acestor prelegeri 458
o prezentare mai mult sau mai puțin generală a esenței psihanalizei. Dezbaterea în detaliu a metodei și teoriei ar fi necesitat o grămadă de material cazuistic, a cărui expunere ar fi trebuit să aibă loc în detrimentul perspectivei asupra întregului. Pentru a vă da totuși posibilitatea să vă faceți o idee despre procedeele concrete ale tratamentului psihanalitic, m-am decis să vă prezint desfășurarea foarte scurtă a unei analize la o fetiță de unsprezece ani. Tratamentul analitic al acestui caz a fost efectuat de asistenta mea, domnișoara M. Moltzer. Atrag dinainte atenția că acest caz nu este caracteristic nici pentru durata, nici pentru desfășurarea unei psihanalize obișnuite, la fel de puțin cum este un individ caracteristic pentru toți ceilalți. Nicăieri nu este extragerea unor reguli general valabile atât de dificilă ca în psihanaliză, drept pentru care mai bine ne abținem de la prea multe formulări. Să nu uităm că în ciuda marii uniformități a conflictelor sau complexelor, fiecare caz este, ca să zicem așa, unicat. Căci fiecare individ este unicat. Fiecare caz cere de la medic un interes individual, și tot așa, desfășurarea analizei și prezentarea ei sunt diferite de la caz la caz.

Așa că dacă vă prezint un caz, atunci acest caz constituie o mică 459
secțiune de realitate dintr-o lume psihologică infinit de variată și manifestă toate acele amănunte aparent bizare sau arbitrare pe care capriciul așa-zisei coincidențe le presară în viața unui om. Nu intenționez să înăbuș ceva din interesul psihanalitic care merge până în detalii, căci nu vreau să trezesc impresia că psihanaliza ar fi o metodă cuprinsă în formule rigide. Nevoia științifică a cercetătorului caută, ce-i drept, să găsească mereu regulile și rubricile în care s-ar putea cuprinde ceea ce este cel mai viu din ceea ce este viu. Medicul și observatorul, în schimb, trebuie să lase să acționeze asupra lui, liber de orice formulă, realitatea vie în întreaga ei bogăție lipsită de legi. Așa că mă voi strădui să vă înfățișez acest caz în natura-

lețea lui și sper că voi și reuși să vă arăt cum se dezvoltă o analiză într-un mod cu totul diferit decât am putea s-o presupunen conform premiselor pur teoretice.

460 Este vorba despre o fetiță inteligentă de unsprezece ani dintr-o familie cultivată.

461 Istoricul bolii ei este următorul: trebuise să plece de mai multe ori de la școală din cauza unor grețuri și dureri de cap ce surveneau brusc. Acasă trebuia să se bage în pat. De fiecare dată, dimineața nu mai voia să se ridice din pat și să meargă la școală. Suferea și de vise de angoasă, era capricioasă și imprevizibilă. I-am atras atenția mamei, care m-a consultat, că aceste elemente sunt nevrotice și că în spatele lor zace ascunsă o anumită problemă despre care trebuie întrebat copilul. Această supoziție nu a fost o construcție arbitrară, căci orice observator atent știe că atunci când copiii sunt atât de neliniștiți și de prost dispuși, ceva îi chinuie, ceva ce le este neplăcut.

462 Copilul i-a mărturisit deci mamei următoarea poveste: are un profesor preferat, de care este încântată. În ultimul trimestru, ea scăzuse însă puțin la învățătură, obținând niște rezultate mai slabe și credea că își pierduse din favoarea profesorului. Atunci s-a întâmplat ca în ore să i se facă rău. Nu simțea numai o îndepărtare de profesorul ei, ci și o anumită ostilitate față de el. Și-a îndreptat complet interesul amical unui băiat sărac cu care obișnuia să împartă pâinea pe care o lua mereu la școală. I-a dat acum și bani ca să-și cumpere singur pâine. Stând o dată de vorbă cu acest băiat, și-a ironizat profesorul și l-a numit „țap". Băiatul s-a apropiat tot mai mult de ea și se credea îndreptățit să primească mereu un tribut de la ea sub forma unui mic dar bănesc. Atunci ei i s-a făcut teamă ca băiatul să nu-i povestească până la urmă profesorului că ea îl ironizase făcându-l „țap"; i-a promis băiatului doi franci dacă îi făgăduia să nu o spună niciodată profesorului. Din acel moment, băiatul a început să o șantajeze. O amenința cerându-și banul și o urmărea în drum spre casă cu pretențiile lui. Fata era disperată. Crizele ei de rău și greață erau strâns legate de această poveste. După ce, prin mărturisire, această istorie a fost lichidată, nu a survenit liniștirea la care ne-am fi putut aștepta.

Se vede foarte adesea că relatarea unei chestiuni penibile poate 463
chiar numai ea să aibă un mare efect terapeutic, așa cum am menționat mai devreme. E-adevărat că astfel de efecte nu prea obișnuiesc să fie de durată, chiar dacă uneori efectul favorabil poate dura foarte mult timp. O astfel de confesiune nu e desigur nici pe departe o analiză. Dar există în ziua de azi mulți medici de boli nervoase care cred că o analiză este numai o anamneză sau o confesiune ceva mai profundă.

Nu mult după aceea copilul a avut un acces puternic de tuse, 464
lipsind din cauza lui o zi de la școală. Apoi s-a dus o zi la școală, simțindu-se bine. A treia zi a avut o nouă criză puternică de tuse, cu dureri pe partea stângă, febră și vărsături. Temperatura controlată în mod atent a arătat 39,4 grade Celsius. Medicul casei s-a temut de o pneumonie. Dar a doua zi totul trecuse. Se simțea bine, nici urmă de febră și rău.

Mica pacientă plângea numai și nu voia să se scoale din pat. 465
Această evoluție ciudată mi-a trezit o bănuială stringentă de nevroză serioasă. De aceea, i-am sfătuit să treacă la tratamentul analitic.

Prima ședință. În prima ședință, cea mică s-a dovedit inhibată 466
anxios, manifestând din când în când un râs dezagreabil, forțat. I s-a dat mai întâi ocazia să vorbească cum îi este cuiva care are voie să rămână în pat. Auzim de la ea ce minunat e atunci să ai societate în jurul tău; toți vin la pat să te viziteze și, mai ales, o poți pune pe mama să îți citească, și anume dintr-o carte unde este vorba despre *povestea unui prinț care e bolnav și care se însănătoșește abia când i se împlinește dorința, și anume că micul lui prieten, un băiat sărac, se află lângă el.*

Relația evidentă a acestei povestiri cu propria ei poveste de 467
dragoste și de boală i se scoate în evidență și atunci începe să plângă: zice că ar vrea să meargă la ceilalți copii și să se joace cu ei, că altminteri or să fugă. I se permite pe loc, ea aleargă, dar după foarte scurt timp se întoarce, și anume nițel stânjenită. I se explică atunci că a alergat nu pentru că se temea că tovarășii ei de joacă ar putea să fugă, ci pentru că a vrut singură să fugă de acolo, din rezistență.

468 *A doua şedinţă.* În cea de-a doua şedinţă, se dovedeşte mai puţin temătoare şi inhibată. Vine vorba despre *profesor.* Se jenează să vorbească despre el. În sfârşit, survine confesiunea ruşinată: şi anume că îi este foarte drag. I se explică cum acesta nu este un motiv de ruşine; dimpotrivă, dragostea ei este o garanţie valoroasă că atunci ea va da în orele lui tot ce-i mai bun. „Deci îl pot îndrăgi?" întreabă atunci fetiţa cu un chip fericit.

469 Prin această lămurire, copila este declarată îndreptăţită în alegerea dragostei ei. Ea se sfiise, după cum se pare, să îşi mărturisească sentimentul pentru profesor. De ce se sfia nu este o întrebare la care se poate răspunde aşa pur şi simplu. Dacă viziunea de până acum presupune că libidoul pune stăpânire pe personalitatea extrafamilială numai cu dificultate, tocmai din cauză că se mai află încă în legătura incestuoasă, atunci asta face, ce-i drept, o impresie plauzibilă, căreia i te poţi doar cu greu sustrage. Trebuie scos în schimb în evidenţă că libidoul s-a ocupat cu mare vehemenţă de băiatul sărac, care este totuşi şi el un obiect extrafamilial. Trebuie conchis de aici că dificultatea nu rezidă în trecerea libidoului asupra obiectului extrafamilial, ci într-o altă conjunctură. *Dragostea pentru profesor înseamnă o acţiune mai dificilă,* ea impune mult mai multe cerinţe decât dragostea pentru băiat care nu impune acţiunii morale a fetei nici un fel de cerinţe. Indiciul din analiză că dragostea ar putea efectiv să o facă aptă să dea ce are mai bun din ea în orele profesorului ei duce copila înapoi la misiunea sa propriu-zisă, şi anume adaptarea la profesor.

470 Dacă libidoul se retrage în faţa unei sarcini necesare, atunci asta se întâmplă din acele motive general omeneşti ale comodităţii care nu este dezvoltată într-un grad deosebit de înalt numai la copil, ci şi la omul primitiv şi la animal. Inerţia şi comoditatea primitivă sunt primul contraargument faţă de activităţile de adaptare. Dacă libidoul nu este folosit aici, el stagnează şi procedează la regresia inevitabilă asupra unor obiecte sau modalităţi de adaptare anterioare. De aici provine atunci acea reactivare frapantă a complexului incestului. Libidoul evită obiectul greu de atins şi care obligă la multe acţiuni şi se orientează spre obiectul ieftin şi la urmă

spre cel mai ieftin, şi anume fantasmele infantile, care sunt dezvoltate apoi în nişte fantasme specifice de incest. Faptul că întotdeauna unde există o dereglare a adaptării psihologice se găseşte o dezvoltare prea puternică a fantasmei incestului ar putea, după cum am arătat mai devreme, să fie conceput şi ca un fenomen regresiv, deci de aşa natură încât fantasma incestului ar fi de o importanţă secundară şi nu cauzală, în timp ce sfiala omului natural faţă de anumite eforturi ar fi pe primul loc. Retragerea în faţa anumitor sarcini nu ar fi, aşadar, de explicat din cauză că omul ar prefera relaţia incestuoasă, ci el ajunge la ea constrâns de împrejurări pentru că se sfieşte de efort. Ar trebui să presupunem atunci că sfiala în faţa efortului conştient coincide cu preferinţa relaţiei incestuoase, ca fiind identice. Aceasta ar fi însă o greşeală învederată, căci nu numai omul primitiv, ci şi animalele manifestă o respingere imensă faţă de efortul intenţionat şi de aceea preferă o lenevie absolută atâta timp cât nu sunt împinşi la acţiune din cauza împrejurărilor. Nu se poate afirma însă nici despre omul complet primitiv, nici despre animale, că preferinţa relaţiei incestuoase provoacă sfiala în faţa activităţilor de adaptare, căci mai cu seamă în cel din urmă caz nu poate fi deloc vorba de o relaţie incestuoasă.

În mod semnificativ, copila nu îşi exprimă bucuria că acum 471
poate avea performanţele cele mai bune la profesor, ci mai întâi pe aceea că îl poate *iubi.* Asta este ceea ce reţine ea în primul rând, pentru că asta îi convine. Sentimentul ei de uşurare vine de la confirmarea că este îndreptăţită la dragostea ei faţă de profesor — şi fără ca, în prealabil, să facă un efort special în acest sens.

Discuţia alunecă mai departe asupra relatării şantajului pe care 472
o mai face o dată în detaliu. Mai aflăm în continuare că voia să-şi spargă puşculiţa şi când nu a putut a vrut să îi sustragă mamei ei cheia. Spune şi care este motivul întregii poveşti: şi-a batjocorit profesorul ei pentru că fusese mult mai drăguţ cu alţii decât cu ea. Ea a fost, ce-i drept, mai slabă în orele lui, mai cu seamă la aritmetică. O dată nu a înţeles ceva bine, dar nu a îndrăznit apoi să întrebe de teamă să nu-şi piardă astfel aprecierea profesorului. Aşa că a

făcut greșeli, prin care a scăzut la note și atunci chiar că a pierdut respectul profesorului. Este clar că urmarea a fost că a ajuns într-o poziție foarte nesatisfăcătoare față de profesor.

473 Cam pe-atunci s-a întâmplat în clasa ei ca unei fete să i se facă rău, drept care a fost dusă acasă. Curând după aceea i s-a întâmplat și ei exact la fel. Așa că a încercat să plece din școala care-i devenise antipatică. Pierderea aprecierii profesorului a dus-o, pe de o parte, la ponegrirea lui, pe de alta, la povestea cu băiatul, care este o compensație clară pentru relația pierdută cu profesorul. Explicația asociată aici s-a limitat la indicația: dacă ea se străduiește să înțeleagă materia predată punând la timp întrebări, atunci îi face astfel profesorului un serviciu. Pot adăuga aici că acest semnal în analiză a avut urmări bune, căci de atunci micuța a devenit eleva cea mai bună și nu mai lipsește de la nici o oră de aritmetică.

474 Din povestirea șantajului merită să fie scos în evidență că prezintă caracterul lipsei de libertate și al constrângerii. Este un fenomen cât se poate de legitim. De îndată ce omul își permite să își lase libidoul să se retragă în fața unor sarcini necesare, acesta devine autonom și își alege, nepreocupându-se de protestele subiectului, propriile scopuri și le urmează cu îndârjire. De aceea, este un fapt foarte general că o viață leneșă și inactivă este cel mai mult bântuită de constrângerea libidoului, adică de toate angoasele posibile și îndatoririle involuntare. Temerile și superstițiile multor triburi barbare oferă cele mai bune dovezi, dar și propria noastră istorie a culturii, mai cu seamă civilizația antică, ne dă confirmări abundente în acest sens. Prin nefolosire, facem libidoul să fie fără stăpân. Nu trebuie să credem însă că prin eforturi forțate ne putem salva permanent de constrângerea libidoului. Putem să-i dăm libidoului în mod conștient sarcini numai într-o măsură foarte limitată. Alte sarcini de un tip mai natural și le alege el singur, pentru că asta îi este menirea. Dacă aceste sarcini sunt ocolite, atunci nici viața cea mai truditoare nu folosește la nimic, căci *trebuie să ținem cont de toate condițiile naturii umane*. Nenumărate neurastenii din suprasolicitare se pot deduce din această bază, căci a munci măcinat lăuntric creează epuizare nervoasă.

A treia ședință. În cea de-a treia ședință, fata povestește un vis 475
pe care l-a avut la vârsta de cinci ani și care i-a lăsat o impresie de neuitat. „N-o să uit visul toată viața", spune ea. Doresc să adaug aici că atare vise sunt de un interes cu totul special. Cu cât un vis rămâne mai mult timp spontan în memorie, cu atât mai mare este importanța ce trebuie să i se acorde. *„Merg cu fratele meu să mă plimb în pădure, ca să caut căpșuni. Deodată, apare un lup și sare în urma mea. Fug pe niște scări în sus, iar lupul după mine. Cad și lupul mă mușcă de picior. Mă trezesc moartă de frică."*

Înainte de a ne ocupa de asociațiile pe care ni le va da mica pa- 476
cientă, vrem să încercăm să ne formăm arbitrar o judecată despre posibilul conținut al visului, pentru a compara dacă asociațiile copilului se deplasează apoi în aceeași direcție cu presupunerea noastră. Începutul visului amintește de renumitul basm german *Scufița roșie* care sigur că îi este cunoscut copilului. Lupul a mâncat-o pe bunică, a luat înfățișarea ei și apoi a mâncat-o și pe Scufița roșie. Vânătorul a omorât însă lupul și i-a tăiat burta, iar Scufița roșie a sărit nevătămată afară.

Acest motiv se regăsește în numeroase mituri răspândite pe în- 477
treg pământul, este motivul biblic al lui Iona. Sensul cel mai apropiat aflat îndărătul lui este unul de mitologie astrală: și anume că soarele e înghițit de un monstru marin și dimineața renaște din el. Desigur că întreaga mitologie astrală nu-i altceva decât o psihologie proiectată asupra cerului, și anume o psihologie inconștientă; căci miturile nu au fost și nu sunt niciodată imaginate conștient, ci izvorăsc din inconștientul omului. De aici provine și asemănarea sau identitatea, care uneori se învecinează cu o minune, a formelor mitice la popoare separate spațial, ca să zic așa, din eternitate. De aici se explică, de pildă, și răspândirea imensă, complet independentă de creștinism, a simbolului crucii, pentru care se știe că America a furnizat niște exemple ciudate în mod cu totul special. Desigur că nu trebuie presupus că miturile au fost create numai pentru a explica procese meteorologice sau astronomice, ci miturile sunt în primul rând activități ale unor mișcări inconștiente, comparabile viselor. Aceste mișcări au fost determinate de libidoul regresiv în

inconştient. Materialul care este scos la lumină este fireşte material infantil, deci fantasme din complexul incestului. Astfel, nu este greu să se recunoască în toate aceste aşa-numite mituri ale soarelui teorii infantile despre procreare, naştere şi relaţie incestuoasă; în basmul despre Scufiţa roşie, avem fantasma că mama mănâncă ceva care este asemănător unui copil şi că copilul este născut prin faptul că mamei i se taie burta. Această fantasmă este una dintre cele mai obişnuite şi se poate dovedi frecvent.

478 După această reflecţie general-psihologică, am putea deduce că în acest vis copilul prelucrează tocmai problema procreării şi a naşterii. În ceea ce priveşte lupul, lui ar trebui să i se desemneze locul tatălui căruia copilul îi atribuie în mod inconştient vreun act violent asupra mamei. Şi această aşteptare se poate baza pe numeroase mituri care conţin problema violentării mamei. (Aş dori să vă trimit referitor la paralele mitologice la culegerea lui BOAS[38], în care se găseşte un material superb de legende indiene, apoi la cartea lui FROBENIUS, *Das Zeitalter des Sonnengottes*, şi în sfârşit la lucrările lui ABRAHAM, RANK, RIKLIN, JONES, FREUD, MAEDER, SILBERER, SPIELREIN[39] şi la propriile mele cercetări[40].)

479 După această reflecţie generală pe care am făcut-o aici din motive teoretice, ceea ce desigur că nu s-ar întâmpla *in praxi*, vrem să încercăm să vedem ce are să ne comunice copilul despre visul său. Bineînţeles, copilul este lăsat să vorbească pur şi simplu despre visul său, fără nici un fel de influenţare. Micuţa se referă mai întâi la muşcătura de la picior şi povesteşte că *odată o femeie, care făcuse un copil, i-a spus că mai poate să-i arate încă locul la picior unde o muşcase barza*. Acest mod de exprimare este în Elveţia o variantă simbolică larg răspândită a procreării şi naşterii. De aceea, putem să constatăm un paralelism total între interpretarea noastră şi procesul asociativ al copilului. Căci prima asociaţie pe care o face copi-

38 [Antropologul FRANZ BOAS (1858–1942); cf. mai ales *Indianische Sagen von der Nord-pacifischen Küste Amerikas*.]

39 [A se vedea Bibliografia.]

40 [*Wandlungen und Symbole der Libido*. Ediţie nouă: *Symbole der Wandlung* (Ges. Werke V).]

lul fără nici un fel de influențare ne duce la problema bănuită de noi încă dinainte din motive teoretice. E-adevărat că știu că toate acele cazuri nenumărate la fel de sigure și de neinfluențate, care există deja în literatura psihanalitică, nu au putut să înăbușe afirmația adversarilor noștri că noi le-am sugera bolnavilor interpretările noastre. Așadar, nici acest caz nu va convinge pe nimeni care intenționează să ne atribuie greșeli grosolane de ucenici, dacă nu chiar ceva mai rău, și anume falsificare.

La această primă asociație a micuței paciente i se pune întreba- 480
rea ce îi vine în minte legat de lup. La care ea răspunde: *„Mă gândesc la tata când este supărat"*. Și această asociație coincide absolut cu considerațiile noastre teoretice. S-ar putea obiecta că reflecția a fost făcută în acest scop și exact pentru asta, deci că îi lipsește orice valabilitate generală. Cred că această obiecție este de prisos, dacă am dobândit cunoștințele psihanalitice și mitologice corespunzătoare. Abia pe baza științei pozitive trebuie privită valabilitatea unei ipoteze, altminteri nu.

Vedem că prima idee care i-a trecut prin minte a substituit lu- 481
pul cu barza. Asociația cu lupul ni-l aduce pe tată. În mitul vulgar, barza este tatăl, căci aduce copiii. Contradicția aparent mare care s-ar putea produce între basm, unde lupul este mama, și vis, unde el este tatăl, nu joacă nici un rol pentru vis; putem să ne dispensăm deci de o explicație amplă. Am dezbătut mai îndeaproape această problemă a simbolurilor bisexuale în scrierea mea despre *Transformări și simboluri ale libidoului*. Știți că legenda lui Romulus și Remus a ridicat ambele animale la rangul de părinți, pe pasărea Picus și lupul.

Teama de lup în vis este deci teama de tată. După cum comu- 482
nică visătoarea, se teme de tată pentru că este foarte sever cu ea. El i-a spus și că ai vise în care ți-e frică atunci când ai făcut ceva rău. De aceea, își întrebase odată tatăl: „Ce rău face oare mama că și ea are mereu vise în care îi e frică?"

Tatăl a bătut-o o dată pe fetiță, pentru că își sugea degetele, ceea 483
ce făcea tot mereu în ciuda interdicției lui. O fi asta fapta ei rea? Nu prea e de crezut, căci suptul degetelor este doar un obicei infantil

niţel anacronic, care nu mai este de fapt interesant pentru această vârstă, ci serveşte mai mult să-l supere pe tată, pentru ca el s-o pedepsească şi s-o bată. Astfel îşi uşurează conştiinţa pentru nişte păcate nemărturisite, mult mai considerabile: *căci acum iese la iveală că a ademenit o serie de fete de aceeaşi vârstă cu ea la masturbare reciprocă.*

484 Din cauza acestor înclinaţii sexuale se teme ea de tată. Dar să nu uităm că visul l-a avut deja la vârsta de cinci ani, când doar nu ar fi putut fi încă vorba despre aceste acte sexuale. Aşa că putem concepe povestea cu fetele cel mult ca pe un motiv pentru teama actuală de tatăl ei, dar nu pentru teama ei de atunci. Ne putem însă aştepta să fie ceva similar, şi anume o dorinţă sexuală inconştientă, corespunzător psihologiei acţiunii nepermise amintite anterior, al cărei caracter şi a cărei evaluare morală îi sunt copilului, fireşte, într-o măsura mult mai mare inconştiente decât omului adult. Pentru a înţelege ce ar fi putut determina atunci copilul, trebuie să ne punem întrebarea ce s-a întâmplat oare la *vârsta de cinci ani*: *A fost anul în care s-a născut frăţiorul ei mai mic. Deci încă pe-atunci tatăl ei îi producea teamă.* Ideile spontane discutate mai devreme scot la iveală o legătură lipsită de ambiguitate dintre înclinaţiile sexuale şi angoasă.

485 Problema sexuală înzestrată de natură cu tonalităţi pozitive de plăcere iese la suprafaţă în acest vis într-o formă anxioasă, pare-se din cauza tatălui rău care reprezintă educaţia morală. Acest vis constituie de aceea o primă apariţie sugestivă a problemei sexuale, stimulată în mod evident de apropierea în timp a naşterii fratelui celui mic, moment în care, se ştie din experienţă, toate aceste întrebări se fac auzite la copii. Întrucât problema sexuală se află, aşadar, din toate părţile în legătură cu istoria anumitor senzaţii fizice de plăcere, care caută să le devalorizeze copiilor pe cât posibil educaţia şi să-i dezveţe de ea, se pare că se poate manifesta numai sub acoperământul angoasei culpabile morale.

486 Această explicaţie pare, ce-i drept, plauzibilă, însă nu mă satisface din cauza superficialităţii ei. Deplasăm astfel dificultatea asupra educaţiei morale, în supoziţia nedovedită că educaţia ar produ-

ce asemenea nevroze. Nu se ţine însă atunci cont că şi oamenii fără urme de educaţie morală devin nevrotici şi suferă de angoase maladive. În plus, legea morală nu este numai un rău împotriva căruia ar trebui să ne ridicăm, ci o necesitate care a fost produsă de nevoia cea mai intimă a omului. Legea morală nu este decât o manifestare exterioară a imboldului înnăscut omului de a se domoli şi a se înfrâna singur. Acest imbold spre domesticire sau civilizaţie se pierde în hăurile insondabile şi nebuloase ale istoriei evoluţiei, aşa că nu poate fi gândit niciodată ca fiind o urmare a unei anumite legislaţii impuse din afară. Însuşi omul şi-a creat legile lui, ascultând de pulsiunea lui. Înţelegem de aceea prost motivele pentru reprimarea anxioasă a problemei sexuale la copil dacă luăm în considerare numai influenţele morale ale educaţiei. Adevăratele motive zac mult mai adânc în natura omului însuşi, în discrepanţa sa eventual tragică dintre civilizaţie şi natură sau conştiinţă individuală şi sentiment colectiv.

Nu ar avea desigur nici o valoare să facem accesibile copilului 487
aspectele filosofice mai înalte ale problemei; ar fi cu certitudine fără nici cel mai mic succes. Copilului îi este suficientă pentru început suprimarea ideii că nu este un lucru bun să se intereseze de producerea vieţii. În explicaţia analitică a acestui complex, copilul este de aceea lămurit câtă plăcere şi curiozitate manifestă faţă de problema generaţiilor şi cum această angoasă lipsită de temei este numai plăcerea inversată în opusul ei. Povestea cu masturbarea e privită cu o înţelegere tolerantă şi discuţia se limitează la a atenţiona copila asupra inoportunităţii acestui mod al ei de a acţiona, şi în acelaşi timp este lămurită că acţiunile ei sexuale sunt în mare parte numai urmarea curiozităţii, dar că aceasta se poate satisface şi pe o cale mai bună. I se arată că marea ei teamă faţă de tatăl ei corespunde de fapt unei la fel de mari aşteptări care, din cauza naşterii frăţiorului, este puternic legată de problema generaţiilor. Prin aceste explicaţii copilul este declarat îndreptăţit în curiozitatea nutrită. Astfel se înlătură o mare parte a conflictului moral.

A patra şedinţă. În cea de-a patra şedinţă, fata apare foarte dră- 488
gălaşă şi încrezătoare. Felul ei de a fi dinainte, forţat şi nenatural, a

dispărut complet. Aduce un vis pe care l-a avut de la ultima ședință încoace. El sună așa: „*Sunt atât de mare ca turnul bisericii și pot să văd peste tot. La picioarele mele sunt niște copii mici de tot, așa de mari ca niște floricele. Apare un polițist. Îi spun: «Dacă faci vreo observație îți iau sabia și îți tai capul»*".

489 În legătură cu analiza visului, face următoarele remarci: „Aș dori să fiu mai mare decât tata pentru ca să trebuiască să mă asculte el odată pe mine". Cu polițistul l-a asociat imediat pe tatăl ei care este militar și are și el o sabie. Visul realizează, după cum se vede clar, dorințele ei: ca turn de biserică este considerabil mai mare decât tata și dacă acesta mai îndrăznește să facă vreo observație, îi retează capul. Visul îi împlinește și dorința infantilă de a fi „mare", adică adultă, și de a avea ea însăși copii, căci la picioarele ei se joacă în vis niște copilași. Prin acest vis, ea se ridică deasupra marii ei temeri în fața tatălui, și de aici se poate aștepta un progres însemnat al libertății personale și al siguranței sentimentului.

490 În privința câștigului teoretic auxiliar ne putem nota visul acesta ca fiind un exemplu clar pentru importanța compensatoare și funcția teleologică a viselor. Un atare vis nu poate să nu lase în urma lui un anumit sentiment de conștiință de sine amplificată, ceea ce este de mare importanță pentru starea personală de bine. Faptul că simbolistica este la început lipsită de transparența conștiinței copilului contează prea puțin, căci nu-i nevoie de o cunoaștere conștientă pentru a extrage din simboluri efectele emoționale corespunzătoare. Este vorba aici de o știință pe bază de intuiție ce a asigurat, de exemplu, dintotdeauna eficacitatea simbolurilor religioase care, pentru a-și putea desfășura efectul, nici nu presupun o cunoaștere conștientă, ci influențează sufletul credinciosului pe calea presimțirii, a sentimentului intuitiv.

491 *A cincea ședință.* În cea de-a cincea ședință, copilul relatează următorul vis avut între timp: „*Mă aflu cu întreaga familie pe acoperiș. Ferestrele caselor și din valea de vizavi strălucesc ca în foc. Soarele care răsare se reflectă în ele. Deodată, văd însă cum o casă de la colțul străzii noastre chiar e în foc. Focul se apropie și ne cuprinde casa. Fug pe stradă, mama aruncă tot felul de lucruri în urma mea,*

eu țin șorțul în sus în direcția ei, printre altele îmi aruncă și o păpușă în el. Văd că pietrele casei ard, însă lemnul rămâne neatins".

Analiza acestui vis a întâmpinat dificultăți speciale. De aceea, s-a 492
extins pe parcursul a două ședințe. Aș divaga prea mult dacă v-aș evoca întregul material produs la acest vis; trebuie aici să mă limitez la ceea ce este absolut necesar. Ideile decisive pentru decriptarea sensului visului i-au venit în minte la imaginea stranie despre cum ard la casă pietrele și nu lemnul. Merită în anumite cazuri, mai cu seamă la vise mai lungi, să fie extrase porțiunile cele mai izbitoare și să fie mai întâi acestea analizate. Acest procedeu nu este exemplar, se justifică însă prin necesitatea practică a prescurtării.

„Este ciudat ca într-un basm", remarcă mica pacientă în legătu- 493
ră cu acest segment de vis. La care i se arată pe bază de exemple că basmele sunt întotdeauna și pline de sens. Ea replică însă: „Doar nu au toate basmele o semnificație, de pildă cel despre *Frumoasa din Pădurea adormită*? Ce poate să însemne asta oare?" Explicația dată la această întrebare a fost: „Frumoasa din Pădurea adormită a trebuit să aștepte o sută de ani într-un somn vrăjit, până ce a fost eliberată. Numai cel care a depășit cu dragoste toate greutățile și a străpuns temerar gardul de spini a putut s-o elibereze. Așa trebuie să aștepți adesea mult timp până ce primești ceea ce-ți dorești fierbinte".

Această explicație se adaptează pe de o parte cât se poate înțele- 494
gerii copilului, iar pe de alta e în acord deplin cu povestea acestui motiv de basm. *Frumoasa din Pădurea adormită* are legături clare cu un mit vechi de primăvară și fertilitate și conține totodată o problemă care se aseamănă extraordinar de mult cu situația psihologică a unei fete de unsprezece ani care este nițel precoce. Motivul *Frumoasei din Pădurea adormită* face parte dintr-un întreg ciclu de legende în care o fecioară păzită de un balaur este eliberată de un erou. Fără să vrem, să intrăm aici într-o interpretare a acestui mit, îi scot în evidență componenta astronomică sau meteorologică, ce este elocventă mai cu seamă în versiunea *Edda*[41]: Terra este prinsă ca fecioară de către iarnă și acoperită cu gheață și zăpadă. Tânărul Soare de pri-

41 [Renumitele culegeri din literatura islandeză veche.]

măvară, ca erou înfocat, o eliberează din închisoarea frigului de iarnă, unde ea așteptase mult timp venirea eliberatorului.

495 Asociația pe care o produce fata este aleasă de ea desigur numai ca un exemplu de basm lipsit de o semnificație și nu este gândită la început ca o asociație directă la imaginea onirică a casei care arde. Despre acest segment de vis nu făcuse decât remarca „este ciudat ca într-un basm", prin care voia să zică: imposibil; căci să ardă pietrele este mai cu seamă ceva imposibil sau ilogic și ca de basm. Explicația alăturată aici îi arată că „imposibil" și „ca de basm" sunt numai parțial identice, deoarece basmele doar sunt pe de altă parte pline de sens. Cu toate că exemplul unui basm adus în acest context nu are aparent nici pe departe vreo legătură cu visul, trebuie să i se acorde totuși o atenție specială, căci apare ca o afirmație făcută accidental pe parcursul analizei visului. Inconștientul a pregătit tocmai acest exemplu, ceea ce nu poate fi o coincidență, ci este, într-un oarecare fel, caracteristic pentru situația momentană. În analiza unui vis trebuie să fim atenți la astfel de coincidențe aparente, căci nici în psihologie nu există coincidențe oarbe, deși suntem mereu foarte înclinați să presupunem că ceva este așa din pură întâmplare. Putem auzi această obiecție din partea criticii noastre cât vrem de des. Pentru un om care gândește cu adevărat științific există însă numai relații cauzale și nu coincidențe. Ar trebui să conchidem deci din faptul că fata a ales ca exemplu tocmai *Frumoasa din Pădurea adormită* că în psihologia copilului asta are un motiv suficient. Acest motiv se numește *comparație sau identificare parțială cu Frumoasa din Pădurea adormită*, adică în sufletul copilului este prezent un complex care se exprimă în motivul *Frumoasei din Pădurea adormită.* De această concluzie a ținut seamă explicația dată copilei și menționată mai devreme.

496 Ea nu este însă pe deplin satisfăcută de explicație, ci tot se mai îndoiește că basmele au un sens. Mica noastră pacientă aduce ca un al doilea exemplu de basm ininteligibil cel despre Albă ca Zăpada, care era închisă în somnul morții în coșciugul de sticlă. După cum se poate vedea ușor, *Albă ca Zăpada* face parte din același ciclu de mituri ca și *Frumoasa din Pădurea adormită*. Albă ca Zăpada în coș-

ciugul de sticlă chiar conţine indicii mai clare legate de mitul anotimpurilor. Aceste materiale mitice alese de copil trimit spre o comparaţie intuitivă cu Terra prinsă încă în frigul iernii, aşteptând Soarele eliberator al primăverii.

Acest al doilea exemplu îl confirmă pe primul şi explicaţia dată 497
în legătură cu el. Se poate desigur susţine că al doilea exemplu care accentuează şi mai mult sensul primului a fost sugerat prin explicaţie. Căci faptul că *Albă ca Zăpada* a fost invocat ca un al doilea exemplu de basm fără sens demonstrează că fata pur şi simplu nu a recunoscut identitatea dintre Albă ca Zăpada şi Frumoasa din Pădurea adormită. Putem presupune de aceea că şi *Albă ca Zăpada* provine din aceeaşi sursă necunoscută ca *Frumoasa din Pădurea adormită*, şi anume dintr-un complex al aşteptării evenimentelor ce au să vină care se pot compara foarte bine cu eliberarea Terrei din închisoarea iernii şi cu fecundarea ei prin razele Soarelui de primăvară. Este cunoscut că deja timpurile străvechi au dat Soarelui fecund al primăverii simbolul taurului, ca fiind acel animal care întruchipează forţa cea mai mare de procreare. Cu toate că nu reuşim încă să întrezărim aşa pur şi simplu legătura dintre aceste informaţii obţinute mai degrabă indirect şi vis, reţinem totuşi ceea ce am achiziţionat şi ne îndreptăm deocamdată din nou spre vis.

Următoarea imagine onirică spre care ne orientăm o evocă pe 498
cea mică prinzând păpuşa în şorţ. Din prima idee care îi trece prin minte aflăm că poziţia ei şi întreaga situaţie din vis corespund unui tablou pe care-l ştie şi care înfăţişează o barză zburând pe deasupra unui oraş, iar jos se află fete micuţe care-şi desfac şorţurile şi strigă în urma ei să le aducă un copilaş. La care pacienta remarcă faptul că şi ea îşi dorise de mult un frăţior sau o surioară. Aceste materiale pe care le furnizează spontan se găsesc acum într-o legătură clar vizibilă cu motivele mitice tratate anterior. Vedem că şi în vis este realmente vorba de problema pulsiunii generaţiilor, pulsiune care se trezeşte. Desigur că nu i s-a spus nimic fetei despre aceste conexiuni.

După o pauză care se lasă acum îi trece brusc de tot prin min- 499
te: când avea cinci ani s-a întins o dată pe stradă şi a fost călcată de un biciclist chiar peste pântece. Această poveste extrem de impro-

babilă se dezvăluie, după cum era de așteptat, ca o pură fantasmă, care a devenit paramnezie. Așa ceva bineînțeles că nu s-a întâmplat niciodată, în schimb aflăm că la școală fetele mici *se așezau una pe alta în cruciș pe pântece și dădeau din picioare.*

500 Cine a citit analizele copiilor publicate de Freud și de mine[42] va recunoaște în acest joc copilăresc din nou același motiv de bază al datului din picioare, căruia trebuie să i se atribuie, din întregul context, un subcurent sexual. Acestei concepții demonstrate prin lucrările noastre anterioare îi corespunde următoarea idee care se asociază aici și îi vine în minte micuței noastre paciente: „Doresc efectiv mult mai mult să am un copil viu decât o păpușă".

501 Aceste materiale extrem de ciudate care sunt scoase la iveală de copil după fantasma cu barza trimit la niște elemente tipice legate de o teorie sexuală infantilă și ne trădează în același timp locul unde se găsește la ora actuală fantezia fetei.

502 Este interesant de știut că tocmai acest motiv al *călcării* sau *datului din picioare* poate fi dovedit și mitologic. Am adunat dovezile în acest sens în lucrarea mea despre libido. Folosirea acestor fantasme timpuriu infantile în vis, existența paramneziei cu biciclistul și tensiunea așteptării care se exprimă în motivul *Frumoasei din Pădurea adormită* arată că interesul lăuntric al copilului rezidă în anumite probleme care ar trebui să fie rezolvate. Probabil că faptul că problema generațiilor a atras libidoul a fost și motivul pentru care atenția fetei a scăzut la școală, așa încât rezultatele ei au devenit mai slabe. Cât de mult este această problemă gata pregătită la fetele în vârstă de doisprezece–treisprezece ani am putut-o dovedi într-un caz deosebit, pe care l-am publicat ca „O contribuție la psihologia zvonului" („Ein Beitrag zur Psychologie des Gerüchtes")[43] în *Zentralblatt für Psychoanalyse.* Faptul că această problemă se află în pregătire este cauza atâtor sporovăieli indecente printre copii, ca și a unor încercări reciproce de lămurire, care, desigur, nu au un rezultat prea frumos, și astfel fantezia copiilor este adesea foarte altera-

42 [Cf. *Über Konflikte der kindlichen Seele* (Ges. Werke XVII).]
43 [Capitolul IV din acest volum.]

tă. Nici păzirea cea mai grijulie a copiilor nu o să-i împiedice să descopere totuşi într-o zi marele mister, şi anume printr-o modalitate de obicei murdară. De aceea, ar fi mai bine dacă ei ar afla anumite secrete importante de viaţă pe o cale curată şi la vreme, aşa încât să nu fie lămuriţi abia prin colegii de şcoală într-un mod adesea foarte dăunător.

Aceste informaţii şi încă altele au făcut ca momentul să pară 503
propice pentru o anumită educaţie sexuală. Fata a ascultat foarte serios această explicaţie şi apoi a pus întrebarea la fel de serioasă: oare chiar nu poate să aibă un copil? Această întrebare a necesitat elucidarea conceptului de maturitate sexuală.

A opta şedinţă. Cea de-a opta şedinţă se inaugurează cu obser- 504
vaţia că acum a înţeles perfect că pentru ea încă nu este posibil să aibă un copil. De aceea, a renunţat total la această idee. Dar ea nu lasă o impresie prea bună. Iese la iveală că şi-a minţit profesorul. Ajunsese prea târziu la şcoală şi afirmase că trebuise să-şi însoţească tatăl şi de aceea întârziase. În realitate se sculase prea târziu că lenevise şi de aceea întârziase. Minţise pentru a nu pierde simpatia profesorului dacă mărturisea adevărul. Înfrângerea morală suferită brusc de pacienta noastră necesită o explicaţie. Această slăbire surprinzătoare şi bruscă poate să survină conform principiilor psihanalitice de fapt abia dacă analizandul nu trage din analiză concluziile momentan de neocolit, ci îşi ţine mai degrabă deschise şi alte posibilităţi. Deci este vorba aici despre un caz în care psihanaliza a adus, ce-i drept, aparent la suprafaţă libidoul, aşa încât ar putea surveni progresul personalităţii; dar dintr-un oarecare motiv adaptarea încă nu este realizată, aşa că libidoul cade din nou pe drumul său regresiv dinainte.

A noua şedinţă. În cea de-a noua şedinţă se dovedeşte că este 505
chiar aşa: pacienta şi-a păstrat pentru ea o piesă probatorie importantă pentru concepţia ei sexuală şi dezminte astfel lămurirea psihanalitică despre conceptul de maturitate sexuală: şi anume, a tăinuit că în şcoală circulă un zvon după care *o fată de unsprezece ani are un copil de la un băiat de aceeaşi vârstă cu ea*. Acest zvon nu se întemeiază pe nimic real, după cum s-a putut dovedi, ci este o fan-

tasmă a acestei vârste, o fantasmă de realizare de dorință. Zvonurile par a avea frecvent această construcție, așa cum am încercat să arăt în cercetarea mea cazuistică menționată mai sus despre „Psihologia zvonului". Ele servesc să dea naștere unor fantasme inconștiente și corespund în această funcție atât visului, cât și mitului. Acest zvon ține deschisă o altă cale: fata nu trebuie să aștepte; se poate avea copil deja la unsprezece ani. Contradicția dintre zvonul crezut și explicitarea analitică produce rezistențe față de cea din urmă, și de aceea ea este imediat devalorizată. O dată cu ea se prăbușesc și celelalte constatări și învățături, așa că deocamdată apar îndoiala și incertitudinea; înseamnă că libidoul se înstăpânește din nou pe drumurile lui precedente, devenind regresiv. Acest moment este momentul recidivei.

506 *A zecea ședință*. În cea de-a zecea ședință, urmează diferite completări esențiale ale relatării problemei ei sexuale. Mai întâi, un fragment important de vis: *„Mă aflu cu alții într-un luminiș în pădure care este înconjurat de brazi frumoși. Începe să plouă, să fulgere și să tune, și totodată se întunecă. Sus în aer văd deodată o barză"*.

507 Înainte de a ne ocupa de analiza acestui vis nu pot să nu atrag atenția asupra unei frumoase paralele cu anumite reprezentări mitologice. Alăturarea surprinzătoare dintre furtună și barză nu are de fapt nimic surprinzător pentru cel care cunoaște lucrările[44] lui Adalbert Kuhn și Steinthal, asupra cărora a atras din nou atenția de curând Abraham. Furtuna are din vechime importanța unui act de fecundare a pământului, de însoțire a tatălui Cer cu mama Terra, fulgerul preluând rolul de Falus înaripat — barza, a cărei semnificație sexual-psihologică îi este cunoscută la noi oricărui copil. Semnificația sexual-psihologică a furtunii nu este însă cunoscută oricui, cu siguranță nu micuței noastre paciente. Având în vedere întreaga constelație psihologică evocată înainte ar putea să i se dea neîndoielnic berzei o interpretare ținând de psihologia sexuală. La început, pare greu de acceptat că furtuna este legată de ea și că și acesteia îi revine aici o semnificație ținând de psihologia sexu-

44 [Cf. *Wandlungen und Symbole der Libido*, Registrul.]

ală. Însă dacă ne amintim că experiența psihanalitică a dovedit până acum deja o cantitate mare de conexiuni pur mitologice în plăsmuirile psihice inconștiente, atunci concluzia că și în acest caz există o legătură din domeniul psihologiei sexuale nu ar trebui să fie prea îndepărtată. Știm din alte experiențe că acele straturi inconștiente care produceau odinioară formațiuni mitologice mai sunt eficiente și în omul modern și produc fără încetare. Doar că producția rămâne limitată la vise și la simptomatologia nevrozelor și a psihozelor, întrucât *corectura* pronunțată a *realității* practicată de spiritul modern împiedică proiectarea lor în real.

Să revenim la analiza visului: succesiunea de asociații care ne 508
duce în fundalurile imaginii onirice se dezvoltă pornind de la reprezentarea *ploii furtunii*; ea sună exact așa: „Mă gândesc la apă — unchiul meu s-a înecat în apă — este oribil să stai așa jos în apă, în întuneric — dar și copilul trebuie să se înece în apă? — El bea oare apa care e în burtă? — Ciudat, când am fost bolnavă mama trimitea apa la medic. Mă gândeam că el amesteca ceva înăuntru ca un sirop, din care apar copiii, și mama trebuia să o bea".[45]

Vedem din această serie de idei spontane cu o claritate indubi- 509
tabilă că și copilul leagă de ploaia furtunii reprezentări de psihologie sexuală, chiar în mod special de fecundare.

Vedem deci și aici din nou paralelismul remarcabil dintre fan- 510
teziile mitologice și cele individuale recente. Seria de idei este atât de bogată în relații simbolice, încât s-ar putea scrie cu ușurință o întreagă disertație pe această temă. Simbolismul înecului a fost descifrat chiar de copil în mod strălucit ca fantasmă a sarcinii, așa cum este descris încă de mult în literatura psihanalitică.

Ședința a unsprezecea care a urmat acum este plină de prezen- 511
tări spontane de teorii infantile de fecundare și naștere, care pot fi lăsate deoparte aici ca deja rezolvate. Copilul se gândea mereu că bărbatul își introduce urina în trupul femeii și că astfel crește embrionul. În acest fel, copilașul se află încă de la început în apă, adică în urină. O altă versiune era că urina este băută cu siropul me-

45 [În germană, Wasser = apă, lichid, urină.]

dicinal, aşa creşte capul copilului, apoi capul este despicat, pentru a ajuta la creşterea copilului şi de aceea am avea pălării pentru a ascunde asta. A şi făcut un desen care reprezintă o naştere prin cap. Această idee este arhaică şi foarte mitologică. Amintesc aici numai de naşterea prin cap a lui Pallas, care a ieşit din capul tatălui. Şi semnificaţia urinei de fecundare este mitologică; în cântecele lui Rudra din *Rgveda*[46] se găsesc dovezi adecvate în acest sens. Trebuie amintit aici şi că, după cum a confirmat mama, pacienta a susţinut în perioada preanalitică o dată că văzuse o marionetă dansând pe capul frăţiorului ei — o fantasmă căreia această teorie a naşterii i-ar putea datora originea.

512 Desenul realizat de pacientă are o asemănare stranie cu anumite plăsmuiri speciale pe care le găsim la batacii din Indiile Olandeze. Sunt aşa-zise baghete magice sau coloane ale strămoşilor, alcătuite din figuri puse unele peste altele. Într-o concordanţă foarte ciudată cu starea psihică a copilului aflat încă sub influenţe infantile stă explicaţia apreciată ca absurdă pe care batacii o dau ei înşişi despre baghetele lor magice. Ei afirmă că aceste figuri puse unele peste celelalte sunt membrii unei familii care au fost încolăciţi din cauza relaţiei incestuoase de un şarpe şi muşcaţi mortal de un altul. Această explicaţie merge în paralel cu premisele fantasmelor micuţei noastre paciente: şi fantasmele ei sexuale se rotesc, aşa cum am văzut cu ocazia primului vis, în jurul tatălui; condiţia este aşadar, ca la bataci, relaţia de incest.

513 O a treia versiune era teoria despre creşterea copilului în canalul stomac–intestin. Ultima versiune avea în mod deosebit, corespunzând perfect teoriei freudiene, fenomenologia ei simptomatică specială: fata a încercat de multe ori, în concordanţă cu fantasma că copilul este născut prin vărsătură, să-şi producă singură greaţă şi vărsături şi a făcut, stând pe closet, exerciţii speciale de scremut, pentru a împinge cumva afară un copil. Aşa stând lucrurile, nu este în nici un fel de mirare că în nevroza manifestă primele şi principalele ei simptome au fost tocmai simptomele de greaţă.

46 [Cf. *Wandlungen und Symbole der Libido*, p. 213.]

Am înaintat deja atât în elucidarea acestui caz, încât putem să 514
aruncăm o privire asupra rezultatului de ansamblu. Am descoperit că îndărătul simptomelor nevrotice se pot detecta procese emoționale încâlcite care se află în legături indubitabile cu simptomele. Dacă îndrăznim să tragem concluzii generale pe baza materialului limitat, atunci putem să reconstituim desfășurarea nevrozei cam în următorul mod:

Pubertatea care se apropie treptat a orientat libidoul copilei spre 515
o atitudine mai mult afectivă decât lucidă față de realitate. Ea a început să-și simpatizeze profesorul, autosavurarea sentimentală prin fantasme exaltate jucând în mod evident un rol mai mare decât gândul la *performanțele mai înalte solicitate* de fapt prin această dragoste. Drept urmare, atenția a cam lăsat de dorit, și curând și realizările ei. Astfel, relația înainte atât de bună cu profesorul iubit s-a tulburat, el și-a pierdut răbdarea, iar fata, devenită cam exigentă din cauza anumitor condiții familiale, a început să-i poarte pică în loc să-și îmbunătățească rezultatele. În consecință, libidoul ei s-a îndepărtat atât de la profesor, cât și de la lucrul ei și a intrat în acea caracteristică dependență compulsivă de băiatul sărac, care a și profitat de situație după puterile sale. Căci dacă individul permite conștient sau inconștient ca libidoul să se retragă din fața unei anumite sarcini necesare, atunci libidoul nefolosit (așa-numit „refulat“) produce tot felul de coincidențe externe și interne, simptome variate, care i se impun individului într-un mod penibil. Ca urmare a acestor împrejurări, rezistența față de frecventarea școlii a recurs la prima ocazie ce s-a și ivit curând în persoana acelei fete care a avut voie să plece acasă din cauza unei stări de indispoziție. Mica noastră pacientă a imitat-o în consecință.

De cum a plecat de la școală, drumul spre fantasme i s-a deschis 516
desigur. Prin regresia libidoului acele fantasme creatoare de simptom au fost trezite spre o activitate eficientă și au fost ajutate să capete o influență pe care nu o avuseseră niciodată înainte, căci nu jucaseră în prealabil niciodată acest rol important. Acum au devenit niște conținuturi pretins importante, părând să fie ele însele motivul că libidoul regresa spre ele. Căci am putea spune că pe baza fe-

lului său fundamental fantasmatic copilul l-a văzut în profesor prea mult pe tată și i s-au trezit din această cauză rezistențe incestuoase față de el. Așa cum am explicat deja mai devreme, consider că este mai simplu și mai probabil de presupus că pentru un timp a fost comod de văzut profesorul ca tată și când a preferat să urmeze presimțirile tainice ale pubertății și nu obligațiile față de școală și de profesor, atunci și-a lăsat libidoul să se reverse asupra băiatului, de la care își promitea anumite lucruri secrete, pe care apoi le-a dezvăluit analiza, așa cum am văzut. Chiar dacă din analiză ar fi reieșit că ar fi avut într-adevăr rezistențe incestuoase față de profesor din cauza transferului imagoului patern, aceste rezistențe nu ar fi fost nimic altceva decât niște fantasme exagerate secundar. *Primum movens* ar fi fost în orice caz comoditatea sau, exprimat mai științific: *principiul efortului minim.*

517 Cred că am și motive întemeiate să presupun — ceea ce menționez aici în treacăt — că nu întotdeauna este un interes propriu-zis legitim pentru procedeele sexuale și natura lor necunoscută cel care scuză regresia la fantasme infantile. Căci găsim și la oamenii adulți, care sunt de mult instruiți în toate cele sexuale, aceleași fantasme regresive, și totuși aici nu există vreun motiv legitim. Am avut de mai multe ori impresia și că indivizii tineri caută să-și păstreze pretinsa neștiință în analiză — în ciuda lămuririi care li se face — pentru a îndrepta atenția într-acolo, în loc de a se concentra asupra realizării adaptării. Cu toate că mi se pare neîndoielnic că și copiii își exploatează reala sau aparenta neștiință, trebuie totuși subliniat pe de altă parte și că indivizii tineri au un drept la educație sexuală. Ar fi desigur un beneficiu mai mare pentru mulți copii dacă li s-ar da lămuririle necesare acasă într-un mod decent și rezonabil, decât să afle lucrurile la școală pe căi murdare.

518 Prin analiză a reieșit clar că la copil, pacienta noastră, se inițiase pe lângă dezvoltarea manifestă, progresând o dată cu viața, o mișcare regresivă a libidoului, care a produs nevroza, dezacordul cu sine. Prin faptul că analiza s-a adaptat tendinței regresive, s-a descoperit prezența unei curiozități sexuale deosebite care se preocupa de niște probleme foarte anume. Libidoul prins în aceste ră-

tăciri fantasmatice a fost făcut reutilizabil, fiind eliberat datorită lămuririlor de povara fantasmelor infantile și incorecte. Prin această înțelegere copilului i s-au deschis ochii, de asemenea, asupra poziției sale față de realitate și asupra posibilităților sale reale. Rezultatul a fost că fata a putut adopta o poziție obiectiv-critică față de dorințele ei puberale imature, fiind astfel în stare să renunțe la ceea ce oricum era cu neputință, în favoarea folosirii posibile a libidoului, și anume în muncă și în câștigarea bunăvoinței profesorului. Analiza nu a adus în acest caz numai o liniștire substanțială, ci și un progres intelectual categoric la școală, fata devenind curând cea mai bună elevă din clasă, lucru confirmat chiar de profesor.

În principiu, această analiză nu se deosebește de cea a unui adult. 519
Doar educația sexuală ar fi omisă, dar în locul ei s-ar găsi ceva foarte asemănător: și anume lămurirea asupra infantilismului atitudinii de până atunci în viață și instruirea asupra atitudinii raționale. Analiza este o maeutică socratică mai rafinată, care nu se sfiește să meargă și pe căile cele mai obscure ale fantasmei nevrotice.

Sper că mi-e dat să vă fi facilitat prin comunicarea acestui exem- 520
plu, ce-i drept foarte aforistic, al desfășurării unei analize nu numai o privire de ansamblu asupra mersului concret al unui tratament și a dificultăților tehnicii, ci și asupra frumuseții sufletului omenesc și a problemelor lui infinite. Am făcut în mod intenționat anumite paralele cu mitologia, pentru ca măcar să vă indic posibilitățile generale de aplicare ale cunoștințelor psihanalitice. Doresc totodată să vă atrag astfel atenția și asupra unei alte semnificații a acestei constatări: putem să zărim tocmai în puternica evidențiere a mitologicului în sufletul copilului un indiciu clar al dezvoltării treptate a spiritului individual din „spiritul colectiv" al copilăriei mai timpurii, care a determinat acea veche teorie despre o stare a științei desăvârșite care precedă existența noastră individuală și îi și succedă.

Sugestiile mitologice pe care le întâlnim la copii le găsim din 521
nou la Dementia praecox și în vis. Aceste relații sunt un câmp de lucru întins și rodnic pentru cercetările psihologice comparative. Țelul îndepărtat la care duc aceste cercetări este o *filogenie a spiritului* care, comparabil cu constituția fizică, și-a atins prin felurile

transformări în cele din urmă forma lui de astăzi. Ceea ce mai posedă el astăzi întru câtva ca organe rudimentare găsim în plină activitate la alte tipuri de joacă ale spiritului omenesc și la anumite stări patologice.

522 Cu aceste indicații am ajuns acum și la stadiul actual al cercetării și am schițat cel puțin acele cunoașteri și ipoteze de lucru care sunt caracteristice muncii mele de moment și de viitor. M-am străduit să nu emit ca pe niște afirmații contradictorii anumite opinii care se abat de la ipotezele lui FREUD, ci să le prezint ca pe o dezvoltare în continuare a ideilor fundamentale introduse de FREUD în știință. Nu se cade să tulburăm dezvoltarea științei plasându-ne cu o nomenclatură cât se poate de modificată pe o poziție cât se poate de contradictorie — acesta este apanajul celor mai puțini; dar și ei se văd siliți să coboare după un timp de pe înălțimea lor solitară, pentru a se alătura din nou mersului lent al experienței medii și al formării medii de judecată. Nici nu sper că criticul plin de înțelegere îmi face și de astă dată reproșul că mi-aș fi scos ipoteza din neant. Nu aș fi cutezat niciodată să nu țin seamă de ipotezele existente dacă experiența mea însutită nu mi-ar fi arătat că vederile mele se confirmă pe deplin *in praxi*. Nu trebuie să ne punem prea multe speranțe în reușita unei munci științifice; dar dacă ar fi să-și găsească cercul ei de cititori, îndrăznesc totuși să nutresc speranța că va putea și ea să contribuie la elucidarea multor înțelegeri greșite și la înlăturarea unor obstacole ivite în calea înțelegerii psihanalizei. Desigur, o experiență psihanalitică deficitară nu înlocuiește munca mea. Cine vrea să aibă și el un cuvânt de spus în domeniul psihanalizei trebuie să-și investigheze mereu cazurile la fel de temeinic precum se întâmplă în cadrul școlii psihanalitice.

X
ASPECTE GENERALE ALE PSIHANALIZEI

[Prelegere ţinută în limba engleză la Psycho-Medical Society, la Londra, pe 5 august 1913. Apărută pentru prima dată cu titlul „Psycho-Analysis“ în *Transactions of the Psycho-Medical Society*, Cockermouth, 1913. Reeditată în *Collected Papers on Analytical Psychology*, Londra, 1916 şi 1917, New York, 1920. La baza versiunii de faţă stă manuscrisul german nepublicat („Allgemeine Aspekte der Psychoanalyse“).]

ASPECTE GENERALE ALE PSIHANALIZEI

Psihanaliza este în ziua de azi atât ştiinţă, cât şi tehnică. Din rezultatele tehnicii s-a dezvoltat de-a lungul anilor o nouă ştiinţă psihologică pe care am putea să o numim „psihologie analitică". Mi-ar plăcea să folosesc expresia lui BLEULER de „psihologie abisală" pentru ea, dacă acest tip de psihologie ar viza doar inconştientul. 523

Publicului psihologic sau medical mai larg îi este încă foarte îndepărtat acest tip de psihologie, căci înseşi bazele sale tehnice îi sunt încă destul de necunoscute, ceea ce s-ar putea datora în mare parte faptului că noua metodă este de o natura psihologică prin excelenţă şi de aceea nu ţine nici de domeniul medical, nici de cel filosofic. Drept urmare, lipseşte încă peste tot solul propriu-zis în care să poată fi însămânţată ideea noii metode. În plus, metoda însăşi le apare multor oameni ca fiind atât de arbitrară, încât ei nu pot unifica pare-se aplicarea ei cu conştiinţa lor morală ştiinţifică. Se mai adaugă şi că metoda a dat naştere la mari prejudecăţi şi din cauză că formulările lui FREUD, întemeietorul acestei metode, scoteau extraordinar în evidenţă *factorul sexual*. Este o realitate că pe mulţi învăţaţi tocmai aceasta i-a îndepărtat. Nu cred că mai este nevoie să adaug că atare aversiune nu ar avea voie să fie un motiv obiectiv pentru renegarea unei noi metode. Avem în cadrul psihanalizei foarte multă cazuistică şi formulare cazuistică, dar puţină dezbatere principială. Această lipsă a contribuit desigur şi la faptul că metoda a fost înţeleasă puţin şi de aceea considerată drept neştiinţifică. Dar cel care nu recunoaşte caracterul ştiinţific al metodei nu poate să recunoască nici caracterul ştiinţific al rezultatelor ei. 524

525 Înainte să mă ocup de principiile metodei psihanalitice trebuie să vorbesc despre două prejudecăți obișnuite. Prima prejudecată este: psihanaliza nu ar fi decât o *anamneză* ceva mai complicată și mai aprofundată. Din câte se știe, anamneza se bazează pe aserțiunile membrilor familiei și pe chestionarea și raportul conștient al pacientului. Medicul psihanalist face bineînțeles anamneza sa la fel de atent ca orice alt specialist. Doar că asta nu este o analiză, ci, tocmai, numai o anamneză. Analiza este o descompunere a conținuturilor actuale ale conștiinței de o natură așa-numit întâmplătoare în determinanții lor psihologici. Această activitate nu are însă absolut nimic de-a face cu reconstrucția prin anamneză a istoricului bolii.

526 A doua prejudecată, care se bazează de obicei pe o cunoaștere superficială a literaturii psihanalitice, este că psihanaliza ar fi o *metodă sugestivă* care ar sugera pacientului un anumit sistem de doctrină și ar produce astfel tămăduiri, cum ar fi de exemplu Mental Healing sau Christian Science. Numeroși psihanaliști care se ocupă deja de mult cu psihanaliza au lucrat înainte cu terapia prin sugestie și știu ca atare foarte exact ce este și ce nu este sugestie. Ei știu că atitudinea de lucru a psihanalistului este opusă celei a hipnotizatorului. Spre deosebire de terapia prin sugestie, psihanalistul se străduiește să nu îi impună nimic pacientului ce acesta nu vede el însuși și nu consideră plauzibil prin proprie cunoaștere. Față de cerința constantă a nevroticului de a primi sugestii și sfaturi, psihanalistul caută la fel de statornic să-l scoată din acest rol pasiv și să-i folosească rațiunea și critica pentru a-i conferi iscusința necesară ca să-și ducă viața în mod independent. S-a spus deja de multe ori că pacientului i-ar fi vârâte pe gât interpretări care adesea ar avea un caracter complet arbitrar. Aș dori ca un asemenea critic să facă o dată încercarea de a-i sili pe pacienții mei, care foarte adesea sunt oameni de mare inteligență și înaltă cultură, ba chiar colegi de branșă, să accepte interpretări arbitrare. S-ar dezvălui rapid imposibilitatea unei astfel de întreprinderi. În psihanaliză suntem dependenți total de pacient și de puterea sa de judecată în măsura în care esența analizei constă în îndrumarea pacientului spre înțelegerea

persoanei sale. Principiile psihanalizei sunt atât de complet diferite de principiile terapiei prin sugestie, încât cele două metode nu pot fi comparate deloc în acest punct.

S-a încercat deja să se compare analiza cu metoda de rezonare 527
a lui DUBOIS[1], care reprezintă în sine un procedeu rațional. Această comparație nu corespunde însă în măsura în care psihanalistul evită strict să facă raționări cu pacientul. Sigur că psihanalistul trebuie să asculte conflictele și problemele conștiente ale pacientului și să le rețină, dar nu pentru a împlini solicitarea pacientului și a-i da îndrumări și sfaturi. Problemele unui nevrotic nu sunt rezolvate de analiză prin sfaturi și raționări conștiente. Nu mă îndoiesc că un sfat bun dat la timpul potrivit poate influența în bine. Dar nu știu de unde se poate lua încrederea că psihanalistul poate să și dea sfatul potrivit la momentul potrivit. Adesea, ba chiar de regulă, conflictul nevrotic e de așa natură încât este imposibil de dat sfaturi. Se știe și că pacienții vor să aibă un sfat cu autoritate numai pentru a putea alunga de la ei înșiși responsabilitatea, raportându-se în fața lor și în fața altora la sfatul autorității. În ceea ce privește terapia prin raționare și persuasiune, eficacitatea ei este la fel de puțin de pus la îndoială ca și cea a hipnozei. Ce aș vrea să scot aici în evidență este numai deosebirea ei de principiu față de psihanaliză.

Spre deosebire de toate metodele de până acum, psihanaliza tin- 528
de să rezolve tulburările psihicului nevrotic nu dinspre conștient, ci dinspre inconștient. Firește că avem nevoie în această muncă de conținuturile conștiinței pacientului, căci numai pe această cale se poate ajunge la inconștient. Conținuturile conștiinței, de unde pornește munca noastră, sunt întâi materialele anamnezei. În multe cazuri acestea oferă punctele de plecare bine-venite pentru a-l face pe pacient să se edifice asupra provenienței psihogenetice a simptomelor sale. Această muncă este bineînțeles necesară numai atunci când pacientul este convins că nevroza sa e de origine organică. Dar și în acele cazuri în care pacientul este convins de la bun început de na-

1 [Cf. par. 41, nota 8 din acest volum.]

tura psihică a suferinței sale, o privire critică de ansamblu asupra anamnezei nu poate fi decât un beneficiu, căci astfel i se dezvăluie o conexiune psihologică pe care nu o deținea înainte. Adesea sunt aduse pe tapet astfel acele probleme care necesită o dezbatere specială. Munca aceasta poate umple deseori multe ședințe. În cele din urmă, se ajunge cu elucidarea materialului conștient la un final doar în sensul că nici din partea pacientului, nici din partea medicului nu se poate emite ceva decisiv. În cel mai bun caz, se sfârșește prin faptul că se face expunerea problemei care se dovedește foarte frecvent a fi irezolvabilă.

529 Să luăm, spre exemplu, cazul unui bărbat care era înainte sănătos, dar care s-a îmbolnăvit în intervalul între 35 și 40 de ani de nevroză. Se găsește într-o poziție certă în viață, are soție și copii. Paralel cu nevroza s-au instalat niște rezistențe intense față de munca sa profesională. A remarcat că primele simptome s-au semnalat când a avut de înfruntat anumite greutăți în profesia lui. Ulterior, în situații de greutăți similare se manifestau tot mereu înrăutățiri ale stării lui. Surveneau ameliorări trecătoare ale nevrozei, atunci când în viața sa profesională apăreau niște șanse deosebite. Problema care reiese din discutarea critică a anamnezei este următoarea: pacientul știe că și-ar putea abandona munca profesională, și de aici ar rezulta acea satisfacție care i-ar aduce îmbunătățirea dorită a nevrozei. El nu-și poate însă mări randamentul în muncă pentru că rezistențele sale față de muncă îl impiedică. Această problemă este rațional de nerezolvat. Tratamentul psihanalitic trebuie de aceea să înceapă la punctul critic, la rezistențele față de muncă.

530 Să luăm un alt caz: o femeie, trecută de 40 de ani, căsătorită, mamă a patru copii, se îmbolnăvește cu patru ani în urmă, la moartea unuia dintre copiii ei. O nouă sarcină, nașterea unui alt copil au adus o ameliorare considerabilă a nevrozei. Pacienta reflectează: dacă ar putea avea încă un copil, asta ar ajuta-o din nou. Doar că ea știe că nu mai poate avea copii. Încearcă de aceea să-și folosească energia în interese filantropice, dar nu găsește în asta nici cea mai mică satisfacție. A observat, ce-i drept, că are senzația unei ușurări semnificative a indispozițiilor ei dacă reușește trecător să acorde un

interes viu unei probleme. Dar se simte total incapabilă să descopere ceva care să-i procure o satisfacție și un interes viu de durată. Imposibilitatea rezolvării raționale a acestei probleme este clară. Munca psihanalitică începe aici la întrebarea ce o împiedică pe pacientă să-și dezvolte interesele dincolo de copil.

Întrucât nu ne putem imagina că știm dinainte care este soluția 531
acestor probleme, trebuie începând cu acest punct să ne încredințăm liniilor directoare pe care ni le dă individualitatea pacienților. La descoperirea acestor linii directoare nu ne poate duce interogarea conștientă a pacientului sau discutarea rațională, căci motivele care împiedică zac ascunse în conștiință. Nu există de aceea un drum pretrasat schematic, pentru a ajunge la obstacolele inconștiente. Singura regulă pe care o emite psihanaliza în această privință este: să fie lăsat pacientul să vorbească despre ceea ce tocmai îi trece prin minte. Analistul trebuie să observe atent ceea ce povestește pacientul și la început pur și simplu să rețină, fără a vrea să-i impună pacientului păreri. Așa observăm, de pildă, că pacientul menționat primul începe mai întâi să vorbească de căsnicia sa, despre care am aflat înainte că este normală. Auzim acum că pacientul are mari dificultăți cu caracterul soției lui pe care nu-l înțelege deloc. Această observație dă naștere remarcii că în mod evident activitatea profesională nu este singura problemă, ci că și relația lui cu soția ar avea nevoie de o revizuire. De această remarcă a medicului se leagă alte idei ce-i vin acum abundent în minte pacientului și care se referă toate la căsnicia lui. Ele sunt urmate de amintiri despre povești de dragoste pe care le-a avut înainte de căsătorie. Întâmplările relatate în detaliu arată că pacientul a fost întotdeauna puțin special în relațiile sale mai intime, și anume mereu în sensul unui anumit egoism copilăresc. Această observație este nouă și surprinzătoare pentru pacient și îi explică multe ghinioane avute cu femeile.

Nu ajungem în toate cazurile atât de departe cu principiul de a 532
lăsa pacientul pur și simplu să vorbească. Mulți pacienți nu au nicidecum atât de prezente materialele lor psihice. Mulți au și rezistențe pozitive de a povesti liber, unii întrucât ceea ce le trece mai întâi prin minte este prea penibil pentru a o putea spune direct medicu-

lui în a cărui personalitate poate că nu se încred; alții deoarece chipurile nu le trece nimic prin cap, drept pentru care se forțează să vorbească despre lucruri mai mult sau mai puțin indiferente. Acest din urmă mod de a vorbi pe lângă subiect nu demonstrează nicidecum că pacientul camuflează *conștient* anumite conținuturi penibile, ci vorbitul pe de lături poate să aibă loc și total inconștient. În astfel de cazuri, ajută uneori instrucțiunea că pacientul nu trebuie să se forțeze, ci să prindă liniștit din zbor primele gânduri care-i vin, oricât de neînsemnate sau chiar absurde ar părea. În unele cazuri nu ajută nici această instrucțiune. Aceste cazuri silesc medicul să folosească anumite ajutoare. Unul dintre ajutoare este experimentul asociațiilor, care dă de cele mai multe ori informații excelente despre principalele tendințe de moment ale individului.

533 Un al doilea ajutor, care constituie instrumentul propriu-zis al psihanalizei, este analiza viselor. Am aflat deja atâtea lucruri contradictorii referitoare la analiza viselor, încât o discuție scurtă de principiu legată de problema analizei viselor nu ar putea să fie superfluă. Interpretarea și importanța viselor au un prost renume, după cum se știe. Nu a trecut mult timp de când s-a făcut și s-a crezut interpretarea viselor; nu a trecut nici deloc mult timp de când chiar oameni mai mult sau mai puțin luminați stăteau încă sub influența superstiției. Este de aceea foarte de înțeles că epoca noastră mai are încă o anumită spaimă vie de superstiție, care de curând a fost depășită parțial. Acestei respingeri temătoare a superstiției îi datorează analiza viselor o bună porție de rezistență, de care este mai întâi nevinovată. Noi nu alegem visul ca obiect pentru că manifestăm față de el o admirație superstițioasă, ci pentru că este un produs psihic independent de conștiință. Căutăm la pacient ideile libere care-i trec prin minte [*freie Einfälle*[2]], numai că el nu aduce nimic sau nu mai aduce nimic, sau eventual doar lucruri forțate și indiferente. Visul este o idee liberă, o fantezie liberă, el nu este forțat și este un fenomen psihic la fel de bun ca și ideea spontană.[3]

2 [A se vedea nota traducătorului din cadrul par. 157 al acestei cărți.]

3 [Pasajul care urma în original este identic cu par. 324–331 ale acestui volum.]

Nu pot să vă ascund că *in praxi*, mai cu seamă la începutul unei analize, nu efectuăm întotdeauna analize de vis ideale complete, ci obişnuim să preluăm materialul despre vis atâta timp până ce problema pe care ne-o tăinuieşte pacientul devine aşa de clară încât poate să o recunoască şi pacientul însuşi. Atunci această problemă este supusă perlaborării conştiente, până ce este pe cât posibil atât de mult clarificată, încât stăm din nou în faţa unei întrebări la care nu se poate răspunde. 534

Veţi întreba cum să se procedeze dacă pacientul nu visează deloc. Vă pot asigura că toţi pacienţii, chiar dacă nu visau pare-se până atunci, au început să viseze în analiză. Dar adesea trăim şi contrariul. Pacienţi care visau la început animat nu-şi mai pot aminti deodată de visele lor. Regula empirică şi practică valabilă numai până acum este: dacă un pacient nu visează, atunci are suficient material conştient pe care-l reţine din anumite motive. Un motiv obişnuit este: „Mă aflu la medic şi sunt pregătit să fiu tratat. Numai că medicul trebuie s-o facă, eu mă comport pasiv". Se întâmplă uneori ca aceste contraargumente să fie de o natură şi mai rea: de exemplu, pacienţi care nu pot recunoaşte în ei înşişi anumite aspecte morale îndoielnice îşi proiectează greşelile asupra medicului, presupunând cu sânge rece că el este mai mult sau mai puţin cu o morală defectuoasă şi de aceea nu i se pot comunica anumite lucruri penibile. 535

Deci dacă un pacient nu visează de la început sau încetează să viseze, atunci există nişte materiale care sunt accesibile unei prelucrări conştiente. Relaţia personală dintre medic şi pacient intră aici în discuţie ca impediment principal. Ea îi poate împiedica pe amândoi, atât pe medic, cât şi pe pacient, să vadă clar situaţia. Să nu uităm că la interesul pregnant pe care trebuie să-l aibă medicul pentru psihologia pacientului său, şi pacientul, în măsura în care este un om activ psihic, simte empatie faţă de psihologia medicului şi adoptă o atitudine corespunzătoare faţă de acesta. În măsura în care medicul nu se vede pe sine însuşi şi nu îşi vede problemele inconştiente, este orb şi pentru atitudinea pacientului său. Din această cauză cer ca pe o necesitate ca un medic care analizează să 536

fie el însuși analizat, altminteri analiza poate lesne să devină pentru el o mare dezamăgire, având în vedere că uneori se întâmplă să se împotmolească absolut și să își piardă apoi capul. Suntem înclinați atunci să presupunem că psihanaliza este un nonsens, ca să nu trebuiască să ne mărturisim că nu mai putem s-o scoatem la capăt cu noi înșine. Dacă sunteți siguri de propria dumneavoastră psihologie, atunci puteți liniștiți să-i spuneți pacientului că nu visează pentru că mai există încă material conștient de rezolvat. Eu spun că în aceste momente trebuie să fim siguri pe noi înșine, căci ceea ce ne este uneori dat să auzim în materie de critică și de judecată necruțătoare poate să tulbure eventual pe cineva nepregătit. Următoarea consecință a unei astfel de tulburări personale a medicului este că începe să discute în contradictoriu cu pacientul pentru a-și impune părerile în fața lui. Cu aceasta, analiza a devenit desigur imposibilă.

537 V-am spus că visele trebuie să fie utilizate la început numai ca o „mină“. La debutul unei analize nu este necesar, ba uneori este chiar foarte imprudent, să se dea o interpretare așa-zis completă a unui vis. O interpretare de vis completă și care chiar epuizează tot este unul dintre lucrurile cele mai dificile. Ceea ce citiți câteodată drept interpretări în literatura psihanalitică sunt foarte des niște formulări unilaterale și frecvent atacabile. Mă refer aici și la reducțiile unilateral sexuale ale Școlii vieneze. Corespunzător multilateralității enorme a unui material oniric, trebuie să ne ferim de toate formulările unilaterale. Nu claritatea deplină a unui vis, ci faptul că poate fi explicat în mai multe feluri este tocmai la începutul unui tratament psihanalitic adesea de cea mai mare valoare. Așa a visat, de exemplu, o pacientă la începutul tratamentului: *Se află într-un oraș străin, la hotel. Deodată izbucnește focul. Soțul ei și tatăl ei sunt de față și o ajută să fie salvată.*

538 Pacienta este inteligentă, extraordinar de sceptică și absolut convinsă că analiza viselor este un nonsens. Mi-e greu să o determin măcar o dată să accepte încercarea unei analize de vis. Iau incidentul care predomină în vis, incendiul hotelului, drept punct de plecare pentru ideile pe care să le lege de el. Pacienta îmi comunică

cum a citit de curând în ziar că un anumit hotel din Z. a ars. Își amintește de acest hotel, pentru că a locuit o dată acolo. A cunoscut acolo un domn. A evoluat apoi o poveste amoroasă cam dubioasă. În continuarea acestei istorisiri reiese că pacienta a trăit deja o serie întreagă de astfel de aventuri, care au avut toate un anumit caracter frivol. Acest segment important de preistorie a fost scos la iveală de prima idee care i-a trecut prin minte legată de o bucată de vis. Ar fi fost în acest caz inutil să i se clarifice pacientei sensul de altfel foarte limpede al visului. Cu atitudinea ei frivolă, din care scepticismul ei era doar un caz special, ar fi putut înlătura cu sânge rece toate încercările de acest fel. După ce și-a recunoscut însă atitudinea frivolă și i-a fost dovedită prin propriul ei material, visele ce au urmat au putut fi analizate mult mai profund.

De aceea, se recomandă ca la început visele să fie folosite în 539
așa fel, încât prin ideile ce le produc să se ajungă la materialele critice. Mai cu seamă pentru începătorii în psihanaliză, acest drum este cel mai prudent și cel mai bun. O traducere arbitrară a viselor este total contraindicată. Ar fi o practică superstițioasă care se bazează pe presupunerea unor semnificații simbolice fixe. Însă semnificații simbolice fixe nu există. Există anumite incidențe mai frecvente, dar nu suntem în stare să pășim dincolo de niște constatări generale. De exemplu, dacă am presupune că șarpele are în vise în orice împrejurare numai o semnificație falică, ar fi ceva total incorect, la fel de incorect ca și dacă am nega faptul că are semnificație falică. Orice simbol are cel puțin două semnificații. Semnificația sexuală foarte frecventă a simbolurilor onirice este cel mult una dintre cele două posibilități. Nu pot deci aproba modalitatea unei interpretări exclusiv sexuale, așa cum se găsește în anumite scrieri psihanalitice, la fel de puțin cum pot aproba și interpretarea viselor ca fiind realizări infantile de dorință, pentru că, din experiență, trebuie să le consider că sunt unilaterale și prin urmare insuficiente. Vreau să vă citez ca exemplu un vis foarte simplu al unui pacient tânăr. El a visat: „*Urc cu mama și cu sora mea o scară. Când ajung sus, se zice că sora mea face un copil*".

540 Vreau să vă arăt mai întâi la acest vis cum poate fi el tradus într-un sexualism pe baza concepțiilor de până acum. Se știe că fantasma incestuoasă joacă un rol mare la nevrotic, motiv pentru care imaginea „cu mama și sora" ar putea fi înțeleasă ca o aluzie în această direcție. „Scara" are o semnificație sexuală pretins fixă ca „act sexual" din cauza urcării ritmice a treptelor. Copilul pe care-l face sora nu este decât urmarea logică a acestor premise. Visul ar fi, astfel tradus, o realizare clară a unor dorințe așa-zis infantile. Știți că aceasta este o parte importantă a teoriei lui Freud despre vise.

541 Eu am analizat însă acest vis în temeiul următorului raționament: dacă spun că scara este un simbol pentru actul sexual, de unde am atunci permisiunea să iau mama și sora și copilul drept reali, adică nu tot drept simbolici? Dacă pe baza afirmației că imaginile onirice sunt simbolice le confer unora dintre aceste imagini valoare de simbol, ce mă îndreptățește să exceptez anumite alte elemente de la această regulă? Deci dacă acord urcării scărilor o valoare de simbol, atunci trebuie desigur să le acord și imaginilor care se numesc mama, sora și copilul tot valoare de simbol. De aceea, nu am tradus visul, ci chiar l-am analizat. Rezultatul este uimitor: vreau să vă prezint textual asociațiile la diferitele porțiuni de vis, așa încât să vă puteți forma singuri o judecată asupra materialului. Trebuie să zic în avans că tânărul își încheiase studiile universitare cu câteva luni în urmă. După aceea, nu se putuse decide în alegerea dificilă a unui post și devenise nevrotic. Drept urmare, renunțase la lucru. Nevroza lui conținea printre altele o homosexualitate manifestă.

542 Ideile care-i vin în legătură cu *mama* sunt următoarele: „Nu am mai văzut-o de mult, de foarte mult. Trebuie să-mi reproșez asta de fapt. Nu e corect din partea mea că o neglijez atâta".

543 *Mama* stă deci pentru ceva care este neglijat într-un mod lipsit de responsabilitate. Întreb pacientul: Ce-i asta? La care el răspunde jenat: „*Munca* mea".

544 La *soră* îi trece prin minte: „Nu am mai văzut-o de ani de zile. Mi-e dor de ea. Îmi amintesc mereu când mă gândesc la ea de momentul când mi-am luat rămas-bun de la ea. Căci am sărutat-o cu dragoste adevărată și cu acea ocazie am înțeles pentru prima dată

ce poate să însemne dragostea pentru o femeie". Îi este desigur clar pacientului că „soră" stă pentru *dragostea pentru femeie.*

La *scară* îi trece prin minte: „a te urca la înălțime — a răzbi în sus — a face carieră — a fi matur, a crește mare". 545

La *copil* îi trece prin minte: „nou-n[scut — înnoire, renaștere — a deveni un om nou". 546

Aceste materiale nu trebuie decât să le auzim pentru a înțelege pe loc că pacientul își realizează în vis mai puțin dorințe infantile, cât mai degrabă obligații biologice, pe care le-a neglijat până acum în infantilismul său nevrotic. Compensatoarea dreptate biologică îl constrânge uneori pe om să-și recupereze în vis datoriile neglijate în viață. 547

Acest vis este un exemplu tipic pentru funcția prospectivă și orientată teleologic a viselor în genere, care a fost reliefată în mod deosebit de colegul meu MAEDER. Dacă rămânem agățați de unilateralitatea interpretării sexuale, atunci ne scapă sensul propriu-zis al viselor. Elementul sexual din vise este în primul rând un mijloc de exprimare și nicidecum întotdeauna sensul și scopul visului. Descoperirea sensului prospectiv sau teleologic al viselor este mai cu seamă atunci de o mare importanță, când analiza a înaintat atât de mult, încât privirea pacientului se îndreaptă mai bine înspre viitor decât către lumea interioară și trecut. 548

În privința mânuirii simbolisticii putem învăța din acest exemplu de vis și că nu poate să existe în detaliu o simbolistică fixă a viselor, ci cel mult o frecvență medie a unor anume semnificații cât de cât generale. În ceea ce privește în particular așa-zisul *sens sexual* al viselor, mi-am formulat pe baza experienței următoarea regulă practică: 549

Dacă din analiza viselor la un pacient aflat la începutul tratamentului reiese un sens indubitabil sexual, atunci acest sens trebuie luat *real*, adică reiese de aici necesitatea de a supune problemele sexuale ale pacientului unei revizuiri atente. Dacă rezultă, de exemplu, drept conținut esențialmente latent al visului o fantasmă de incest, atunci trebuie investigate pe această bază relațiile infantile ale pacientului cu părinții și frații și surorile lui, ca și cu alte persoane 550

care sunt propice să joace la el rolul de tată sau de mamă. Dacă însă un vis, într-un stadiu mai târziu al analizei, produce din nou drept conținut esențial, de pildă, o fantasmă de început — deci o fantasmă a cărei rezolvare puteam să o presupunem —, atunci acestei fantasme nu trebuie să i se acorde în toate împrejurările valoare reală, ci ea trebuie privită ca *simbolică*. Ea trebuie soluționată după formula: sensul necunoscut al visului este exprimat printr-o fantasmă de incest. În acest caz, fantasmei sexuale nu trebuie să i se confere o valoare reală, ci una simbolică. Dacă ne-am opri în cazul de față la valoarea reală, atunci am reduce pacientul tot mereu la sexualitate, și astfel ar fi ținut în loc progresul dezvoltării personalității. Eliberarea nu constă însă pentru pacient în aceea că este din nou împins în jos în sexualitatea primitivă, altminteri rămâne pe o treaptă inferioară de cultură și nu-și atinge niciodată libertatea omenească și deci nici o însănătoșire deplină. Revenirea la barbarie nu înseamnă un beneficiu pentru omul civilizat.

551 Formula sus-menționată, după care sensul sexual al unui vis este o expresie simbolică sau analoagă, este desigur valabilă și pentru visele de la începutul unei analize. Dar motivele practice care ne-au determinat să nu luăm în considerare valoarea simbolică a acelor fantasme sexuale sunt date de faptul că fantasmelor sexuale anormale ale nevroticului le revine o valoare reală efectivă în măsura în care bolnavul se lasă influențat în mod substanțial prin asemenea fantasme în acțiunile sale. Fantasmele nu-l împiedică numai să se adapteze mai bine la situația sa, ci îl îndeamnă și spre tot felul de acțiuni sexuale reale, uneori instigându-l chiar la incest adevărat, după cum ne învață experiența. În aceste împrejurări, ar folosi puțin dacă am lua în seamă numai conținutul simbolic; mai întâi, trebuie rezolvat ceea ce este concret.

552 Aceste expuneri se bazează, după cum veți fi observat, pe o altă concepție asupra visului decât ne-a dat-o Freud. Experiența a impus într-adevăr o altă concepție. La Freud visul este în esență o învăluire simbolică a unor dorințe refulate, care ar intra în coliziune cu scopurile personalității. Eu trebuie să concep structura viselor altfel: pentru mine, visul este în primul rând imaginea subliminală

a situației psihologice actuale a stării de veghe. Ne dă un rezumat al materialelor asociative de sub pragul conștiinței, care sunt constelate prin situația psihologică de moment. Sensul volițional al visului — ceea ce numește FREUD dorința refulată — este pentru mine în esență un mod de exprimare.

Activitatea conștiinței reprezintă, vorbind biologic, lupta de 553
adaptare psihologică a individului. Conștiința caută să se adapteze necesităților momentane sau, altfel exprimat: există sarcini pe care individul trebuie să le achite. Soluția este în anumite situații *a priori* necunoscută și de aceea conștiința încearcă mereu să găsească rezolvarea pe calea experienței analoage. Încercăm întotdeauna să înțelegem viitorul necunoscut după imaginea experienței trecutului. Nu avem, așadar, nici un motiv să presupunem că materialul psihic subliminal s-ar supune altor legi decât materialul supraliminal. Inconștientul se grupează, ca și conștientul, în jurul sarcinilor biologice și caută să înțeleagă soluțiile tot așa ca și conștiința după analogia trecutului. Oricând am vrea să asimilăm în necunoscut, aceasta se întâmplă prin analogie. Un exemplu simplu este acel fapt știut că indienii, pe vremea descoperirii Americii de către spanioli, au conceput caii necunoscuți ai cuceritorilor ca pe niște porci mari, pentru că numai cei din urmă le erau accesibili experienței. După acest tip cunoaștem întotdeauna. Este și motivul esențial pentru simbolism. Acesta este înțelegere prin analogie. Visul este o înțelegere subliminală prin analogie. Dorințele sale aparent refulate sunt tendințe voliționale care servesc ideii inconștiente drept material verbal de exprimare. În ceea ce privește special acest punct, mă aflu în concordanță deplină cu viziunile unui alt discipol al lui FREUD, și anume ADLER. În ceea ce privește faptul că materialele de exprimare ale inconștientului sunt elemente sau tendințe voliționale, asta depinde de arhaismul gândirii onirice, problemă pe care am tratat-o în altă parte.[4]

Ca urmare a acestei concepții modificate asupra structurii vise- 554
lor, și desfășurarea ulterioară a analizei capătă un alt aspect decât

4 [*Wandlungen und Symbole der Libido*, p. 23.]

până acum. Evaluarea simbolică a fantasmelor sexuale pe parcursul analizei ulterioare duce în mod necesar în loc de la o reducere a personalității la tendințe primitive, la o amplificare și dezvoltare continuă a atitudinii psihice, deci la o îmbogățire și aprofundare a gândirii, ceea ce a fost dintotdeauna una dintre armele cele mai puternice ale omului în lupta sa de adaptare. Printr-o urmărire consecventă a acestui nou drum am ajuns să înțeleg că și forțele motrice religioase și filosofice — așa-numita nevoie metafizică a omului — trebuie luate în seamă în mod pozitiv în munca analitică, întrucât forțele motivelor ce zac latent în aceste folosiri nu trebuie distruse prin reducerea la rădăcinile sexuale primitive, ci trebuie să fie făcute utile țelurilor biologice ca factori valoroși psihologic. Aceste pulsiuni intră astfel în acea funcție pe care o aveau din vechime.

555 Așa cum omul primitiv a putut să se smulgă din starea primitivă cu ajutorul simbolurilor religioase și filosofice, așa poate să se smulgă și nevroticul din boala sa pe această cale. Este desigur superfluu să remarc că nu mă refer la faptul că trebuie inoculată credința într-o dogmă religioasă sau filosofică, ci la bolnav trebuie să fie reconstruită acea atitudine psihologică ce se caracteriza în stadii mai timpurii ale culturii prin prezența unei credințe vii într-o dogmă religioasă sau filosofică. Atitudinea religios-filosofică nu este echivalentă ca sens cu credința într-o dogmă. Dogma este o formulare intelectuală trecătoare și un rezultat determinat doar de timp și circumstanțe al atitudinii religios-filosofice. Atitudinea însăși este o cucerire culturală și o funcție deosebit de valoroasă biologic, care zămislește acele motive ce mână omul să creeze dincolo de sine însuși și, la nevoie, să se jertfească țelurilor speciei sale.

556 Omul atinge astfel în existența conștientă acea unitate și totalitate, acea certitudine și capacitate de sacrificiu, așa cum le posedă animalul sălbatic în mod inconștient și conform instinctului. Orice reducere, orice salt din această orbită pretrasată în mod fix a dezvoltării culturale fac din om cel mult un animal degenerat, dar niciodată un om așa-zis natural. M-am putut convinge prin multe-multe succese și insuccese din practica analitică de corectitudinea implacabilă a acestei orientări psihologice. Nu îi suntem de

ajutor nevroticului dacă îi luăm povara cerinței culturale, ci numai dacă îl facem să participe activ la opera plină de durere și chin a dezvoltării culturale. Suferințele de care are parte în această slujbă îi substituie nevroza. Însă în timp ce nevroza cu indispozițiile ei nu este niciodată urmată de acel sentiment minunat al muncii făcute și al datoriei împlinite, suferințele în slujba muncii utile și în depășirea dificultăților reale aduc acele momente de liniște și satisfacție, care îi dau omului simțământul neprețuit de a-și fi trăit viața cu adevărat.

XI
DESPRE PSIHANALIZĂ

[Prelegere ținută în limba engleză în fața celui de-al XVII-lea Congres Internațional al Medicilor din Londra, în 1913, cu titlul „On Psychoanalysis". Apărută pentru prima dată în *Collected Papers on Analytical Psychology*, Londra, 1916 și 1917, New York, 1920. Traducerea din limba engleză a fost realizată de Klaus Thiele-Dohrmann (ca „Über Psychoanalyse").]

DESPRE PSIHANALIZĂ

După o experiență îndelungată, știu acum că este extraordinar 557
de dificil să discuți despre psihanaliză la adunări publice și la congrese. Există atâtea reprezentări eronate ale chestiunii, atâtea prejudecăți față de anumite puncte de vedere psihanalitice, încât este aproape cu neputință să ajungi în cadrul unei discuții publice la o înțelegere reciprocă. Am considerat întotdeauna că o întreținere liniștită pe această temă este cu mult mai utilă decât dispute înfocate *coram publico*. Întrucât am fost însă onorat de comitetul acestui congres cu invitația de a vorbi ca reprezentant al direcției psihanalitice, voi trata cât sunt capabil de bine câteva probleme teoretice fundamentale ale psihanalizei. Trebuie să mă limitez la acest aspect al temei, căci mi-ar fi imposibil să le prezint ascultătorilor mei în toată amploarea ceea ce înseamnă psihanaliza și la ce năzuiește ea, ca și să explic posibilitățile ei multiple de aplicare în domeniul mitologiei, al științei comparate a religiilor, al filosofiei etc. Dacă tratez însă anumite probleme teoretice care sunt de o importanță fundamentală pentru psihanaliză, trebuie să presupun că ascultătorii mei sunt familiarizați cu dezvoltarea și rezultatele cele mai însemnate ale cercetării psihanalitice. Din păcate, se întâmplă adesea ca oameni care nici măcar nu au citit literatura respectivă să-și permită să formuleze o judecată asupra psihanalizei. Sunt ferm convins că nimeni care nu a studiat scrierile fundamentale ale școlii psihanalitice nu își poate forma o părere competentă pe această temă.

Deși teoria nevrozelor a lui FREUD este elaborată într-un mod 558
foarte detaliat, nu o putem desemna, văzută în general, ca foarte

clară sau ușor de înțeles. De aceea aș dori să vă prezint pe scurt viziunile sale de bază asupra acestei teorii.

559 După cum știți, s-a renunțat acum vreo cincisprezece ani la punctul de vedere inițial că isteria și nevrozele înrudite cu ea își au originea într-un traumatism sau o trăire sexuală de șoc din vremea copilăriei timpurii. A reieșit curând că traumatismul sexual nu putea fi cauza propriu-zisă a nevrozei, și anume din simplul motiv că acest traumatism s-a dovedit a fi aproape universal. Nu prea există oameni care să nu fi trăit în prima tinerețe un anumit tip de șoc sexual și totuși în viața mai târzie se dezvoltă numai la relativ puțini oameni o nevroză. FREUD a descoperit curând că mulți pacienți care relatau despre o experiență traumatică timpurie doar inventaseră povestea despre așa-zisa traumă; în realitate, nu se întâmplase niciodată, ci era un simplu produs al fantasmării. În afară de aceasta, alte cercetări au arătat foarte clar că, și dacă existase cu adevărat un traumatism în prealabil, acesta nu putea fi făcut întotdeauna singur responsabil pentru nevroză, chiar dacă uneori într-adevăr pare că structura nevrozei ar depinde total de traumatism. Dacă nevroza ar fi o consecință inevitabilă a traumei, ar fi de neînțeles cum de nu există mult mai mulți nevrotici.

560 Efectul aparent amplificat al șocului se bazează în mod clar pe fantasmarea bolnăvicioasă, care exagerează, a pacientului. FREUD a recunoscut și că aceeași activitate fantasmatică se făcea relativ devreme remarcată în obiceiuri proaste pe care le-a numit perversiuni infantile. Noua lui concepție despre apariția nevrozelor se baza pe această înțelegere și el a urmărit nevroza înapoi asupra unei oarecare activități sexuale din copilăria timpurie. Această concepție l-a dus la noua lui viziune că omul nevrotic este „fixat" pe un anumit interval de timp al copilăriei sale timpurii, pentru că, mai mult sau mai puțin clar, el pare să păstreze o urmă a lui în comportamentul său spiritual și psihic. FREUD face și încercarea de a clasifica sau deosebi nevrozele ca și Dementia praecox, și anume corespunzător acelui stadiu al dezvoltării copilărești în care a avut loc această fixație. Văzut din această perspectivă, omul nevrotic pare a fi complet dependent de trecutul său infantil, iar greutățile sale din viața

mai târzie, conflictele şi lipsurile sale morale provin în mod evident din puternicele influenţe ale acelei perioade. În mod corespunzător, sarcina principală a tratamentului constă în anularea acestei fixaţii infantile, pe care ne-o imaginăm ca pe un mod de a adera inconştient al libidoului sexual la anumite fantasme şi obiceiuri copilăreşti.

Din câte văd eu, aceasta este esenţa teoriei freudiene a nevroze- 561
lor. Ea trece însă cu vederea următoarea întrebare importantă: care este cauza acestei fixaţii a libidoului la fantasmele şi obiceiurile infantile? Nu trebuie să uităm că aproape fiecare om a avut cândva atare fantasme şi obiceiuri care corespund celor ale unui nevrotic; totuşi el nu se fixează la ele şi din această cauză nici nu devine nevrotic mai târziu. Secretul originii nevrozei nu constă deci în simpla *existenţă* a fantasmelor infantile, ci în aşa-zisa *fixaţie*. Numeroasele informaţii ale nevroticilor, care susţin existenţa unor fantasme sexuale infantile, sunt lipsite de valoare în măsura în care li se atribuie o importanţă etiologică; întrucât aceleaşi fantasme se regăsesc şi la oamenii normali, un fapt pe care l-am dovedit de multe ori. Numai fixaţia însăşi pare să fie caracteristică.

De aceea, este necesar să se ceară o dovadă pentru realitatea 562
acestei fixaţii infantile. FREUD, un empirist absolut sincer şi conştiincios, nu ar fi produs niciodată această ipoteză fără să fi avut motive întemeiate. Aceste motive sunt furnizate de rezultatele cercetărilor psihanalitice. Psihanaliza revelează prezenţa inconştientă a numeroase fantasme, care-şi au rădăcinile în copilărie şi se grupează în jurul unui aşa-numit „complex-nucleu“, ce poate fi denumit la bărbaţi complexul Oedip, la femei complexul Electra. Aceste denumiri nimeresc exact semnificaţia. Destinul tragic al lui Oedip şi al Electrei s-a derulat complet în cadrul graniţelor înguste ale familiei, aşa cum şi destinul unui copil rezidă complet în interiorul îngrădirilor familiale. De aceea, complexul Oedip este ca şi complexul Electra tipic pentru un conflict copilăresc. Prezenţa unor astfel de conflicte în copilărie a fost dovedită prin cercetare psihanalitică. Fixaţia a avut probabil loc în domeniul acestui complex. Efectul extraordinar de puternic al complexului-nucleu în inconştientul ne-

vroticilor l-a dus pe FREUD la presupunerea că omul nevrotic este în mare măsură fixat la el. Nu simpla existență a acestui complex — pe care, de altfel, îl are fiecare om în inconștientul său —, ci fixația realmente puternică la el este tipică pentru nevrotic. El este mult mai puternic influențat de acest complex decât omul normal; în orice istorie psihanalitică mai recentă a unor cazuri de nevroză, se găsesc numeroase exemple care confirmă aceasta.

563 Trebuie să admitem că această idee este foarte elocventă, căci ipoteza fixației se bazează pe faptul cunoscut că anumite perioade ale vieții omenești, mai cu seamă copilăria, lasă uneori urme hotărâtoare, care vor exercita un efect permanent. Întrebarea este doar dacă această explicație ajunge. Dacă cercetăm oameni care sunt nevrotici încă din copilărie, ipoteza pare să se adeverească, pentru că vedem complexul-nucleu acționând permanent și cu efect durabil de-a lungul întregii vieți. Dacă analizăm în schimb cazuri la care nu a apărut niciodată o urmă de nevroză, în afară de în momentul prăbușirii — și astfel de cazuri se ivesc adesea —, atunci această explicație devine îndoielnică. Dacă există ceva de genul unei fixații, nu este permis să se edifice pe ea o nouă ipoteză și să se afirme că din când în când, în anumite intervale ale vieții, fixația slăbește și devine ineficientă, în timp ce în altele se întărește deodată. Putem să constatăm că, în astfel de cazuri, complexul-nucleu este la fel de activ și cu un efect la fel de durabil ca în acelea care sprijină aparent teoria fixației. Aici devine oportună o atitudine critică, mai cu seamă dacă avem în vedere observația făcută adesea că momentul izbucnirii unei nevroze nu este unul aleatoriu; de regulă, este unul extrem de critic. Este în mod normal *momentul în care se cere o nouă atitudine psihologică, adică o nouă adaptare.* Astfel de momente înlesnesc, după cum știe orice neurolog experimentat, izbucnirea unei nevroze.

564 Acest fapt mi se pare extraordinar de semnificativ. Dacă ar exista cu adevărat o fixație, atunci ne-am putea aștepta ca influența ei să rămână constantă; cu alte cuvinte: urmarea ar fi o nevroză pe viață. În mod evident, nu acesta este cazul. Determinarea psihologică a unei nevroze se poate atribui numai parțial unei predispozi-

ţii din frageda copilărie; ea trebuie să aibă şi o cauză care se raportează la prezent. Şi dacă cercetăm exact esenţa fantasmelor şi activităţilor copilăreşti la care este fixat omul nevrotic, atunci vom putea să constatăm că nu le este inerent nimic care să fie specific nevrotic. Oamenii normali au aproximativ aceleaşi experienţe interioare şi exterioare şi pot fi fixaţi asupra lor într-o proporţie uimitor de mare, fără a dezvolta o nevroză. Mai cu seamă oamenii primitivi sunt foarte legaţi de infantilitatea lor. Treptat, arată de parcă aşa-numita fixaţie ar fi un fenomen normal şi marea importanţă a copilăriei pentru modul ulterior de comportare spirituală şi psihică ar fi complet natural şi valabil pretutindeni. Faptul că omul nevrotic pare să fie influenţat într-un mod remarcabil de conflictele sale infantile ne lămureşte că este vorba mai puţin de o fixaţie, cât mai degrabă de utilizarea pe care o dă omul trecutului său copilăresc. Impresia e că el ar exagera importanţa ei şi că i-ar aloca o valoare artificială. ADLER, discipol al lui FREUD, are o părere foarte asemănătoare în acest sens.

Ar fi nedrept de spus că FREUD s-ar fi limitat la ipoteza fixaţiei; 565
şi el a văzut problema pe care tocmai am expus-o. A numit acest fenomen al reactivării sau al exagerării ulterioare a amintirilor din copilărie „regresie“. Dar după opinia lui FREUD pare ca şi cum dorinţele de incest ale complexului Oedip ar fi adevărata cauză a regresiei la fantasme infantile. Dacă s-ar adeveri că e astfel, atunci ar trebui să presupunem o intensitate neaşteptat de puternică a dorinţelor incestuoase primare. Această idee l-a dus pe FREUD la comparaţia pe care a făcut-o nu de mult între ceea ce numeşte el „blocaj de incest“ psihologic la copii şi „tabu de incest“ la primitivi. El presupune că dorinţa de incest real l-a determinat pe omul primitiv să emită legi împotriva lui; eu, în schimb, cred că tabuul de incest este numai unul dintre numeroasele tabuuri şi izvorăşte din teama superstiţioasă tipică a omului primitiv — o teamă care este independentă de incest şi de interdicţia lui. Eu pot să atribui dorinţelor de incest din copilărie la fel de puţină importanţă ca şi unor astfel de dorinţe la o natură primitivă. Caut motivul unei regresii nu în dorinţe incestuoase din trecut sau în vreun alt fel de dorinţe sexuale.

Trebuie să spun că o etiologie exclusiv sexuală a unei nevroze mi se pare o concepţie mult prea îngustă. Această critică a mea nu se bazează pe o prejudecată faţă de sexualitate, ci pe o cunoaştere precisă a întregii problematici.

566 Aş dori să propun de aceea să eliberăm teoria psihanalitică de punctul de vedere exclusiv sexual. Aş introduce în schimb în psihologia nevrozelor un *mod energetic de a privi lucrurile.*

567 Toate fenomenele psihologice pot fi considerate nişte manifestări de energie, aşa cum toate fenomenele fizice pot fi privite drept fenomene de energie, de când a descoperit ROBERT MAYER legea conservării energiei. Această energie este gândită subiectiv şi psihologic drept *cerere* sau *dorinţă*. Eu o numesc *libido*, folosind cuvântul în conotaţia sa iniţială, care nu se limitează nicidecum numai la domeniul sexual. SALLUST îl utilizează în acelaşi mod ca noi aici, atunci când spune: „Le făceau mai multă plăcere armele şi caii de luptă decât târfele şi ospeţele".[1]

568 Dintr-un punct de vedere mai cuprinzător, se poate înţelege libidoul ca energie de importanţă vitală în general sau ca „élan vital" al lui BERGSON. Prima manifestare a acestei energii la copil este pulsiunea de nutriţie. Din acest stadiu, libidoul se dezvoltă treptat, trecând prin mai multe variante ale activităţii de supt, spre funcţia sexuală. Eu nu privesc, aşadar, procesul suptului ca pe un act sexual. Mulţumirea nu poate fi cu siguranţă considerată o mulţumire sexuală, ci o bucurie la ingerarea hranei, căci nu s-a dovedit nicăieri că mulţumirea este în sine sexuală. Acest proces de dezvoltare se continuă până la vârsta adultă şi este însoţit de o adaptare mereu crescândă la lumea exterioară. De fiecare dată când libidoul dă în acest proces de adaptare de o piedică, se naşte o acumulare care produce de obicei un efort sporit pentru depăşirea piedicii. Dar dacă piedica pare de nedepăşit şi omul renunţă să o înfrângă, libidoul stagnat regresează. Întrucât într-un asemenea caz el nu este folosit pentru un efort mai puternic, se dă înapoi în faţa sarcinii ce i se pune şi cade într-un stadiu anterior şi mai primitiv.

1 [„Magis in armis et militaribus equis quam in scortis et conviviis libidinem habebant." *Catilina*, 7.]

Cele mai bune exemple de astfel de regresii se găsesc în cazurile de isterie când o deziluzie în dragoste sau căsătorie a produs o nevroză. Apar atunci cunoscutele tulburări de digestie, lipsa poftei de mâncare, simptome de boli stomacale de tot felul etc. În astfel de cazuri, libidoul, care s-a îndepărtat de sarcina de adaptare, câștigă dominație asupra funcției de hrănire și determină dereglări considerabile. Se pot observa niște efecte similare în cazuri în care nu există o dereglare a funcției de hrănire, dar în care se poate constata în schimb o reînsuflețire regresivă a amintirilor din trecutul îndepărtat. Găsim aici o reactivare a imaginilor părinților, a complexului Oedip. Deodată, trăirile copilăriei timpurii devin importante — ceea ce nu fuseseră mai înainte. Ele au fost reactivate prin regresie. Dacă obstacolul este îndepărtat de pe drumul vieții, atunci acest întreg sistem de fantasme infantile se prăbușește și devine atât de inactiv și de ineficient ca în prealabil. Totuși nu avem voie să uităm că, până într-un anumit grad, este oricând la treabă și ne influențează într-un mod invizibil. Această concepție se apropie de altfel foarte mult de ipoteza lui Janet că „parties supérieures" ale unei funcții sunt înlocuite de „parties inférieures" ale ei. Aș dori să vă amintesc și de Claparède, care înțelege simptomele nevrotice ca pe niște reflexe emoționale de natură primitivă. 569

De aceea, nu mai caut cauza unei nevroze în trecut, ci în prezent. Mă interesez care este sarcina necesară pe care pacientul nu vrea să o îndeplinească. Lista lungă a fantasmelor sale infantile nu-mi dă o explicație îndestulătoare pentru cauza bolii, căci eu știu că aceste fantasme au fost scoase în relief numai de libidoul regresiv care nu și-a găsit scurgerea naturală într-o nouă formă de adaptare la cerințele vieții. 570

Poate se va pune întrebarea de ce are omul nevrotic o tendință specială de a nu îndeplini sarcinile necesare pentru el. Îngăduiți-mi aici să notez că nici o ființă nu se adaptează ușor și maleabil la noi condiții. Legea inerției este pretutindeni valabilă. 571

Un om susceptibil și cam neechilibrat, așa cum este întotdeauna un nevrotic, va avea de-a face în viața lui cu dificultăți speciale și, poate, cu sarcini mai neobișnuite decât un om normal, care trebuie 572

să urmeze de regulă numai poteca bătătorită a unei existenţe obişnuite. Pentru nevrotic nu există un mod de viaţă stabilit exact, căci ţelurile şi sarcinile sale sunt de cele mai multe ori de natură foarte individuală. El încearcă să meargă pe drumul mai mult sau mai puţin necontrolat, semiconştient al unui om normal, fără să-i fie clar că propria sa natură critică şi diferită cere de la el mai mult efort decât este obligat să presteze un om normal. Există nevrotici care şi-au manifestat deja în primele săptămâni ale vieţii lor puternica sensibilitate şi rezistenţa lor la adaptare prin aceea că, de exemplu, aveau greutăţi să accepte pieptul mamei, că reacţionau izbitor de nervos etc. Nu va fi nicicând posibil să se găsească o etiologie psihologică pentru particularitatea predispoziţiei nevrotice, căci această predispoziţie vine mai devreme decât orice psihologie. Am putea să o desemnăm drept „sensibilitate înnăscută" şi ea este cauza pentru primele rezistenţe la adaptare. Întrucât drumul spre adaptare este blocat, energia biologică pe care o numim libido nu găseşte ieşirea corectă sau activitatea adecvată ei, cu rezultatul că modul de adaptare propriu-zis corect este înlocuit printr-unul anormal sau primitiv.

573 La nevroze, vorbim despre o atitudine infantilă sau despre prevalenţa fantasmelor şi dorinţelor copilăreşti. Deoarece impresiile copilăriei sunt în mod evident importante la oamenii normali, vor fi semnificative şi la o nevroză, numai că nu au o relevanţă etiologică; ele sunt, ca fenomene secundare şi regresive, simple reacţii. Este, ce-i drept, pe deplin corect ca, aşa cum spune FREUD, fantasmele copilăreşti să determine felul şi dezvoltarea următoare ale unei nevroze, numai că asta nu este o explicaţie pentru cauza ei. Chiar dacă descoperim fantasme pervertite sexual, care apar, după cum este dovedit, în copilărie, nu le putem considera a fi semnificative etiologic. O nevroză nu-şi are cauza propriu-zisă în fantasme sexuale copilăreşti, şi asta e valabil şi pentru fantasmele sexuale nevrotice în general. Nu este un fenomen primar bazat pe o predispoziţie pervertită sexual, ci unul secundar, şi anume o urmare a încercării nereuşite de a folosi într-un mod adecvat libidoul stagnat. Ştiu că această opinie este deja veche, dar asta nu este un motiv ca să fie eronată. Faptul că pacientul însuşi crede foarte des că

fantasmele sale copilărești sunt cauza reală a nevrozei sale nu dovedește că are dreptate cu această supoziție sau că o teorie care se bazează pe această presupunere este corectă. Poate că dă impresia că ar fi așa, și trebuie să recunosc că foarte multe cazuri chiar trezesc această aparență. În orice caz, se poate înțelege foarte bine cum a ajuns FREUD la această părere. Oricine are ceva experiență psihanalitică va fi aici de acord cu mine.

Pentru a mai rezuma o dată: eu nu pot întrezări adevărata etio- 574
logie a unei nevroze în multiplele manifestări ale dezvoltării sexuale infantile și în fantasmele legate de ele. Faptul că aceste fantasme se amplifică și trec în prim-plan este o consecință a energiei acumulate sau a stazei libidinale. Tulburarea psihologică la o nevroză și nevroza însăși pot fi denumite o *încercare eșuată de adaptare*. Este posibil ca această formulare să aducă anumite puncte de vedere ale lui JANET în acord cu ideea lui FREUD că o nevroză este întru câtva o încercare de autovindecare — o concepție care poate fi aplicată și a fost aplicată asupra multor altor boli.

Aici se pune întrebarea dacă mai este indicat să se aducă la lu- 575
mină toate fantasmele unui pacient cu ajutorul analizei, o dată ce le considerăm acum lipsite de însemnătate etiologică. Psihanaliza a încercat până acum să descifreze aceste fantasme, pentru că erau considerate importante etiologic. Atitudinea mea schimbată față de teoria nevrozelor nu atinge procedura psihanalitică. Tehnica rămâne aceeași. Deși nu ne mai închipuim că am dezgropa cea mai adâncă rădăcină a bolii, trebuie totuși să scoatem la iveală fantasmele sexuale, căci energia pe care o necesită pacientul pentru însănătoșirea sa, adică pentru adaptarea sa, este legată de aceste fantasme. Cu ajutorul psihanalizei se reconstituie legătura dintre conștiință și libidoul în inconștient. Astfel, libidoul inconștient este adus sub controlul voinței. Numai în acest mod energia scindată poate fi făcută din nou disponibilă pentru a o scoate la capăt cu sarcinile de viață necesare. Privită din acest unghi, psihanaliza nu mai apare ca o simplă reîntoarcere a individului la dorințele sale sexuale primitive, ci, dacă este înțeleasă corect, ca o sarcină de un nivel moral înalt și de o valoare educativă incomensurabilă.

XII
PROBLEME PSIHOTERAPEUTICE DE ACTUALITATE

O CORESPONDENȚĂ ÎNTRE C.G. JUNG ȘI R. LOŸ

[Apărută sub titlul de mai sus („Psychotherapeutische Zeitfragen. Ein Briefwechsel zwischen C.G. Jung und R. Loÿ“) ca: O corespondență cu dr. C.G. Jung, docent în psihiatrie la Zürich. Editată de dr. R. Loÿ, director medical al sanatoriului L'Abri din Montreux-Territet, la Franz Deuticke Verlag, Leipzig și Viena, 1914.]

PREFAȚĂ

Pentru expunerea motivelor care au dus la această corespondență și a scopurilor pe care le urmărește publicarea ei, ar putea servi câteva cuvinte.

Introdus teoretic și practic de domnul profesor FOREL în terapia prin sugestie, am exercitat-o ani de zile și o mai exercit și astăzi în cazuri adecvate. Când am realizat marea importanță a lucrărilor psihanalitice fundamentale ale lui FREUD, le-am studiat și am cutezat treptat și să fac analiză. Am luat legătura cu centrul strădaniilor psihanalitice situat cel mai aproape: Zürich. Dar din punct de vedere tehnic, am fost nevoit, în principal, să mă bizui pe mine însumi. De aceea, a trebuit să mă întreb cine sau ce era de vină în cazul unor nereușite: eu singur, neștiind să aplic „metoda psihanalitică corectă", sau cumva metoda însăși, nefiind peste tot îndestulătoare. Mai ales interpretarea viselor a devenit frecvent pentru mine o pricină de supărare: nu puteam ajunge la convingerea că există o simbolistică general valabilă și că aceasta este una exclusiv sexuală, așa cum susțin unele rapoarte ale psihanaliștilor. Interpretările lor mi se păreau că poartă adesea amprenta arbitrarului.

Așa că atunci când am citit următoarele expuneri ale lui FREUD în *Zentralblatt für Psychoanalyse*[1] am avut senzația că parcă le-aș fi rostit eu:

„Cu ani în urmă, am răspuns la întrebarea cum se poate ajunge analist: prin analiza propriilor vise. Desigur că această pregătire

1 [*Ratschläge für den Arzt bei der psychoanalytischen Behandlung*, p. 487.]

ajunge pentru multe persoane, dar nu pentru toți cei care ar dori să învețe analiza. Și nu toți reușesc să-și interpreteze visele fără un ajutor străin. Consider printre numeroasele merite ale școlii analitice din Zürich că a înăsprit condiția și a exprimat-o în cerința ca oricine vrea să facă analize altora să se supună el însuși mai întâi unei analize la un specialist. Cine ia în serios această sarcină ar trebui să aleagă acest drum care promite mai mult decât un avantaj; sacrificiul de a se fi deschis neconstrâns de boală unei persoane străine este răsplătit din belșug. El nu numai că-și va realiza într-un timp mult mai scurt și cu o cheltuială afectivă mult mai redusă intenția de a cunoaște ceea ce zace ascuns în propria persoană, ci va căpăta impresii și convingeri pe propria piele, la care tindem în van să ajungem prin studiul de cărți și audierea de cursuri."

Domnul dr. Jung s-a declarat gata să preia analiza mea. Dar ni s-a ivit un mare obstacol: distanța care ne desparte. Și astfel au fost rezolvate pe calea unui schimb de scrisori anumite probleme pe care le-am întâmpinat uneori în ședințele analitice și care nu puteau fi discutate suficient de amănunțit.

Când corespondența noastră a crescut la volumul broșurii de față, m-am întrebat dacă alți colegi nu ar găsi și ei aici același stimulent pe care îl găsisem eu: psihanaliști începători, care ar avea nevoie de un fir conducător prin maldărul de literatură psihanalitică ce se umflă enorm, medici practicieni care poate cunosc psihanaliza numai prin atacurile violente pe care le suferă ea acum (destul de des din partea unora nechemați, fiind complet lipsiți de experiență în domeniu).

Am putut să răspund la această întrebare numai în sens afirmativ. L-am rugat pe domnul dr. Jung să-mi dea consimțământul pentru publicare, ceea ce a făcut cu plăcere.

Nu mă îndoiesc că cititorul, ca și mine, îi va adresa mulțumirile care i se datorează, căci din câte știu eu nu există o prezentare mai succintă și mai ușor de înțeles a metodei psihanalitice și a unora dintre problemele pe care le pune ea.

Sanatoriul L'Abri, Montreux-Territet, 14 decembrie 1913

Dr. R. Loÿ

I
12 IANUARIE 1913 (LOŸ)

Ceea ce mi-aţi spus la ultima noastră discuţie a constituit pentru mine un stimulent neobişnuit. Mă aşteptam să-mi uşuraţi interpretarea viselor mele şi a viselor pacienţilor mei în sensul interpretării freudiene de vise. În loc de asta, m-aţi pus în faţa unei concepţii complet noi pentru mine: visul ca mijloc pentru restabilirea echilibrului moral, produs de subconştient. Aceasta este desigur o idee rodnică. Dar şi mai rodnică îmi pare a fi cealaltă deschidere a dumneavoastră: dumneavoastră concepeţi sarcinile psihanalizei mult mai adânc decât mi-aş fi închipuit vreodată; nu mai este vorba despre îndepărtarea unor simptome patologice supărătoare, ci despre faptul ca analizandul să cunoască pe deplin nu numai trăirile sale de angoasă, ci să se cunoască şi pe sine, şi pe baza acestei cunoaşteri să-şi reconstruiască şi remodeleze viaţa. Dar el însuşi trebuie să fie constructorul, medicul care analizează îi furnizează numai uneltele de care are nevoie. 576

Pentru început, v-aş propune să studiem problema îndreptăţirii procedeului iniţial al lui BREUER şi FREUD, la care acum însuşi FREUD ca şi dumneavoastră aţi renunţat complet şi care este folosit, de exemplu, de FRANK ca singură metodă: „Abreacţia afectelor strangulate în hipnoză parţială". De ce aţi renunţat la metoda cathartică? Vă rog să-mi argumentaţi. Are oare hipnoza parţială în psihocatharsis o altă valoare decât sugestia visului în procedeul sugestiv? Adică: numai valoarea pe care i-o acordă sau susţine că i-o acordă medicul care sugerează, numai valoarea pe care i-o acordă 577

credința pacientului? Altfel spus: este sugestia în starea de veghe echivalentă cu sugestia în starea hipnoidă, așa cum afirmă acum BERNHEIM, după ce a dat mulți ani sugestia sa în hipnoză? Dar noi trebuie să discutăm de psihanaliză, îmi veți spune, nu de sugestie. Mă refer la următoarele: nu este *sugestia* că psihocatharsisul va aduce în starea hipnoidă o reușită terapeutică (cu îngrădiri, vârsta pacientului etc.) principalul în reușitele terapeutice ale psihocatharsisului? FRANK spune în *Tulburările sale de afect*[2]: „Aceste atitudini unilaterale, sugestibilitatea și sugestia, cad aproape complet deoparte la tratamentul psihocathartic în semisomn în privința conținutului reprezentărilor reproduse". Este chiar adevărat? Însuși FRANK adaugă: „Cum poate rumegarea de traume juvenile *în sine*, în stare hipnoidă sau altcum, să ducă la despovărarea de angoasa înmagazinată?" Nu am putea mai degrabă să presupunem că prin această rumegare stările de angoasă ar trebui să devină mai mari? (Am observat asta chiar eu, mai mult decât îmi făcea plăcere.) Li se spune, bineînțeles, pacienților: întâi tulburăm, apoi va veni liniștea. Și ea vine. Dar nu vine ea *în ciuda procedeului care tulbură*, pentru că treptat, prin discuții mai dese *pe lângă* hipnoza parțială, pacientul capătă o astfel de încredere în medic, încât a devenit deschis sugestiei directe a acestuia că acum va urma ameliorarea, apoi însănătoșirea? Merg acum încă mai departe: nu este la analiza în *starea de veghe* credința pacientului că *metoda* folosită la el *îl va vindeca* o cauză principală a însănătoșirii, pe lângă încrederea crescândă în medic? Și merg încă și mai departe: nu sunt la orice metodă terapeutică efectuată consecvent și credința în ea, încrederea în medic o cauză principală a reușitei? Eu nu vreau să spun singura cauză, căci nu putem să negăm procedurilor fizice, dietetice și chimice, pe lângă sugestiile indirecte exercitate prin efectele lor săritoare în ochi, un efect *propriu* îndreptat, în caz de alegere corectă, în sensul vindecării.

2 [*Affektstörungen. Studien über ihre Ätiologie und Therapie.*]

II
28 IANUARIE 1913 (JUNG)

În ceea ce privește întrebarea dumneavoastră referitoare la aplicabilitatea procedeului cathartic vă pot spune că susțin punctul de vedere că orice procedeu este bun dacă folosește. De aceea, eu recunosc orice procedeu de sugestie până la Christian Science, Mental Healing etc. „A truth is a truth, when it works." O altă întrebare este dacă medicul cu formație științifică poate să se justifice în fața conștiinței sale morale vânzând sticluțe cu apă de Lourdes, pentru că această sugestie este uneori foarte utilă. Și terapia așa-zis înalt științifică prin sugestie lucrează cu mijloacele vraciului și ale șamanului magician. Și de ce nu? Publicul nu a înaintat nici el cu mult mai mult și așteaptă încă mereu de la doctor efecte miraculoase. Iar acei medici care știu să-și dea nimbul vraciului sunt de lăudat ca fiind iscusiți — ca fiind diplomați în orice privință. Ei nu au numai cea mai bună experiență, ci și cele mai bune rezultate terapeutice. Asta vine pur și simplu de la faptul că, făcând abstracție de nevroze, nenumărate boli fizice sunt împovărate și complicate într-o măsură nebănuită cu material psihic. Magicianul medical trădează deja prin toate gesturile sale că apreciază pe deplin acea componentă psihică, dând ocazie credinței bolnavului de a se agăța de personalitatea misterioasă a medicului. Astfel, medicul a câștigat și psihicul bolnavului care-l ajută de acum încolo să-i vindece și trupul. Cel mai bine este când crede și doctorul în formulele sale, altfel va da dovadă de nesiguranță științifică, pierzând ca urmare tonul corect și convingător. Am practicat și eu pentru un timp cu entuziasm terapia hipnotică prin sugestie. Dar am pățit trei lucruri penibile, pe care aș dori să vi le aduc la cunoștință: 578

1. A venit odată la mine o țărancă deja foarte veștedă, de vreo cincizeci și șase de ani, pentru a se lăsa hipnotizată din cauza unor indispoziții nevrotice. Pacienta nu era ușor de hipnotizat, era foarte agitată, deschidea tot mereu ochii — dar în cele din urmă am reușit totuși. Când am trezit-o din nou după vreo jumătate de oră, 579

mi-a apucat strâns mâna şi mi-a dovedit cu multe cuvinte mulţumirea ei copleşitoare. I-am spus: „Dar încă nu sunteţi vindecată, mai aşteptaţi cu mulţumirile până la sfârşitul tratamentului". Ea: „Nu vă mulţumesc pentru asta, ci <roşind şi şoptind> pentru că aţi fost atât de *cumsecade* cu mine". A zis-o, m-a privit delicat şi admirativ, apoi şi-a luat rămas-bun. M-am mai uitat ceva timp la peticul pe care stătuse — şi m-am întrebat consternat: „Atât de cumsecade" — Doamne, doar nu a crezut că... Această înţelegere mi-a dat pentru prima dată sentimentul nesigur că persoana ticăloasă poate că pricepuse mai mult despre esenţa hipnotismului, cu logica infamă a instinctului feminin (am spus atunci „animalic"), decât eu cu întreaga mea cunoaştere a profunzimii gândirii ştiinţifice din manuale. Candoarea mea era spulberată.

580 2. A venit apoi o fată drăguţă, cochetă, de şaptesprezece ani, cu o mamă care arăta foarte chinuită. Fiica suferea din fragedă tinereţe de *enuresis nocturna* (prin care ea împiedica, de exemplu, să fie trimisă la pension în Franţa). M-am gândit imediat la bătrâna cu înţelepciunea ei. Am încercat să hipnotizez fata: râdea bolnăvicios şi mi-a împiedicat timp de douăzeci de minute hipnoza. Mi-am păstrat desigur calmul şi m-am gândit: Ştiu eu de ce râzi; te-ai îndrăgostit bineînţeles deja de mine, dar o să-ţi arăt eu cumsecădenia mea, ca mulţumire pentru râsul ăsta provocator şi care răpeşte timp. Am ajuns totuşi s-o hipnotizez. Rezultatul s-a văzut imediat. Enurezisul a încetat, aşa că i-am comunicat tinerei să vină în loc de miercuri abia sâmbătă din nou la hipnoză. Sâmbătă a apărut cu o faţă morocănoasă, care nu prevestea nimic bun. Enurezisul reapăruse. M-am gândit la bătrâna mea înţeleaptă şi am spus: „Când a apărut din nou enurezisul?" Ea (nebănuind nimic): „În noaptea de miercuri spre joi". M-am gândit, ei iată, vrea să-mi demonstreze că trebuie s-o primesc neapărat şi miercuri; să nu mă vadă o săptămână întreagă este prea mult pentru o inimă delicat iubitoare. Aveam însă de gând să nu dau curs acestei poveşti supărătoare, aşa că i-am spus: „Continuarea hipnozei ar fi foarte greşită în aceste condiţii. Trebuie s-o lăsăm complet baltă trei săptămâni, pentru ca enurezisul să poată înceta din nou. După aceea,

veniți iarăși la tratament". În inima mea cea vicleană știam că atunci voi fi în vacanță și cursul de tratament hipnotic va fi oricum terminat. După vacanță, locțiitorul meu mi-a comunicat că tânăra venise cu vestea că enurezisul îi dispăruse, dar că dezamăgirea ei de a nu mă vedea fusese foarte mare. Bătrâna are dreptate, m-am gândit.

3. Acest de-al treilea caz a dat bucuriei mele de a face terapie 581
prin sugestie lovitura mortală. Cazul era însă și potrivit. Era o femeie de șaizeci și cinci de ani, care a intrat în cabinet șchiopătând și sprijinindu-se într-o cârjă. Suferea de șaptesprezece ani de o durere la încheietura genunchiului, care o țintuia din când în când la pat pentru multe săptămâni. Nu găsise vindecare la nici un medic și trecuse prin toate tratamentele medicinei actuale. După ce am lăsat timp de vreo zece minute să se reverse asupra mea fluviul povestirii ei, i-am spus: „Vreau să încerc să vă hipnotizez, poate că vă ajută". Ea: „O da, cu multă plăcere!"... a lăsat capul pe o parte și a adormit înainte să-i fi spus sau făcut ceva. A intrat în somnambulism și a arătat toate formele de hipnoză pe care ni le-am putea dori. După o jumătate de oră, m-am chinuit mult s-o trezesc; când a fost în cele din urmă trează, s-a ridicat brusc: „Sunt sănătoasă, mi-e bine, m-ați vindecat". Am încercat timid să obiectez, dar laudele ei îmi acopereau vocea. Putea efectiv să meargă. Am roșit și i-am spus jenat colegului meu care mă asista atunci: „Vedeți, asta este terapia hipnotică eficace!" A fost ziua morții relației mele cu terapia prin sugestie; faima terapeutică de pe urma acestui caz m-a rușinat și m-a deprimat. Când, un an mai târziu, buna bătrânică a revenit la începutul cursului hipnotic, de astă dată cu o durere în spate, mă cufundasem deja într-un cinism lipsit de speranță; am văzut scris pe fruntea ei că pur și simplu citise în ziar anunțul despre redeschiderea cursului meu. Acea poveste supărătoare i-a produs durerea potrivită în spate, așa încât avea pretextul să mă vadă din nou, pentru a se mai lăsa o dată vindecată în mod teatral. A și fost exact așa în fiecare punct.

După cum înțelegeți, un om cu o conștiință morală științifică 582
nu poate digera astfel de cazuri fără prejudicii. În mine s-a copt

decizia să renunţ mai bine la sugestie, decât să fiu transpus în mod pasiv în rolul unui mântuitor. Simţeam nevoia de a înţelege ce se petrece de fapt în sufletul oamenilor. Mi s-a părut deodată incredibil de copilăros să vreau să alung o boală prin formule magice şi ca aşa ceva să fie rezultatul efortului psihoterapeutic ştiinţific. Aşa că pentru mine descoperirea Breuer–Freud a fost o adevărată eliberare. Am preluat metoda cu un entuziasm deplin şi am văzut curând că Freud avusese dreptate când începuse încă foarte devreme, de fapt deja în *Studii despre isterie*, să lumineze ambianţa aşa-numitei traume. Căci am făcut curând experienţa că există, ce-i drept, ocazional traume de o coloratură clar etiologică; dar cele mai multe mi s-au părut improbabile. Multe traume erau mai cu seamă de o natură atât de neînsemnată şi atât de normale, încât le puteai considera cel mult ca prilej pentru o nevroză. Ceea ce a impulsionat însă critica mea în mod cu totul deosebit a fost faptul că nu puţine traume erau nişte simple invenţii fantasmatice şi deci nu avuseseră niciodată loc. Înţelegând acest lucru, mi-a fost suficient pentru a-mi face dubioasă toată teoria traumatismelor. (De altfel, am prezentat în prelegerile mele despre teoria psihanalizei aceste situaţii în detaliu.) Nu-mi mai puteam imagina că trăirea cathartică pentru a *n*-a oară a unei traume umflate fantasmatic sau chiar inventate are un alt sens terapeutic decât cel al unui procedeu sugestiv. Este desigur bine dacă ajută. Numai de nu ar exista acea conştiinţă morală ştiinţifică şi acel imbold deosebit spre adevăr! Am recunoscut în multe cazuri, mai ales unde era vorba de bolnavi mintal de un nivel mai înalt, limitele terapeutice ale acestei metode. Este şi ea pur şi simplu o schemă şi este comodă pentru medic, adică ea nu cere de la intelectul său o adaptare deosebită. Teoria şi practica sunt de o simplitate cât se poate de agreabilă: „Nevroza vine de la o traumă. Trauma este abreacţionată". Dacă abreacţia are loc în condiţii hipnotice sau chiar cu adaosuri care farmecă (încăpere întunecată, lumină specială etc.), atunci mă gândesc la bătrâna cea isteaţă, care nu numai că mi-a deschis ochii asupra influenţei magice a trăsăturilor mesmeriene, ci şi asupra esenţei hipnozei.

Ceea ce m-a despărțit însă pentru totdeauna de această metodă 583
indirectă de sugestie relativ eficientă, care se bazează pe o teorie falsă la fel de eficientă, a fost recunoașterea ce a avut loc în același timp că în spatele încâlcirii confuze și înșelătoare a fantasmelor nevrotice zace un *conflict*, pe care-l putem numi *moral*. Cu această recunoaștere, a început pentru mine o nouă eră a înțelegerii. Cercetarea și terapia au coincis acum în strădania de a descoperi motivele și soluția *rațională* a conflictului. Asta a însemnat pentru mine psihanaliza. Până să ajung eu la această concluzie, FREUD își construise teoria sa sexuală a nevrozelor și adusese astfel în discuție o grămadă de probleme care mi s-au părut toate demne de chibzuința cea mai profundă. Am avut astfel norocul de a merge și lucra mult timp împreună cu FREUD, pentru a putea urmări problema sexualității în nevroză. Poate că știți din unele dintre lucrările mele mai timpurii că am oscilat întotdeauna puțin în privința importanței sexualității. Acesta a devenit și punctul în care nu mai sunt cu totul de aceeași părere cu FREUD.

Am preferat să vă răspund la întrebări într-o formă cam inde- 584
pendentă. Ceea ce a rămas vreau să recuperez acum: *hipnoza parțială* și *hipnoza totală* sunt numai niște grade diferite de intensitate ale disponibilității inconștiente față de hipnotizator. Cine poate să facă aici niște deosebiri clare? Cum ar putea fi evitate la metoda cathartică sugestibilitatea și sugestia este un lucru de neimaginat pentru rațiunea critică. Ele sunt prezente peste tot ca particularități omenești generale, chiar și la DUBOIS[3] și psihanaliști, care cred cu toții că procedează pur rațional. *Aici nu ajută nici tehnica și nici dacă te ascunzi — medicul acționează nolens volens, poate în primul rând, prin personalitatea lui, adică sugestiv*. La procedeul cathartic, pacientului îi sunt mult mai importante statul frecvent împreună cu medicul, nădejdea lui și credința lui în sine și în metoda sa, decât invocarea unor vechi fantasme. Credința, încrederea în sine, poate și abnegația cu care lucrează medicul sunt pentru pacient niște lucruri mult mai importante (care

3 [Cf. par. 41, nota 8]

îi vin pe calea celor imponderabile) decât repetarea unor vechi traumatisme.[4]

585 Ar trebui în sfârșit să învățăm din istoria medicinei tot ceea ce a mai ajutat deja o dată, atunci poate că am ajunge la terapia cu adevărat necesară, și anume la psihoterapie.[5] Nu a avut și vechea „Dreckapotheke“[6] un succes strălucitor? Un succes care a pălit numai o dată cu încrederea în el.

586 Întrucât știu că pacientul vrea să îmbrățișeze personalitatea medicului, în ciuda tuturor scuturilor de natură rațională ținute în față, am emis cerința ca psihoterapeutul să fie la fel de răspunzător pentru curățenia mâinilor sale ca și chirurgul. Consider că este o condiție indispensabilă ca psihanalistul să se supună mai întâi el însuși procesului analitic, căci personalitatea sa este unul dintre factorii principali ai vindecării.

587 Pacienții citesc intuitiv caracterul medicului și ei trebuie să știe că medicul este un om cu greșeli, *dar care se străduiește să-și îndeplinească în orice punct îndatoririle sale omenenști în sensul cel mai larg*. Cred că acesta este primul factor al vindecării. Am avut de multe ori ocazia să văd că analistul ajunge cu tratamentul său întotdeauna exact atât de departe, cât a ajuns în propria sa dezvoltare morală. Cred că acest răspuns este satisfăcător pentru întrebarea dumneavoastră.

4 Astfel, o pacientă care fusese tratată fără un rezultat final de către un coleg tânăr mi-a spus odată: „Am făcut la el progrese într-adevăr mari și îmi merge efectiv mult mai bine decât înainte. El a încercat să analizeze visele mele. Dar nu le-a înțeles. Dar și-a dat *atâta* osteneală. Este realmente un medic bun“.

5 [Repetițiile sunt voite de autor.]

6 [Se folosește cu termenul german, însemnând „Farmacia excrementelor“: erau de fapt leacuri pe bază de fecale, urină, diferite produse organice provenind de la animale etc.]

III
2 FEBRUARIE 1913 (LOЎ)

Răspundeți la diferite probleme puse de mine într-un sens hotărât afirmativ: considerați drept lucru dat că în vindecările prin metoda cathartică rolul principal revine încrederii în medic și în metoda sa și nu „abreacției" traumelor reale sau numai presupuse. Și eu la fel. În orice caz, sunt de acord cu afirmația dumneavoastră că succesele vechii „Dreckapotheke", precum și cele de la Lourdes sau cele ale Mental Healers, Christian Scientists și ale medicilor persuasiunii nu se pot atribui metodei aplicate, ci credinței în făcătorii de minuni care o practică. 588

Acum vine chestiunea delicată: augurul poate să rămână augur, atâta timp cât el însuși crede că voința zeilor se manifestă în măruntaiele animalelor sacrificate. Dacă nu mai crede, el poate să se întrebe: să îmi folosesc în continuare autoritatea de augur pentru a promova binele statului sau să acționez conform convingerilor mele noi și celor mai noi, care sper că sunt mai bune? Ambele drumuri sunt practicabile. Primul înseamnă: oportunism. Al doilea înseamnă: sete de adevăr și onestitate științifică. Transpus asupra medicului: primul drum poate că duce la reușite terapeutice și la onoruri; al doilea aduce reproșuri: nu suntem de luat în serios. Ceea ce apreciez cel mai mult la Freud și la școala sa este tocmai această sete de adevăr. Despre aceasta se fac pe de altă parte astfel de aprecieri: „Practicianului ocupat îi este imposibil să țină pasul cu ritmul dezvoltării vederilor acestui cercetător și ale actualei lui «școli de ordin»" (Frank, *Tulburări de afect – Affektstörungen*, „Introducere", p. 2). 589

Am putea să trecem peste această butadă, dar autocritica este de luat mai în serios. Căci ne putem întreba: dacă știința se află în flux continuu, am eu dreptul să fac în principiu abstracție de o metodă sau de o combinație de metode, în cazul în care știu că pot obține reușite de vindecare cu ajutorul ei? 590

Dacă privim mai atent argumentarea aversiunii dumneavoastră față de apelarea la hipnoză (sau la hipnoza parțială, gradul este to- 591

tal indiferent) în *procedeul prin sugestie* (pe care orice medic şi orice metodă terapeutică îl folosesc *nolens volens*, indiferent cum se cheamă metoda), trebuie să ne spunem: ce v-a dezgustat la hipnoză nu este în definitiv nimic altceva decât aşa-zisul „transfer" asupra medicului, pe care îl puteţi exclude din procedeul pur psihanalitic la fel de puţin ca din orice altă metodă şi care are de-a dreptul un aport de prim rang în succesul tratamentului. Cerinţa dumneavoastră ca psihanalistul să fie responsabil pentru curăţenia mâinilor lui — şi aici sunt întru totul de acord cu dumneavoastră — se găseşte în strânsă legătură cu aceasta. Dar chiar există în eventuala apelare la ajutorul hipnozei în cadrul unui procedeu psihoterapeutic ceva mai mult „auguric" decât în folosirea odinioară inevitabilă a „transferului asupra medicului" în scop terapeutic? Fie că-i aşa, fie că-i altfel, speculăm în legătură cu credinţa ca agent tămăduitor. Iar la sentimentul pe care-l nutreşte pacientul sau pacienta faţă de medic nu poate să zacă altceva în fundal decât o dorinţă sexuală conştientă sau inconştientă? În multe cazuri impresia dumneavoastră este corectă, asta e cert, şi nu o singură femeie a fost suficient de sinceră încât să-mi mărturisească faptul că începutul hipnozei a fost legat pentru ea de o anumită senzaţie de voluptate. Dar sigur că nu în toate cazurile este aşa. Cum am interpreta altminteri sentimentele care există la hipnoza dintre animale? (Şarpe şi pasăre de exemplu.) Am putea spune, ce-i drept, că aici domneşte un sentiment de *frică*, aceasta fiind reversul libidoului, în timp ce în starea hipnoidă, de care este cuprinsă femela înainte de a sucomba masculului, domină purul *libido sexualis* — poate încă amestecată cu teamă.

592 Oricare ar fi situaţia, eu nu pot să identific din cele trei cazuri ale dumneavoastră o diferenţiere etică între „disponibilitatea inconştientă faţă de hipnotizator" şi „transferul asupra medicului", pentru a condamna pe baza acestei diferenţieri etice eventuala combinaţie a psihanalizei cu hipnoza ca mijloc ajutător. Vă veţi întreba de ce mă agăţ atât de mult de folosirea hipnozei, respectiv a stării hipnoide. Deoarece cred că există cazuri care se pot vindeca mult mai repede aşa decât printr-o metodă pur psihanalitică. Eu am vindecat complet, de exemplu, în mai puţin de cinci–şase şedinţe, o fată de

cincisprezece ani care suferea de *enuresis nocturna* de mic copil, care în rest era sănătoasă tun și înzestrată, prima la școală etc., și care trecuse prin toate tratamentele fără nici cel mai mic rezultat.

Aș fi căutat eventual psihanalitic relații între enurezis și predis- 593
poziția psihosexuală, aș fi lămurit fata etc.; nu am putut, căci ea avea la dispoziție pentru tratament numai o scurtă vacanță de Paște: așa că am hipnotizat-o pur și simplu și această afecțiune supărătoare a dispărut. A fost o vindecare definitivă.

În al doilea rând: în psihanaliză folosesc hipnoza pentru a aju- 594
ta pacientul să-și înfrângă „rezistențele".

În al treilea rând: apoi folosesc hipnoza parțială la „reconstruc- 595
ție", pe lângă psihanaliză, pentru a accelera progresele.

De exemplu, la o pacientă care se spăla tot timpul, căreia îi fu- 596
sese mai întâi elucidat simbolismul ceremoniilor ei de spălare, care devenea tot mai agitată la „abreacția" unor pretinse traume din copilărie, căci se iveau autosugestii (că ar fi prea bătrână pentru a se putea însănătoși, că nu vedea „imagini" etc.), și care mi-a fost trimisă de dr. X. după un tratament psihocathartic de un an, am folosit hipnoza pentru a o ajuta să-și reducă numărul de spălări — „astfel, efectul de angoasă nu s-ar mai instala" — și pentru a o antrena să arunce obiecte pe jos și să le ridice fără a se spăla apoi pe mâini etc.

După aceste expuneri, v-aș fi recunoscător dacă ați vrea să in- 597
trați mai în detaliu, dându-mi motive mai convingătoare de ce să condamnăm procedeul hipnotic sau dacă mi-ați arăta cum ne putem lipsi de el și prin ce să-l *înlocuim* în cazurile tocmai amintite. Dacă aș fi convins, aș renunța la el, așa cum ați făcut dumneavoastră, dar ceea ce v-a convins pe dumneavoastră pe mine încă nu mă convinge. *Si duo faciunt idem, non est idem.*

Aș dori să trec acum la încă un capitol important atins de dum- 598
neavoastră, dar deocamdată numai fără comentarii și cu o întrebare: îmi este foarte clar că în spatele fantasmelor nevrotice se află aproape întotdeauna (sau întotdeauna) un conflict moral care este actual. Cercetarea și terapia coincid; sarcina lor este: să caute motivele și soluționarea rațională a conflictului.

599 Bun. — Dar putem căuta mereu soluţionarea raţională? În funcţie de materialul pacienţilor (copii, fete tinere şi femei din familii „evlavioase" — sau făţarnice — catolice sau protestante) se interpun în drum „motive de oportunitate". Iarăşi blestematul oportunism! — Un coleg a avut perfectă dreptate când a început să-i facă educaţie sexuală unei tinere masturbante franţuzoaice. Dar bunica bigotă a intervenit ca o posedată şi de aici s-a născut o poveste neplăcută. Ce să facem în cazuri ca acestea sau altele asemănătoare? Ce să facem în cazuri în care este vorba despre un conflict moral între dragoste şi datorie (conflicte în căsnicie?) sau în general între pulsiune şi datorie morală? Ce să facem dacă este vorba despre fete tarate cu simptome de isterie sau de nevroză de angoasă, care simt nevoia de dragoste şi nu au prilejul să se căsătorească sau nu găsesc un bărbat potrivit şi, fiind „de familie bună", vor să rămână caste? — Să acţionăm pur şi simplu sugestiv asupra simptomelor? Dar asta este greşit, de îndată ce ştim să facem ceva mai bun.

600 Cum putem să împăcăm între ele cele două conştiinţe morale pe care le avem? Conştiinţa omului care nu vrea să gândească numai *intra muros* conform adevărului şi conştiinţa medicului care trebuie să vindece sau, dacă nu are voie să vindece corespunzător convingerii sale, din cauza unor astfel de motive de oportunitate, trebuie să aducă măcar alinare? Trăim în prezent cu idei de viitor şi idealuri. Acesta este conflictul *nostru*. Cum îl rezolvăm?

IV
4 FEBRUARIE 1913 (JUNG)

601 M-aţi pus puţin în încurcătură cu întrebările dumneavoastră din scrisoarea de ieri. Aţi intuit foarte corect spiritul care mi-a dictat ul-

tima scrisoare. Mă bucur că recunoașteți și dumneavoastră acest spirit. Nu sunt mulți cei care se pot lăuda cu acest liberalism. M-aș amăgi singur dacă aș considera că sunt practician. Sunt în primul rând cercetător, ceea ce îmi conferă desigur o altă atitudine față de multe probleme. În ultima mea scrisoare, am lăsat mai întâi complet deoparte necesitățile practice ale medicului, în principal pentru ca să vă arăt ce motive pot determina pe cineva să renunțe la terapia hipnotică. Pentru ca să anticipez aici imediat o obiecție: eu nu am renunțat la hipnoză fiindcă nu doream să am nimic de-a face cu forțele fundamentale ale psihicului omenesc, ci tocmai pentru că voiam să lupt cu ele direct și deschis. Dacă tot știam deja ce fel de puteri își fac jocul în hipnoză, am renunțat la hipnoză numai pentru a înceta orice folosire indirectă a acestor remedii. Așa cum o aflăm noi, psihanaliștii, zilnic cu durere — și pacienții noștri la fel —, *noi nu lucrăm cu „transferul asupra medicului“*[7], *ci contra lui și în ciuda lui. Tocmai* de aceea *nu* speculăm în legătură cu *credința*, ci cu *critica* bolnavului. Atât aș vrea să remarc deocamdată la această problemă delicată.

Așa cum îmi arată scrisoarea dumneavoastră, suntem de acord în privința conceperii teoretice a procedeului sugestiv. Ne putem orienta de aceea spre următoarea sarcină, de a ajunge la o înțelegere reciprocă și în problemele de practică. Observațiile dumneavoastră despre dilema: magician sau medic științific — ne duc în miezul discuției. Mă străduiesc să nu fiu un fanatic, deși nu puțini sunt cei care-mi reproșează fanatismul. Eu lupt numai pentru recunoașterea unor metode de cercetare și unor rezultate, nu însă pentru că metoda psihanalitică ar trebui aplicată peste tot *à tout prix*. Am fost tocmai suficient de mult medic practician, pentru a fi înțeles că practica ascultă și trebuie să asculte de alte legi decât căutarea adevărului. Practica se supune în primul rând, am putea spune, legii oportunității. Cercetătorul i-ar face o mare nedreptate practicianului dacă i-ar reproșa că nu se folosește de „singura“ metodă „corec- 602

7 Definit în sens freudian ca transfer al fantasmelor infantile și sexuale asupra medicului. O concepție mai avansată a transferului recunoaște în el procesul important al *empatiei*, care se servește mai întâi de mijloace analoage infantile și sexuale.

tă" ştiinţific. Doar v-am spus în ultima mea scrisoare: „A truth is a truth, when it works". Pe de altă parte, nu ar trebui însă nici practicianul să-i reproşeze cercetătorului dacă, în căutarea adevărului şi a unor metode noi, poate mai bune, el urmează şi încearcă practici neobişnuite. Prejudiciul doar nu trebuie să îl suporte practicianul, ci însuşi cercetătorul şi eventual pacientul său. Practicianul este de-a dreptul dator să folosească acele metode pe care le poate folosi cel mai bine şi care dau rezultatul relativ cel mai bun. Liberalismul meu se întinde, după cum vedeţi, chiar până la Christian Science. Consider însă foarte nepotrivit ca practicianul FRANK să defăimeze cercetarea la care el nu poate să participe, ba chiar direcţia cercetării căreia îi datorează propria sa metodă. Ar trebui să se înceteze odată cu discreditarea oricărei idei noi. Doar nu cere nimeni de la FRANK şi toţi tovarăşii săi în convingeri să fie psihanalişti. Noi le permitem lor dreptul la existenţă, atunci de ce nouă să ne fie luat întotdeauna?

603 După cum vă arată propriile mele „reuşite terapeutice", eu nu pun la îndoială efectul procedeului sugestiv. Aveam doar sentimentul că aş putea descoperi eventual ceva mai bun. Această speranţă este desigur îndreptăţită. N-o fi mereu aşa:

Wenn wir zum Guten dieser Welt gelangen,
Dann heißt das Bessere Trug und Wahn.[8]

604 Vă mărturisesc deschis: dacă aş fi în locul dumneavoastră, aş fi adesea în încurcătură apelând numai la psihanaliză. De-abia îmi pot imagina un cabinet medical, mai ales într-un sanatoriu, fără alte ajutoare decât psihanaliza. Sanatoriul lui BIRCHER din Zürich a practicat principiul psihanalizei, ce-i drept cu mai mulţi asistenţi; dar şi acolo acţionează încă o serie întreagă de factori educaţionali importanţi asupra pacientului, fără de care pesemne că lucrul ar merge foarte anevoios. În practica mea pur psihanalitică, am regretat în mai multe rânduri că nu pot dispune şi de alte mijloace edu-

8 [„Când binele ne reuşeşte-n lume,
Mai binele-i minciună şi miraj."
Faust I, „Noapte", monolog al lui Faust, *Ed. cit.*, p. 16.]

cative, așa cum le oferă bineînțeles o instituție — aceasta desigur numai în anumite cazuri, în care era vorba de persoane deosebit de neîmblânzite, adică de prost crescute. Cine voia să susțină că vom descoperi vreodată panaceul? Există cazuri în care psihanaliza acționează mai rău ca orice altceva. Dar cine a spus că psihanaliza se poate aplica oriunde și oricând? Așa ceva ar putea afirma numai un fanatic. Pacienții trebuie selectați pentru psihanaliză. Eu trimit fără teamă la alți medici cazuri pe care le consider nepotrivite. Asta se întâmplă desigur rareori, căci bolnavii se cern singuri. Pacienții care vin la psihanalist știu de cele mai multe ori de ce merg tocmai la el și nu în altă parte. Și în plus există nenumărați nevrotici care se potrivesc perfect pentru psihanaliză. Orice schemă în ceea ce privește aceste lucruri trebuie respinsă. Să nu vrem să trecem cu capul prin perete. În funcție de condițiile unui caz și de medicul care ajută poate fi aleasă simpla hipnoză sau metoda cathartică sau psihanaliza. Iar orice medic va obține rezultatele cele mai bune cu instrumentul pe care-l cunoaște cel mai bine.

Făcând abstracție de excepții, *trebuie să constat însă efectiv că nu* 605
numai mie, ci și pacienților mei, psihanaliza ni se potrivește mai bine decât un alt procedeu. Nu am numai sentimentul, ci o știu dintr-o experiență variată, că se poate veni în ajutor prin psihanaliză și multor cazuri care au fost refractare la toate celelalte metode. Știu că mulți alți colegi au făcut aceeași experiență, și anume oameni care stau în cabinetul lor medical, îndeletnicindu-se numai cu practica. Ar fi, de altfel, greu de crezut ca o metodă absolut inferioară să aibă un asemenea răsunet.

O dată începută psihanaliza într-un caz oportun ei, *trebuie* gă- 606
site și rezolvări raționale ale conflictului. Vreau să preîntâmpin imediat obiecția că multe conflicte sunt material insolvabile. Se crede așa uneori, gândindu-se numai la soluții de ordin extern — care în fond nu sunt niște soluții. Dacă cineva nu se înțelege cu soția lui, atunci se gândește desigur că se rezolvă conflictul dacă se căsătorește cu alta. Trebuie să fi văzut astfel de căsnicii pentru a realiza că asta nu reprezintă o soluție. Vechiul Adam intră și el în noua căsnicie, pentru a o rata exact la fel ca și pe cea anterioară. *O adevăra-*

tă rezolvare de conflict este numai una interioară, şi anume făcându-l pe pacient să adopte o altă atitudine.

607 În primul caz, nu-i nevoie de psihanaliză, *în cel din urmă, ne înfruntăm însă cu sarcina propriu-zisă a psihanalizei.* Conflictul dintre „dragoste şi datorie" trebuie să fie soluţionat pe acel nivel caracterologic unde „dragostea şi datoria" nu mai sunt contraste, ceea ce de fapt nici nu sunt. Tot aşa trebuie rezolvat şi cunoscutul conflict dintre „pulsiune şi morala convenţională", încât ambii factori să fie luaţi suficient în considerare, ceea ce iarăşi nu este posibil decât prin schimbarea caracterului. Asta însă este ceea ce realizează psihanaliza. Soluţiile externe sunt în asemenea cazuri mai rele decât lipsa soluţiilor. Desigur că oportunitatea decide pe ce drum să meargă în cele din urmă medicul şi care este datoria sa. Eu consider că problema de conştiinţă dacă medicul rămâne fidel convingerii sale ştiinţifice este mai mică decât cea mult mai importantă despre cum îl poate ajuta el cel mai bine pe pacient. Medicul *trebuie* să poată juca uneori şi rolul de augur. *Mundus vult decipi* — dar reuşita vindecării nu-i o amăgire. Este adevărat că există un conflict între convingerea ideală şi posibilitatea concretă. *Dar am pregăti prost solul pentru viitoarea însămânţare dacă am uita sarcinile prezentului şi am vrea să formăm numai idealuri.* Asta ar fi reverie. Să nu uitaţi că Kepler făcea horoscoape pentru bani şi că mulţi artişti sunt condamnaţi la munca salariată.

V

9 FEBRUARIE 1913 (LOŸ)

608 Aceeaşi sete de cunoaştere ne însufleţeşte când ne gândim la cercetarea pură şi aceeaşi dorinţă de a tămădui când privim cu atenţie

terapia. Vrem atunci pentru cercetător ca și pentru medic libertate deplină în toate direcțiile, libertate deplină de a selecta și practica metodele de la care își promit atingerea respectivului lor scop. În ultima chestiune, suntem de acord; este însă vorba despre un postulat pe care trebuie să-l argumentăm față de alții dacă dorim ca vederile noastre să găsească recunoaștere.

Răspunsul la o întrebare este cel care se impune mai întâi; este 609
o întrebare veche, pusă deja în Evanghelii: ce este *adevărul*? Eu cred că peste tot este trebuință de definiții și concepte de bază clare. Cum ne creăm o definiție practică a conceptului de „adevăr"? Poate că o parabolă ne va ajuta pe drumul cel bun.

Să ne gândim la o prismă uriașă, plasată în fața soarelui, care 610
îi descompune razele, fără ca oamenii s-o știe. Fac abstracție de razele chimice, invizibile, ultraviolete. Oamenii care trăiesc într-o regiune luminată în albastru vor zice: soarele emite numai lumină albastră. Ei au dreptate, și totuși nu au: căci ei sunt apți, din cauza poziției lor, să cunoască numai un *adevăr parțial*. La fel și oamenii din regiunile roșii, galbene și de trecere. Iar aceia se vor bate și omorî pesemne cu toții pentru a le impune adevărul *lor* parțial și altora — până ce, deveniți mai deștepți în urma vizitării reciproce a regiunilor lor, vor ajunge la concluzia comună că soarele emite lumină de culori diferite. Acesta este un adevăr mai cuprinzător, dar încă nu este singurul adevăr. Abia când o lentilă imensă converge razele dispersate și când razele chimice și de căldură își dovedesc existența din efectele lor specifice, își va putea croi drum o cunoaștere mai fidelă cu adevărul și se va constata că soarele emite lumină albă, care se poate descompune prin prismă în diferite raze cu cutare și cutare proprietăți, și că aceste raze pot fi adunate din nou prin lentilă într-un fascicul de lumină albă.

Acest exemplu ajunge pentru a arăta că drumul spre adevăr 611
trece prin observații *ample* și *comparative*, ale căror rezultate pot fi controlate cu ajutorul unor *experimente* ce pot fi alese arbitrar, până ce pot fi emise *ipoteze* și *teorii* care par a fi justificate; aceste ipoteze și aceste teorii devin însă caduce, de îndată

ce o singură observaţie nouă sau un singur experiment nou le contrazic.

612 Drumul este anevoios, şi ca rezultat obţinem de fiecare dată numai un *adevăr relativ*. Dar acest adevăr relativ este deocamdată suficient dacă permite să fie explicate legăturile reale cele mai importante ale trecutului, să fie luminate cele ale prezentului şi să fie prevăzute cele ale viitorului, aşa încât să fim în stare să ajungem prin cunoaştere la adaptare. *Adevărul absolut* l-ar putea atinge însă numai o atotcunoaştere, care ar şti toate legăturile şi toate combinaţiile: dar asta nu este posibil, pentru că numărul legăturilor şi al combinaţiilor este unul infinit. De aceea, vom cunoaşte mereu numai adevăruri aproximative. Dacă se descoperă noi legături, dacă se construiesc noi combinaţii, atunci imaginea se schimbă şi se schimbă total şi posibilităţile în ştiinţă şi putinţă. La ce răsturnări în viaţa popoarelor ne duce fiecare descoperire nouă a cercetătorilor: cât de infim de mic a fost începutul primei teorii a electricităţii, cât de neprevăzute sunt urmările!

613 Dacă vedem cum li se face viaţa acră în general tuturor novatorilor din toate domeniile de cercetare şi în special adepţilor metodei psihanalitice, trebuie să tot repetăm aceste locuri comune. Căci pe oricine întrebăm se declară de acord cu aceste locuri comune, atâta timp cât este vorba de aşa-zise dezbateri „academice“, dar numai *atâta* timp; de îndată însă ce trebuie judecat despre un caz concret, apar în prim-plan simpatii şi antipatii şi tulbură judecata. De aceea, cercetătorii trebuie să lupte neobosit, prin chemarea la logică şi la sinceritate, pentru libertatea cercetării în toate domeniile şi să nu îngăduie ca potentaţi de vreo oarecare culoare politică sau religioasă să invoce *motive de oportunitate*, care şi-ar putea avea şi îşi au locul în altă parte, pentru a distruge această libertate sau numai a o vătăma. Cu vorba medievală „Philosophia ancilla Theologiae“ sau cu inaugurarea de catedre universitare în favoarea unor partide politice ori religioase trebuie terminat o dată pentru totdeauna. Orice fanatism este inamicul ştiinţei, care trebuie să fie înainte de toate *independentă*.

Și dacă ajungem de la tendința spre adevăr la terapeutică, 614
vom vedea cu ușurință că și aici suntem de aceeași părere. În practică, să domnească oportunitatea: medicul din regiunea galbenă este potrivit pentru bolnavul din regiunea galbenă, așa cum medicul din regiunea albastră este potrivit pentru bolnavul din regiunea albastră. Căci ei au aceeași poziție. Iar medicul din lumina albă a soarelui trebuie să țină seamă de proveniența bolnavilor săi din regiunile galbene sau albastre, în ciuda sau din cauza cunoștințelor sale mai ample. În atare cazuri, drumul spre vindecare va fi lung și anevoios, poate va și duce mai ușor într-o fundătură decât în cazurile unde medicul are de-a face cu bolnavi care, ca el, au ajuns deja la cunoașterea luminii albe a soarelui sau, cu alte cuvinte, dacă materialul pacienților săi „s-a cernut deja“. În cazul acestui material cernut al pacienților, îi este îngăduit psihanalistului să lucreze numai cu mijloacele psihanalizei; se poate considera norocos pentru că nu trebuie să joace rolul „augurului“.

Ei bine, aceste mijloace ale psihanalizei — ce sunt ele? Dacă vă 615
înțeleg bine, este vorba în linii mari de a lucra direct și deschis *cu forțele fundamentale ale psihicului omenesc*, deci să i se deschidă ochii spirituali analizandului, fie el bolnav sau sănătos sau într-o stare intermediară — căci boala și sănătatea trec imperceptibil dintr-una într-alta —, asupra celor ce se petrec în interiorul său. El trebuie să cunoască automatismele ostile dezvoltării personalității și prin această cunoaștere să învețe să se elibereze treptat de ele; dar trebuie și să învețe să-și exploateze și fortifice automatismele favorabile. Trebuie să lase ca autocunoașterea să devină o realitate și să învețe să-și stăpânească mecanismul psihicului, așa încât să se instaureze echilibrul dintre sfera emoțională și rațiune. Cât de mare o fi aici participarea *sugestivă* a medicului? Nu prea cred că sugestia poate fi evitată în totalitate, până ce bolnavul se simte cu adevărat *eliberat*. Eliberarea este bineînțeles la ceea ce trebuie să se aspire, și ea trebuie să fie una *activă*. Bolnavul care ascultă numai de o sugestie ascultă de ea atâta timp cât „transferul asupra medicului“ mai este încă viu.

616 Dar pentru a se descurca în viaţă în orice împrejurare, pacientul trebuie să se fi întărit „dinspre interior". Să nu îi mai fie necesară cârja credinţei, să fie capabil să abordeze critic toate sarcinile teoretice şi practice, pentru a le rezolva singur. Asta este părerea dumneavoastră? Sau nu v-am înţeles corect?

617 Mă întreb atunci dacă nu s-ar putea proceda în fiecare caz în parte într-un alt mod — *în cadrul metodelor psihanalitice*. Căci dacă fiecare caz este un caz în sine, atunci el trebuie să reclame desigur tratament individual.

618 „Il n'y a pas de maladies, il n'y a que des malades", spunea un medic francez, al cărui nume nu-mi mai este prezent în memorie. Dar cum să se prefigureze *în mare*, în privinţă tehnică, mersul analizei şi ce abateri se vor ivi cel mai des? Asta mi-ar plăcea să aud de la dumneavoastră. Consider ca de la sine înţeles că vor cădea toate „trucurile de augur", întunecarea încăperii, masca, cloroformul.

619 O deosebire esenţială faţă de psihoterapia à la Dubois va prezenta deja psihanaliza purificată pe cât posibil de influenţa sugestivă; la Dubois este interzis de la bun început vorbitul despre trecut, sunt puse în prim-plan „motive morale pentru revenire", în timp ce psihanaliza întrebuinţează din trecutul şi prezentul analizandului materialul subconştient pentru cunoaşterea de sine. O altă deosebire va consta în felul cum este concepută moralitatea: morala doar este mai cu seamă „relativă". Dar ce configurări (în trăsăturile de bază) să îi dăm în discursul (= sugerarea) care este inevitabil? Oportunitatea hotărăşte, veţi spune. Da, sigur, la oameni bătrâni sau la adulţi care trebuie să trăiască într-un mediu nu foarte iluminat. Dar nu este o datorie sacră să instruim copiii, care sunt sămânţa viitorului, despre caducitatea aşa-ziselor concepte morale ale trecutului, care zăceau pe o bază dogmatică, şi să-i educăm spre deplină libertate prin curajoasa dezvăluire a adevărului? Când zic asta nu mă refer atât la medicul analist, cât la pedagog. Întemeierea unor *şcoli libere* nu trebuie privită ca o sarcină a psihanalistului?

VI
11 FEBRUARIE 1913 (JUNG)

Relativitatea „adevărului" este un fapt cunoscut din vechime și nu dăunează cu nimic — doar credinței în dogme și autoritate — dacă ar face-o. Dar nici măcar asta nu face. 620

Mă întrebați — sau mă învățați de fapt — ce este psihanaliza. Îngăduiți-mi ca pentru început să nu intru în amănunte în legătură cu vederile dumneavoastră, ci să încerc să trasez domeniul și definiția psihanalizei. 621

Psihanaliza este întâi de toate numai metodă — deci o metodă cu toate cerințele riguroase pe care le emite termenul „metodă" în ziua de azi. Pentru a anticipa de la bun început: psihanaliza nu este o *anamneză*, așa cum le place să creadă acelor oameni care știu și pot totul, fără a o fi învățat vreodată. Psihanaliza este în esență o metodă de cercetare a asociațiilor inconștiente de care nu se poate apropia nici o chestionare a conștiinței. Psihanaliza nu este nici *metodă de investigare*, de exemplu ca un examen de inteligență; dar această eroare este răspândită în anumite cercuri. Psihanaliza nu este o *metodă cathartică*, ce abreacționează cu sau fără hipnoză „traume" reale sau fantasmatice. 622

Psihanaliza este o metodă care servește *reducerii analitice a conținuturilor psihice la expresiile lor cele mai simple și descoperirii liniei rezistenței minime față de dezvoltarea armonioasă a personalității.* Nevroza duce lipsa unei direcții unitare în viață, tendințe contrastante intersectând adaptarea psihologică și împiedicând-o astfel. Psihanaliza apare deci, din câte putem cunoaște în prezent, drept singura terapie rațională a nevrozelor. 623

Pentru aplicarea tehnică a psihanalizei nu există o schemă, ci numai principii, iar în mod individual și reguli de meșteșug. (Vă trimit în legătură cu ultima idee la lucrarea lui Freud apărută în primul caiet din *Internationale Zeitschrift für ärztliche* 624

Psychoanalyse[9].) Singura mea regulă meșteșugărească este că tratez psihanaliza ca pe o conversație foarte obișnuită, rezonabilă și că evit și orice aparență de magie medicală.

625 Principiul de bază al tehnicii psihanalitice este analiza *conținuturilor psihice care se prezintă de fiecare dată.* Orice intenționalitate din partea analistului, în măsura în care ea dorește să obțină cu forța o desfășurare schematică a psihanalizei, este o greșeală profesională grosolană. *Așa-numitul hazard constituie legea și ordinea psihanalizei.*

626 La începutul psihanalizei, se află desigur anamneza și diagnoza. Procesul analitic care urmează se dezvoltă foarte diferit individual. Este aproape imposibil de trasat reguli. Putem spune numai că foarte adesea trebuie depășite chiar de la început o serie de rezistențe, rezistențe față de metodă și rezistențe față de persoană. Pacienții care nu au idee de psihanaliză trebuie familiarizați întâi puțin cu metoda. La pacienții care știu deja ceva despre ea, trebuie înlăturate foarte adesea anumite înțelegeri greșite și deseori trebuie și replicat la toate acele obiecții pe care le face critica științifică. Aici, înțelegerile greșite constau, ca și acolo, în interpretarea arbitrară, în superficialitate și în ignorarea grosolană a realităților.

627 Dacă pacientul este chiar medic, atunci faptul că el le știe pe toate mai bine se interpune în drum în mod perturbator. În cazul colegilor rezonabili, merită să aibă loc o discuție teoretică temeinică. La oameni nerezonabili și limitați, să se înceapă liniștit cu analiza. În inconștientul unor astfel de oameni avem un aliat care nu eșuează niciodată. Deja primele vise arată toată insuficiența criticii, așa încât din construcția foarte artificială a așa-numitului scepticism științific mai rămâne doar o grămăjoară de vanitate personală. Am făcut niște experiențe foarte amuzante în această privință.

628 Cel mai bine este să fie lăsați pacienții pur și simplu să povestească și să ne limităm la a le indica din când în când câte o legătură. Când s-a epuizat materialul conștient, se trece la vise, care ne

9 [*Weitere Ratschläge zur Technik der Psychoanalyse.* I: „Zur Einleitung der Behandlung".]

dau materialul subliminal. Când oamenii nu au chipurile vise sau le uită, mai există de regulă material conștient care ar trebui spus sau discutat, dar care din rezistență mai este încă reținut. Când conștiința este evacuată, atunci apar visele, care, din câte știți, sunt obiectul principal al analizei.

Cum trebuie făcută „analiza" și ce trebuie spus oamenilor de- 629
pinde mai întâi de materialul care este tratat, în al doilea rând de cunoștințele medicului și în al treilea rând de capacitatea pacientului. Trebuie să subliniez că analiza se face numai pe baza unor cunoștințe solide. Aici intră și o bună cunoaștere a literaturii de până acum. Fără această cunoaștere, se lucrează doar de mântuială.

Mai mult nu știu să vă spun momentan. Trebuie să aștept ur- 630
mătoarele dumneavoastră întrebări.

În ceea ce privește chestiunea moralității și a educației, trebuie 631
să remarc că aceste probleme țin de stadiul târziu al analizei și găsesc sau ar trebui să găsească acolo rezolvare de la sine. *Să nu se facă rețete din psihanaliză!*

VII
16 FEBRUARIE 1913 (LOŸ)

Scrieți că pentru inițierea în psihanaliză este necesară o cunoaște- 632
re temeinică a literaturii psihanalitice. Sunt de acord cu dumneavoastră, dar cu o anumită delimitare: cu cât citim mai mult, cu cât vedem mai mult câte contradicții există între diferiții autori, cu atât mai puțin știm — până ce ajungem să avem o experiență personală suficientă — la ce viziune să aderăm, pentru că adesea se emit numai afirmații fără dovezi. Eu crezusem, de pildă (întărit fiind în această opinie de experiențele mele terapeutice prin sugestie), că transferul asupra me-

dicului poate însemna o stimulare esențială a vindecării bolnavului. Dar dumneavoastră îmi scrieți: „Noi, psihanaliștii, nu speculăm în legătură cu credința, ci cu critica bolnavului". STEKEL, în schimb, scrie (*Zentralblatt für Psychoanalyse*, anul III, caietul 4, p. 176, „Rezultate ale curelor psihanalitice" – „Ausgänge der psychoanalytischen Kuren"): „Dragostea pentru medic poate deveni o forță care să stimuleze vindecarea. Nevroticii nu se însănătoșesc niciodată de dragul lor. Ei se însănătoșesc de dragul medicului. Îi fac plăcerea..." Deci din nou accentuarea influenței sugestive, nu-i așa? Și totuși, și STEKEL se crede a fi numai psihanalist. Pe de altă parte, ați remarcat în scrisoarea dumneavoastră din 28 ianuarie 1913 că „personalitatea medicului este unul dintre factorii principali ai vindecării". Această declarație nu ar putea fi tradusă prin: dacă medicul îi inspiră pacientului respect, deci este demn de a fi îndrăgit, pacientul îi va urma exemplul de dragul lui și se va strădui să iasă din nevroză pentru a-și vedea de obligațiile sale omenești în sensul cel mai larg?

633 Cred că nu putem ieși din această incertitudine decât dacă avem o experiență personală suficientă și știm și ce procedeu este cel mai bine adaptat propriei personalități, pentru a obține cel mai bun succes terapeutic. De aceea, din nou: necesitatea medicului de a se supune el însuși unei analize pentru a se cunoaște în totalitate cum este el de fapt. La formularea pe care o dați dumneavoastră definiției psihanalizei în prima ei parte (negativă) aș subscrie întru totul: psihanaliza nu este nici *anamneză*, nici *metodă de cercetare* după tipul examenului de inteligență, nici psihocatharsis. În a doua ei parte (pozitivă), definiția dumneavoastră: „Psihanaliza este o metodă pentru descoperirea liniei rezistenței minime față de dezvoltarea armonioasă a personalității" mi se pare a fi axată numai pe inerția pacientului, nu însă și pe o descătușare a libidoului sublimat al pacientului către un nou scop în viață.

634 Sunteți de părere că nevroza duce lipsa unei direcții unitare în viață, tendințe contrastante împiedicând adaptarea psihică. Da, desigur, dar adaptarea psihică nu va fi cu totul diferită în funcție de faptul că pacientul acum vindecat își rânduiește viața în chip nou, pur și simplu pentru evitarea neplăcerii (linia rezistenței minime) sau pentru

obținerea celei mai mari plăceri? — În primul caz ar fi mai degrabă pasiv, el s-ar împăca pur și simplu cu „prozaismul realității" (STEKEL, *loc. cit.*, p. 187). În cel de-al doilea caz, s-ar „entuziasma" pentru ceva sau cineva. Dar ce va fi determinant în alegerea pacientului dacă se va comporta mai degrabă pasiv sau mai degrabă activ în „a doua" sa viață? După părerea dumneavoastră, această determinare se va instala spontan în decursul analizei și medicul nu ar trebui să evite cu precauție ca balanța să nu se încline într-o parte sau în cealaltă prin influența sa? Sau, dacă nu renunță să canalizeze libidoul pacientului într-o anumită direcție, va trebui să evite să fie numit în mod direct psihanalist și atunci trebuie privit ca „moderat" sau chiar ca „sălbatic"? (Cf. FURTMÜLLER, „Schimbări în școala freudiană" – „Wandlungen in der Freud'schen Schule", *Zentralblatt für Psychoanalyse*, anul III, caietul 4–5, p. 191.) Cred că ați dat deja anticipat răspuns la această întrebare, notând în ultima dumneavoastră scrisoare din 11 februarie 1913: „Orice intenționalitate din partea analistului este o greșeală profesională grosolană. Așa-numitul hazard constituie legea și ordinea psihanalizei". Această frază, ruptă din context, poate că totuși nu corespunde complet ideii dumneavoastră.

În ceea ce privește informarea pacientului despre metoda psih- 635
analitică înainte de a începe psihanaliza, mi se pare că sunteți în concordanță cu FREUD și STEKEL: mai bine puțin decât prea mult. Căci cunoștințele pe care i le furnizăm pacientului rămân oricum niște cvasicunoștințe, iar cvasicunoștințele produc dorința de a ști mai mult și mai bine, care nu face decât să îngreuneze mersul analizei. Deci, după o informare succintă, să lăsăm mai întâi pacientul să povestească, arătându-i pe ici, pe colo câte o corelație, iar apoi, după epuizarea materialului conștient, să trecem la vise.

Dar aici se interpune iarăși un obstacolul în drumul meu, pe 636
care vi l-am semnalat încă din discuția noastră orală: cum putem evita ca pacientul, care doar vrea să se adapteze tonului, limbajului sau jargonului medicului (fie din imitație, fie din transfer asupra medicului, fie din îndărătnicie, pentru a-l combate pe medic cu propriile sale arme), să înceapă să producă tot felul de fantasme, ca niște pretinse *traume* din prima copilărie, și niște *vise*, pe care le

considerăm spontane, care sunt însă sugerate direct sau indirect, chiar în mod neintenționat?

637 V-am spus atunci că FOREL (*Der Hypnotismus*) își lăsa pacienții să viseze ce voia el și am imitat și eu acest experiment cu ușurință. — Dar dacă analistul *nu vrea să sugereze nimic*, atunci să tacă oare în cel mai mult timp și să-l lase pe analizand să vorbească? Cu excepția că, în interpretarea viselor, el îi propune totuși analizandului propria lui versiune?

VIII
18 FEBRUARIE 1913. (JUNG)

638 Trebuie să fiu de acord cu remarca dumneavoastră despre caracterul confuz al literaturii psihanalitice. Chiar în ziua de azi se dezvoltă diferite puncte de vedere în conceperea teoretică a rezultatelor analizelor, ca să nu mai vorbim despre abundența diverselor devieri. Pe lângă concepția aproape pur cauzală a lui FREUD, s-a dezvoltat viziunea pur orientată spre scop a lui ADLER, într-un contrast aparent absolut cu FREUD; în realitate, ea este însă o completare substanțială a vederilor teoretice ale lui FREUD. Eu mă deplasez mai mult prin centru, lăsând să coexiste ambele puncte de vedere. Nu este de mirare că domnește o mare discordanță tocmai în privința problemelor finale ale psihanalizei, dacă ținem cont de dificultatea acestor probleme. Mai cu seamă problema efectului terapeutic al psihanalizei dă naștere celor mai dificile întrebări, așa că ar fi de-a dreptul surprinzător dacă am fi ajuns deja la o claritate definitivă în privința ei.

639 Afirmația lui STEKEL la care vă referiți este foarte caracteristică. Este bineînțeles adevărat ce spune el despre dragostea față de

medic, numai că este vorba de o simplă constatare și nu de un scop sau un fir călăuzitor al terapiei analitice. Dacă scopul ar fi constatarea făcută de STEKEL, atunci, ce-i drept, ar fi posibile multe vindecări, dar ar putea să se ivească și nereușite ce ar fi fost evitabile. Scopul este însă de a educa pacientul în așa fel, încât să se însănătoșească de dragul său și de dragul menirii sale și nu pentru a-i crea întru câtva un avantaj medicului. Ar fi totuși foarte neiscusit din punct de vedere terapeutic să i se împiedice pacientului vindecarea dacă acesta vrea să-i facă astfel medicului o plăcere. Pacientul doar să aibă cunoștință de acest aspect al problemei, asta este îndeajuns. Căile pe care urmează el să se însănătoșească nu trebuie noi să i le prescriem. Sigur că mi se pare o influențare sugestivă inoportună (din punct de vedere psihanalitic!) dacă pacientul este silit să se însănătoșească de dragul iubirii sale pentru medic. Și această constrângere se răzbună uneori amarnic. Acel „vei fi și trebuie să fii fericit" nu este recomandabil în terapia nevrozelor după cum nu este nici în restul vieții. Se află și în opoziție cu principiile tratamentului analitic, care evită orice constrângere și vrea ca totul să se dezvolte și să iasă la iveală chiar din pacient. Nu mă feresc, după cum știți deja, de influențarea sugestivă în general, ci doar de o motivare îndoielnică. Dacă medicul ar cere de la pacient să se însănătoșească de dragul medicului, atunci pacientul s-ar putea bizui ușor pe contraservicii și ar încerca desigur să le și smulgă cu forța. Nu pot decât să pun în gardă în fața acestei practici. Un motiv mult mai puternic de vindecare — și unul mult mai sănătos și mai valoros etic — este înțelegerea temeinică pe care o are pacientul asupra situației reale, cunoașterea lucrurilor așa cum sunt ele și cum ar trebui să fie ele. Cine este un om valoros va reține din această cunoaștere că nu se poate sta bine în mlaștina nevrozei.

Nu pot fi absolut deloc de acord cu felul cum traduceți obser- 640
vația mea despre efectul tămăduitor al personalității. V-am scris atunci[10] că personalitatea are efect tămăduitor datorită faptului

10 [Probabil o trimitere la par. 587 al acestei cărți sau la o scrisoare nepublicată.]

că pacientul *citește* personalitatea medicului și nu pentru că interpretează vindecare *de dragul* medicului. Doctorul nu poate să împiedice ca pacientul să înceapă să se poarte cu conflictele lui așa cum se poartă el însuși cu ele, căci nimic nu este mai fin ca empatia unui nevrotic. *Acestui scop îi servește și orice transfer puternic.* Dacă medicul i se arată bolnavului demn de iubit, atunci îi cumpără o serie de rezistențe, pe care pacientul ar fi trebuit de fapt să le depășească și a căror depășire cu siguranță că va trebui totuși s-o recupereze mai târziu. Așa că nu se câștigă nimic cu această tehnică, în cel mai bun caz i se ușurează pacientului începutul analizei, ceea ce în anumite situații nu este complet lipsit de sens. Să te târăști fără un scop ademenitor pentru a trece printr-un obstacol din sârmă ghimpată dovedește cu siguranță o forță ascetică a voinței pe care nu o putem aștepta însă nici de la omul obișnuit, nici de la nevrotic. Nici religia creștină, ale cărei exigențe morale doar sunt atât de înalte, nu s-a dat înapoi de la a prezenta iminenta împărăție a Cerurilor ca țel și ca răsplată pentru truda pământească. După părerea mea, și medicul are voie să vorbească despre avantajele care urmează după truda psihanalizei. Numai să nu prezinte, cu voce mai sonoră sau mai domoală, persoana sa sau prietenia sa ca răsplată, dacă nu a cumpănit serios să o și considere așa.

641 În ceea ce privește acum critica pe care o faceți dumneavoastră definiției conceptului de psihanaliză schițată de mine, este de remarcat că și drumul peste un munte abrupt corespunde liniei minimei rezistențe, dacă altminteri, pe drumul comod din vale, riscăm să fim luați în coarne de un taur. Cu alte cuvinte: linia minimei rezistențe este un compromis cu toate necesitățile, nu numai cu inerția. Este o prejudecată să credem că linia minimei rezistențe coincide cu cărarea inerției. (Așa credeam pe vremea când încă mai chiuleam de la *exercitia* latine.) Inerția este numai un avantaj de moment și duce la consecințe care înseamnă cele mai rele rezistențe; de aceea, ea nu se află pe direcția minimei rezistențe. Viața în direcția minimei rezistențe nu este nici echivalentă cu trăirea din plin, fără scrupule, a individualității. Cine ar proceda așa

ar constata curând cu durere că nu se deplasează pe linia minimei rezistențe, căci omul este și o ființă socială, nu numai o legăturică de pulsiuni egoiste, așa cum e adesea prezentat. Putem vedea asta cel mai bine la oamenii primitivi și la animalele de turmă, care au un simț social puternic dezvoltat. Fără o astfel de funcție, turma nici nu ar putea exista. Omul ca animal de turmă nici nu trebuie de aceea în principiu să se supună legilor impuse din afară, ci poartă legea sa socială *a priori* în sine însuși ca pe o necesitate înnăscută. Mă situez astfel, după cum vedeți, în opoziție puternică față de anumite idei foarte incorecte după opinia mea care au fost exprimate pe ici, pe colo și în cadrul școlii psihanalitice.

Linia minimei rezistențe nu înseamnă prin urmare *eo ipso* evi- 642
tarea neplăcerii, ci balanța corectă între neplăcere și plăcere. *Numai* activitatea lipsită de plăcere duce la epuizare și nu la reușită. Omul trebuie să se și poată bucura de viața sa, altfel efortul vieții nu merită.

Nu cade în competența noastră să judecăm felul cum va de- 643
curge direcția viitoare a vieții pacientului. Nu ne putem închipui că o știm mai bine decât însăși natura pacientului, altminteri am fi educatori de un soi dintre cele mai rele. (Niște idei de bază asemănătoare găsiți de altfel înfăptuite și în metoda de educație a lui MONTESSORI[11].) Psihanaliza este numai un mijloc de a îndepărta pietre din drumul naturii, și nu eventual o metodă (așa cum pretinde adesea hipnotismul că este) cu care se vâră în pacient lucruri care mai înainte nu se aflau acolo. De aceea, este preferabil să renunțăm la orice indicare de direcție și să ne străduim doar să scoatem în relief toate cele pe care le aduce analiza la lumina zilei, așa încât pacientul să le vadă clar și să fie în stare să tragă de aici concluzii adecvate. Ceea ce nu a achiziționat singur oricum nu crede pe termen lung și ceea ce a acceptat pe bază de autoritate îl ține numai infantil. El trebuie adus însă în situația de a putea să-și ia singur viața în mâini. Este tocmai arta analizei aceea de a merge fără idei preconcepute și pe așa-numitele căi greșite

11 [Dr. MARIA MONTESSORI (1870–1952). A se vedea Bibliografia.]

ale pacientului, pentru a-şi căuta şi aduna astfel oile sale rătăcite şi dispersate. Prin munca programată după o schemă concepută în avans, am strica cele mai bune efecte ale psihanalizei. De aceea trebuie să mă menţin pe poziţia frazei mele la care aţi obiectat: „Orice intenţionalitate din partea analistului este o greşeală profesională grosolană. Aşa-numitul hazard constituie legea şi ordinea psihanalizei".

644 Trebuie să ştiţi că tot nu ne putem lăsa de prejudecata didactică de a vrea să corectăm natura şi să-i impunem „adevărurile" noastre limitate. În terapia nevrozelor, facem atâtea experienţe stranii neprevăzute şi imprevizibile, încât ar trebui să ne dispară orice speranţă de a şti mai bine şi de a putea pretrasa drumuri. Drumul ocolit şi drumul greşit sunt necesare. Cine neagă aceasta trebuie să nege şi că erorile istoriei universale au fost necesare. Asta ar fi concepţie asupra lumii din punctul de vedere al dascălului. Pentru psihanaliză, această atitudine nu valorează nimic.

645 Este foarte delicată întrebarea cât îi sugerează analistul fără să vrea pacientului. Cu certitudine, acest fapt joacă un rol mult mai important decât s-a admis până acum în interiorul psihanalizei. M-am convins de asta văzând din experienţă că pacientul începe curând să se servească de ideile pe care şi le-a achiziţionat prin psihanaliză, ceea ce iese la iveală şi în configurarea viselor. Puteţi să adunaţi tot felul de impresii în această privinţă din cartea lui STEKEL *Limbajul visului* (*Die Sprache des Traumes*). Am făcut o dată o experienţă instructivă: o doamnă foarte inteligentă avea încă de la început fantasme ample de transfer care se învârteau în zona reprezentărilor erotice cunoscute. Numai că nu voia să le admită absolut deloc existenţa. Bineînţeles că o trădau visele, unde persoana mea era mereu ascunsă, ce-i drept, sub alte persoane parţial greu de descifrat. O serie lungă de astfel de vise m-a îmboldit în cele din urmă să fac observaţia: „Ei, bine, vedeţi, este întotdeauna aşa, persoana despre care se visează de fapt este înlocuită în conţinutul manifest al visului printr-o alta şi mascată de ea". Pacienta combătuse vehement până atunci acest meca-

nism. De astă dată nu a mai putut da înapoi și a trebuit să admită regula mea meșteșugărească..., dar numai pentru a mă băga la apă. Căci în ziua următoare mi-a reprodus un vis în care ea și cu mine apăream într-o situație manifest lascivă. Eu am rămas bineînțeles perplex și m-am gândit imediat la regula mea. Prima idee care i-a venit referitor la vis a fost întrebarea răutăcioasă: „Nu-i așa, se întâmplă întotdeauna că persoana despre care visezi cu adevărat este înlocuită printr-o alta în conținutul manifest al visului?"

Pacienta profitase în mod evident de experiență și găsise astfel formula protectoare prin care exprimarea deschisă a fantasmelor ei devenea posibilă într-un mod complet nedăunător. 646

Acest exemplu vă arată în același timp cum se servesc pacienții de cunoștințele pe care le dobândesc în analiză. Ei le folosesc pentru a simboliza cu ajutorul lor. Cine crede în simboluri necondiționat fixe cade de aceea în propria plasă. Li s-a întâmplat deja mai multor psihanaliști. Este de aceea un lucru amăgitor și nesigur să vrei să exemplifici în legătură cu anumite teoreme aducând niște vise avute pe parcursul unei analize. Elocvente sunt în această privință numai visele care provin de la niște persoane în mod dovedit neinfluențate. În astfel de cazuri, ar mai trebui exclusă cel mult citirea telepatică de gânduri. Dacă venim însă cu această posibilitate, atunci mai trebuie să supunem și foarte multe alte lucruri unei revizuiri riguroase, printre altele numeroase hotărâri judecătorești. 647

Chiar dacă trebuie să acordăm deplină atenție factorului sugestiei, tot nu trebuie să mergem prea departe în acest sens. Pacientul nu este un sac gol în care putem să tot îndesăm înăuntru orice, ci el aduce cu sine conținuturile lui speciale, care se afirmă cu îndărătnicie împotriva oricărei sugestii și se tot înghesuie să iasă în față. Prin „sugestiile" analitice este denaturată numai exprimarea, nu însă și conținutul, așa cum am putut vedea tot mereu. Exprimarea este ceea ce poate fi modificat fără limite, conținutul fiind fix și atacabil numai în timp și cu mare greutate. Dacă nu ar fi așa, atunci terapia prin sugestie ar fi în orice privință te- 648

rapia cea mai eficientă, mulțumitoare și ușoară, un adevărat panaceu. Nu este din păcate așa, după cum vă va mărturisi orice hipnotizator cinstit.

649 Pentru a ne întoarce la întrebarea dumneavoastră dacă nu ar fi imaginabil ca pacienții să-l poată păcăli pe medic cu o utilizare poate neintenționat înșelătoare a modului său de exprimare, trebuie să vă spun că aceasta este în fond o problemă foarte serioasă. Este nevoie de toată atenția și toată autocritica medicului analist pentru ca să se lase cât de puțin posibil indus în eroare de visele pacientului. Se poate spune că pacienții folosesc mereu, într-un grad mai mare sau mai mic, în visele lor modul de exprimare achiziționat prin analiză. Interpretările unor simboluri anterioare sunt puse chiar ele din nou ca simboluri în vise. Așa că nu se întâmplă rareori ca, de exemplu, situații sexuale, care apăreau în vise anterioare simbolizat, să apară în vise ulterioare „nevoalat", și anume — *nota bene* — din nou simbolic ca expresii analizabile pentru idei de altă natură, care sunt ascunse îndărătul lor. Visul nu rareori întâlnit al unei coabitări incestuoase nu este în nici un caz un conținut „nevoalat", ci un vis la fel de simbolic și de analizabil ca și toate celelalte. Se poate ajunge numai atunci la ideea paradoxală că un astfel de vis este „nevoalat", când suntem obligați prin jurământ teoriei sexuale a nevrozei.

650 Este posibil ca pacientul să-l păcălească pe medic pentru un timp mai scurt sau mai lung cu înșelăciuni și denaturări intenționate, ca de altfel și în toate celelalte ramuri ale medicinei. Procedând astfel, pacientul își face cel mai mult rău lui însuși, având de plătit fiecare înșelăciune sau sustragere printr-o amplificare sau înmulțire a simptomelor lui. Înșelăciunile sunt pentru el de un dezavantaj atât de evident, încât nu se poate ca la un moment dat să nu renunțe definitiv la o atare atitudine.

651 În ceea ce privește tehnica analizei, să lăsăm această chestiune mai bine pentru discuția orală.

IX
23 FEBRUARIE 1913 (LOY̆)

Din scrisoarea dumneavoastră din 16 februarie[12] aş dori să aleg 652
mai întâi sfârşitul, în care desemnaţi atât de just locul factorului sugestiei în psihanaliză: „Pacientul nu este un sac gol, în care putem îndesa orice vrem, ci el aduce cu sine conţinuturile sale speciale, de care trebuie să ţinem tot mereu seamă". Pot să fiu întru totul de acord cu această frază, căci propriile mele experienţe o confirmă. Şi adăugaţi: La sugestiile analitice neintenţionate acest conţinut este lăsat intact, dar exprimarea este denaturată fără limite în mod proteic. Ar fi vorba, aşadar, de un fel de „mimicry", prin care analizandul caută să se sustragă analistului care îl încolţeşte şi îi apare momentan ca duşman, până ce munca în comun a analizandului şi a analistului — acela oferindu-şi spontan diferitele sale conţinuturi psihice, acesta doar interpretând şi explicând — reuşeşte să aducă atâta lumină în obscuritatea psihicului ce trebuie analizat, încât analizandul să poată vedea în sfârşit legăturile adevărate şi apoi să tragă singur concluziile corecte, fără un plan pretrasat de analist, pentru a le aplica apoi asupra vieţii sale viitoare. Această viaţă viitoare s-ar mişca pe linia minimei rezistenţe — sau nu ar trebui spus oare mai bine: a minimelor rezistenţe? —, ca un „compromis cu toate necesităţile", într-o balanţă corectă între plăcere şi neplăcere. Nu noi trebuie să vrem să decidem în mod arbitrar pentru pacient ce i se potriveşte şi ce îi e de folos, ci însăşi natura pacientului să ia această decizie. Cu alte cuvinte, noi trebuie să preluăm aproximativ rolul mamoşului, care poate să scoată la lumina zilei numai un copil existent cu adevărat, dar care trebuie să evite o serie de greşeli profesionale, dacă e ca pruncul să fie viabil şi mama să nu fie mutilată.

12 [Nu este dat textul acestei scrisori. Dar avem în scrisoarea anterioară a lui JUNG din 18 februarie, par. 648, următoarea frază: „Pacientul nu este un sac gol, în care putem să tot îndesăm înăuntru orice, ci el aduce cu sine conţinuturile lui speciale, care se afirmă cu îndărătnicie împotriva oricărei sugestii şi se tot înghesuie să iasă în faţă".]

653 Toate acestea le înțeleg foarte bine, întrucât sunt numai o aplicare asupra procedeului psihanalitic a unui principiu care ar trebui să aibă o valabilitate generală: să nu vrei niciodată să forțezi natura! De aceea, înțeleg și că psihanalistul trebuie să meargă pe urmele așa-numitelor „căi greșite" ale pacientului, dacă e ca pacientul să ajungă la o convingere proprie, care îl eliberează o dată pentru totdeauna de credința infantilă în autoritate; așa cum noi înșine ca indivizi am învățat sau putem învăța numai pășind pe căi greșite cum pot fi acestea evitate în viitor și așa cum nici omenirea ca întreg nu și-a creat numai pe calea directă, ci și pășind adesea pe căi greșite, condițiile etapelor ei de dezvoltare actuale și mai îndepărtate. Oare mulți nevrotici — nu știu dacă o să mă aprobați, dar așa cred — nu s-au îmbolnăvit în parte din cauză că li s-a prăbușit credința infantilă în autoritate? Ei stau în fața ruinelor credinței lor, deplângând-o, și le este teamă pentru că nu-i găsesc un substitut din care să poată vedea clar încotro să se îndrepte acum direcția vieții lor. Astfel, se împotmolesc între infantilismele la care încă nu ar vrea să renunțe și sarcinile serioase ale prezentului și viitorului. (Conflict moral.) Realizez, în mod special în astfel de cazuri, și câtă dreptate aveți: ar fi o greșeală profesională să ne străduim să înlocuim credința pierdută în autoritate printr-o altă credință în autoritate, care ar putea folosi numai atât timp cât ea dăinuie. Astfel, este pronunțat verdictul despre influența sugestivă voită în psihanaliză și despre specularea legată de „transferul asupra medicului" ca scop al terapiei analitice. Și nu mai aduc obiecții la fraza dumneavoastră: „Orice intenționalitate din partea analistului este o greșeală profesională grosolană. Așa-numitul hazard constituie legea și ordinea psihanalizei". Sunt apoi cu totul de acord și când spuneți că altruismul *trebuie să-i fie înnăscut omului ca animal de turmă*. Contrariul ar fi miraculosul.

654 Aș fi foarte înclinat să presupun că nu pulsiunile egoiste, ci tocmai pulsiunile altruiste sunt factorul primar. Dragostea și încrederea copilului față de mama sa, care îl hrănește, îngrijește, apără, alintă, dragostea bărbatului față de femeie, concepută ca mistuire

într-o personalitate străină, dragostea pentru pui, îngrijirea lor, dragostea pentru neamuri etc. În vreme ce pulsiunile egoiste își datorează apariția abia dorinței posedării exclusive a obiectului dragostei: dorința de a poseda exclusiv mama, față de tată și de frați, dorința de a câștiga o femeie numai pentru sine, dorința de a poseda singur bijuterii, veșminte etc. ... Dar poate o să-mi spuneți că sunt paradoxal și că pulsiunile, fie ele de nuanță egoistă, fie de nuanță altruistă, apar deodată în inima omului și că fiecare pulsiune este de o natură ambivalentă. Eu întreb însă: sentimentele și pulsiunile chiar sunt ambivalente? Sunt cumva bipolare? Se pot oare compara între ele calitățile afective? Este dragostea realmente contrariul urii?

Oricum ar sta lucrurile, este în orice caz un noroc că omul își 655
poartă în sine legea socială ca pe o necesitate înnăscută; altminteri, ar fi rău pentru omenirea noastră civilizată care atunci ar trebui să se supună numai legilor impuse din exterior: la moartea credinței anterioare religioase în autoritate ea ar trebui curând să cadă inevitabil pradă totalei anarhii. Atunci ar trebui să ne întrebăm dacă nu ar fi mai bine să încercăm să menținem cu toate mijloacele puterii o credință exclusiv religioasă în autoritate, așa cum a făcut-o Evul Mediu. Căci binefacerile culturii, care aspiră să lase fiecărui individ atâta libertate exterioară cât îngăduie preocuparea pentru libertatea celuilalt, ar fi desigur demne de un astfel de sacrificiu cum ar fi sacrificiul cercetării libere. Dar vremurile acestei utilizări contrare naturii a puterii au trecut; omenirea civilizată a părăsit aceste căi greșite, nu din samavolnicie, ci ascultând de o necesitate interioară, și de aceea putem privi cu o presimțire bucuroasă în viitor: o dată cu progresul cunoașterii, omenirea, ascultând de propria ei lege, își va găsi, trecând peste ruinele credinței în autoritate, drumul spre autonomia morală a individului.

X
MARTIE 1913. (JUNG)

656 În diferite locuri din scrisorile dumneavoastră, m-a frapat că problema „transferului“ vi se pare deosebit de critică. Sentimentul dumneavoastră este foarte corect. Transferul este la ora actuală și problema centrală a analizei.

657 Știți că FREUD concepe transferul ca pe o proiecție a unor fantasme infantile asupra medicului. Din acest punct de vedere, transferul este o relație infantil-erotică. Din afară și la suprafață, lucrurile nu arată nicidecum mereu ca o relație infantil-erotică. Atâta timp cât este vorba despre un așa-numit transfer pozitiv, putem să recunoaștem de regulă fără dificultate conținutul infantil-erotic al transferului. Dar dacă este vorba despre un așa-anumit transfer negativ, atunci vedem numai rezistențe puternice, care se învăluie uneori în forme teoretice, așa-zis critice sau sceptice. Determinant într-un anume sens în astfel de relații este raportul pacientului cu autoritatea, adică în ultimul rând cu tatăl. În ambele forme de transfer, medicul este tratat ca și cum ar fi tatăl — deci fie delicat, fie îndărătnic. Acestei conceperi a transferului îi corespunde că transferul acționează în analiză ca o rezistență, de îndată ce ne gândim să dizolvăm atitudinea infantilă. Această formă de transfer trebuie să fie distrusă dacă scopul analizei este autonomia morală a pacientului.

658 Acest scop este înalt, veți spune. Sigur că este plasat sus și departe, și totuși nu este chiar atât de îndepărtat, căci corespunde unei trăsături care își face puternic simțită prezența în epoca civilizației noastre — și anume tendința individualistă după care merită să fie numită întreaga noastră epocă. (Cf. MÜLLER-LYER, *Familia — Die Familie.*) Cine nu crede într-o astfel de orientare a scopului, ci este partizanul cunoscutului cauzalism științific, va tinde desigur să anihileze din această formă de transfer numai îndărătnicia și să lase pacientul să fie într-o relație pozitivă cu tatăl, *corespunzător idealurilor unei foste epoci culturale.* După cum se știe,

biserica catolică reprezintă una dintre cele mai puternice organizații cu această tendință. Nu îndrăznesc să pun la îndoială că există numeroși indivizi care se simt relativ mai bine în starea de-a-fi-constrâns decât în cea de-a-se-înfrâna-pe-sine (SHAW, *Om și supraom — Man and Superman*). Le-am face însă o grea nedreptate pacienților noștri nevrotici dacă am vrea să-i înghesuim pe toți în categoria celor neliberi. Există printre nevrotici nu puțini care nu au nevoie să li se amintească de datoriile și constrângerile lor sociale, ci care sunt mai degrabă născuți și destinați să devină purtătorii unor noi idealuri culturale. Ei sunt nevrotici atâta timp cât se pleacă sub o autoritate și neagă libertatea ce le e desemnată. Dacă privim viața numai din spate, așa cum este situația în scrierile psihanalitice vieneze, nu vom aprecia niciodată just atare cazuri și nu le vom aduce niciodată salvarea sperată. Căci astfel îi vom educa pe acești pacienți doar ca să devină niște copii ascultători și vom înlesni tocmai ceea ce îi face să fie bolnavi, și anume conservatoarea lor rămânere în urmă și subordonarea lor în fața unei autorități. Acest lucru este corect până la un anumit grad doar pentru cei infantil neascultători, care *încă nu* s-au putut supune nici măcar autorității. Dar forța care îi scoate pe primii din relația lor paternă conservatoare nu este nicidecum o dorință infantilă de insubordonare, ci dorința vie de a avea o personalitate proprie, a cărei câștigare prin luptă este pentru ei un țel imperturbabil al vieții. Psihologia lui ADLER apreciază această problematică mult mai just decât cea a lui FREUD.

Pentru unii (cei infantil neascultători), transferul pozitiv în- 659
seamnă mai întâi o achiziție esențială de o importanță tămăduitoare, pentru ceilalți (cei infantil ascultători), mai întâi un regres vătămător, o evitare comodă a țelului vieții. Transferul negativ este la primii o nesupunere crescută, așadar un regres și o evitare a țelului vieții, la cei din urmă însă, un progres de o importanță tămăduitoare. (Pentru ambele tipuri, cf. ADLER, *Îndărătnicie și supunere — Trotz und Gehorsam*.)

Transferul este deci de apreciat complet diferit, după cum ve- 660
deți, în funcție de tipul cazurilor.

661 Procesul psihologic al „transferului“ — fie acesta negativ sau pozitiv — constă într-o „investire libidinală“ a personalității medicului, adică medicul reprezintă o valoare emoțională. (După cum știți, eu înțeleg prin libido cam ceea ce au înțeles cei din vechime prin principiul cosmogonic al *Erosului*, deci în limbaj modern „energie psihică“ pur și simplu.) Pacientul este legat de medic prin aprobare sau împotrivire și nu poate să nu însoțească și să nu imite atitudinea psihică a medicului. Astfel va dezvolta, forțat de împrejurări, o empatie, ceea ce medicul nu poate împiedica cu oricâtă bunăvoință și cu toate mijloacele tehnice, căci empatia lucrează sigur și conform instinctului, în ciuda judecății conștiente — oricât ar fi aceasta de puternică. Dacă însuși medicul este nevrotic și insuficient adaptat cerințelor vieții exterioare sau propriei sale personalități, atunci pacientul va imita acest defect și îl va reproduce în propria lui atitudine: vă puteți imagina cu ce consecințe.

662 Prin urmare, nu pot înțelege transferul doar ca pe o transferare de fantasme infantil-erotice — deși, privit dintr-o anumită perspectivă, este cert așa —, ci văd în el, după cum v-am sugerat deja într-o scrisoare anterioară, procesul *empatiei și adaptării*. Din acest punct de vedere, fantasmele infantil-erotice apar, în ciuda valorii lor de realitate incontestabilă, mai curând ca niște materiale de comparație sau imagini analoage pentru ceva încă neînțeles decât ca niște dorințe independente. Acesta mi se pare și a fi motivul esențial al neconștienței lor. Pacientul care nu cunoaște încă atitudinea corectă încearcă să sesizeze contururile relației corecte cu medicul, pe calea comparației analoage, cu materialele sale experimentale infantile. Nu este surprinzător că tocmai el recurge la relațiile cele mai intime din tinerețea sa, ca să găsească formula adecvată pentru relația sa cu medicul, căci și această relație este foarte intimă și este diferită de relația sexuală în aceeași măsură în care este așa și relația copilului cu părinții săi. Acest din urmă raport, pe care l-a instaurat de altfel și creștinismul ca formulă simbolică pentru relația omenească, servește ca să-i redea bolnavului acea iminență a sentimentului obișnuit omenesc, care fusese suprimată prin intervenția aprecierilor sexuale și sociale (aprecieri din punctul de ve-

dere al puterii etc.). Evaluările pur sexuale și celelalte mai mult sau mai puțin antice și barbare suprimă în mare măsură relația nemijlocită, pur omenească, și atunci se ivește o stază libidinală care duce ușor la apariția formațiunilor nevrotice. Prin analiza conținutului infantil al fantasmei de transfer bolnavului i se readuce în memorie relația din copilărie care, despuiată de calitățile ei copilărești, îi dă o imagine frumoasă și clară a iminenței omenești dincolo de aprecierile *pur* sexuale. Nu pot să o resimt decât ca pe o interpretare greșită atunci când relația infantilă este concepută retrospectiv ca una pur sexuală, chiar dacă un anumit conținut sexual nu poate fi nicidecum negat în ea.

Aș dori să spun în concluzie următoarele despre transferul 663
pozitiv:

Libidoul pacientului pune stăpânire pe persoana medicului în forma așteptării, a speranței, a interesului, a încrederii, a prieteniei și dragostei. Transferul determină mai întâi o proiecție de fantasme infantile de o coloratură adesea preponderent erotică asupra medicului. În acest stadiu, transferul este de regulă de natură categoric sexuală, în pofida inconștienței relative a componentei sexuale. Acest proces afectiv slujește însă sensului superior al introducerii ca punte, prin care bolnavul devine conștient de lipsurile atitudinii sale prin cunoașterea atitudinii medicului, care este presupusă ca fiind adaptată vieții, respectiv ca normală. Prin reamintirea relației din copilărie cu ajutorul analizei, bolnavului i se arată drumul care duce dincolo de pura apreciere sexuală sau de putere a aproapelui, dobândită în pubertate și propagată prin prejudecățile sociale, la o relație și o intimitate pur omenească, ce nu este dependentă numai de existența unei relații sexuale sau de putere, ci mai degrabă de valori de personalitate. Acesta este drumul spre libertate pe care medicul ar trebui să i-l indice bolnavului său.

Nu vă pot tăinui în acest loc că susținerea înverșunată a apre- 664
cierii sexuale nu ar fi făcută atât de insistent dacă nu și-ar avea și sensul ei profund, și anume pentru acea perioadă a vieții care este importantă în primul rând pentru propagare. Descoperirea valori-

lor personalităţii ţine de vârsta mai matură. La oamenii tineri, căutarea personalităţii valoroase este foarte adesea doar un pretext ca să se eschiveze de datoria biologică. Invers, dorul exagerat al vârstei mai mature de valorile sexuale ale tinereţii este o eschivare mioapă şi deseori laşă şi comodă în faţa datoriei culturale a recunoaşterii valorilor personalităţii şi în faţa supunerii cerute de ea sub ierarhia valorilor culturale. Tânărului nevrotic îi este teamă de extinderea datoriilor sale în viaţă, bătrânului de diminuarea şi limitarea bunurilor obţinute în viaţă.

665 Această concepţie asupra transferului este legată, după cum oţi fi remarcat, cât se poate de strâns de presupunerea „datoriilor" biologice, prin care se înţeleg acele tendinţe sau destinaţii ce produc cu aceeaşi consecvenţă logică la om cultură, precum produc la pasăre cuibul împletit cu măiestrie şi la cerb coarnele. Viziunea pur cauzalistă, ca să nu zic pur materialisă a deceniilor de curând trecute, încearcă să conceapă formarea organică drept o reacţie a materiei vii, ceea ce duce fără îndoială la o problematică euristică valoroasă, dar are ca rezultat în ceea ce priveşte explicaţia reală mereu numai o aparentă reducere şi amânare mai mult sau mai puţin iscusită a problemei. Aş dori să vă trimit la critica excelentă pe care o face BERGSON acestei concepţii. Cauzele care acţionează din exterior pot fi cel mult vinovate pe jumătate, cealaltă jumătate constă în destinaţii specifice ale substanţei vii, fără de care formaţiunea reacţională determinată nici nu se poate produce, în mod evident. Acest principiu trebuie să-l aplicăm şi în psihologie. Psihicul nu numai că reacţionează, ci dă influenţelor care se exercită asupra lui răspunsul specific lui, a cărui formulare anume le aparţine cel puţin pe jumătate complet lui şi determinărilor puse în el. Cultura nu trebuie înţeleasă niciodată ca reacţie la circumstanţe. Acest mod superficial de explicaţie putem să-l lăsăm liniştiţi veacului trecut. Dar tocmai aceste determinări apar psihologic ca nişte imperative, de a căror forţă constrângătoare ne putem convinge cu uşurinţă în fiecare zi. Ceea ce eu numesc „datorie biologică" este identic cu aceste determinări.

666 În final, voi mai vorbi despre un punct care pare să vă fi trezit îndoieli. Este *problema morală*. Observăm la bolnav atâtea imbol-

duri așa-numit imorale, încât psihoterapeutul se gândește involuntar cum s-ar petrece oare lucrurile, dacă toate aceste cerințe ar trebui și satisfăcute. Veți fi văzut deja din scrisorile mele anterioare că aceste cerințe nu trebuie luate neapărat în serios. Este de regulă vorba doar de pretenții nemăsurat de exagerate, care sunt împinse în prim-plan de libidoul aflat în stază al bolnavului, de obicei împotriva voinței lui. Canalizarea libidoului în împlinirea datoriilor simple de viață ajunge în majoritatea cazurilor pentru a scădea tensiunea acestor dorințe până la zero. În anumite cazuri, este însă un fapt recunoscut că tendințe așa-zis imorale nu sunt nicidecum îndepărtate prin analiză, ci ies la iveală și mai mult și limpede, așa încât devine clar că ele țin de datoriile biologice ale individului. Acesta este însă mai cu seamă cazul la anumite cerințe sexuale, care țintesc spre o apreciere individuală a sexualității. Această problemă nu este una de patologie, ci o problemă socială de actualitate, care cere categoric o soluționare etică. Este pentru mulți o datorie biologică să se străduiască în vederea soluționării acestei probleme, adică să găsească soluții cât de cât practice. (Natura nu se mulțumește, după cum se știe, cu teorii.) Căci noi avem în ziua de azi numai o apreciere legală a sexualității, nu însă o morală sexuală propriu-zisă, exact așa cum Evul Mediu timpuriu nu cunoștea o moralitate propriu-zisă a afacerilor cu bani, ci numai prejudecăți și aprecieri legale. Nu suntem încă atât de departe, încât să distingem în cadrul acțiunii sexuale libere un comportament moral și un comportament imoral. Aceasta se exprimă clar în tratarea sau mai degrabă maltratarea publică a maternității ilegitime. Toată fățărnicia respingătoare, creșterea răspândirii prostituției și a bolilor sexuale le datorăm judecății paușale barbare legale despre acțiunea sexuală și incapacității noastre de a dezvolta un simțământ moral mai fin pentru diferențierile psihologice imense din cadrul acțiunii sexuale libere.

Indicarea existenței acestei probleme actuale extrem de încâlcite 667
și de însemnate ar trebui să vă ajungă pentru a vă explica de ce nu rareori se găsesc printre pacienții noștri oameni care, datorită darurilor lor spirituale și emoționale, sunt de fapt chemați, adică destinați biologic, să participe activ la această operă de cultură. Nu trebuie să

uităm niciodată că ceea ce ne mai apare azi încă drept poruncă morală mâine este sortit suprimării şi transformării, spre a servi într-un viitor mai apropiat sau mai îndepărtat ca bază pentru noi formaţiuni etice. Atâta ar trebui să fi învăţat noi din istoria culturii că şi formele morale fac parte dintre lucrurile trecătoare. Este nevoie de cel mai fin tact psihologic pentru a evita în aceste naturi critice unghiul periculos al iresponsabilităţii, comodităţii şi zburdălniciei infantile şi a-i prilejui bolnavului o privire curată şi netulbure asupra posibilităţii unei acţiuni autonome din punct de vedere moral. Cinci procente din banii împrumutaţi sunt o dobândă cinstită, douăzeci de procente sunt o dobândă de cămătar demnă de dispreţ. Acest punct de vedere trebuie să îl aplicăm şi asupra acţiunii sexuale.

668 Există astfel mulţi nevrotici care, din decenţa cea mai intimă, nu pot fi de acord cu morala prezentului şi nu se pot adapta culturii atât timp cât în moralitatea lor există goluri a căror umplere este necesitatea timpului. Ne înşelăm foarte tare dacă credem că multe femei măritate sunt nevrotice numai pentru că sunt nesatisfăcute sexual sau pentru că nu ar fi găsit bărbatul potrivit sau pentru că mai sunt încă fixate la o sexualitate infantilă. Motivul real al nevrozei este în multe cazuri acela că ele nu pot să recunoască sarcina culturală ce le revine. Adoptăm în general mult prea mult punctul de vedere al psihologiei „nothing-but", adică tot mai credem că putem înghesui să încapă, în cadrul celor deja cunoscute, cele noi şi cele viitoare, care se îngrămădesc la uşă. Şi astfel aceşti oameni văd numai prezentul, nu şi viitorul. A avut însă un sens psihologic cât se poate de adânc atunci când creştinismul a proclamat pentru prima dată orientarea spre cele viitoare ca principiu eliberator al omenirii. La trecut, nu putem schimba nimic şi la prezent puţin, în schimb viitorul este al nostru şi capabil să preia cele mai înalte tensiuni ale forţei de viaţă. O perioadă scurtă de timp a tinereţii ne aparţine nouă, tot restul vieţii le aparţine copiilor noştri.

669 Aşa, întrebarea dumneavoastră despre importanţa pierderii credinţei în autoritate capătă răspuns de la sine. Nu pentru că nevroticul şi-a pierdut vechea sa credinţă este el bolnav, ci pentru că încă nu şi-a găsit forma nouă a năzuinţei sale celei mai bune.

XIII
CUVÂNT ÎNAINTE LA „COLLECTED PAPERS ON ANALYTICAL PSYCHOLOGY“

[Apărută în *Collected Papers on Analytical Psychology*. Editat de dr. CONSTANCE E. LONG, Editura Baillère, Tindall și Cox, Londra, 1916; ediții noi, lărgite, 1917 și 1920, ca și New York, 1920. Manuscrisul inițial al primului Cuvânt înainte nu mai există. Traducerea din limba engleză îi aparține lui Klaus Thiele-Dohrmann (și poartă titlul „Vorreden zu den «Collected Papers on Analytical Psychology»“. Cuvântul înainte la cea de-a doua ediție se bazează pe original.]

LA PRIMA EDIȚIE

Acest volum conține o selecție de articole și lucrări despre psihologia analitică scrise în decursul ultimilor paisprezece ani.[1] În acest interval de timp, s-a dezvoltat o nouă ramură a științei și, așa cum se întâmplă de obicei într-un astfel de caz, s-au produs multe transformări în privința punctelor de vedere, a ideilor și formulărilor. 670

Nu este intenția mea să prezint în cartea de față conceptele de bază ale psihologiei analitice. Dar cartea aruncă niște lumină asupra unei anumite linii de dezvoltare care este caracteristică mai cu seamă pentru școala psihanalitică din Zürich. 671

Meritul de a fi descoperit noua metodă analitică a psihologiei generale îi revine, după cum se știe, profesorului FREUD din Viena. Concepțiile sale inițiale au trebuit să afle multe modificări importante, o parte a lor datorându-se muncii care se prestează la Zürich, cu toate că FREUD nu împărtășește punctul de vedere al acestei școli. 672

1 [Conținutul primei ediții și repartizarea în Opere complete: *Zur Psychologie und Pathologie sogenannter occulter Phänomene* (vol. I); *Die Assoziationsmethode* (Partea 1 și 2, vol. II; Partea 3 sub titlul *Über Konflikte der kindlichen Seele*, vol. XVII); *Der Inhalt der Psychose, Kritik über E. BLEULER: „Zur Theorie des schizofrenen Negativismus"*, *Über die Bedeutung des Unbewußten in der Psychopathologie* (vol. III); *Ein Beitrag zur Psychologie des Gerüchtes, Ein Beitrag zur Kenntnis des Zahlentraumes, Zur Kritik über Psychoanalyse, Zur Psychoanalyse, Über Psychoanalyse, Die Bedeutung des Vaters für das Schicksal des Einzelnen* (capitolele IV, V, VII, VIII, XI și XIV ale acestui volum); *Zur Frage der psychologischen Typen* (vol. VI); *Neue Bahnen der Psychologie* (vol. VII); *Allgemeine Gesichtspunkte zur Psychologie des Traumes* (vol. VIII).]

673 Nu pot explica aici diferențele fundamentale dintre cele două școli, ci aș dori să spun numai următoarele: școala vieneză adoptă un punct de vedere exclusiv sexualist, în timp ce școala din Zürich reprezintă o concepție simbolistică. Școala din Viena interpretează semiotic simbolul psihologic, ca semn al anumitor procese psihosexuale primitive. Metoda ei este una analitică și cauzală. Școala din Zürich recunoaște posibilitatea științifică a unei atare concepții, dar îi contestă valabilitatea exclusivă, căci ea interpretează simbolul psihologic nu numai semiotic, ci și simbolist, adică atribuie simbolului o valoare pozitivă.

674 Valoarea simbolului nu depinde numai de cauze istorice; caracteristica sa fundamentală constă în faptul că are o importanță pentru prezentul actual și pentru viitor în aspectele lor psihologice. Pentru școala din Zürich, simbolul nu este numai un semn a ceva refulat sau reprimat, ci deopotrivă o încercare de a înțelege și indica evoluția psihică ulterioară a omului individual. Adăugăm deci valorii retrospective a simbolului o importanță prospectivă.

675 Metoda școlii din Zürich nu este, prin urmare, doar una analitică și cauzală, ci una combinatoare și prospectivă, cunoscând faptul că spiritul omenesc este caracterizat atât prin *fines* (scopuri), cât și prin *causae*. Acest lucru trebuie subliniat în mod special, pentru că există două tipuri de psihologie: una urmează principiul hedonismului, cealaltă principiul puterii. Replica filosofică la cel dintâi tip este materialismul științific, iar la cel din urmă filosofia lui NIETZSCHE. Principiul teoriei freudiene este hedonism, în timp ce teoria lui ADLER (unul dintre primii discipoli ai lui FREUD) se bazează pe principiul puterii.

676 Școala din Zürich, care recunoaște existența acestor două direcții (care au fost remarcate și de răposatul profesor WILLIAM JAMES), consideră concepțiile lui FREUD și ADLER drept unilaterale și drept valabile numai în cadrul granițelor tipului corespunzător lor. Ambele principii sunt prezente în orice om, chiar dacă nu în egală măsură.

677 În mod evident, fiecare simbol psihologic are deci două aspecte și ar trebui interpretat în concordanță cu ambele principii. FREUD și ADLER interpretează analitic și cauzal și recurg la elementul infantil și primitiv. Astfel, la FREUD „scopul“ este realizarea dorinței, în timp

ce ADLER înțelege prin el apropriereа puterii. În munca lor analitică practică, amândoi se situează pe un punct de vedere care luminează numai scopuri infantile și pronunțat egoiste.

Școala din Zürich este convinsă că în interiorul granițelor unei 678
boli psihice constituția spirituală este așa cum o descriu FREUD și ADLER. Individul este într-adevăr din cauza unei astfel de atitudini spirituale imposibile și infantile într-o stare de disociere interioară și, prin urmare, nevrotic. Școala din Zürich reduce de aceea, fiind până aici în concordanță cu FREUD și ADLER, simbolul psihologic (produsele fantasmatice ale pacientului) tot la hedonismul infantil care îi stă la bază sau la aspirația infantilă spre putere. FREUD și ADLER se mulțumesc cu rezultatul simplei reduceri, care se află în acord cu biologismul și naturalismul lor științific.

Numai că aici se iscă o întrebare foarte importantă: poate omul 679
să asculte de impulsurile fundamentale și primitive ale naturii lui, fără să-și dăuneze grav lui sau semenilor săi? Având în vedere limitele foarte înguste, el nu-și poate desfășura neîngrădit nici nevoia sa sexuală, nici aspirația sa spre putere. Școala din Zürich urmărește rezultatul final al analizei și privește impulsurile fundamentale ale inconștientului ca simboluri ce indică o anumită direcție a dezvoltării viitoare. Trebuie să admitem totuși că *nu există o justificare științifică* pentru un asemenea proces, întrucât științele naturii de astăzi se bazează complet pe cauzalitate. Însă cauzalitatea este numai un principiu, și psihologia nu poate să fie epuizată doar cu metode cauzale, căci spiritul trăiește și în perspectiva scopurilor. În afara acestui argument filosofic discutabil, mai avem unul care este de o valoare substanțial mai mare pentru ipoteza noastră, și anume cel al *necesității vieții*. Este imposibil de trăit urmând inspirațiile unui hedonism infantil sau o voință infantilă de putere. Dacă e să le alocăm acestora un loc, atunci ele trebuie concepute simbolic. Prin interpretarea simbolică a unor înclinații copilărești se dezvoltă o atitudine care poate fi numită filosofică sau religioasă, iar aceste denumiri caracterizează suficient de clar liniile directoare ale dezvoltării ulterioare a individului. Individul nu este pur și simplu un complex fix și neschimbător de fapte psihologice; el este și ceva extrem de varia-

bil. Printr-o reducere exclusivă la cauze, se întăresc înclinaţiile primitive ale unei personalităţi; acest lucru este folositor numai atunci când tendinţele primitive sunt echilibrate prin cunoaşterea valorii lor simbolice. Analiza şi reducerea duc la adevărul cauzal; acesta singur nu ne uşurează viaţa, ci aduce cu sine doar resemnare şi lipsă de speranţă. Pe de altă parte, recunoaşterea valorii interne a unui simbol duce la un adevăr constructiv şi este de ajutor în viaţă; ea dă speranţă şi lărgeşte posibilitatea dezvoltării viitoare.

680 Semnificaţia funcţională a simbolului reiese clar din istoria civilizaţiei. Timp de milenii simbolul s-a dovedit ca extrem de eficient pentru educaţia morală a omenirii. Numai un spirit cu idei preconcepute ar putea contesta o realitate atât de evidentă. Valorile concrete nu pot lua locul unui simbol; doar nişte simboluri noi şi mai eficace pot înlocui unele vechi şi tocite, care şi-au pierdut eficienţa din cauza descompunerii intelectuale progresive şi a înţelegerii crescânde. Dezvoltarea ulterioară a individului poate avea loc numai cu ajutorul simbolurilor, care-l depăşesc cu mult şi ale căror conţinuturi de idei nu pot fi încă înţelese raţional la întreaga lor valoare. Inconştientul personal produce astfel de simboluri care sunt de cea mai mare valoare posibilă pentru dezvoltarea spirituală a individului.

681 Aproape orice om are anumite vederi filosofice şi religioase despre sensul lumii şi importanţa propriei vieţi. Unii sunt mândri că nu au astfel de idei. Dar acestea sunt excepţii, fiind situate alături de drumul comun al omenirii; lor le lipseşte o funcţie importantă, care s-a dovedit a fi indispensabilă pentru psihicul omenesc.

682 În asemenea cazuri găsim în inconştient în locul simbolisticii moderne o concepţie despre lume şi viaţă învechită, arhaică. Dacă o funcţie psihologică necesară nu este prezentă în sfera conştiinţei, atunci ea există în inconştient, sub forma unui prototip arhaic sau embrionar.

683 Acest rezumat îi poate arăta cititorului ce fel de articole *nu* trebuie să se aştepte să găsească în culegerea de faţă. Eseurile sunt staţii în drumul spre viziunile mai generale care au fost dezvoltate mai sus.

Küsnacht-Zürich, ianuarie 1916 — Dr. Jung

LA EDIŢIA A DOUA

În înţelegere cu colaboratoarea mea experimentată, dr. C.E. Long am operat în ediţia a doua anumite modificări. Trebuie menţionat mai cu seamă că s-a adăugat un nou capitol despre conceptul de inconştient.[2] Este vorba despre o conferinţă pe care am ţinut-o la începutul anului 1916 în cadrul Asociaţiei noastre de Psihologie Analitică din Zürich. Ea dă o orientare generală despre problema, atât de importantă în analiza practică, a relaţiei dintre ego-ul psihologic şi non-ego-ul psihologic. Capitolul XIV al primei ediţii din *New Paths in Psychology*[3] este modificat fundamental. Editorul meu elveţian la care a apărut această mică lucrare pentru prima dată m-a rugat să alcătuiesc o a doua ediţie. M-am folosit de această ocazie pentru a scrie o prezentare care să cuprindă şi rezultatele noastre recente în domeniul cercetării.[4] 684

Prezentarea este făcută cât se poate de general, corespunzător modului meu de lucru: mă limitez în munca mea practică zilnică mult timp la a observa. Din diferitele observaţii îmi extrag o formulare cât se poate de generală pe care o folosesc apoi atâta timp ca punct de vedere în munca practică, până ce ea fie s-a adeverit, fie s-a modificat în întregime. Dacă s-a adeverit, atunci o public sub forma unui mod general de a privi lucrurile, fără a prezenta şi materialul empiric. Utilizez materialul observaţiilor cel mult ca exemplu. Îl rog de aceea pe cititor să nu creadă că dacă prezint nişte viziuni ele ar fi pure invenţii. Ele sunt în realitate rezultatele unei ample experienţe şi unei mature chibzuinţe. 685

Cu aceste adaosuri cititorul celei de-a doua ediţii are posibilitatea să ia cunoştinţă şi de concepţiile recente ale şcolii din Zürich. 686

2 [„Die Struktur des Unbewußten“ (Ges. Werke VII, 1964).]

3 [Prima versiune: *Neue Bahnen der Psychologie* (1912); lărgită ca *Die Psychologie der unbewußten Prozesse* (1917); ca *Das Unbewußte im normalen und kranken Seelenleben* (1926) şi în sfârşit ca *Über die Psychologie des Unbewußten* (1943), în Ges. Werke VII (1964).]

4 [*Der Inhalt der Psychose*. Supliment: *„Über das psychologische Verständnis pathologischer Vorgänge“* (Ges.Werke III, 1968).]

687 În ceea ce priveşte critica făcută primei ediţii a acestei cărţi, am putut să constat spre bucuria mea că lucrările mele au întâlnit un număr mult mai mare de capete fără idei preconcepute printre criticii englezi decât în Germania, care m-a pedepsit până acum cu un dispreţ tăcut. Îi sunt recunoscător mai cu seamă dr. AGNES SAVILL[5] pentru o critică deosebit de plină de înţelegere în *The Medical Press*. Îi mulţumesc dr. T.W. MITCHELL pentru o critică în *Proceedings of the Society for Psychical Research* ce a mers la esenţial.[6] Acest critic este marcat de „erezia cauzalităţii" la mine. El crede că o pornesc pe o cale periculoasă, neştiinţifică în cazul în care contest valabilitatea unică a concepţiei cauzale în psihologie. Eu înţeleg această îngrijorare, regret însă că esenţa psihicului omenesc ne impune totuşi punctul de vedere orientat spre scop. Căci faptul că noi trăim şi muncim psihologic zi de zi după principiul scopului, la fel ca şi după principiul cauzei, nu-l poate contesta desigur nimeni. Şi o teorie psihologică trebuie să se pregătească în vederea acestui lucru: ea nu poate să explice exclusiv cauzal ceva care este în mod clar orientat după ţeluri; altminteri, ajunge în cele din urmă la faimosul principiu al lui MOLESCHOTT: „Omul este ceea ce mănâncă".[7] Trebuie să avem tot mereu în vedere: *cauzalitatea este un mod de a privi lucrurile*. Ea afirmă legătura necesară şi fermă a seriei de evenimente: a-b-c-d-z. Întrucât această legătură este fermă şi chiar trebuie să fie aşa conform concepţiei, seria se poate şi inversa, în consideraţia logică: *finalitatea este şi ea un mod de a privi lucrurile*, justificată pur empiric prin aceea că există o serie de evenimente a căror îmbinare cauzală este, ce-i drept, evidentă, dar *al cărei sens devine inteligibil doar prin efectul final*. Viaţa noastră omenească de zi cu zi este cel mai bun exemplu în acest sens. Explicaţia cauzală trebuie să fie una mecanicistă, dacă altfel nu vrem să punem o entitate metafizică drept *prima causa*. Aşadar, de exemplu după teoria sexuală: funcţia

5 [*Psychoanalysis*.]

6 [Discutarea *Collected Papers on Analytical Psychology*.]

7 Joc de cuvinte în germană între *ißt* (= mănâncă) şi *ist* (= este), pronunţate identic: Was der Mensch *ißt*, das *ist* er.]

glandelor genitale; ceea ce înseamnă în psihologie: creierul ca apendice al glandelor genitale. Să ne gândim o dată strict științific la termenul vienez de „sexualitate“ în vaga sa omnipotență, aducându-l înapoi la baza sa fiziologică, și atunci ajungem la *prima causa*, iar viața psihică este în cea mai mare și mai importantă parte a sa tensiune și detensionare a glandelor genitale. Să presupunem că această explicație mecanică este „adevărată“, atunci acest adevăr face parte dintre lucrurile extraordinar de anoste și absolut adevărate, ca și constatarea că fără o *hrănire* corectă nici glandele genitale nu pot funcționa: sexualitatea ca o funcție anexă a nutriției. Acesta este chiar un capitol important din biologia viețuitoarelor inferioare.

Dacă vrem să lucrăm însă cu adevărat psihologic, atunci vrem 688
să știm despre *sensul* fenomenelor psihice. Dacă știm despre o locomotivă din ce calități de oțel se compun părțile ei și din ce fel de fabrici și mine provin ele, atunci tot nu știm nimic despre *funcția*, adică despre sensul locomotivei. Conceptul de funcție al științei mai noi nu este însă nicidecum un concept pur cauzal, ci unul preponderent de finalitate sau „teleologic“. Căci este cu neputință să privim psihicul numai din punctul de vedere al *cauzalității*, ci noi trebuie să-l privim și din punctul de vedere al *finalității*. Ni se pare imposibil, ceea ce arată și dr. MITCHELL, să gândim determinarea cauzală împreună cu o îmbinare finală teleologică. Bineînțeles că este ceva contradictoriu. Dar nu trebuie totuși să rămânem pe loc din punct de vedere gnoseologic pe o treaptă prekantiană. KANT doar a arătat, după cum se știe, foarte clar că punctul de vedere mecanicist și cel teleologic nu sunt niște principii *constitutive* (obiective), ca să zicem așa niște calități ale obiectului, ci doar niște principii *regulative* (subiective) ale gândirii noastre și, astfel fiind, ele nu se contrazic, căci eu pot să alcătuiesc fără dificultate următoarea teză și antiteză. *Teză*: toate lucrurile au apărut după legi mecanice. *Antiteză*: unele lucruri nu au apărut numai după legi mecanice. KANT spune aici: rațiunea nu poate să dovedeasacă însă nici unul dintre aceste principii, întrucât noi nu putem avea un principiu determinant

a priori despre posibilitatea lucrurilor după legi pur empirice ale naturii.

689 Într-adevăr, și fizica modernă a trebuit să se îndrepte de la mecanicismul pur spre conceptul teleologic al conservării energiei, căci explicația mecanicistă cunoaște numai procese reversibile, iar de fapt și de drept procesul naturii este unul ireversibil. Acest lucru a dus la recunoașterea conceptului unei energii care tinde spre o echilibrare a tensiunii și deci tocmai spre o anumită stare finală.

690 Desigur că eu consider ambele concepții, atât pe cea privind cauzalitatea, cât și pe cea privind finalitatea, ca necesare, dar trebuie să atrag atenția că știm de la KANT încoace că aceste două puncte de vedere nu se contrazic, dacă sunt privite ca principii regulative ale gândirii și nu ca principii constitutive ale însuși procesului naturii.

691 Dacă vorbesc de critică, trebuie să menționez și critica neobiectivă. M-a frapat și de astă dată, ca în trecut, că anumiți critici nu știu să deosebească între explicația teoretică pe care o dă autorul și ideile fantasmatice pe care le are pacientul. Această confuzie o face un criticastru la discutarea „viselor despre numere". Nici materialele pentru pasajul din Biblie nu sunt, după cum vede de fapt imediat orice cititor atent, cumva explicații de-ale mele, ci niște conglomerate criptomnestice care nu provin din capul autorului, ci din cel al pacientului. Reproșul misticii numerelor pe care mi-l aduce acest criticastru arată puțina lui reflecție. Se poate vedea în fond fără greutate că aceste conglomerate de cifre corespund tocmai acelei funcții psihologice inconștiente din care a reieșit și mistica pitagoreică, cea cabalistică etc. a numerelor, care dăinuie din vechime. Din această constatare, se înțelege și de ce același criticastru este convins că, dacă analiza ar fi luat naștere în Anglia, ar fi scos la iveală mai puține lucruri rele, decât în vecinătatea (!) Puterilor Centrale corupte moral. („It seems to have been the misfortune of these investigators to work among sedentary people of a low moral type and a degraded culture and it may be questioned if the same results would have been secured had the inquiries been conducted farther

away from that cesspool of Europe known as the Central Empires."[8]) Am onoarea să-i comunic lui Mr Tartuffe că o jumătate a pacienţilor mei este compusă din elveţieni cumsecade şi onorabili, cealaltă jumătate însă din reprezentanţii culturii puritane din New-England.

Le sunt recunoscător criticilor mei serioşi şi îi apreciez şi, după 692
cum arată acest din urmă caz, pe cei glumeţi.

ianuarie 1917 Dr. JUNG

8 [Pare să fi fost ghinionul acestor cercetători să lucreze printre oameni aflaţi într-un mediu de un tip moral scăzut şi o cultură degradată şi este problematic dacă s-ar fi ajuns la aceleaşi rezultate dacă investigaţiile ar fi fost efectuate mai departe de această hazna a Europei, cunoscută ca Puterile Centrale.]

XIV
IMPORTANŢA TATĂLUI PENTRU DESTINUL INDIVIDULUI

[Apărută pentru prima dată sub acelaşi titlu („Die Bedeutung des Vaters für das Schicksal des Einzelnen“) în *Jahrbuch für psychoanalytische und psychopathologische Forschungen* I, Viena şi Leipzig, 1999, pp. 155–173. Editată de Franz Deuticke Verlag, Leipzig şi Viena, în 1909, 1914, 1917 şi 1927 ca Extras din J. f. psychanal. u. psychopath. Forsch. Volumul I. Ediţia a doua, nemodificată, prevăzută cu un Cuvânt înainte. Reeditare sub titlul original ca o a treia ediţie, prelucrată, în 1949, ca o a patra, nemodificată, în 1962, la Rascher Verlag, Zürich. Aceasta stă la baza versiunii prezente.]

CUVÂNT ÎNAINTE
LA EDIȚIA A DOUA

La sfârșitul acestei mici scrieri concepute acum șaptesprezece ani stăteau cuvintele: „Experiența anilor ce vor veni va săpa sper în acest domeniu acum încă obscur, pe care l-am putut lumina doar sporadic, puțuri mai adânci și va descoperi mai multe din atelierul tainic al demonului care conduce destinele". Experiențele anilor ulteriori au schimbat și adâncit într-adevăr multe; numeroase lucruri au fost puse într-o altă lumină și am văzut că rădăcinile sufletului și destinului ajung mai adânc decât „romanul de familie", și că nu numai copiii, ci și părinții sunt doar ramuri ale unui mare arbore. Când am cercetat în cartea mea *Transformări și simboluri ale libidoului* (*Wandlungen und Symbole der Libido*[1]) complexul matern m-am lămurit care sunt cauzele mai profunde ale acestuia; de ce nu numai tatăl, ci și mama este atât de importantă pentru destinul copilului: nu fiindcă au cutare sau cutare defecte sau calități omenești, ci fiindcă — așa-zis întâmplător — ei sunt persoanele care îi mijlocesc sufletului copilului pentru prima dată acele legi întunecate și puternice care constrâng și formează nu numai familiile, ci mai degrabă popoarele, chiar omenirea ca totalitate; nu niște legi care ar fi fost inventate de spiritul omului, ci legi ale naturii și forțe ale naturii, printre care omul merge pe tăișul unui cuțit.

Las această scriere să apară nemodificată. Nu se află nimic incorect în ea, doar lucruri prea simple, prea naive: versul lui

1 Ediție nouă: *Symbole der Wandlung* [Ges. Werke V].

HORAŢIU, pe care l-am pus atunci în final, indică fundalul profund, pe atunci încă obscur:

Scit Genius natale comes qui temperat astrum,
Naturae deus humanae, mortalis in unum,
Quodque caput, vultu mutabilis, albus et ater.[2]

Küsnacht-Zürich, decembrie 1926 C.G. JUNG

CUVÂNT ÎNAINTE LA EDIŢIA A TREIA

De astă dată, nu am mai vrut să las să apară în forma ei anterioară această scriere, pe care am compus-o şi publicat-o pentru prima oară acum aproape patruzeci de ani. De atunci încoace, s-au schimbat atât de multe şi au căpătat o nouă faţetă, încât mă simt obligat să procedez la câteva corecturi şi completări ale textului original. Descoperirea care a ridicat noi probleme pentru teoria complexelor a fost cea a inconştientului colectiv. Dacă înainte personalitatea apărea, ca să zic aşa, ca unică şi ca înrădăcinându-se în gol, acum s-a asociat la cauzele achiziţionate individual ale complexelor o condiţie preliminară omenească universală, şi anume structura biologică ereditară şi înnăscută, care îi este proprie fiecărei fiinţe umane ca fundament instinctual. De la această sferă pornesc, aşa

2 HORAŢIU, *Epistulae*, II, 2. („Asta poate să ştie geniul despre amândoi, Dumnezeul naturii umane, care se naşte şi moare cu noi, schimbător la chip şi capricii, alb şi negru." După traducerea lui C.M. WIELAND.)

cum este cazul în tot regnul animal, forțe determinante, care inhibă sau întăresc constelațiile mai mult sau mai puțin întâmplătoare ale vieții individuale. Orice situație omenească medie este, să zicem, prevăzută și deprinsă în această structură moștenită, întrucât ea s-a produs de nenumărate ori în seria ancestrală, și o dată cu ea există înnăscută și o tendință mai mult sau mai puțin pronunțată de a căuta din nou în mod instinctiv astfel de situații sau de a le produce. Un conținut refulat ar putea realmente să dispară în gol dacă el nu ar fi captat și ținut prin fundamentul instinctual prestabilit. Căci aici rezidă acele forțe care opun o rezistență înverșunată rațiunii și voinței și astfel facilitează în general conflictualitatea complexului. Eu am încercat să completez vechiul text în sensul acestor înnoiri și să-l ridic astfel întru câtva la nivelul punctului de vedere actual.

octombrie 1948 C.G. Jung

IMPORTANŢA TATĂLUI PENTRU DESTINUL INDIVIDULUI

Ducunt volentem fata,
nolentem trahunt.[3]

693 Freud a indicat faptul că relaţia afectivă a copilului cu părinţii şi mai cu seamă cu *tatăl* are o însemnătate hotărâtoare pentru conţinutul unei nevroze ulterioare. Relaţia cu părinţii este în realitate canalul infantil *par excellence*, în care libidoul din viaţa mai târzie care dă de piedici se revarsă înapoi şi astfel reactivează conţinuturi psihice de mult uitate ale copilăriei. Întotdeauna se întâmplă aşa în viaţa omului, când dăm înapoi în faţa unei piedici prea mari, unei dezamăgiri grele care ameninţă sau a cutezanţei unei decizii de prea mare anvergură, ca energia care se acumulează pentru rezolvarea sarcinii să se reverse înapoi şi să umple din nou vechile albii ale râului — sistemele din trecut devenite desuete. Cel căruia, de exemplu, într-un mod descurajant, norocul în dragoste nu-i surâde se întoarce la surogatul prieteniei exaltate sau la religiozitatea figurată; iar dacă cel dezamăgit este nevrotic, atunci merge şi mai mult înapoi în trecut, recurgând la relaţiile din copilărie neabandonate de el până atunci niciodată în totalitate, de care şi omul normal este legat cu mai mult decât un singur lanţ: la relaţia cu tatăl şi cu mama.

694 Orice analiză care este efectuată cât de cât temeinic arată această regresie cu o claritate mai mare sau mai mică. O particularitate

3 [Pe cel binevoitor îl duce destinul, pe cel răuvoitor îl trage.]

care reiese pregnant din lucrările lui FREUD este împrejurarea că relația cu tatăl pare să dețină o semnificație specială. Prin asta nu vrem să spunem totuși că tatăl are întotdeauna o influență mai mare asupra configurării destinului copilului său decât mama. Influența lui este de o natură specifică și este tipic diferită de cea a mamei.[4]

Importanța tatălui pentru modelarea psihicului infantil o regăsim într-un cu totul alt domeniu, și anume în cel al cercetării familiei.[5] Cercetările cele mai recente arată influența, predominantă adesea timp de secole, a caracterului patern într-o familie. Mamele nu par a juca acest rol. Dacă este cazul în domeniul *eredității*, atunci ne putem aștepta la aceasta și de la influențele psihologice care pornesc de la tată. Problema a fost scoasă la lumină și adâncită de investigațiile elevei mele, dr. E. FÜRST, asupra concordanței familiale în tipul de reacție.[6] FÜRST a efectuat experimente asociative la 100 de subiecți care făceau parte din 24 de familii. Din materialul voluminos, au fost prelucrate și publicate până acum rezultatele de la 9 familii cu 37 de subiecți (toți necultivați). Calculele permit însă deja câteva concluzii remarcabile. Asociațiile au fost clasificate pe baza schemei de împărțire KRAEPELIN–ASCHAFFENBURG simplificate și modificate de mine, apoi a fost calculată diferența fiecărei grupe calitative a unui subiect cu grupa corespunzătoare fiecărui alt subiect. De aici au rezultat în cele din urmă numerele medii ale diferenței în tipul de reacție în general. Rezultatul este următorul: 695

4 Am tratat această din urmă problemă de două ori, și anume pentru fiu în cartea mea *Wandlungen und Symbole der Libido* [ediție nouă: *Symbole der Wandlung* (Ges. Werke V)] și pentru fiică în prelegerea mea despre aspectele psihologice ale arhetipului matern, „Die psychologischen Aspekte des Mutterarchetypus", în: *Eranos-Jahrbuch* VI (1938), p. 403 și urm. [Ges. Werke IX/1].

5 SOMMER, *Familienforschung und Vererbungslehre*; JÖRGER, *Die Familie Zero*; ZIERMER, *Genealogische Studien über die Vererbung geistiger Eigenschaften.*

6 *Statistische Untersuchungen über Wortassoziationen und über familiäre Übereinstimmung im Reaktionstypus bei Ungebildeten.* Apoi JUNG, *Associations d'idées familiales* [Ges. Werke II].

Bărbaţii neînrudiţi diferă între ei cu	5,9
Femeile neînrudite diferă între ele cu	6,0
Bărbaţii înrudiţi diferă între ei cu	4,1
Femeile înrudite diferă între ele cu	3,8

696 Rudele, şi mai cu seamă femeile înrudite, se aseamănă deci în medie în tipul de reacţie. Acest fapt vrea să spună că atitudinea psihologică a rudelor diferă relativ puţin. Din cercetarea diferitelor relaţii de rudenie, au rezultat următoarele:

697 Diferenţa medie a soţului şi a soţiei este de 4,7. Valoarea răspândirii acestui număr mediu este însă de 3,7, deci o sumă mare, ceea ce vrea să însemne că numărul mediu 4,7 este compus din cifre de tip foarte inegal: există căsnicii cu o mare concordanţă în tipul de reacţie şi căsnicii cu o concordanţă redusă.

698 În general însă sunt mai apropiaţi unii de alţii *taţii şi fiii*, pe de o parte, şi *mamele şi fiicele*, pe de alta.

Diferenţa dintre taţi şi fii este de	3,1
Diferenţa dintre mame şi fiice este de	3,0

699 Cu excepţia câtorva cazuri de soţi (a căror diferenţă poate coborî până la 1,4) aceştia au numerele de diferenţă cele mai mici. Printre ele, lucrarea lui Fürst indică un caz în care mama de patruzeci şi cinci de ani şi fiica de şaisprezece ani diferă doar cu 0,5. Însă tocmai în acest caz mama şi fiica diferă cu 11,8 de tipul tatălui. Tatăl este un om crud şi prost, în plus un beţiv; mama merge la Christian Science. Acestei situaţii îi corespunde faptul că mama şi fiica prezintă un tip de predicat de evaluare extrem[7], care este din experienţa mea important semiotic pentru diagnosticarea unei relaţii conflictuale cu obiectul. Tipul de predicat de evaluare manifestă o intensitate afectivă excedentară şi trădează astfel o tendinţă

7 Înţeleg prin acest tip reacţii care asociază la cuvântul-stimul întotdeauna în locul unei relaţii obiective un predicat accentuat subiectiv, de exemplu: floare – plăcut; broască – scârbos; pian – groaznic; sare – prost; cântat – drăgălaş; gătit – folositor.

nemărturisită, dar cu nimic mai puțin transparentă, de a trezi la experimentator un contraafect. De această viziune putem lega fără greutate faptul că la materialul lui FÜRST numărul de predicate de evaluare crește o dată cu vârsta subiectului.

Faptul asemănării dintre tipul de reacție al urmașilor și cel al pă- 700
rinților dă de gândit. Căci experimentul asociațiilor nu este nimic altceva decât un mic segment din viața psihologică a unui om, iar viața cotidiană este în fond un experiment asociativ extins și foarte variat, căci în principiu omul reacționează și aici, și acolo, efectiv după felul lui de-a fi. Oricât de vădit ar fi acest adevăr, necesită totuși o anumită reflecție și îngrădire. Să luăm ca exemplu cazul menționat mai sus al unei mame de patruzeci și cinci de ani și al unei fiice de șaisprezece. Tipul de predicat de evaluare extrem al mamei este fără îndoială precipitatul unei întregi vieți de speranțe și dorințe ajunse să fie deziluzionate. Aici, tipul de predicat de evaluare nu ne uimește câtuși de puțin. Fiica de șaisprezece ani însă nu a trăit propriu-zis încă mai deloc; încă nu s-a căsătorit și totuși ea reacționează de parcă ar fi mama și ar avea și ea nenumărate deziluzii în urma ei. Are *atitudinea mamei*. Până într-atât, ea se identifică cu mama. Dar atitudinea mamei se explică prin relația cu tatăl. Fiica nu este însă căsătorită cu tatăl și de aceea nu ar trebui să aibă această atitudine. Ea a preluat atitudinea din influența mediului și va căuta ulterior să se adapteze lumii cu această *„suprafață de ruptură" familială*. În proporția în care o căsnicie nepotrivită este inoportună va fi inoportună și atitudinea ce rezultă din ea și, pentru a se adapta, această fată va trebui să se ridice mai târziu, pe parcursul vieții ei, peste piedicile mediului ei familial; sau nu va reuși să le depășească și atunci ea *va sucomba destinului care este pregătit printr-o atare atitudine.*

Există desigur multe posibilități pentru un astfel de destin. Ne- 701
tezirea „suprafeței de ruptură" familială, completarea negativului caracterului parental pot, neobservate de mediul înconjurător, să se petreacă în interiorul omului, sub forma unor inhibiții și conflicte de el însuși neînțelese. Sau tânărul aflat în dezvoltare ajunge în dezacord cu lumea lucrurilor în care nu se potrivește pe nicăieri,

şi o lovitură a destinului după alta trebuie să îi deschidă treptat ochii asupra felului său de a fi infantil, neadaptat. Sursa perturbării infantile în adaptare este fireşte relaţia afectivă cu părinţii. Este un soi de contaminare psihică despre care ştim că nu-i cauzată de adevăruri logice, ci de afecte şi manifestările lor somatice.[8] În perioada cea mai receptivă, de la unu la cinci ani, toate caracteristicile esenţiale, care se potrivesc exact în matricea parentală, ar trebui să se fi format; căci, aşa cum ne învaţă experienţa, de regulă, primele semne ale conflictului ulterior dintre constelaţia părintească şi independenţa individuală se ivesc înainte de vârsta de cinci ani.

702 Aş dori să arăt în cele ce urmează, pe baza unor anamneze, cum împiedică constelaţia părintească discutată adaptarea descendenţei.

703 *Cazul I.* O femeie de patruzeci şi cinci de ani, care se ţine bine; nevoiaşă, dar îngrijită, îmbrăcată cu o anumită eleganţă în negru, coafată cu grijă; maniere politicoase, puţin afectate, şi limbaj ales, pios. Pacienta ar putea fi soţia unui funcţionar sau negustor mărunt. Ea spune însă că este femeia divorţată a unui ţăran obişnuit, şi roşeşte, şi lasă ochii în jos. Vine la policlinică din cauză de depresie, anxietate nocturnă, palpitaţii şi contracţii nervoase în braţe; este vorba, aşadar, de o nevroză climacterică uşoară. Pentru întregirea imaginii, pacienta adaugă că suferă de puternice vise de angoasă. Visează că cineva sare după ea, că se năpustesc asupra ei animale sălbatice etc.

704 Anamneza ei începe cu un istoric al familiei (folosesc pe cât se poate cuvintele pacientei): tatăl ei era un bărbat chipeş, cam corpolent, cu o înfăţişare impozantă. Avea cu mama ei o căsătorie foarte fericită, căci mama *îl venera*. Era un om inteligent, un maistru meşteşugar, şi avea o apariţie demnă. Existau numai doi copii, pacienta şi o soră mai mare. Sora era preferata mamei, iar pacienta cea a tatălui. Când pacienta avea cinci ani, tatăl a murit subit de apoplexie la vârsta de 42 de ani. Pacienta se simţea părăsită şi tratată de atunci încolo de mamă şi de sora mai mare drept Cenuşăreasă. Ea observa foarte clar că mama o prefera pe sora mai mare.

8 Cf. Vigouroux şi Juquelier, *La Contagion mentale*, cap. VI.

Mama a rămas în condiția de văduvă, căci îl venerase prea mult pe tată pentru a se putea căsători cu un al doilea bărbat. Înconjurase memoria tatălui „cu un fel de cult religios" și își crescuse și copiii în acest sens.

Sora s-a măritat relativ curând, pacienta abia la 24 de ani. Nu-i 705
plăcuseră niciodată bărbații tineri; îi găsea pe toți prea fazi. În schimb, preferința ei era orientată întotdeauna spre bărbații mai maturi. Pe la 20 de ani a întâlnit un domn chipeș, trecut puțin de 40 de ani, care îi plăcea foarte mult. Din diverse motive, relația însă s-a destrămat. Când avea 24 de ani, a cunoscut un văduv cu doi copii. Bărbatul era înalt, chipeș, cam corpolent și avea o figură impunătoare ca și tatăl ei, în plus avea 44 de ani. S-a căsătorit cu el și a legat-o de el o mare venerație. Căsătoria nu s-a soldat cu copii, iar copiii din prima căsătorie a soțului au murit de o boală contagioasă. După patru ani de căsnicie, soțul a murit de *apoplexie*. Timp de 18 ani a rămas o văduvă fidelă bărbatului ei. Dar la 46 de ani (chiar la porțile menopauzei) a simțit o mare nevoie de dragoste. Cum nu avea nici o cunoștință, s-a adresat unei agenții matrimoniale și s-a căsătorit cu primul ieșit în cale, adică un țăran de vreo șaizeci de ani, care divorțase deja de două ori din cauza cruzimii și a ciudățeniilor lui, ceea ce pacienta știuse înainte de căsătorie. A rezistat cinci ani insuportabili cu acest bărbat, până ce, în cele din urmă, a divorțat și ea. La câtva timp după divorț, s-a instalat nevroza.

Pentru cititorul cu experiență psihologică nu mai este nevoie de 706
o continuare a analizei. Cazul este prea transparent. Evidențiez doar că pacienta a experimentat până la 46 de ani de fapt numai o copie cât se poate de fidelă a mediului fragedei ei tinereți. Exacerbarea climacterică a sexualității ei duce la o reeditare și mai înrăutățită a surogatului patern, prin care pacienta este privată de înflorirea târzie a sexualității ei. Nevroza arată erotica ce pâlpâie sub refulare a femeii ce înaintează în vârstă, care tot ar mai dori să placă (comportamentul afectat).

Cazul II. Un bărbat de 34 de ani, scund și cu o expresie inteli- 707
gentă, blajină a feței. Se simte ușor jenat, roșește des. Pacientul vine la tratament din cauză de „nervozitate". Spune că este foarte

irascibil, obosește ușor, are tulburări stomacale nervoase, este deseori foarte prost dispus, așa că s-a gândit deja de mai multe ori la sinucidere.

708 Înainte ca omul să ajungă la mine la tratament, îmi trimisese un text voluminos scris de el, o autobiografie sau mai degrabă propriul istoric al bolii, ca să mă pregătească pentru vizita lui. Povestea lui începea astfel: „Tatăl meu era un om foarte voinic și puternic". Această propoziție mi-a trezit curiozitatea; am întors pagina, și acolo scria deja: „Când aveam 15 ani, un tip voinic de 19 ani m-a luat în pădure și a păcătuit moral cu mine".

709 Numeroasele goluri ale istoricului bolii m-au determinat să-i fac omului o anamneză mai exactă, care a dus la următoarele rezultate: sunt trei frați, iar pacientul este mezinul. Tatăl, un bărbat masiv, cu părul roșu, fusese soldat în garda elvețiană papală; ulterior devenise polițist. Era un militar sever, ursuz; și-a crescut fiii făcând cu ei instrucție militară; comanda, nu-i striga pe nume, ci îi chema fluierându-i. Tinerețea și-o petrecuse la Roma, și din vâltorile acelei vremi stătea mărturie un sifilis, cu ale cărui urmări mai avea de luptat și la o vârstă înaintată. Avea multe de povestit despre aventurile de pe-atunci. Fiul său cel mai mare (considerabil mai în vârstă decât pacientul) îi semăna întru totul: era masiv, puternic și avea părul roșcat. Mama era o femeie bolnăvicioasă, îmbătrânită înainte de vreme, epuizată și sleită de viață, și a murit la 40 de ani, când pacientul avea opt ani. Pacientul îi păstrează mamei lui o amintire duioasă și frumoasă.

710 Când a ajuns pacientul la școală, era mereu țapul ispășitor și obiectul batjocurii din partea colegilor. Pacientul consideră că de vină era dialectul său diferit de al celorlalți. Mai târziu, a intrat în ucenicie la un maistru sever și rău, la care a rezistat peste doi ani în condițiile cele mai mizere, ceea ce nu s-a întâmplat cu nici unul dintre ceilalți ucenici, căci cu toții au fugit repede de acolo. La 15 ani s-a produs atentatul sus-menționat, de care s-au mai legat câteva extravaganțe homosexuale mai mici. Apoi, destinul l-a condus în Franța. Acolo a făcut cunoștință cu un francez din sud, un mare fanfaron și erou sexual. Tipul l-a cărat după el la bordel, unde

pacientul s-a dus în silă, numai pentru că se jena de celălalt. A și fost impotent acolo. Mai târziu, a ajuns la Paris, unde fratele lui cel mare (copia tatălui) era maistru zugrav și ducea o viață desfrânată. Acolo, pacientul a rămas mult timp pe un salariu prost și o ajuta de milă pe cumnata sa. Fratele îl căra adesea la bordel, și de fiecare dată pacientul era impotent.

Odată, fratele i-a cerut să-i dea partea lui de moștenire, 6 000 de 711
franci. Pacientul s-a sfătuit înainte cu fratele mijlociu, care era tot la Paris. Acesta l-a îndemnat stăruitor să nu-i dea fratelui banii, pentru că nu o să facă decât să-i irosească. La care pacientul s-a dus și i-a dat fratelui moștenirea lui, pe care acesta a tocat-o desigur în scurt timp. Iar al doilea frate, cel care-l deconsiliase, a căzut și el în această treabă cu 500 de franci. La întrebarea mea mirată de ce-i dăduse oare fratelui cu atâta ușurință banii, fără garanție, mi-a răspuns simplu că pentru că i-i ceruse; banii nu-i regretă câtuși de puțin; i-ar mai da încă o dată 6 000 de franci, dacă i-ar avea. Fratele cel mare a decăzut total, și soția lui a divorțat de el.

Pacientul s-a reîntors în Elveția și a stat un an fără un câștig re- 712
gulat și adesea făcând foamea. În acest interval de timp a cunoscut o familie pe care o frecventa des. Bărbatul era un sectant și un ipocrit sucit și își neglija familia. Soția era bătrânicioasă, bolnavă și slabă și în plus însărcinată. Aveau șase copii și în casă domnea o sărăcie lucie. Pacientul nutrea o afecțiune caldă față de această femeie și împărțea cu ea puținul pe care-l avea. Femeia îi împărtășea suferințele ei și îi spunea că va muri în patul de lăuză. Atunci el i-a promis (el, care nu avea o lețcaie) că va lua copiii la el și îi va crește. Femeia chiar a murit în patul de lăuză. Secția orfelinatelor s-a amestecat însă acum și i-a lăsat pacientului un singur copil. Avea acum un copil, dar era fără familie, și desigur că nu putea să crească singur copilul. De aceea, i-a trecut prin minte să se căsătorească. Dar cum până atunci nu se îndrăgostise încă niciodată de o fată, era în mare dilemă.

Atunci și-a amintit că fratele cel mare divorțase de soția lui și 713
s-a decis să se însoare cu ea. I-a scris femeii la Paris despre intențiile sale. Ea avea, ce-i drept, cu 17 ani mai mult decât el, dar nu a respins planul. L-a invitat să vină la Paris pentru a discuta. În ajunul

plecării însă, destinul a vrut ca lui să-i intre un cui din fier în picior, așa încât nu a putut să călătorească. După câtva timp, când rana s-a vindecat, a plecat totuși și a constatat că își imaginase cumnata și actuala logodnică totuși mai tânără și mai frumoasă decât era în realitate. Căsătoria a avut loc, și după un sfert de an și primul coit la inițiativa femeii. El însuși nu avea nici o dorință în acest sens. Au crescut împreună copilul, el în stil elvețian și ea în stil parizian, căci era franțuzoaică. Pe la nouă ani, copilul a intrat într-o zi alergând în roata unui biciclist și a fost omorât. De-atunci, pacientul a început să se simtă foarte singuratic și ciudat acasă. I-a propus soției să ia o servitoare tânără în casă, la care aceasta a făcut o scenă de gelozie sălbatică. Atunci, pentru prima dată în viață, bărbatul s-a îndrăgostit de o fată tânără și totodată s-a instalat nevroza, cu depresie adâncă și epuizare nervoasă, căci viața lui acasă devenise între timp un infern.

714 Propunerea mea de a se despărți de soție a fost respinsă scurt cu argumentul că nu putea să-și asume ca bătrâna să fie și nefericită din cauza lui. Preferă deci în mod evident să se chinuie mai departe, căci amintirea tinereții lui pare a-i fi mai dragă decât toate bucuriile prezentului.

715 Și acest pacient se mișcă în toată viața sa de până acum în cercul magic al constelației familiale. Cel mai puternic și funest domină relația cu tatăl, a cărei coloratură masochist-homosexuală iese pretutindeni clar la iveală. Chiar și căsătoria foarte nefericită este determinată de tată, căci pacientul se însoară cu femeia divorțată a fratelui său mai mare, ceea ce înseamnă ca și mama sa. Femeia este în același timp și reprezentanta surogatului matern: prietena decedată pe patul lăuziei. Nevroza survine în momentul în care libidoul se retrage într-un mod evident din relația constelată infantil și se apropie pentru prima dată în viață de un țel determinat individual. În acest caz ca și în următorul, constelația familială se dovedește atât de puternică, încât pentru strădania individualității nu rămâne decât spațiul îngust al nevrozei.

716 *Cazul III*. Nevastă de țăran, 36 de ani, de inteligență medie, cu aspect sănătos și statură voinică, mamă a trei copii sănătoși. Rela-

ții economice stabile. Pacienta vine la tratament policlinic din următoarele motive: de câteva săptămâni încoace îi este atât de ciudat de greu totul și simte o neliniște, doarme prost, are vise de angoasă și în timpul zilei o cuprind adesea frica și depresia. Toate aceste fenomene sunt aparent fără motiv, chiar ea se miră și trebuie să-i dea dreptate soțului care spune mereu că sunt o închipuire și un nonsens. Dar pur și simplu nu poate să-și depășească starea. Adesea o năpădesc și gânduri ciudate că va muri și va ajunge în iad. Cu bărbatul se înțelege foarte bine.

Elucidarea cazului a scos la iveală mai întâi următoarele: cu câ- 717
teva săptămâni în urmă, îi căzuseră în mâini niște tratate evlavioase, care zăceau deja de mai mult timp în casă, necitite. Acolo a citit că dacă blestemi ajungi în iad. Asta i-a căzut greu la inimă și de atunci s-a gândit tot mereu să împiedice oamenii să blesteme ca să nu ajungă și ea în iad. Cu vreo paisprezece zile înainte de a citi aceste texte, tatăl ei, care locuia în familia ei, murise subit de apoplexie. Ea nu era de față în momentul survenirii decesului, ci a ajuns abia când tatăl murise deja. Frica și durerea ei au fost mari.

În ziua următoare morții lui, s-a tot gândit cum de a trebuit ta- 718
tăl ei să moară atât de brusc. Tot reflectând, și-a adus deodată aminte că ultimul cuvânt pe care-l mai auzise de la tatăl ei înainte de moarte a fost: „Și eu sunt dintre cei care i-au căzut dracului din căruță". Această amintire a umplut-o de îngrijorare și i-a revenit în minte cum tatăl ei blestema adesea din greu. S-a gândit și dacă o exista o viață dincolo de moarte și dacă tatăl ei o fi acum în cer sau în iad. Tot cugetând așa, i-au căzut în mâini acele tratate evlavioase și a început să citească până la locul unde scria că cei ce blestemă ajung în iad. A fost cuprinsă de o mare neliniște și teamă, s-a copleșit singură cu reproșuri că ar fi trebuit să-și împiedice tatăl să blesteme și că neglijase acest lucru într-un mod de neiertat. Pentru asta, ea trebuie să moară și va fi condamnată la infern. De atunci încolo, a devenit tristă, meditativă, își chinuia soțul cu ideile ei obsesionale și evita orice veselie și societate.

Istoricul vieții pacientei este următorul: pacienta este dintre cei 719
cinci frați mezina și a fost întotdeauna *preferata tatii*. Tatăl făcea tot

ce putea de dragul ei. Dacă ea îşi dorea, de exemplu, ceva nou şi mama îi refuza cheful, putea fi sigură că tatăl aducea acel lucru data următoare din oraş. Mama a murit relativ devreme. La 24 de ani, pacienta s-a căsătorit cu omul ales de ea *împotriva voinţei tatălui*. Tatăl pur şi simplu nu a fost de acord cu alegerea, deşi nu putea obiecta nimic în mod special faţă de acest bărbat. După căsătorie, l-a luat pe tatăl ei la ei acasă. Asta se înţelegea, este de părere pacienta, de la sine, căci ceilalţi fraţi nu-şi manifestaseră dorinţa ca tatăl să locuiască la unul dintre ei. Căci acesta blestema zdravăn şi bea la fel, căutând cearta cu lumânarea. Soţul şi cu socrul nu s-au înţeles, după cum e uşor de presupus, absolut deloc. Mereu existau certuri şi schimburi dure de replici, dar pacienta dădea vina tot timpul pe băuturile de la cârciumă. Pacienta consideră, e-adevărat, că soţul ei are „dreptate". Este un om destoinic şi răbdător, care are un singur defect, şi anume că-l ascultă prea puţin pe tată. Pacienta consideră asta de neconceput şi ar prefera ca soţul să se supună tatălui ei. Căci un tată este un tată. În desele scene de harţă ea se bagă susţinându-şi tatăl. Cu toate că nu are nimic de obiectat faţă de soţul ei şi că acesta are de cele mai multe ori dreptate cu reproşurile lui, *trebuie totuşi să-ţi ajuţi tatăl*.

720 Deja demult pacienta se gândise că greşise faţă de tatăl ei căsătorindu-se împotriva voinţei lui şi simţea adesea după o ceartă că dragostea ei pentru soţ dispărea complet. Iar de când a murit tatăl ei, nu-şi mai poate iubi deloc soţul, căci el, cu insubordonarea lui, fusese cauza cea mai frecventă a acceselor de furie şi blesteme ale tatălui. La un moment dat, soţului ei îi ajunsese până peste cap atmosfera de veşnică ceartă din casă şi îşi determinase soţia să îşi mute tatăl în altă parte. Acolo, tatăl ei a locuit timp de doi ani. În acest interval, soţii au trăit paşnic şi fericiţi. Dar treptat pacienta a început să-şi reproşeze că nu îi este îngăduit să-şi lase tatăl să locuiască singur, căci orice ar fi, era tatăl ei. Aşa că în cele din urmă l-a adus din nou acasă, în ciuda protestelor soţului, pentru că, după cum zicea ea, în fond îşi iubeşte mai mult tatăl decât bărbatul. De cum a ajuns bătrânul în casă, războiul a început din nou. Şi a tot ţinut-o aşa până la moartea subită a tatălui.

După această povestire, pacienta a izbucnit într-o serie de lamentări: trebuie să se despartă de soț. Ar fi făcut-o deja demult, dacă nu ar fi fost copiii la mijloc. Căci făcuse o mare nedreptate, comisese un păcat greu prin faptul că se căsătorise cu soțul ei împotriva voinței tatălui. Ar fi trebuit să ia *acel* bărbat pe care i-l propusese tatăl. Acela sigur ar fi ascultat de tatăl ei și atunci totul ar fi fost bine. — Ah, soțul nu era nici pe departe atât de bun ca tatăl ei, de la tată ea putuse să obțină până la urmă totul, de la soț însă nu. Tatăl îi dăduse tot ce-și dorise. *Ar prefera acum să moară ca să fie cu tatăl ei.* 721

După ce a isprăvit cu aceste exclamații, m-am interesat curios din ce motive respinsese ea logodnicul propus de tată. 722

Tatăl, un țăran mărunt pe o mică proprietate sărăcăcioasă, luase ca argat pe vremea când fata lui cea mică venise pe lume un copil găsit, un băiețel amărât. Băiatul evoluase într-un mod foarte dezagreabil: era atât de prost, încât nu știa nici să citească, nici să scrie, nici nu a învățat să vorbească vreodată ca lumea. Era un imbecil notoriu. Când s-a apropiat de vârsta bărbăției, la gâtul lui s-au dezvoltat o serie de glande, din care câteva se tot deschideau și din care se scurgea mereu un lichid purulent, ceea ce-i dădea omului, și așa murdar și urât, un aspect de groază. Mintea lui nu crescuse o dată cu vârsta, așa că el a rămas argat în gospodăria țăranului fără un câștig clar. 723

Acestui tânăr voia tatăl să-și dea fiica preferată de soață. 724

Din fericire, fata nu a fost de acord; dar acum regretă, căci acest idiot ar fi fost fără îndoială mai supus tatălui ei decât vrednicul ei soț. 725

La această stare de fapt mai trebuie accentuat o dată în mod expres că această pacientă este la fel de puțin debilă mintal ca și cea din cazul precedent. Ambele dispun de o inteligență normală, prevăzută însă cu orizontul îngust al constelației infantile, ceea ce reiese cu o pregnanță deosebită din acest istoric al bolii. Tatăl calcă fără discuții peste orice! El nu-și face nici un fel de probleme din faptul că este un bețiv pus mereu pe harță, sursa vădită a tuturor certurilor și a oricărei neînțelegeri; dimpotrivă, bunul soț trebuie să se supună acestei gogorițe, iar în final pacienta mai și regretă că ta- 726

tăl ei nu a reuşit să-i distrugă fericirea chiar cu totul. De asta are ea grijă acum prin nevroza care îi provoacă dorinţa să moară pentru a ajunge în iad, unde — *nota bene* — tatăl ei se află deja.

727 Dacă vrem să vedem odată cum acţionează o forţă demonică a destinului, atunci o zărim aici în aceste tragedii sumbre şi tăcute, care se săvârşesc încet şi chinuitor în psihicul bolnav al nevroticilor noştri. Unii se eliberează pas cu pas, printr-o luptă continuă cu forţele nevăzute, din ghearele demonului, care îi forţează pe cei candizi să intre dintr-un destin brutal în altul; ceilalţi se împotrivesc vehement şi câştigă libertatea pentru ca mai târziu, prinşi în capcana nevrozei, să fie readuşi pe vechile lor cărări. Nimeni nu are voie să obiecteze că aceşti oameni nenorociţi sunt pur şi simplu nevrotici sau „degeneraţi". Dacă noi, cei normali, ne cercetăm viaţa, vedem şi noi cum o mână puternică ne conduce implacabil spre anumite destine, şi această mână nu poate fi numită întotdeauna una binevoitoare.[9] Adesea, o numim mâna Domnului sau a diavolului şi exprimăm astfel corect, în mod inconştient, un factor psihologic extrem de important, şi anume faptul că acea compulsie care modelează viaţa psihicului nostru are caracterul unei personalităţi autonome, respectiv este percepută ca atare, astfel încât dintotdeauna şi încă şi în limbajul din ziua de azi sursa unor atare destine apare ca un demon, ca un spirit bun sau rău.

9 Schopenhauer, *Transcendente Spekulation über die anscheinende Absichtlichhkeit im Schicksale des Einzelnen*, p. 30: „Între timp credem că suntem în orice clipă stăpânii faptelor noastre. Numai că dacă privim înapoi pe drumul vieţii parcurs de noi şi cercetăm cu atenţie în special paşii noştri nefericiţi împreună cu urmările lor, atunci adesea nu înţelegem cum am putut să facem sau să omitem să facem cutare sau cutare lucru, aşa că avem senzaţia de parcă o forţă străină ne-ar fi condus paşii. De aceea spune Shakespeare:
Fate, show thy force: ourselves we do not owe;
What is decreed must be, and be this so!
Twelfth Night, act I, sc. 5."
[*Un dor mă cheamă,*
Dar numai soarta ştie-n care parte.
De-acum, ce mi-a fost scris să mi se-arate!
Shakespeare, *Opere*, ESPLA, Bucureşti, 1959, *A douăsprezecea noapte sau Ce doriţi*, trad. de Mihnea Gheorghiu]

Această personificare a compulsiei merge mai întâi înapoi la tată, și de aceea FREUD este de părere că toate făpturile „divine" de acest fel se înrădăcinează inițial în imaginea tatălui. Nu se poate desigur contesta că ele provin de la acest imago. Cum stau însă lucrurile cu imagoul patern este o altă întrebare: imagoul parental posedă o energie complet ieșită din comun și influențează viața psihică a copilului într-o proporție atât de ridicată, încât trebuie să ne întrebăm dacă putem chiar să credem un om obișnuit capabil de o asemenea putere magică. În mod evident el o posedă, ce-i drept; dar se impune întrebarea dacă ea chiar este proprietatea lui adevărată. Căci omul este „în posesia" multor lucruri, pe care nu și le-a achiziționat niciodată, ci pe care le-a moștenit de la strămoșii săi. El doar nu se naște *tabula rasa*, ci numai inconștient. El aduce însă cu sine sisteme organizate în chip specific uman, gata de funcționare, pe care le datorează milioanelor de ani de dezvoltare omenească. Așa cum pulsiunea migratoare și instinctul de construire a cuibului la pasăre nu sunt niciodată învățate sau dobândite individual, așa aduce și omul la nașterea sa schița de bază a ființei sale, și anume nu doar a naturii sale individuale, ci și colective. Sistemele moștenite corespund situațiilor omenești prevalente din epoca primitivă, adică există tinerețe și bătrânețe, naștere și moarte; există fii și fiice, tați și mame; există împerechere etc. Numai conștiința sa individuală trăiește așa ceva pentru prima dată, sistemul său fizic și inconștientul însă nicidecum. Pentru acestea înseamnă numai activitatea unor instincte înrădăcinate, care sunt toate preformate deja de foarte mult timp. — „Ah, tu erai în vremuri demult sfârșite sora sau soția mea..." — prin care GOETHE înveșmântează în cuvinte presimțirile multora. 728

Am numit modelul congenital și preexistent de instinct, respectiv acel „pattern of behaviour", *arhetip*. Acest imago este echipat cu acea dinamică de care nu îl putem crede capabil pe omul individual. Dacă această forță ar fi într-adevăr în mâna noastră și supusă voinței noastre, atunci am fi atât de apăsați de responsabilitate, încât nimeni cu o minte sănătoasă nu ar putea îndrăzni să aibă copii. Forța arhetipului nu este însă controlată de noi, ci noi înșine sun- 729

tem la discreţia ei într-o proporţie neaşteptată. Există mulţi care rezistă acestei influenţe sau compulsii, dar la fel de mulţi care se identifică cu arhetipul, de exemplu cu *patris potestas* sau cu mama furnicuţă. Întrucât fiecare, într-o măsură mai mare sau mai mică, este ca să zic aşa posedat de preformarea omenească specifică, el exercită, ca un fascinat, acelaşi efect asupra mediului său, fără a fi conştient de aceasta. Pericolul este tocmai această identitate inconştientă cu arhetipul: ea nu are numai o influenţă sugestiv-dominantă asupra copilului, ci produce în acesta şi aceeaşi neconştienţă, aşa încât, pe de o parte, el sucombă influenţei exterioare şi, pe de alta, nu se poate apăra dinăuntru de ea. De aceea, cu cât un tată se identifică mai mult cu arhetipul, cu atât devine mai inconştient şi iresponsabil, ba chiar mai psihotic. În cazul nostru, de pildă, este vorba aproape de o „folie à deux".

730 Ceea ce întreprinde tatăl este dincolo de orice dubiu. Căci scopul cu care voia el să-şi mărite fata cu fiinţa aceea cumplită nu rămâne ascuns: voia să o păstreze lângă el şi să o facă astfel permanent sclava lui. Ceea ce face el nu este decât o exagerare crasă a ceea ce fac şi mii de aşa-zişi părinţi cumsecade şi cultivaţi, care mai trec în plus şi prin acea obligatorie ameţeală de educaţie. Taţii, care le critică şi taie din start copiilor lor toate mişcările de afect independente, care îşi cocoloşesc fiicele cu o erotică şi o tiranie emoţională prost camuflate, îşi ţin sub tutelă fiii, îi obligă să urmeze anumite profesii şi în cele din urmă îi căsătoresc „corespunzător", şi mamele, care îşi înăbuşă copiii încă din leagăn cu o tandreţe nesănătoasă, îi transformă mai târziu în nişte păpuşi sclave şi apoi scormonesc cu gelozie erotica urmaşilor — ei nu acţionează în principiu altfel decât acest ţăran prost şi crud. Ei nu ştiu ce fac şi nu ştiu că, întrucât sucombă compulsiei, le-o transmit şi copiilor şi în acest fel îi fac pe aceştia iobagi părinţilor ca şi inconştientului în general. Asemenea copii vor continua încă mult timp blestemul pe care l-au preluat de la părinţi, şi când aceştia sunt morţi de mult. „Ei nu ştiu ce fac." Neconştienţa este *peccatum originale*.

731 *Cazul IV*. Un băiat de opt ani, inteligent, cu un aspect cam fragil, este adus la mine din cauză că suferă de enurezis. În timpul

consultației, băiatul se agață mereu de mamă, o femeie drăguță, cu înfățișare tinerească. Mariajul părinților este fericit, numai că tatăl este sever și băiatul (copilul cel mai mare) se teme puțin de el. Mama compensează severitatea tatălui cu o tandrețe corespunzătoare, la care băiatul răspunde stând tot timpul de fusta mamei. Nu se joacă niciodată cu colegii lui de școală, nu merge niciodată singur pe stradă, dacă nu trebuie să meargă la școală. Cruzimea și violența colegilor îl sperie și el preferă jocuri ingenioase în casă sau să-și ajute mama în muncile gospodărești femeiești. Este extrem de gelos pe tată; nu poate să suporte când acesta este tandru cu mama.

Am luat băiatul deoparte și l-am întrebat despre visele lui: el vi- 732
sează foarte des un *șarpe negru* care vrea să-i înțepe fața. Atunci se scoală țipând și mama trebuie să vină din camera vecină la patul lui.

Seara el se duce liniștit la culcare. Însă când adoarme are impre- 733
sia că *un bărbat rău negru, cu o sabie sau o pușcă, ar sta peste patul lui* — un bărbat mare, slab, care vrea să-l omoare. În camera de alături dorm părinții. El visează adesea că dincolo se întâmplă lucruri îngrozitoare, ca și cum acolo ar fi *șerpi mari negri sau oameni răi care vor să-i ucidă mama*. Atunci izbucnește în țipete și mama vine ca să-l consoleze. De fiecare dată când udă patul își strigă mama care trebuie să-l schimbe.

Tatăl este un bărbat mare, slab. În fiecare dimineață, se insta- 734
lează gol la lavoar, sub ochii băiatului, pentru a se spăla în întregime. Băiatul îmi povestește și că noaptea se trezește adesea brusc din somn din cauza unui zgomot ciudat din camera de alături; atunci îl cuprinde întotdeauna o frică îngrozitoare ca și cum dincolo s-ar petrece ceva cumplit, o luptă... dar mama îl liniștește că nu se întâmplă nimic.

Este ușor de bănuit ce se întâmplă în camera de alături. Este la 735
fel de ușor de înțeles ce urmărește băiatul când își cheamă mama la el: este gelos și o desparte de tată. Asta face și în timpul zilei, de îndată ce tatăl devine tandru. Din acest punct de vedere, cel mic nu este decât iubitul mamei care rivalizează cu tatăl.

Acum se mai adaugă și faptul că șarpele și omul cel rău îl ame- 736
nință și pe el, că i se întâmplă același lucru ca mamei în camera ve-

cină. El este în această privinţă identic cu mama sa şi de aceea se angajează într-o relaţie asemănătoare cu tatăl ca şi mama. Aceasta este componenta lui homosexuală, care se simte faţă de tată feminin. Enurezisul înseamnă în acest caz un surogat al sexualităţii. Presiunea de a urina este în vis şi în starea de veghe adesea exprimarea unei alte presiuni: de exemplu pentru angoasă, aşteptare, excitare reprimată, incapacitatea de a se manifesta, necesitatea de a exprima un conţinut inconştient etc. Surogatul sexual al cazului nostru are valoarea unei bărbăţii premature care trebuie să compenseze inferioritatea copilului.

737 Deşi nu intenţionez nicicum să mă îndeletnicesc în acest context cu psihologia viselor, motivul şarpelui negru şi cel al omului negru nu pot să nu fie menţionate. Aceste două arătări înspăimântătoare ameninţă atât pe visător, cât şi pe mama lui. „Negru" este „întunecatul", inconştientul. Visul arată că relaţia mamă–copil este ameninţată de neconştienţă. Elementul ameninţător e reprezentat de motivul mitologic al „animalului tată", adică practic: tatăl apare ca ameninţător. Această constatare corespunde tendinţei copilului de a rămâne inconştient şi infantil, ceea ce este în mod decisiv primejdios. Tatăl semnifică pentru fiu anticiparea propriei bărbăţii, cu care cel din urmă intră în conflict prin dorinţa sa de a rămâne infantil. Atacul şarpelui asupra „feţei", adică „văzului", reprezintă după părerea mea periclitarea conştiinţei (orbirea!).

738 Acest mic exemplu arată ce se petrece în sufletul unui copil de opt ani care a intrat deja în relaţia de dependenţă cu părinţii lui, nu fără vina tatălui prea sever şi a mamei prea tandre. Identitatea cu mama, pe de o parte, şi teama de tată, pe de alta, constituie, ce-i drept, cazul individual al acestei nevroze copilăreşti, dar reprezintă totodată şi *situaţia omenească originară*, şi anume agăţarea conştiinţei primitive de inconştient şi impulsul compensator care tinde să smulgă conştiinţa din această înlănţuire prin întuneric. Întrucât omul bănuieşte şi simte această situaţie originară în spatele trăirii sale individuale, el a şi încercat mereu să confere acestei experienţe o expresie general valabilă, şi anume prin tipul universal al luptei zeului împotriva dragonului matern, care are drept

scop eliberarea omului din forţa întunecimii. Acest mit are semnificaţie „tămăduitoare", adică terapeutică, prin aceea că aduce dinamismul aflat la baza întortocherii individuale la o expresie adecvată. Mitul nu este o urmare ce poate fi explicată cauzal a unui complex patern personal, ci o încercare determinată de însuşi inconştientul şi de aceea de înţeles din punct de vedere teleologic de a salva conştiinţa de regresia ameninţătoare. Reprezentările „tămăduitoare" nu sunt raţionalizări ulterioare ale unui compex patern, ci mecanisme preformate arhetipal ale dezvoltării conştiinţei.

Ceea ce vedem în procesul istoriei universale se produce şi în ca- 739
zul individual. Ca un destin mai înalt conduce puterea parentală copilul. Când acesta creşte însă, începe lupta atitudinii infantile cu conştienţa progresivă; influenţa părintească datând din perioada (infantilă) preistorică este refulată şi ajunge în inconştient, dar astfel nu este eliminată, ci conduce cu fire invizibile creaturile aparent individuale ale spiritului aflat în proces de maturizare. Ca tot ceea ce a ajuns în inconştient, şi situaţia infantilă primordială mai trimite sentimente obscure, pline de presimţiri, în conştiinţă, şi anume sentimente de dirijare tainică şi de influenţă de dincolo. Acestea nu se mai raportează însă în mod normal la tată, ci la o divinitate pozitivă sau negativă. Această transformare se produce parţial sub influenţa educaţiei, parţial în mod spontan. Incidenţa ei este universală. Ea se impune cu forţa instinctului şi împotriva criticii conştiente, drept care *anima* merită să fie desemnată ca „naturaliter religiosa". Motivul şi posibilitatea unei astfel de dezvoltări constau în faptul că copilul posedă un sistem moştenit care anticipează prezenţa părinţilor şi posibila lor înrâurire. Cu alte cuvinte: în spatele tatălui stă arhetipul patern şi în acest tip preexistent rezidă misterul puterii tatălui, aşa cum forţa care sileşte pasărea să migreze nu este produsă de ea însăşi, ci provine din seria ei ancestrală.

Probabil că nu i-a scăpat cititorului că rolul pe care-l joacă ima- 740
ginea tatălui în cazul nostru este unul ambiguu. Ameninţarea pe care o reprezintă are un aspect dublu. Pe de o parte, ea poate face ca băiatul să fie gonit din identitatea cu mama prin frica de tată, pe de altă parte, există şi posibilitatea ca tocmai din cauza fricii sale el

să se agațe și mai tare de mamă, de unde rezultă atunci o situație nevrotică tipică: vrem și nu vrem, spunem da și nu în același timp.

741 Acest aspect dublu al imagoului tatălui este caracteristic pentru arhetip în general: el este capabil de un efect contrar și se comportă față de conștiință cam așa ca Iehova față de Iov, și anume ambivalent, și îi rămâne, ca în *Cartea lui Iov*, rezervat omului să tragă consecințe. Nu se poate spune, ce-i drept, cu certitudine că arhetipul se comportă mereu în acest fel, căci există și anumite experiențe care dovedesc contrariul. Ele nu par însă a forma tocmai regula.

742 Un exemplu frumos și general cunoscut pentru comportamentul ambivalent al imaginii tatălui este episodul iubirii din *Cartea lui Tobit*: Sara, fiica lui Raguel din Ecbatana, dorește să se căsătorească; dar soarta ei cea rea vrea ca să aleagă de șapte ori la rând un bărbat care îi moare în noaptea nunții. Duhul cel rău Asmodel, de care este urmărită, îi ucide bărbații. Ea îl roagă pe Iehova să o lase mai bine să moară decât să mai suporte în continuare atare ocară. Căci ea a fost ocărâtă din această cauză de slujnicele tatălui ei. Cel de-al optulea mire, Tobit, îi este trimis de Dumnezeu. Și el este dus în camera nupțială. Bătrânul Raguel însă, care s-a făcut numai că se duce la culcare, iese și îi sapă cu grijă ginerelui mormântul și dimineața el trimite o slujnică în camera nupțială pentru a constata moartea așteptată. De astă dată însă Asmodel își încheiase rolul, căci Tobit era în viață.[10]

743 Legenda îl reprezintă pe tatăl Raguel în cele două roluri ale sale: ca tată de mireasă îngrijorat, pe de o parte, și ca gropar grijuliu al ginerelui, pe de alta. Din punct de vedere omenesc, tatăl pare să fie ireproșabil, probabil și este așa. Dar duhul rău Asmodel este prezent și prezența sa vrea să fie explicată. Dacă îl suspectăm pe bătrânul Raguel de un dublu rol, am putea viza cu această insinuare malițioasă numai gândirea sa; crima însă nu i-o putem dovedi. Această fărădelege merge dincolo de complexul filial al bătrânului și de complexul patern al Sarei, și de aceea legenda o atribuie în mod adecvat unui demon. Asmodel joacă rolul unui tată gelos care nu

10 *Cartea lui Tobit* 3, 7 și urm. și 8, 1 și urm.

vrea să-și dea fiica iubită și care cedează abia atunci când își amintește de propriul său aspect pozitiv și în această ipostază îi dăruiește în sfârșit Sarei un mire corespunzător. Acesta este, în mod semnificativ, al *optulea*, adică *treapta ultimă și cea mai înaltă*.[11] Asmodel reprezintă aspectul negativ al arhetipului tatălui, căci acesta este geniul și demonul omului personal, „genius... comes... naturae deus humanae... vultu mutabilis, albus et ater“ (geniul-însoțitor, Dumnezeu al naturii umane..., schimbător la mină, alb și negru). Mitul explică psihologic corect: el nu-i atribuie lui Raguel o răutate supraomenească; el distinge demonul de om; cum și psihologia trebuie să distingă ce este și poate individul uman și ce trebuie atribuit sistemului instinctual congenital pe care omul individual nu l-a făcut, ci l-a găsit prezent. I-am face cea mai mare nedreptate lui Raguel cel individual dacă am vrea să-l considerăm răspunzător pentru puterea făcătoare de destin a acestui sistem, și anume a arhetipului.

Posibilitățile arhetipului, în bine și în rău, depășesc cu mult raza 744
de acțiune a omului, și un om poate să atingă o asemenea dimensiune numai identificându-se cu demonul, respectiv lăsându-se prins de acesta, iar atunci omul se pierde. Forța ce determină destinul a complexului patern provine din arhetip, și acesta este adevăratul motiv pentru care *consensus gentium* pune în locul tatălui o făptură divină sau demonică, întrucât tatăl individual întruchipează în mod inevitabil arhetipul care conferă imaginii sale forța fascinantă. Arhetipul acționează ca un rezonator care amplifică la maxim efectele ce pornesc de la tată, în măsura în care ele coincid cu tipul moștenit.

11 Cf. în acest sens așa-numita *Axiomă a Mariei*, pentru problema lui 3 și 4, 7 și 8, în *Psychologie und Alchemie*, pp. 216 și urm. și 224 și urm. [Ges. Werke XII].

XV
INTRODUCERE LA „PSIHANALIZA" DE W.M. KRANEFELDT

[„Einführung zu W.M. Kranefeldt «Die Psychoanalyse»". Apărută în culegerea Göschen (1034): *Die Psychoanalyse. Psychoanalytische Psychologie.* Von Dr. W.M. Kranefeldt, Berlin. Walter der Gruyter & Co., Berlin și Leipzig, 1930. Ediția a treia cu titlul *Therapeutische Psychologie: Ihr Weg durch die Psychoanalyse.*]

INTRODUCERE
LA „PSIHANALIZA“ DE W.M. KRANEFELDT

Putem spune desigur că în ziua de azi este încă imposibil să 745
zugrăvim un tablou cuprinzător și de aceea adecvat a tot ceea ce intră în general sub numele mult hulit de „psihanaliză“. Ceea ce înțelege de obicei profanul prin „psihanaliză“, și anume o descompunere a psihicului în vederea detectării unor cauze și conexiuni ascunse, se referă la o mică parte a fenomenului psihic al psihanalizei. Dacă privim psihanaliza în sensul mai larg — corespunzător concepției lui Freud — ca pe un instrument medical esențial al vindecării nevrozelor, atunci nici această viziune mai amplă nu epuizează nicidecum esența obiectului. Psihanaliza este, mai cu seamă în sensul mai îngust, freudian, nu numai o metodă terapeutică, ci și o teorie psihologică, ce nu se limitează la nevroză și deci ceva mai larg la psihopatologie în general, ci tinde să tragă în sfera ei și fenomenul normal al viselor și dincolo de ele domeniul vast al științelor spiritului: literatura, artele plastice în general, biografica, mitologia, folclorul, istoria comparată a religiilor și filosofia.

O raritate în istoria științei — care ține însă și ea de caracterul 746
particular al curentului spiritual „psihanalitic“ —: creatorul psihanalizei (în sensul mai restrâns), Freud, stăruie asupra identității metodei cu teoria sa sexuală, căreia i-a dat astfel o amprentă așa-zis dogmatică. Această declarație „științifică“ de infailibilitate m-a determinat la vremea respectivă la ruptura mea cu Freud; căci dogma și știința sunt pentru mine niște dimensiuni incomensurabile,

care se prejudiciază reciproc prin contopirea lor. Dogma ca factor religios este de o valoare de nepreţuit tocmai din cauza punctului ei de vedere absolut. Însă ştiinţa, care crede că se poate lipsi de critică şi scepticism, degenerează ca o tumoare. Ştiinţa are nevoie de incertitudinea extremă ca de un element vital. Oriunde dovedeşte ea o înclinaţie spre dogmă şi ca atare spre intoleranţă şi fanatism, se acoperă de fapt o îndoială mai mult ca probabil îndreptăţită şi se înlătură o incertitudine cât se poate de întemeiată.

747 Scot în evidenţă această situaţie în sine regretabilă mai puţin spre a zdruncina teoria freudiană, cât mai degrabă spre a le indica cititorilor fără idei preconcepute că psihanaliza freudiană este, în mod semnificativ, nu numai o strădanie şi o realizare ştiinţifică, ci şi un simptom psihic, care, după cum arată faptele, s-a dovedit a fi mai puternic decât arta analitică a însuşi maestrului. După cum a evidenţiat în mod clar cartea lui MAYLAN *Complexul tragic al lui Freud* (*Freuds tragischer Komplex*), nu ar fi deloc dificil să se deducă înclinaţia dogmatizantă a lui FREUD din propria-i precondiţionare, cea personală — el însuşi a propovăduit această metodă discipolilor săi şi a folosit-o şi el mai mult sau mai puţin ferice —, dar *nu îmi este plăcut să întorc propriile arme împotriva creatorului* lor. În definitiv, nimeni nu este distanţat total de propria sa condiţionare. Oricine este mai mult sau mai puţin legat de ea — mai cu seamă dacă practică psihologia.

748 Consider neinteresante aceste lipsuri tehnice şi găsesc că scoaterea lor prea puternic în evidenţă este un lucru dăunător, pentru că abate privirea de la singura realitate însemnată, şi anume că şi spiritul cel mai independent este cel mai tare condiţionat şi dependent tocmai acolo unde pare să fie cel mai liber. După umila mea părere, spiritul creator al omului nu este nicidecum personalitatea lui, ci un semn sau „simptom" al unui curent spiritual contemporan. Persoana sa are numai importanţa unui partizan al unei convingeri ce i-a fost impusă din nişte fundaluri colective inconştiente şi care îl face neliber şi îl constrânge la sacrificii, greşeli şi acte eronate, pe care le-ar critica necruţător la oricare altul. FREUD este purtat de un curent spiritual special care se poate urmări înapoi

până în epoca Reformei și se eliberează treptat în vremea noastră din nenumărate deghizări și învăluiri, pregătindu-se să devină acea psihologie pe care a profetizat-o NIETZSCHE cu o privire clarvăzătoare — o descoperire a sufletului ca o realitate nouă. Va ieși odată clar la iveală pe ce cărări întortocheate și-a găsit drumul psihologia modernă și supramodernă din laboratoare alchimice obscure, prin stadiile intermediare ale mesmerismului și magnetismului (JUSTINUS KERNER, ENNEMOSER, ESCHEMMAYER, BAADER, PASSAVANT și alții), spre anticipările filosofice ale unui SCHOPENHAUER, CARUS și HARTMANN, și cum a ajuns la FREUD din solul întunecat al experienței practice cotidiene a unui LIÉBEAULT și a mai vârstnicului QUIMBY (părintele spiritual al Christian Science) via teoriile școlii franceze de hipnotism. Din multiple izvoare întunecate s-a adunat acest flux spiritual care — câștigând în decursul secolului al XIX-lea rapid în putere — a atras mulți adepți, în rândul cărora FREUD nu este un singuratic.

Ce se desemnează în ziua de azi în mod general prin termenul 749
„psihanaliză“ este în realitate nu *un* lucru, ci sunt multe nuanțări diferite ale marii probleme psihologice a epocii noastre. Dacă aceasta este sau nu conștientă ca atare unui public general nu schimbă nimic în existența sa. Sufletul a devenit o problemă a epocii noastre. Factorul psihologic a căpătat o forță de atracție care este de fapt surprinzătoare. Ea explică însă extinderea uimitoare, vastă a așa-numitei psihanalize, cu care se mai poate compara numai succesul repurtat de Christian Science, de teosofie și de antroposofie; și aceasta nu numai *in puncto* reușitei, ci și al esenței, căci dogmatismul lui FREUD stă în fond destul de aproape de caracterul religios de convingere al Christian Science și al antroposofiei. Și în plus sunt toate patru niște curente pronunțat psihologice. Dacă mai adăugăm aici și avântul aproape incredibil al ocultismului în orice formă și în toate zonele civilizate ale Occidentului, atunci obținem o imagine aproximativă a acestui curent cam tabuizat pretutindeni, ce-i drept, dar care este nu mai puțin puternic. Și medicina modernă arată niște tendințe importante spre spiritul paracelsic și este conștientă într-o măsură tot mai mare de

însemnătatea psihicului în îmbolnăvirea corpului. Chiar şi tradiţionalismul Codului penal începe să cedeze în faţa cerinţei psihologice prin legea de suspendare a pedepsei şi consultarea tot mai frecventă a expertului psihologic.

750 Atât în ceea ce priveşte fenomenul pozitiv al tendinţei psihologice! Acestui plus îi corespunde însă pe de altă parte un minus la fel de caracteristic. Separarea conştiinţei de siguranţa iniţială metafizică a epocii gotice, separare survenită de fapt începând cu Reforma, a câştigat cu fiecare secol în importanţă şi extindere. La finele secolului al XVIII-lea lumea chiar a trăit pentru prima dată detronarea publică a adevărului creştin şi la începutul secolului al XX-lea guvernul unuia dintre imperiile cele mai mari ale pământului se străduieşte să stârpească profesiunea de credinţă creştină ca pe o boală psihică. Între timp, a ieşit ca să zicem aşa şi întregul intelect al omenirii albe din autoritatea dogmei catolice şi protestantismul a reuşit pe baza pedanteriilor celor mai lipsite de însemnătate să se scindeze în peste 400 de denominaţii. Acestea sunt fenomene negative clare, ce se îngrijesc de un aflux corespunzător de oameni spre toate mişcările care sunt considerate capabile de un adevăr folositor.

751 Religiile sunt sisteme mari de tămăduire a suferinţelor psihice. Nevrozele şi alte boli asemănătoare rezultă fără excepţie din complicaţii psihice. O dogmă discutată şi pusă la îndoială şi-a pierdut însă forţa de leac. Un om care nu mai crede că un Dumnezeu care cunoaşte suferinţa se îndură de el, ajutându-l, consolându-l şi dându-i un sens, este slab şi cade victimă slăbiciunii sale şi devine nevrotic. Nenumăratele elemente patologice ale populaţiei formează unul dintre factorii de sprijin cei mai puternici pentru tendinţa psihologică a timpului nostru.

752 Dar toţi cei care se trezesc cu un resentiment după o perioadă de credinţă în autoritate şi găsesc o satisfacţie autochinuitoare în a folosi distructiv ca atu un aşa-numit adevăr nou împotriva convingerii vechi, încă vii, formează un alt contingent, nu tocmai neimportant. Căci astfel de oameni nu îşi pot ţine niciodată gura, ci trebuie, din cauza propriei lor slăbiciuni în convingeri şi a temerii de

izolare, să adune mereu în jurul lor prozeliți pentru ca măcar cantitatea să înlocuiască dubioasa calitate.

Și mai există la urma urmei și oameni serioși, mereu în căuta- 753
re, care sunt destul de inteligenți pentru a fi suficient de convinși că sufletul, care sălășluiește în fiecare, este locul de baștină al tuturor supărărilor psihice și totodată patria tuturor adevărurilor tămăduitoare ce i-au fost vreodată vestite ca solie veselă omului aflat în suferință. De la psihicul care ne creează conflictele cele mai absurde așteptăm și soluția sau cel puțin răspunsul valabil la acel „de ce?“ care ne chinuie orbește.

Nu trebuie să fii nevrotic pentru a simți o nevoie de însănătoși- 754
re, iar aceasta există și la cei care tăgăduiesc din convingerea cea mai profundă posibilitatea unor atare vindecări. Nici aceștia nu pot într-un anumit moment de slăbiciune să nu răsfoiască curioși într-o carte de psihologie, eventual chiar și numai pentru a găsi în ea o rețetă despre cum ar putea fi adus un soț îndărătnic din nou la rațiune în mod iscusit. Din acest curent secundar fac parte elementele cele mai bune și sănătoase pe care se bizuie întreaga speranță a unei culturi psihice ce aparține încă viitorului.

Influențele cele mai diverse ale acestor motive în sine foarte fe- 755
lurite ale publicului se configurează în variațunile temei „psihanalizei“. Școala adleriană care s-a ridicat alături de cea freudiană subliniază mai cu seamă latura socială a problemei psihice și se diferențiază de aceea tot mai mult alcătuind un sistem educațional social, care nu se deosebește numai teoretic, ci și practic în toate aspectele esențiale ale direcției freudiene de psihanaliza inițială, și anume într-o asemenea măsură încât, cu excepția anumitor principii teoretice, punctele originare de tangență cu psihologia lui Freud de abia mai pot fi detectate. Așa-numita psihologie individuală a lui Adler nu prea mai poate fi de aceea subordonată conceptului de „psihanaliză“. Ea este un sistem psihologic cu un caracter independent, profesiunea de credință a unui alt temperament și a unei cu totul alte concepții despre lume.

Nici unul dintre cei care se interesează de „psihanaliză“ și care 756
aspiră să ajungă la o privire de ansamblu întru câtva îndestulătoa-

re asupra domeniului general al psihologiei medicale moderne nu ar trebui să neglijeze studierea scrierilor lui ADLER. El va găsi acolo imboldurile cele mai valoroase și va mai face și descoperirea neprețuită că un același caz de nevroză poate fi explicat cu la fel de multă putere de convingere conform lui FREUD, ca și conform lui ADLER, cu toate că cele două modalități de explicație se contrazic aparent diametral. Ceea ce se separă fără speranță în teorie stă însă în sufletul paradoxal al omului alături, fără a se contrazice — omul are o pulsiune de impunere la fel cum are și una sexuală. În consecință, el are și ambele psihologii, și fiecare mișcare psihică din el are nuanțări subtile atât dintr-o latură, cât și din cealaltă.

757 Cum nu este deloc stabilit câte pulsiuni primare rezidă în om ca și în animal, există firește posibilitatea pentru un cap inventiv să mai găsească încă un număr de psihologii care aparent se contrazic toate și care produc totuși niște explicații extrem de satisfăcătoare. În legătură cu descoperirea unor astfel de alte posibilități situația nu se prezintă totuși așa încât, spre exemplu, cineva pur și simplu să se așeze și să își imagineze, să zicem, pulsiunea artistică și apoi să deducă de aici un nou sistem psihologic. Nici psihologia freudiană, nici cea adleriană nu au luat naștere în acest fel. Ambii cercetători au expus mai degrabă, cu o lipsă totală de libertate, conformă cu destinul, principiul lor, propria lor psihologie, și astfel și modul în care ei îi privesc pe ceilalți oameni. Toate acestea sunt efectiv trăite, ele nu sunt născocite și scoase din mânecă printr-un truc intelectual. Ne-am dori să existe mai mulți asemenea oameni care să-și expună în acest fel principiile, pentru ca tabloul posibilităților psihice să se rotunjească mai bine.

758 Concepția mea și școala mea sunt și ele psihologice și hărăzite ca atare acelorași îngrădiri și critici cu care îi vizez eu pe ceilalți psihologi. Pe cât pot eu să-mi cântăresc propria concepție, ea se deosebește de psihologiile amintite mai sus prin faptul că nu este monistă, ci minimum dualistă (în măsura în care se bazează pe principiul contrariilor), dacă nu chiar pluralistă (în măsura în care recunoaște o multitudine de complexe psihice relativ autonome).

După cum se vede, am tras învățăminte din situația posibilității unor explicații ce se contrazic și care sunt totuși suficiente. Spre deosebire de Freud și Adler, al căror principiu explicativ este de o natură esențial reductivă și de aceea mereu orientat spre determinarea infantilă a omului, eu pun o pondere ceva mai mare pe explicația constructivă sau sintetică, recunoscând faptul că „mâine“ este practic mai important decât „ieri“ și că „de unde“ este mai puțin esențial decât „încotro“. Cu toată aprecierea pe care o acord istoriei, sensul ce trebuie creat mi se pare că are o semnificație pentru viață mai mare, și am convingerea că nici o înțelegere a trecutului și nici o retrăire, oricât de puternică, a unor reminiscențe patogene (maladive) nu-l eliberează pe om de puterea trecutului așa precum o face edificarea noului. Sunt însă pe deplin conștient că fără înțelegerea trecutului și fără integrarea unor importante amintiri pierdute nu poate fi creat ceva nou și viabil. Dar eu consider scormonirea în trecut după pretinse cauze specifice de boală drept o irosire de timp și un prejudiciu care induce în eroare; căci nevrozele, indiferent din ce cauze or fi luat ele naștere inițial, sunt condiționate și se întrețin printr-o atitudine incorectă, mereu prezentă, care, odată recunoscută, trebuie să fie corectată *astăzi* și nu în preistoria infantilă. În plus, simpla conștientizare a cauzelor nu ajunge nicidecum, căci vindecarea nevrozei este la urma urmei o problemă morală și nu o magie de rememorare. 759

Concepția mea se deosebește apoi de cea a lui Freud și cea a lui Adler prin faptul că eu evaluez inconștientul într-un mod substanțial diferit de ei. Freud, care atribuie inconștientului un rol infinit mai important decât Adler (a cărui școală îl lasă complet în planul din fund), are un temperament mai religios decât Adler, drept care cel dintâi îi cedează Non-Eului psihic firește o funcție autonomă, chiar dacă negativă. Eu înaintez aici câțiva pași mai departe decât Freud. Inconștientul este pentru mine nu numai *receptaculum* tuturor duhurilor necurate și al altor moșteniri odioase ale unor perioade de timp trăite și trecute, ca de exemplu acel sediment de *opinion publique* istorică ce constituie „Supraeul“ lui Freud, ci de fapt stratul germinativ veșnic și creator, care se servește, e-adevă- 760

rat, de imagini simbolice vechi, dar înțelege în ele și prin ele un spirit nou. Ce-i drept, de obicei nu se naște gata format un spirit nou din sfera inconștientului precum o Pallas înarmată din capul unui Zeus, ci acțiunea esențială apare abia când produsul inconștientului este pus într-un raport serios cu conștiința.

761 Pentru a interpreta cât de cât „produsele" inconștientului mi s-a impus de aceea și necesitatea unei cu totul alte citiri a viselor și fantasmelor, pe care de-acum — în măsura în care acest lucru părea adecvat naturii cazului — nu le-am redus ca FREUD la factorul personal, ci le-am pus în analogie cu simboluri ale mitologiei, ale istoriei comparate a religiilor etc., pentru a recunoaște astfel sensul în care ele se pregăteau să acționeze. Această metodă chiar a dus la niște rezultate extrem de interesante, nu în cele din urmă din cauză că a permis o citire complet nouă a conținuturilor onirice și fantasmatice, și astfel a devenit posibil ca tendințele arhaice altminteri incompatibile cu conștiința să fie aduse la o unificare cu personalitatea conștientă. Unificarea aceasta îmi plutise mie în fața ochilor de mult ca ceva spre care tindeam, căci nevroticul (și ca el și mulți oameni normali) suferă de fapt de o disociere a inconștientului de conștient. Întrucât inconștientul conține, e-adevărat, pe de o parte sursele pulsionale și întreaga natură preistorică a omului până jos la animalic, dar pe lângă aceasta și toți germenii creatori ai viitorului și izvorul oricărei fantezii modelatoare, separarea de inconștient prin disociere nevrotică nu înseamnă altceva decât separarea de-a dreptul de izvorul vieții, în sens bun, ca și în sens rău. Mi s-a părut de aceea a fi sarcina cea mai nobilă a tratamentului strădania de a reface această legătură pierdută și paralelismul care este necesar datorită faptului că este dătător de viață. FREUD devalorizează inconștientul și caută să se pună în siguranță într-o conștiință cunoscătoare. Acest drum este greșit și duce la secare și înțepenire peste tot unde există deja o conștiință ferm constituită, dar căreia îi lipsește viața necesară, pentru că ține departe de sine factorul contrastant și aparent ostil al inconștientului și totuși ar avea nevoie de el spre a se reînnoi.

762 Dar acest drum nu este întotdeauna greșit, căci nu întotdeauna există deja o conștiință ferm constituită. Aceasta din urmă presupu-

ne o sumă mai mare de experiențe de viață, deci o vârstă mai matură. Pe oamenii mai tineri, care nu știu încă nici pe departe precis cine sunt ei de fapt, i-ar pândi chiar o mare primejdie dacă ar vrea să mărească și mai mult întunecimea oricum deja existentă a științei lor despre ei prin aceea că ar lăsa ca noaptea configurării inconștiente să inunde conștiința lor imatură, labilă. În atare cazuri își are justificarea ei și o anumită devalorizare a inconștientului. Am ajuns prin astfel de experiențe la convingerea că nu există numai temperamente („tipuri“) diferite, ci și trepte ale psihologiei omenești, așa încât putem să vorbim pe drept cuvânt de o deosebire esențială a psihologiei primei jumătăți a vieții față de cea din a doua jumătate. Mă disting de ceilalți și prin faptul că sunt de părere că nu se pot aplica aceleași criterii psihologice diferitelor etape de vârstă.

Dacă mai adăugăm la toate aceste cumpăniri faptul că eu deo- 763
sebesc extravertiți și introvertiți și pe fiecare dintre ei încă o dată după criteriul funcției sale fundamentele ce-l diferențiază cel mai mult de ceilalți, atunci devine clar că munca mea de până acum de descoperitor pe tărâmul psihologiei a constat în principal în întreruperea bruscă a stării de fapt simple până la „monotonie“ a celorlalte două viziuni, prin conștientizarea complexității psihice inimaginabile care există în realitate.

S-a vrut ignorarea acestor complicații, ele s-au deplâns ba cu 764
voce mai joasă, ba cu glas mai ridicat. Dar poate un fiziolog să asigure că trupul este simplu? Sau că molecula vie de albumină este simplă? Dacă psihicul omului este ceva, atunci el este imprevizibil de complicat și de o varietate nelimitată, căreia nu-i cu putință să-i faci față cu o simplă psihologie a pulsiunilor. Nu pot decât să stau privind tăcut, în cea mai profundă admirație și venerație, în fața adâncurilor și înălțimilor naturii psihice, al cărei univers inspațial ascunde o bogăție incomensurabilă de imagini pe care milioane de ani de dezvoltare vie le-au acumulat și le-au condensat organic. Conștiința mea este aidoma unui ochi care cuprinde în sine spațiile cele mai îndepărtate, Non-Eul psihic este însă ceea ce umple inspațial acest spațiu. Iar aceste imagini nu sunt umbre palide, ci condiții psihice care acționează cu putere, pe care noi putem doar să le

înțelegem greșit, dar cărora nu le putem sustrage niciodată puterea prin tăgăduire. Alături de această impresie, mai pot să pun doar priveliștea cerului noptatic înstelat, căci echivalentul lumii interioare este numai lumea exterioară, și așa cum ajung la această lume prin intermediul corpului, tot așa ajung la acea lume prin intermediul sufletului.

765 De aceea, eu nu pot să regret prin contribuțiile mele complicația psihologiei, căci știința s-a înșelat profund de fiecare dată când a fost de părere că a descoperit cât de simple sunt lucrurile.

766 Sper să-i fi creat cu aceste expuneri cititorului impresia că strădaniile psihologice cuprinse sub conceptul profan ajung din perspectivă istorică, socială și filosofică la o depărtare mult mai mare decât o indică termenul. În același timp ar trebui să fie evident că domeniul evocat în această scriere este departe de a fi o problemă încheiată și ușor de delimitat. Din contră, este vorba de o știință în devenire, care abia se pregătește să-și părăsească leagănul medical, pentru a se transforma într-o psihologie a omului.

767 Prezentarea ce urmează nu are intenția să descrie vast perimetrul total al problematicii psihologice de astăzi, ci se mulțumește cu o orientare legată de începuturile și de chestiunile elementare care sunt mai întâi la îndemâna medicului, aflându-se în raza lui de acțiune. Ceea ce ajunge dincolo de aceasta am adăugat acum în introducerea mea pentru a oferi o orientare mai generală.

ianuarie 1930 C.G. Jung

XVI
OPOZIŢIA DINTRE FREUD ŞI JUNG

[Apărută pentru prima dată sub acelaşi titlu („Der Gegensatz Freud und Jung“) în *Kölnische Zeitung* (Köln, 7 mai 1929), p. 4. Preluată în *Seelenprobleme der Gegenwart. Vorträge und Aufsätze* (*Psychologische Abhandlungen* III), Rascher, Zürich, 1931. Reeditări 1933, 1939, 1946 şi o a cincea ediţie, complet revizuită, 1950; ediţie broşată cu Bibliografie, Indice de nume proprii şi Indice tematic, 1969.]

OPOZIȚIA DINTRE FREUD ȘI JUNG

768 Despre deosebirea dintre viziunile lui FREUD și ale mele ar trebui să scrie mai curând cineva din exterior, care se află în afara sferei de influență a ideilor ce se numesc „FREUD" și „JUNG". Nu știu dacă merit să mi se atribuie acea obiectivitate care m-ar face apt să mă ridic nepărtinitor chiar peste propriile mele idei. Poate cineva așa ceva? Mă îndoiesc. Și dacă cineva reușește aparent acest truc demn de un Münchhausen, atunci pariez că ideile sale nu au fost la urma urmei ale sale proprii.

769 De fapt, ideile care sunt aprobate de mulți partizani nici măcar nu sunt proprii așa-zisului lor creator, aparținându-i, ci mai degrabă este el un dependent de ideile sale. Ideile impunătoare, așa-numit adevărate, au ceva deosebit în sine; ele provin dintr-o atemporalitate, o permanență, un fundament originar psihic matern, din care spiritul efemer al individului crește ca o plantă ce poartă floare, aduce rod și face sămânță, se ofilește și moare. Ideile provin din ceva mai mare decât omul personal. Nu noi le facem pe ele, ci noi suntem făcuți de ele.

770 Ideile sunt pe de o parte o mărturisire fatală, care nu smulge la lumina zile numai ce-i mai bun din noi, ci și ultimele noastre slăbiciuni și lamentabilități personale. Și pe deasupra, idei de psihologie! De unde să vină ele dacă nu din tot ce e mai subiectiv? Poate să ne ferească experiența obiectului de prejudecata subiectivă? Nu este orice experiență, chiar și în cel mai bun caz, cel puțin pe jumătate o interpretare subiectivă? Pe de altă parte însă, și subiectul este un dat obiectiv, un segment de lume; iar ceea ce iese din el

iese la urma urmei din temeiul lumii, aşa cum şi vieţuitoarea cea mai ciudată şi cea mai improbabilă este purtată şi hrănită tot de pământul ce ne este comun nouă, tuturor. Astfel, tocmai ideile cele mai subiective sunt cele care stau cel mai aproape de natură şi de esenţă, drept care ar putea să şi fie denumite „cele mai adevărate". Dar „Ce este adevărul"?

771 Pentru uzul nostru psihologic aş renunţa mai întâi total la ideea că noi, oamenii de azi, chiar am fi în stare să determinăm ceva „adevărat" sau „corect" despre esenţa psihicului. Cel mai bun lucru pe care îl putem produce este *expresia adevărată*. „Expresia adevărată" este un crez şi o prezentare detaliată a ceea ce a fost deja găsit în mod subiectiv. Unul va pune un accent deosebit pe *modelarea* celor deja găsite şi de aceea se va închipui creatorul lor, un altul va evidenţia *viziunea* şi de aceea va vorbi despre *ceea ce apare*, fiind conştient de natura sa receptivă. Adevărul se află desigur undeva la mijloc: *expresia adevărată este o viziune modelatoare.*

772 În această receptare şi în acest fapt sunt incluse toate cele de care se poate lăuda şi exigenţa cea mai vanitoasă a psihologului din ziua de azi. Psihologia noastră este un crez modelat mai mult sau mai puţin fericit al unor indivizi în parte; şi în măsura în care aceştia din urmă sunt mai mult sau mai puţin tipici, crezul lor poate fi considerat drept o descriere suficient de valabilă a multor altora. În măsura în care cei ce prezintă un alt tip fac totuşi parte din genul om, se poate chiar conchide că şi ei, într-o proporţie redusă ce-i drept, sunt vizaţi de acest crez. Ceea ce are de spus Freud despre rolul sexualităţii, al plăcerii infantile şi al conflictului ei cu „principiul realităţii", despre incest şi altele asemenea este în primul rând expresia cea mai adevărată a psihologiei sale personale. Este expresia modelată fericit a celor deja găsite subiectiv. Nu sunt un oponent al lui Freud, deşi miopia sa ca şi cea a discipolilor săi vor să mă eticheteze ca atare. Nici un psihiatru experimentat nu poate să nege că a avut cel puţin zeci de cazuri a căror psihologie corespunde în toate aspectele ei esenţiale cu cea a lui Freud. De aceea, Freud a ajutat la naşterea unui mare ade-

văr omenesc tocmai cu crezul său cel mai subiectiv. El însuși este exemplul școlar al psihologiei sale și și-a dedicat viața și creația împlinirii acestei misiuni.

Vedem așa cum suntem. Și întrucât alții au o altă psihologie ei 773
și văd altfel, și exprimă altceva. Este ceea ce ne-a arătat mai întâi unul dintre primii discipoli ai lui FREUD, și anume ALFRED ADLER: el a prezentat același material experimental dintr-un punct de vedere cu totul diferit, și modul său de a vedea este cel puțin la fel de convingător ca al lui FREUD, tocmai pentru că și ADLER reprezintă un tip de psihologie pe care-l întâlnim ades. Știu că reprezentanții ambelor școli nu ezită în a nu-mi da dreptate, dar istoria și toți cei care gândesc rațional îmi vor da. Nu pot să nu reproșez ambelor școli că explică omul prea mult din unghiul patologic și din perspectiva defectelor sale. Un exemplu convingător în acest sens este incapacitatea lui FREUD de a înțelege trăirea religioasă.[1]

Eu aș prefera, dimpotrivă, să înțeleg omul dinspre sănătatea sa 774
și să-l eliberez și pe bolnav tocmai din acea psihologie pe care o prezintă FREUD în fiecare pagină a scrierilor sale. Nu pot să văd unde trece FREUD vreodată dincolo de propria sa psihologie și cum îl despovărează pe bolnav de acea suferință de care însuși medicul mai este marcat. Psihologia sa este psihologia unei stări nevrotice de o anume amprentă, de aceea un adevăr valabil numai în cadrul stării respective. În interiorul acestor granițe FREUD este adevărat și valabil, chiar și acolo unde spune un neadevăr. Căci și asta ține de întregul tablou și este de aceea adevărat ca profesiune de credință. Însă nu este o psihologie sănătoasă, și în plus — și aici zace simptomul maladivului — este întemeiată pe o concepție despre lume inconștientă necriticată, care este potrivită să îngusteze considerabil orizontul trăirilor și vederilor. În mod neîndreptățit s-a refuzat FREUD filosofiei. El nu critică niciodată premisele lui, nici măcar pe cele psihice personale. În lumina expunerilor mele de

1 [*Die Zukunft eine Illusion.* [Apărută în traducere românească sub titlul *Viitorul unei iluzii* la Editura Trei, 2000, în SIGMUND FREUD, *Opere*, vol. 4, „Studii despre societate și religie".]

până acum acest lucru se înţelege uşor ca fiind o necesitate, căci critica propriilor sale baze l-ar fi scutit desigur de posibilitatea de a-şi prezenta *naiv*[2] psihologia sa specifică. În orice caz, ar fi avut parte să guste greutăţile pe care le resimt eu. Nu am dispreţuit niciodată băutura dulce-amăruie a filosofiei critice, ci am luat din ea prudent cel puţin *in refracta dosi*. Mult prea puţin — vor spune adversarii mei. Aproape prea mult — spune propriul meu simţ. Uşor, prea uşor otrăveşte autocritica bunul delicios al naivităţii, acel dar care este atât de indispensabil oricărui om creator. În orice caz, critica filosofică m-a ajutat să întrezăresc caracterul subiectiv de crez al oricărei psihologii — şi al psihologiei mele. Dar trebuie să interzic criticii mele să-mi fure propriile mele posibilităţi de creaţie. Ştiu, ce-i drept, că îndărătul fiecărui cuvânt pe care-l articulez stă Sinele meu special şi unic, cu lumea sa specifică şi istoria sa, dar eu voi urma nevoia de a vorbi de mine însumi, în învelişul unui pretins material experimental. Numai astfel slujesc scopului cunoaşterii omeneşti, căreia voia să-i slujească şi Freud, şi căreia i-a slujit în ciuda a toate. Cunoaşterea nu se bazează numai pe adevăr, ci şi pe eroare.

775 Înţelegerea caracterului subiectiv al oricărei psihologii care este produsă de un individ ar putea fi ceea ce mă separă cel mai strict de Freud.

776 O a doua trăsătură care ne deosebeşte mi se pare faptul că eu mă străduiesc să nu am prezumţii inconştiente şi de aceea necriticate legate de concepţia despre lume. Zic „mă străduiesc", căci cine este chiar sigur că nu are prezumţii inconştiente? Mă străduiesc să evit cel puţin prejudecăţile cele mai grosolane, şi de aceea înclin să recunosc toţi zeii posibili, cu condiţia ca ei să acţioneze în sufletul omului. Nu pun la îndoială că pulsiunile naturale se desfăşoară masiv pe tărâm psihic, fie Erosul sau voinţa de putere, nu mă îndoiesc nici că aceste pulsiuni greşesc faţă de *spirit*, căci faţă de ceva greşesc întotdeauna, şi de ce să nu fie numit acest ceva „spirit"? Pe cât de puţin ştiu ce este spiritul în sine, pe atât de puţin ştiu ce sunt „pulsiunile". Ambele îmi sunt la fel de misterioase, şi nici nu pot să ex-

2 Cf. Freud, *Die Traumdeutung*.

plic pe unul ca fiind înțelegerea greșită a celuilalt; căci nu este o neînțelegere faptul că pământul are numai *o* lună: în natură nu există neînțelegeri, acestea există numai în domeniul a ceea ce numește omul „înțelegere", „rațiune". Pulsiunea și spiritul sunt oricum dincolo de înțelegerea mea, sunt concepte pe care le folosim pentru ceva necunoscut, dar care acționează cu putere.

Relația mea cu toate *religiile* este de aceea una pozitivă. În con- 777
ținutul lor teoretic, recunosc acele figuri pe care le-am întâlnit în visele și fantasmele pacienților mei. În *morala* lor văd aceleași încercări sau unele asemănătoare, pe care le fac pacienții mei din proprie inițiativă sau inspirație, pentru a găsi calea corectă ca să mânuiască forțele psihicului. *Acțiunea sacră*, ritualul, inițierile și asceza mi se par deosebit de interesante ca tehnici pline de varietate și de bogăție de forme pentru a produce calea corectă. Tot atât de pozitivă este și relația mea cu biologia, în general cu empirismul științific, care mi se pare o încercare serioasă de a înțelege psihicul dinspre exterior spre interior, așa cum, invers, și gnoza religioasă mi se pare o întreprindere la fel de gigantică a spiritului omenesc spre a obține cunoaștere din ceea ce este mai lăuntric. În imaginea mea despre lume există un mare exterior și un la fel de mare interior, și între acești poli stă la mine omul, îndreptat ba spre unul, ba spre celălalt, pentru ca să considere, în funcție de temperament și de predispoziție, ba pe unul, ba pe celălalt drept adevărul absolut și în funcție de asta să nege sau să jertfească pe unul pentru celălalt.

Această imagine este o prezumție — desigur, dar una de la care 778
nu mă voi abate, căci ea îmi este prea valoroasă ca ipoteză. Ea îmi este dovedită euristic și empiric și în plus adeverită prin *consensus gentium*. Din această ipoteză, care cu siguranță că provine din mine însumi — chiar dacă eu îmi imaginez că aș fi găsit-o din experiență — a reieșit teoria mea despre tipuri și la fel și împăcarea mea cu puncte de vedere atât de divergente cum e, de exemplu, cel al lui Freud.

Din tabloul de contrarii, drept care văd eu lumea, reiese pentru 779
mine ideea energiei psihice care, și ea, trebuie să rezulte tot din opuși ca și energia evenimentului psihic, care presupune întotdea-

una o materie primă, adică existenţa unor opuşi precum cald–rece, înalt–adânc etc. În timp ce FREUD reprezenta mai întâi sexualitatea aproape exclusiv ca pe o forţă motrice psihică şi a început abia după secesiunea mea să ia în considerare alţi factori, eu am cuprins într-un concept de energie toate pulsiunile sau forţele psihice construite mai mult sau mai puţin *ad hoc*, pentru a exclude caracterul arbitrar, altminteri aproape inevitabil, al unei simple psihologii a forţei. De aceea, nu mai vorbesc despre forţe sau pulsiuni individuale, ci despre „intensităţi de valoare"[3]. Astfel, nu se neagă însemnătatea sexualităţii în evenimentul psihic, cum susţine FREUD îndârjit, ci trebuie îndiguită inundarea psihicului cu terminologie sexuală şi plasată sexualitatea însăşi la locul ei corect.

780 Ea este la urma urmei — asta nu o să accepte niciodată mintea sănătoasă a omului să îi fie luat — numai *unul* dintre instinctele biologice, numai *una* dintre funcţiile psihofiziologice, chiar dacă una foarte importantă şi plină de consecinţe. Dar ce se întâmplă, de exemplu, dacă ar fi să nu mai mâncăm? Fără îndoială că sfera psihică ce ţine de sexualitate este în ziua de azi perturbată considerabil, şi dacă un dinte doare tare, atunci întregul psihic pare să fie alcătuit numai din dureri de dinţi. Tipul de sexualitate pe care-l evocă FREUD este acea obsesie sexuală inconfundabilă pe care o întâlnim pretutindeni unde un pacient ar trebui împins sau ademenit afară dintr-o situaţie sau atitudine neadecvată, un fel de sexualitate zăgăzuită, de stază, care scade la proporţii normale de îndată ce drumul pentru desfăşurarea ei este liber. Adesea, poticnirea în resentimente familiale, în anostelile emoţionale ale aşa-numitului „roman de familie" este ceea ce duce la zăgăzuirea energiei vitale, şi această stază este cea care se remarcă în mod inevitabil în forma aşa-zisei sexualităţi infantile. Este vorba aici despre o sexualitate improprie, despre o scurgere nenaturală de tensiuni, care sunt caracteristice de fapt unui alt domeniu al vieţii. La ce foloseşte atunci în ultimul rând să se navigheze de colo-colo în această zonă de inundaţii? Doar este mult mai esenţial — cel puţin aşa pare unei raţiuni

3 Cf. *Über psychische Energetik und das Wesen der Träume* [Ges. Werke VIII (1967)].

rectilinii — să se deschidă canale de scurgere, adică să se găsească acele posibilități sau acea atitudine care îi oferă energiei materia primă favorabilă ei, altminteri nu se produce nimic altceva decât un *circulus vitiosus*, cum îmi apare mie a fi psihologia freudiană. Îi lipsește orice posibilitate de a se sustrage prinsorii ferme a evenimentului biologic. Trebuie să strigăm disperați la fel ca PAVEL: „Cine mă eliberează pe mine, sărman om, de trupul acestei morți?" Iar omul nostru spiritual vine aici, ni se alătură clătinând din cap și spune, ca Faust: „Tu numai un îndemn cunoști, e drept"[4] — și anume legătura de carne, care conduce înapoi la tată și mamă sau duce înainte la copiii care au ieșit din carnea noastră —, un „incest" cu trecutul și un „incest" cu viitorul, păcatul originar al perpetuării „romanului de familie". Nimic nu eliberează de aici în afară de spirit, acel alt pol al evenimentului lumii; nu copiii cărnii, ci „copiii lui Dumnezeu" au parte de trăirea libertății. În *Totem Tag* al lui ERNST BARLACH, demonul matern spune la sfârșitul tragic al romanului de familie: „Straniu e numai că omul nu vrea să învețe că tatăl său este Dumnezeu". Lucrul acesta este ceea ce nu a vrut niciodată să învețe FREUD și de ceea ce se apără toți care au convingeri asemănătoare sau la care în orice caz nu găsesc cheia. Teologia nu îi vine în întâmpinare celui ce caută, căci ea solicită credința, aceasta este însă o charismă autentică și justă pe care nu o poate face nimeni. *Nouă, modernilor, ne este dat să experimentăm din nou spiritul, deci să facem experiența originară.* Este singura posibilitate de a străpunge cercul magic al evenimentului biologic.

Această atitudine este a treia trăsătură care deosebește viziunile 781
mele de cele ale lui FREUD. De aceea, mi se reproșează misticism. Însă eu nu mă declar responsabil pentru faptul că omul a dezvoltat în mod natural mereu și pretutindeni funcția religioasă și că de aceea psihicul omenesc este de la începuturi impregnat și întrețesut de sentimente și reprezentări religioase. Cine nu vede acest aspect al psihicului omenesc este orb și cine vrea să-l înlăture prin explicații sau chiar să-l elucideze nu are simțul realității. Sau dovedește oare complexul patern, care străbate întreaga școală

4 [*Faust* I, „Înaintea porții"; Faust i se adresează lui Wagner. *Ed. cit.*, p. 25]

freudiană din creștet până în ultimele membre, că ar fi avut loc o eliberare demnă de menționat din fatalitatea romanului de familie? Acest complex patern cu rigiditatea și susceptibilitatea sa fanatică este funcție religioasă greșit înțeleasă, un misticism care a pus stăpânire pe factorul biologic și cel familial. Cu conceptul său de „Supraeu" Freud face încercarea timidă să vâre vechea sa imagine a lui Iehova în teoria psihologică. Astfel de lucruri mai bine le spui imediat clar. De aceea, eu am preferat să zic lucrurilor pe nume, pe numele cu care au fost denumite întotdeauna.

782 Nu trebuie să întoarcem roata istoriei și nici să tăgăduim pasul omenirii spre spiritual, care începe deja o dată cu inițierile primitive. Desigur, știința nu numai că are voie, dar chiar trebuie să-și reliefeze domenii parțiale cu ipoteze restrânse; psihicul este însă o totalitate supraordonată conștiinței, mamă și condiție preliminară a conștiinței, și de aceea știința este numai una dintre funcțiile sale care nu va epuiza niciodată abundența vieții sale. Medicul psihicului nu are voie să se ascundă în ungherul patologic și să se închisteze cu încrâncenare în fața înțelegerii că și psihicul bolnav este un psihic omenesc, care, în ciuda bolii lui, participă totuși inconștient la întregul vieții psihice a omenirii. Ba el chiar trebuie să poată admite că Eul este bolnav deoarece e izolat de întreg, fiind de aceea pierdut atât pentru omenire, cât și pentru spirit. Eul este realmente „lăcașul angoasei", așa cum spune corect Freud[5], și anume atâta vreme cât nu s-a întors din nou la tată și la mamă. Freud eșuează la întrebarea lui Nicodim: „Oare poate el să intre a doua oară în pântecele maicii sale și să se nască?"[6] Istoria se repetă — *si parva componere magnis licet* — ca ceartă casnică a psihologiei moderne.

783 De milenii, inițiații propovăduiesc nașterea din spirit și, în mod ciudat, omul uită tot mereu să înțeleagă procrearea divină. Asta nu dovedește o tărie deosebită a spiritului, iar consecințele înțelegerii greșite se manifestă ca degenerare nevrotică, înveninare, îngustime

5 *Das Ich und das Es.* [Apărută în traducere românească la Editura Trei, 2000, sub titlul *Eul și Se-ul,* în Sigmund Freud, *Opere,* vol. 3, „Psihologia inconștientului".]

6 [Ioan, 3, 5.]

și pustiire. Ușor este de izgonit spiritul, dar din supă lipsește sarea, „sarea pământului". Însă spiritul dovedește tot mereu tărie prin faptul că învățătura esențială a vechilor inițieri este purtată mai departe din generație în generație. Tot mereu există și oameni care au înțeles ce înseamnă că Dumnezeu este tatăl lor. Echilibrul dintre carne și spirit rămâne rezervat acestei sfere.

Opoziția dintre FREUD și mine constă în esență în deosebirea 784
ipotezelor principiale. Ipotezele sunt inevitabile și, fiind inevitabile, nu ar trebui niciodată să ne prefacem că nu am avea nici una. De aceea, eu am pus în lumină mai ales aspectele de principiu, căci, pornind de la ele, se pot înțelege cel mai ușor diferențele multiple, care ajung până la detaliu, dintre concepția freudiană și a mea.

ANEXE

BIBLIOGRAFIE

A. *Revistele citate și prescurtările folosite*

Amer. j. Psychol. = American Journal of Psychology. Baltimore.

Arch. f. Rassen- u. Gesellschaftsbiol. = Archiv für Rassen- und Gesellschaftsbiologie. Leipzig și Berlin.

Archs. de Psychol. Suisse rom. = Archives de Psychologie de la Suisse romande. Geneva.

Berliner klin. Wschr. = Berliner klinische Wochenschrift. Berlin.

Centralbl. f. Nervenheilk. u. Psychiat. = Centralblatt für Nervenheilkunde und Psychiatrie. Berlin și Leipzig.

Corresp.-Bl. f. Schweizer Ärzte = Correspondenz-Blatt für Schweizer Ärzte. Basel.

Die Heilkunde. Berlin.

Intern. Z. f. ärztl. Psychoanal. = Internationale Zeitschrift für ärztliche Psychoanalyse. Leipzig și Viena.

Jb. f, psychoanal. u. psychopath. Forsch. = Jahrbuch für psychoanalytische und psychopathologische Forschungen. Viena și Leipzig.

J. Abnorm. Psychol. = Journal of Abnormal and Social Psychology. Boston.

Med. Klin. = Medizinische Klinik. Viena și Berlin.

Med. Pr. = The Medical Press. Londra.

Mhh. f. Päd. u. Schulpol. = Monatshefte für Pädagogik und Schulpolitik. Viena.

Mschr. f. Psychiat. u. Neur. = Monatsschrift für Psychiatrie und Neurologie. Berlin.

Mönch. med. Wschr. = Münchener medicinische Wochenschrift. München.

Neur. Centralbl. = Neurologisches Centralblatt. Leipzig.

Proc. Soc. Psych. Res. = Proceedings of the Society for Psychical Research. Londra.

Psychiat.-neur. Wschr. = Psychiatrisch-neurologische Wochenschrift. Halle. *Z. f. Religionspsychol.* = Zeitschrift für Religionspsychologie. Halle.

Z. f. Völkerpsychol. u. Sprachw. = Zeitschrift für Völkerpsychologie und Sprachwissenschaft. Berlin.

Zentralbl. f. Psychoanal. = Zentralblatt für Psychoanalyse. Medizinische Monatsschrift für Seelenkunde. Wiesbaden.

B. Bibliografie generală

ABRAHAM, Karl: Die psychosexuellen Differenzen der Hysterie und der Dementia praecox. În: *Centralbl. f. Nervenheilk. u. Psychiat.* XXXI (1908) pp. 521–533.

ADLER, Alfred: Über den nervösen Charakter. Grundzüge einer vergleichenden Individualpsychologie und Psychotherapie. Viena, 1912.

– Trotz und Gehorsam. În: *Mhh. f. Päd. u. Schulpol.* VIII (1910); apoi în : Heilen und Bilden. Ed. de Alfred Adler şi Carl Furtmüller. München, 1914.

ASCHAFFENBURG, Gustav: Die Beziehungen des sexuellen Lebens zur Entstehung von Nerven- und Geisteskrankheiten. În: *Münch. med. Wschr.* LIII (1906), pp. 1793–1798.

BARLACH, Ernst: Der tote Tag. Drama in fünf Akten. Berlin, 1912.

BINET, Alfred: Les Altérations de la personnalité. Paris, 1892.

BINSWANGER, Otto Ludwig: Freud'sche Mechanismen in der Symptomatologie von Psychosen. În: *Psychiat.-neur. Wschr.* VIII (1906), pp. 323, 338 şi 416.

– Die Hysterie. (Specielle Pathologie und Therapie. Ed. de Hermann Nothnagel ş. a. Partea a doua), Viena, 1904.

Bleuler, Eugen: Die Psychoanalyse Freuds. În: *Jb. f. psychoanal, u. psychopath. Forsch.* II (1910), pp. 623–730.

Boas, Franz: Indianische Sagen von der Nord-pacifischen Küste Amerikas. Berlin, 1895.

Breuer, Josef, şi Sigmund Freud: Studien über Hysterie. Leipzig şi Viena, 1895.

Brill, A.A.: Psychological Factors in Dementia Praecox. An Analysis. În: *J. Abnorm. Psychol.* III (1908), p. 219.

Clark Lectures: Vezi Lectures and Addresses.

Collected Papers an Analytical Psychology: Vezi Jung, The Association Method.

Diagnostische Assoziationsstudien. Beiträge zur experimentellen Psychopathologie. Ed. de C.G. Jung. 2 vol. J.A. Barth, Leipzig, 1906/10. Reeditări 1911 şi 1915.

Flournoy, Théodore: Des Indes à la planète Mars. Etude sur un cas de somnambulisme avec glossolalie. Ed. a treia, Paris şi Geneva, 1900.

– Nouvelles Observations sur un cas de somnambulisme avec glossolalie. În: *Archs. de Psychol. Suisse rom. I* (1901), pp. 101–255.

Forel, Auguste Henri : Der Hypnotismus. Stuttgart, 1889.

Frank, Ludwig: Affektstörungen. Studien über ihre Ätiologie und Therapie. (Monographien aus dem Gesamtgebiete der Neurologie und Psychiatrie IV), Berlin, 1913.

Freud, Sigmund: Die Abwehr-Neuropsychosen. Versuch einer psychologischen Theorie der acquirierten Hysterie, vieler Phobien und Zwangsvorstellungen und gewisser halluzinatorischer Psychosen. În: Sammlung kleiner Schriften. Vezi acolo.

– Bruchstück einer Hysterie-Analyse. În: *Wschr. f. Psychiat. u. Neur.* XVIII (1905), pp. 285–308 şi 408–466.

– Charakter und Analerotik. În: *Psychiat.-neur. Wschr.* IX (1908), p. 465.

– Drei Abhandlungen zur Sexualtheorie. Leipzig şi Viena, 1905.
– Five Lectures on Psycho-Analysis. (Delivered on the Occasion of the Celebration of the Twentieth Anniversary of the Foundation of Clark University, Worcester, Mass., September 1909.) În germană: Über Psychoanalyse. Vezi acolo.
– Die Freud'sche psychoanalytische Methode. În: Sammlung kleiner Schriften. Vezi acolo.
– Das Ich und das Es. Internationaler Psychoanalytischer Verlag, Leipzig–Viena–Zürich, 1923.
– Psychoanalytische Bemerkungen über einen autobiographisch beschriebenen Fall von Paranoia (Dementia paranoides). În: *Jb. f. psychoanal. u. psychopath. Forsch.* III (1911), pp. 9–68. [Supliment: „P. Schreber: Denkwürdigkeiten eines Nervenkranken“, pp. 588–590 ale aceluiaşi volum.]
– Ratschläge für den Arzt bei der psychoanalytischen Behandlung. În: *Zentralbl. f. Psychoanal.* II (1912), pp. 483–489.
– Sammlung kleiner Schriften zur Neurosenlehre aus den Jahren 1893–1906. Leipzig şi Viena, 1906.
– Die Traumdeutung. Leipzig şi Viena, 1900.
– Über Psychoanalyse. Fünf Vorlesungen, gehalten zur 20jährigen Gründungsfeier der Clark University Worcester, Mass., September 1909. Leipzig şi Viena, 1910.
– Über Psychotherapie. În: Sammlung kleiner Schriften. Vezi acolo.
– Weitere Ratschläge zur Technik der Psychoanalyse: I. Zur Einleitung der Behandlung. În: *Intern. Z. f. ärztl. Psychoanal.* I (1913), pp. 1–10 şi 139–146.
– Der Witz und seine Beziehung zum Unbewußten. Leipzig şi Viena, 1905.
– Die Zukunft einer Illusion. Ed. a doua. Internationaler Psychoanalytischer Verlag, Leipzig–Viena–Zürich, 1928.
– Zur Psychopathologie des Alltagslebens. Über Vergessen, Versprechen, Vergreifen, Aberglaube und Irrtum. Berlin, 1904.
– Zwangshandlungen und Religionsübung. În: *Z. f. Religionspsychol.* I (1907), pp. 4–12.

Vezi Breuer.

Frobenius, Leo: Das Zeitalter des Sonnengottes I. (Nu au mai apărut alte volume.) Berlin, 1904.

Fürst, Emma: Statistische Untersuchungen über Wortassoziationen und über familiäre Übereinstimmungen im Reaktionstypus bei Ungebildeten. În: Diagnostische Assoziationsstudien (Capitolul X). Vezi acolo.

Furtmuller, Carl: Wandlungen in der Freud'schen Schule. În: *Zentralbl. f. Psychoanal.* III (1912/13), pp. 189–201.

Goethe, Johann Wolfgang von: Werke. Vollständige Ausgabe letzter Hand. 30 vol. Cotta, Stuttgart și Tübingen, 1827–1835.

Hartmann, Eduard von: Philosophie des Unbewußten. Ed. a patra, nemodificată, Berlin, 1872.

Haslebacher, J.A.: Psychoneurosen und Psychoanalyse. În: *Corresp.-Bl. f. Schweizer Ärzte* XL/7 (1910) pp. 184–196.

Hoche, Alfred: Eine psychische Epidemie unter Ärzten. În: *Med. Klin.* VI (1910), pp. 1007–1010.

Horațiu (Horaz): Satiren und Episteln II. Mit Anmerkungen nach der Übersetzung von C.M. Wieland bearbeitet und ergänzt von Heinrich Conrad. 2 vol., München și Leipzig, 1911.

Jahrbuch, Raschers, für Schweizer Art und Kunst. Ed. de Konrad Falke. Zürich și Leipzig, 1912.

James, William. Pragmatism. Londra și Cambridge (Mass.), 1907.

Janet, Pierre: Névroses et idées fixes. Paris, 1898.

Jörger, J. : Die Familie Zero. În : *Arch. f. Rassen- u. Gesellschaftsbiol.* II (1905), pp. 494–559.

Jones, Ernest: Freuds Theory of Dreams. În: *Amer. J. Psychol.* XXI (1910), pp. 253–305.

– On the Nightmare. (International Psychoanalytical Library XX), Londra, 1931. În germană: Der Alptraum in seiner Beziehung zu gewissen Formen des mittelalterlichen Aberglaubens. Leipzig și Viena, 1912.

– Remarks on Dr. Morton Prince's Article „The Mechanism and Interpretation of Dreams". În: *J. Abnorm. Psychol.* V (1910/11), pp. 328–336.

JUNG, Carl Gustav*: Zur Psychologie und Pathologie sogenannter occulter Phänomene. Eine psychiatrische Studie. Dissertation. Oswald Mutze, Leipzig, 1902. [Ges. Werke I (1966)]
– Assoziation, Traum und hysterisches Symptom. În: Diagnostische Assoziationsstudien (Capitolul VIII). Vezi acolo.
– Associations d'idees familiales. În: *Archs. de Psychol. Suisse rom.* vol. VII/26 (1907), pp. 160–168. [Ges. Werke II]
– Über die Psychologie der Dementia praecox: Ein Versuch. Carl Marhold, Halle a. S., 1907. [Ges. Werke III (1968)]
– The Association Method. În: Lectures and Addresses delivered before the Departments of Psychology and Pedagogy in Celebration of the Twentieth Anniversary of the Opening of Clark University, September 1909. Worcester, Mass., 1910; apoi în: Collected Papers an Analytical Psychology. Ed. de Constance E. Long. Baillière, Tindall & Cox, Londra, 1916:
Lecture I: Fără titlu. [Ges. Werke II]
Lecture II: Familial Constellations. [Ges. Werke II]
Lecture III: Experiences Concerning the Psychic Life of The Child. [Ges. Werke XVII]
– Wandlungen und Symbole der Libido. Ein Beitrag zur Entwicklungsgeschichte des Denkens. Deuticke, Leipzig şi Viena, 1912. Reeditări 1925 şi 1938. Ediţie nouă: Symbole der Wandlung. Analyse des Vorspiels zu einer Schizophrenie. Rascher, Zürich, 1952. [Ges. Werke V]
– Neue Bahnen der Psychologie. În: Raschers Jahrbuch. Vezi Jahrbuch. Versiune prelucrată şi adăugită: Die Psychologie der unbewußten Prozesse. (Schriften zur angewandten Seelenkunde) Rascher, Zürich, 1917. Ulterior: Das Unbewußte im normalen und kranken Seelenleben. Rascher, Zürich, 1926. Reeditări 1929 şi 1936. În cele din urmă: Über die Psychologie des Unbewußten. Rascher, Zürich, 1943. Reeditări 1948 şi 1960. [Ges. Werke VII (1964)]

* Scrieri citate în acest volum, cronologic.

– Die psychologischen Aspekte des Mutterarchetypus. În: *Eranos-Jahrbuch* VI (1938). Rhein V., Zürich, 1939. Ulterior în: Von den Wurzeln des Bewußtseins. Studien über den Archetypus. (Psychologische Abhandlungen IX) Rascher, Zürich, 1954. [Ges. Werke IX/1]
– Über Konflikte der kindlichen Seele. În: *Jb. f. psychoanal. u. psychopath. Forsch.* II (1910), pp. 33–58. Ca broşură la Deuticke, Leipzig şi Viena, 1916. Ediţie nouă Rascher, Zürich, 1939. În cele din urmă uşor lărgită în: Psychologie und Erziehung. Rascher, Zürich, 1946 şi 1950. [Ges. Werke XVII]
– Über die Psychologie des Unbewußten. Rascher, Zürich, 1943. Reeditări 1948 şi 1960. [Ges. Werke VII (1964)]
– Die Psychologie der Übertragung. Erläutert anhand einer alchemistischen Bilderserie. Für Ärzte und praktische Psychologen. Rascher, Zürich, 1946. [Ges. Werke XVI (1958)]
– Vezi Diagnostische Assoziationsstudien.
JUQUELIER, P.: Vezi VIGOUROUX.
KRAEPELIN, Emil: Vezi Psychologische Arbeiten.
KUHN, Franz Felix Adalbert: Mythologische Studien. Ed. de Ernst Kuhn. 2 vol. Gütersloh, 1886/1912.
Lectures and Addresses delivered before the Departments of Psychology and Pedagogy in Celebration of the Twentieth Anniversary of the Opening of Clark University, September 1909 [Clark Lectures]. Worcester (Mass.), 1910.
MAEDER, Alphonse: Contributions à la Psychologie de la vie quotidienne În: *Archs. de Psychol. Suisse rom.* VI (1906/07), p. 148 şi urm. şi VII (1907/08), p. 283 şi urm.
– Essai d'interprétation de quelques rêves. În: *Archs. de Psychol. Suisse rom.* VI (1906/07) p. 354 şi urm.
– Die Symbolik in den Legenden, Märchen, Gebräuchen und Träumen. În: *Psychiat.-neur. Wschr.* X (1908), pp. 45 şi 55.
MAYLAN, Charles E.: Freuds tragischer Komplex. Eine Analyse der Psychoanalyse. Ed. a doua, E. Reinhardt, München, 1929.

MENDEL, Kurt: „Psychoneurosen und Psychoanalyse" von J. A. Haslebacher. (Corresp.-Blatt f. Schweizer Ärzte, 1910, nr. 7.). În: *Neur. Centralbl.* XXIX (1910), p. 320 şi urm.

MITCHELL, T. Weir: Review of „Collected Papers an Analytical Psychology". În: *Proc. Soc. Psych. Res.* XXIX (1916), pp. 191–195.

MÜLLER-LYER, Franz: Die Familie. (Die Entwicklungsstufen der Menschheit. Eine Gesellschaftslehre in Überblicken und Einzeldarstellungen IV), München, 1912.

OPPENHEIM, H.: Thatsächliches und Hypothetisches über das Wesen der Hysterie. În: *Berliner klin. Wschr.* XXVII (1890), p. 553.

PAGE, Herbert W.: Shock from Fright. În: Hack Tuke, Dictionary of Psychological Medicine. Londra, 1892.

PETERS, Wilhelm: Gefühl und Erinnerung. În: Psychologische Arbeiten (VI/2 pp. 197–260). Vezi acolo.

PRINCE, Morton: The Dissociation of a Personality. New York şi Londra. 1906.

– The Mechanism and Interpretation of Dreams. În: *J. Abnorm. Psychol.* V (1910/11), pp. 139–195.

Psychologische Arbeiten. Ed. de Emil Kraepelin. Leipzig. 1896 şi urm.

PUTNAM, James J.: Persönliche Erfahrungen mit Freuds psychoanalytischer Methode. Traducere. În: *Zentralbl. f. Psychoanal.* I (1910/11), pp. 533–548.

RANK, Otto: Der Mythus von der Geburt des Helden. Versuch einer psychologischen Mythendeutung. Leipzig şi Viena, 1909.

– Ein Traum, der sich selbst deutet. În: *Jb. f. psychoanal. u. psychopath. Forsch.* II (1910), pp. 465–540.

RASCHERS Jahrbuch: Vezi Jahrbuch, Raschers.

RIKLIN, Franz: Wunscherfüllung und Symbolik im Märchen (Schriften zur angewandten Seelenkunde III), Viena, 1908.

SADGER, Isidor: Analerotik und Analcharakter. În: *Die Heilkunde* (1910) p. 43.

SALLUST (Sallustius C. Crispus): Werke. Traduse şi explicate de Carl Cleß. 2 vol. Ed. a doua, Stuttgart, 1865/68.

SAVILL, Agnes: Psychoanalysis. În: *Med. Pr.* CLII (1916), pp. 446–448.

SCHOPENHAUER, Arthur: Transscendente Spekulation über die anscheinende Absichtlichkeit im Schicksale des Einzelnen. În: Parerga und Paralipomena I. Ed. de R. von Koeber. Berlin, 1891.

SHAW, George Bernard: Man and Superman. Londra, 1903.

SILBERER, Herbert: Phantasie und Mythos. În: *Jb. f. psychoanal. u. psychopath. Forsch.* II (1910), pp. 541–622.

– Probleme der Mystik und ihrer Symbolik. Viena și Leipzig, 1914.

SOMMER, Robert: Familienforschung und Vererbungslehre. Leipzig, 1907.

SPIELMEYER, Walter: Articol fără titlu. În: *Centralbl. f. Nervenheilk. u. Psychiat.* XXIX (1906), pp. 322–324.

SPIELREIN, Sabina: Über den psychologischen Inhalt eines Falles von Schizophrenie (Dementia praecox). În: *Jb. f. psychoanal. u. psychopath. Forsch.* III (1911), pp. 329–400.

STEINTHAL, Heymann: Die Sage von Simpson. În: *Z. f. Völkerpsychol. u. Sprachw.* II (1861), pp. 129–178.

STEKEL, Wilhelm: Ausgänge der psychoanalytischen Kuren. În: *Zentralbl. f. Psychoanal.* III (1912/13), pp. 175–188.

– Die Sprache des Traumes. Eine Darstellung der Symbolik und Deutung des Traumes in ihren Beziehungen zur kranken und gesunden Seele für Ärzte und Psychologen. Wiesbaden, 1911.

VIGOUROUX A., și P. JUQUELIER: La Contagion mentale. (Bibliothèque internationale de psychologie), Paris, 1904.

ZIERMER, Manfred: Genealogische Studien über die Vererbung geistiger Eigenschaften. În: *Arch. f. Rassen- u. Gesellschaftsbiol.* V (1908), pp. 178–220 și 327–363.

La scrierile mai noi (după 1920) au fost indicate și editurile, conform posibilităților.

INDICE DE NUME

K

L

M

N

O

P

Q

R

S

T

W

INDICE DE TERMENI

A

D

E

F

N

O

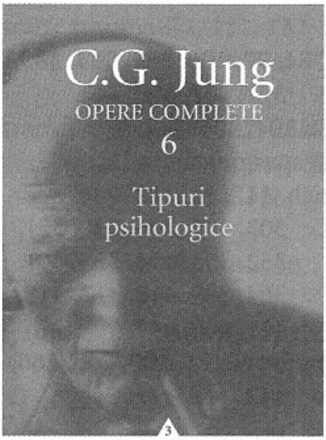
P

R

S

Ş

T

Opere complete. Vol. 6. Tipuri psihologice

[Gesammelte Werke Band 6, Psychologische Typen]
Autor: C.G. Jung
Publicată de: Walter Verlag, Düsseldorf, 1995
Limba originală: germană
Traducere de: Viorica Nişcov

Cartea *Tipuri psihologice* se numără printre cele mai cunoscute contribuţii ale lui Jung la psihologie. Autorul îşi propune să delimiteze, pe baza experienţei sale clinice, câteva tipuri de structură şi de funcţionare a psihicului cu scopul de a oferi cititorului repere pentru a se înţelege mai bine pe sine şi pe ceilalţi oameni.
Capitolul final al volumului conţine definiţiile principalilor termeni jungieni elaborate de chiar cel care i-a introdus în limbajul de specialitate.

„Această carte este rodul unei munci de aproape douăzeci de ani în domeniul psihologiei practice. Proiectul ei s-a închegat treptat, mai întâi din nenumăratele impresii şi experienţe legate de practica psihiatrică şi neuropatică, precum şi din contacte cu oameni aparţinând tuturor straturilor sociale, apoi din confruntările mele personale cu prieteni şi adversari, în fine, din critica particularităţilor psihologice care îmi sunt proprii. Mi-am propus să nu împovărez cititorul cu cazuistică, în schimb am ţinut să integrez, atât istoric, cât şi terminologic, fondului de cunoştinţe deja existent, ideile extrase din experienţă.
[...]
„Extraversia înseamnă orientarea în afară a libidoului. Desemnez prin această noţiune o relaţie evidentă a subiectului cu obiectul în sensul unei deplasări pozitive a interesului subiectiv faţă de obiect. Cineva care se află într-o stare extravertită gândeşte, simte şi acţionează în raport de obiect, şi anume într-un mod direct şi limpede perceptibil, în aşa fel încât nu poate exista nici o îndoială în legătură cu atitudinea sa pozitivă faţă de obiect. [...]"

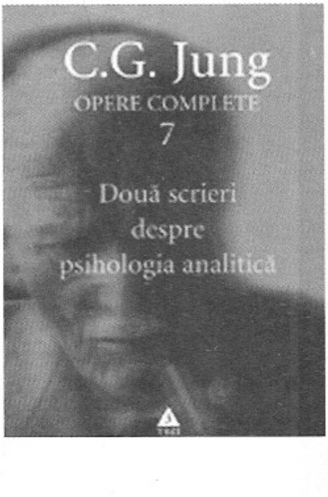
C.G. Jung

Opere complete.
Vol. 7.
Două scrieri despre psihologia analitică

[Zwei Schriften uber Analytischer Psychologie]
Autor: C.G. Jung
Publicată de: Walter-Verlag, Solothurn și Düsseldorf, 1995
Limba originală: germană
Traducere de: Viorica Nișcov

Pentru cititorul interesat de psihologia analitică și de psihologie în genere prezentul volum constituie un adevărat prilej de delectare. Dacă în primul volum al seriei Jung publicate de Editura Trei sunt prezentate și descrise principalele arhetipuri al inconștientului colectiv, cel de-al VII-lea volum îl completează prin teoria arhetipurilor. Aflat după 1912 la distanță sufletească și ideatică suficient de mare de Freud și Adler, celebrii săi contemporani a căror sinteză o încearcă, Jung începe elaborarea teoriei arhetipurilor, principala sa contribuție la dezvoltarea psihanalizei. Teme recurente în opera sa, cum ar fi specificul inconștientului colectiv în raport cu inconștientul personal, formarea arhetipurilor, metoda de identificare a conținuturilor psihice de natură arhetipală (amplificarea), funcția transcendentă, individuația sunt abordate aici pentru prima dată. De asemenea, anima, animus își găsesc o primă teoretizare cuprinzătoare.

VASILE DEM. ZAMFIRESCU

„Ne înșelăm dacă credem că inconștientul este ceva inofensiv care poate fi transformat în obiect de jocuri de societate. Desigur, el nu este primejdios în orice condiții; dar de îndată ce apare o nevroză, aceasta e un semn că în inconștient există o acumulare de energie, adică un fel de încărcătură care poate exploda.[...]

C.G. JUNG